

ชุดความรู้เที่ยงคืน
เล่มที่หนึ่ง

ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์

วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด
ชัชวาล ปุญฺ์บัน : สมเกียรติ ตั้งนโม
บรรณาธิการ

จากชั้นเรียนมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
ตลอดเดือนกุมภาพันธ์ 2544

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน วิทยาเขตซอยวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ 50200

<http://www.midnightuniv.org/>

พิมพ์และจัดรูปแบบไฟล์อิเล็กทรอนิกส์โดย พิณัฐฐา อรุณทัต

เผยแพร่ครั้งแรกบน <http://www.fringer.org/>

ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ให้เผยแพร่ภายใต้ลิขสิทธิ์ Creative Commons แบบ Attribution Non-commercial Share Alike (by-nc-sa) โดยอนุญาตให้ทำซ้ำ แจกจ่าย แสดง และสร้างงานดัดแปลงจากส่วนใดส่วนหนึ่งของงานนี้ได้โดยเสรี โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แต่เฉพาะในกรณีที่ให้เครดิตผู้สร้าง ไม่นำไปใช้ในทางการค้า และเผยแพร่งานดัดแปลงภายใต้ลิขสิทธิ์เดียวกันนี้เท่านั้น อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <http://cc.in.th/>

บทนำ

ในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2540 ที่ผ่านมามีคำถามมากขึ้นว่า เกิดอะไรขึ้นกับสังคมไทย ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีคำใหม่ ๆ เข้ามาสู่วิถีชีวิตเรามากมาย ไม่ว่าจะเป็นโลกาภิวัตน์ ไอเอ็มเอฟ ดับเบิลยูทีโอ ชาตินิยมใหม่ กระบวนการเคลื่อนไหวทำให้เป็นท้องถิ่น กระบวนการทางสังคม ฯลฯ

คำถามสำคัญก็คือ โลกาภิวัตน์คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นความตั้งใจที่จะให้เกิด หรือว่าเป็นเพราะผลจากกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยมในขั้นสุดท้าย ที่มุ่งเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงคุณค่าวัฒนธรรม และจิตใจ ให้กลายเป็นสินค้าอย่างแนบเนียนจนเราไม่รู้สึกรู้สีกตัว

ทำไมโลกาภิวัตน์จึงทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจทั่วโลกมีความเปราะบางมากยิ่งขึ้น ทำไมชะตากรรมของระบบเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ จึงอ่อนไหวไปตามอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของนักลงทุนบางกลุ่ม และทำไมประเทศไทยจึงเป็นสาเหตุของความตกต่ำทางเศรษฐกิจรอบใหม่ และตัวละครที่มีบทบาทเด่นในระดับองค์การโลกบาลไม่ว่าจะเป็นดับเบิลยูทีโอ เวิร์ลด์แบงก์ เอดีบี และบรรษัทข้ามชาติค่อย ๆ คืบคลานมาควบคุมวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างไร

หนึ่งในต้นเหตุของความผันผวนทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีความเปราะบางนี้ เริ่มต้นมาจากกรณีวิกฤตการณ์การเงินของไทยเมื่อปี 2540 ที่ปล่อยให้มีการโจมตีค่าเงินบาทเกิดขึ้นโดยไม่สามารถควบคุมได้ ทั้งนี้ต้นเหตุหนึ่ง บางทีอาจเนื่องมาจากการเปิดเสรีทางด้านการเงิน ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่มีมาตรการควบคุมที่รัดกุมและฉลาดเพียงพอเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงก่อให้เกิดความอ่อนแอขึ้นในระบบการเงินอย่างอาจหลีกเลี่ยงได้ ไซ้ใหม่

นอกจากนี้ เราจะมาดูกันถึงพลังและปัจจัยที่ดึงเอาความต่างของเศรษฐกิจและสังคมให้เข้ามาใกล้ชิดกันในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้แก่การเมืองที่คลุกเคล้ากับเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศ การลงทุนของบรรษัทข้ามชาติที่สร้างความชอบธรรมโดยผ่านมาทางนักการเมืองและนักวิชาการ การลงทุนในตลาดหุ้น การกู่ยืมระหว่างประเทศ การลงทุนเชิงกำไรค่าเงินที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม อุตสาหกรรมแลกเปลี่ยน และผลของเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำงานสอดประสานกันอย่างไร และสร้างผลกระทบที่เร็วและแรงอย่างไร

มีปรากฏการณ์ที่นักเศรษฐศาสตร์ศึกษาพบว่า การครอบงำของเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการผูกขาดของกลุ่มทุนบางกลุ่มทำให้กลุ่มทุนอื่นไม่อาจแทรกตัวเข้าไปในธุรกิจที่ถูกกฎหมายได้ ดังนั้นจึงไปจุดที่การขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจผิดกฎหมาย ซึ่งจึงเป็นปฏิปักษ์และต่อต้านการลงทุนของบรรษัทข้ามชาติ

หลายประเทศในยุโรปเกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เรียกว่า new social movement เพื่อปกป้องการบริโภคและวิถีชีวิตชุมชนให้ปลอดภัยจากการครอบงำของบริษัทข้ามชาติและธุรกิจขนาดใหญ่

กล่าวสำหรับสังคมไทยนั้น ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์มาเป็นระยะเวลากว่าศตวรรษ ทำให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกาภิวัตน์ ชนชั้นนำได้สร้างตลาดการเมืองที่มีผลต่อการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนารวมถึงการผลิตซึ่งใช้นโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายใต้แนวคิดทุนอุตสาหกรรมนิยมอย่างเข้มข้น

กล่าวได้ว่า ชนชั้นนำของไทยผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เมื่อมองในภาคประชาชนและชนบทกลับพบว่า จำนวนมากเลือกเส้นทางของการพึ่งตนเอง ยึดถือเศรษฐกิจแบบอยู่พอดี กินพอดี เกิดขบวนการผลิตทางการเกษตรในลักษณะผสมผสาน ปลูกเพื่อบริโภคเหลือแล้วจึงขาย หันหลังให้กับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและการผลิตเพื่อการส่งออกที่ได้เรียกจากต้นทุนด้านแรงงาน ลักษณะเช่นนี้มักเกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจเสมอ ๆ เรียกว่า เป็นกระแสชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

แนวทางบ้านนอกเช่นนี้สามารถที่จะเดินเคียงคู่ในยุคโลกาภิวัตน์ได้หรือไม่ สังคมไทยต้องช่วยกันตอบคำถาม

และที่น่าสังเกตคือ ในการจะเลือกเส้นทางใหม่ของสังคมไทยนั้น สำนึกหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “ฐานทรัพยากร” อันหมายถึงฐานของวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งเร่งสร้างให้เกิด “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ใหม่ที่มีพลัง และพร้อมที่จะแตกหักกับวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังต้องกล้าที่จะปฏิเสธความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่เคยเป็นมาในอดีต

สังคมไทยก้าวมาถึงทางเลือกที่สำคัญคือ เราจะมืองค์ความรู้รอบด้านพร้อมมูลเพียงพอแก่การพิจารณาอย่างน้อยแค่ไหน เพียงใด

ในการตัดสินใจและพลังการตัดสินใจ คำตอบต่อสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับภาคประชาชนเป็นสำคัญว่าจะกำหนดอนาคต บทบาท วิถีชีวิต และผลิตนโยบายให้เป็นไปเช่นใด ในสภาวะอันสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ นี้

ด้วยภาพรวมของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และความท้าทายต่อการแสวงหาทางออกดังกล่าวข้างต้น เพื่อจะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้อย่างมีสติ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงได้เปิดชั้นเรียนอีกครั้งด้วยกระบวนการวิชา “ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์ 101” (Localization & Globalization) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “โลกาภิวัตน์ 101” เพื่อคิดร่วมกันในเรื่องนี้

โดยแยกเป็น 4 ประเด็น คือ (กิจกรรมนี้จัดขึ้นทุกวันเสาร์ตลอดเดือนกุมภาพันธ์ 2544)

1. โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย เสนอโดย ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์
2. เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ เสนอโดย ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

3. กระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ เสนอโดยศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

4. ทางเลือก ทางรอดของสังคมเศรษฐกิจไทยในยุคโลกาภิวัตน์ เสนอโดย รองศาสตราจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ผลจากการอภิปรายถกเถียงกันในชั้นเรียน ได้นำมาถอดเทป และพิมพ์เป็นชุด ๆ ถ่ายเอกสารให้กับผู้สนใจในแต่ละสัปดาห์ จนเมื่อเสร็จสิ้นปีครบวงวิชาดังกล่าวแล้ว ก็ยังผู้มีผู้สนใจติดตามถามถึงเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะได้นำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแล้วก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงตัดสินใจจัดพิมพ์เป็นเล่มเพื่อขยายขอบเขตของห้องเรียนให้กว้างขวางขึ้น โดยพยายามรักษาสถาปัตยกรรมศาสตร์แห่งการเสวนาในห้องเรียนไว้ จากคำถาม คำตอบ ประเด็นถกเถียงในแง่มุมต่าง ๆ นำมาพิมพ์รวมไว้ด้วยกัน ทั้งยังขอท่านผู้บรรยายนำได้ตรวจทานเนื้อหาทั้งหมด ทั้งนี้ก็โดยหวังว่า บทศึกษาเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเป็นพลังที่เข้มแข็งของสังคมต่อไป

ท่านผู้อ่านที่อ่านงานชิ้นนี้แล้วสนใจกิจกรรม และต้องการร่วมชั้นเรียนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ทั้งในเรื่องโลกาภิวัตน์และการศาสตร์นอกกระแสอื่น ๆ ขอเรียนว่า ห้องเรียนของเราเปิดตลอดเวลาที่เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่ www.geocities.com/midnightuniv

บัดนี้ ห้องเรียนกระบวนการวิชา “โลกาภิวัตน์ 101” ได้รอท่านอยู่ในหน้าถัดไปแล้ว ขอเชิญท่านลงทะเบียนและหาที่นั่งได้ตามอัธยาศัย

ชัชวาล บุญปั้น-สมเกียรติ ตั้งนโม (บรรณาธิการ)

วารุณี ภูริสินสิทธิ์ : ชั้นเรียนในครั้งนี้นี้ จริง ๆ แล้วเราเรียกชื่อว่า “วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด” ซึ่งในการบรรยายและเสวนาทั้งหมดในเดือนนี้ จะประกอบด้วยหัวข้อใหญ่ 4 หัวข้อใหญ่ 4 หัวข้อด้วย คือ หนึ่ง โลกกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย สอง เศรษฐกิจในยุคโลกกาภิวัตน์ สาม กระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกกาภิวัตน์ และสี่ ทางเลือก ทางรอดของไทยในยุคโลกกาภิวัตน์ โดยเริ่มต้นตั้งแต่เสาร์ที่ 3 กุมภาพันธ์นี้ และอีกสามเสาร์ข้างหน้า

โดยครั้งแรกจุดมุ่งหมายก็คือ ในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจใน 2-4 ปีที่ผ่านมา มีคำถามในสังคมมากขึ้นว่า เกิดอะไรขึ้นในสังคมไทย และทำไมสังคมจึงเปลี่ยนแปลงหรือวิกฤตได้เร็วขนาดนี้ อันนี้เริ่มมีคนตั้งคำถามและพยายามที่จะหาคำตอบ เราจะเห็นศัพท์ใหม่ ๆ เข้ามาสู่วิถีชีวิตของเรามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคำว่า “โลกาภิวัตน์” “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” หรือว่า “การครอบงำทางเศรษฐกิจของต่างชาติ” หรือเกิดกลุ่มที่พยายามสร้างความเป็นชาตินิยม รวมไปถึงการตั้งกลุ่มขับไล่ จอร์จ โซรอส ที่จะมาเมืองไทยเมื่อต้นปีที่ผ่านมา เหล่านี้เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้เป็นคำถามหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนคิดว่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่เราจะมาเรียนรู้ โดยกำหนดชั้นเรียนนี้ให้เป็น 4 ช่วง ประกอบด้วยช่วงแรกคือเสาร์แรกนี้ เราจะพูดถึงว่า อะไรคือโลกาภิวัตน์ และพูดถึงโลกาภิวัตน์ที่สัมพันธ์กับสังคมไทย ซึ่งวันนี้ก็จะ เป็นมิติของวัฒนธรรม

ในเสาร์หน้าก็จะเป็นเรื่องของโลกาภิวัตน์ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจของบ้านเรา หัวข้อนี้ อาจารย์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร ท่านรับจะมาเป็นผู้นำเสนอ

และในวันเสาร์ที่สามของเดือนจะมีการคุยกันเรื่องกระบวนการความเป็นท้องถิ่น การที่เรา พูดถึงความ เป็นท้องถิ่นนี้มันคือชาตินิยมหรือเปล่า หรือว่ามันคืออะไร ซึ่งในเสาร์ที่สามนี้ อาจารย์ เสน่ห์ จามริก ผู้ที่เสนอแนวคิดในลักษณะนี้เป็นคนแรก ๆ ของเมืองไทย ท่านจะมาช่วยนำเสนอในเรื่องนี้

ในสัปดาห์สุดท้ายจะเป็นเรื่อง สังคมไทยจะทำอย่างไร เราต้องการอะไรเพื่อสังคมไทย ซึ่ง ในช่วง 2-3 ปีนี้ก็มี การเสนอทางออกในหลาย ๆ ทางออก และทางออกซึ่งมีการนำเสนอรวมทั้งได้รับการ พูดถึงก็คือฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ของอาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และอาจารย์จะมา นำเสนอด้วยตัวเอง

คิดว่าเป็นโอกาสที่ดีมาก ซึ่งเราจะได้ฟังและร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า ข้อเสนอของ ท่านเหล่านั้นเป็นอย่างไร น่าสนใจไหม ถูกหรือไม่ถูก แล้วเราจะเลือกใช้หรือไม่เลือกใช้ ดิฉันขอเสนอ ภาพรวมแต่เพียงสั้น ๆ เอาไว้เพียงแค่นี้ ขอเรียนเชิญอาจารย์อานันท์นำเสนอได้เลยค่ะสักประมาณ 30 นาที หลังจากนั้นก็จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อไป

อานันท์ กาญจนพันธ์

1. กระบวนการโลกาภิวัตน์ในฐานะเป็นพัฒนาการของระบบทุนนิยม

ในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ในแง่วัฒนธรรมนั้น โลกาภิวัตน์ซึ่งมีการกล่าวถึงกันในปัจจุบัน แท้ที่จริงแล้วก็คือกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยมนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่เป็นอะไรที่ใหม่ กล่าวคือ ระบบทุนนิยมนั้นมีพัฒนาการที่ก้าวออกมาในหลายระดับ

โดยขั้นตอนแรก เริ่มต้นด้วยการเข้ามาหาประโยชน์กับทรัพยากรในประเทศอื่นผ่านกลไกของระบบอาณานิคม เช่น จักรวรรดินิยมเข้ามาในเชียงใหม่ ก็มาเอาไม้สักหรือทรัพยากรต่าง ๆ ออกไป หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการมาถลุงทรัพยากรของประเทศอื่น

ขั้นตอนที่สองของระบบทุนนิยมก็คือ พยายามที่จะมาเอาประโยชน์จากแรงงานในสังคมอื่น หมายความว่า ใช้กลไกตลาดเข้ามาหาประโยชน์จากแรงงาน ในรูปแบบการใช้แรงงานในการทำการผลิต ผ่านการส่งสินค้าออก เช่น ปลูกพืชเพื่อส่งออก การทำอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ฯลฯ ทั้งหมดนี้คือกระบวนการของการมาเอาประโยชน์จากแรงงาน

ภายหลังจากที่ผ่านขั้นตอนการมาเอาประโยชน์จากทรัพยากรแล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนของการมาเอาประโยชน์จากแรงงาน แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งทรัพยากร ยังคงสืบเนื่องมาเรื่อย ๆ

ขั้นตอนที่สาม หลังจากเอาประโยชน์จากแรงงานแล้ว ก็พยายามที่จะมาหาประโยชน์จากทุนรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมและในด้านอื่น ๆ เพราะเมื่อทุนนิยมพัฒนามากขึ้น ก็จะสร้างทุนบางอย่างขึ้นมา ซึ่งอาจเป็นเงินทุนเพื่อให้เกิดดอกเบี้ย หรือเป็นทุนทางปัญญาในรูปของข่าวสารเพื่อขายลิขสิทธิ์ เป็นต้น

และขั้นตอนสุดท้ายของพัฒนาการทุนนิยมก็คือ การมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ทุนนิยมได้พัฒนามาสู่ระดับขั้นนี้ กล่าวคือ เป็นขั้นตอนที่พยายามจะเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า เมื่อก่อนนั้น เวลาที่ซื้อขายสิ่งของกัน อาจมีการเอาประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ปัจจุบันนี้ไม่ใช่แล้ว ทุนนิยมจะมาหาประโยชน์โดยการเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือเรื่องของคุณค่าจิตใจให้กลายเป็นสินค้า

ดังที่เราได้พบกันอยู่ตลอด กรณีที่เราไปซื้อของต่าง ๆ เราก็ไม่ได้ซื้อเฉพาะสิ่งของนั้น อันที่จริงแล้วเราไม่แน่ใจว่าเราไปซื้ออะไร ระหว่างของที่เป็นของจริง ๆ กับสิ่งที่ถูกเอาคุณค่าหรือความหมายใส่เข้าไป เช่น เราไปกินแฮมเบอร์เกอร์ อันนี้ไม่รู้ว่าเราไปกินตัวแฮมเบอร์เกอร์หรือว่าเราไปกินรสนิยมแบบอเมริกัน

2. กระบวนการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในกระแสโลกาภิวัตน์

เมื่อเราเปลี่ยนคุณค่าหรือความรู้สึกและวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าแล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้เราคิดว่า ความหมายกลายเป็นของจริงมากกว่าตัวสินค้าซึ่งเป็นสิ่งของ

ความหมายกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนสินค้านั้นให้กลายเป็นของจริง หมายความว่า เราคิดว่า ความหมายเป็นสิ่งที่มืออยู่จริง เป็นสิ่งที่มีแก่นสาร ฉะนั้นเมื่อมีชาวเรือของนายโชรอสจะมาเมืองไทย เราก็มีความรู้สึกต่อต้านโดยอาศัยความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเข้ามา เพราะชาตินิยมหรือความเป็นไทย ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ถูกระบบทุนนิยมซึ่งนอกจากจะเปลี่ยน “วัฒนธรรม” ให้เป็น “สินค้า” แล้ว ยังกลับ สร้างความให้ “ความคิด” เป็น “จริง” ขึ้นมา ดังนั้นมิใช่เป็นเรื่องแค่จิตใจ ความรู้สึก แต่เป็นเรื่องที่เป็น ของจริง สามารถจับต้องได้

สภาพการณ์เช่นนี้ที่จริงไม่ใช่สิ่งใหม่ อันนี้อยู่คาบเกี่ยวกันในเรื่องที่ว่า จะใช้คำอธิบายใน ความคิดแบบมาร์กซิสต์หรือความคิดแบบโพสต์-โมเดิร์น สามารถอธิบายด้วยวิธีไหนก็ได้ทั้งนั้น ถ้า จะอธิบายแบบมาร์กซิสต์ สถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนไปนี้ ในภาษามาร์กซิสต์เรียกว่า fetishism กล่าวคือ ทำให้วัฒนธรรมหรือคุณค่าเหล่านี้มีอำนาจเหนือตัวคน เช่น เงินตรา ซึ่งเป็นสิ่งที่เราผลิต ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยน เป็นเรื่องของมูลค่าต่าง ๆ แต่ปรากฏว่าในกระบวนการทาง วัฒนธรรม เรากลับเปลี่ยนให้ตัวเงินตรานั้นมีอำนาจเหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตเงินตรานั้นเอง ดังนั้น ในเวลานี้ เงินตราจึงไม่เป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น แต่เงินตราได้ กลายมาเป็นเจ้าเหนือตัวมนุษย์เพราะเราไม่ได้มองเงินตราเป็นสื่อ แต่เรามองว่าเงินเป็นพระเจ้า

กระบวนการอย่างนี้เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอย่างอื่น ๆ ทั่วไปหมด นั่นคือ การเปลี่ยนให้ วัฒนธรรมและคุณค่านั้น ๆ มาเป็นเจ้าเหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตหรือสร้างสิ่งนั้นอีกทีหนึ่ง ไม่ว่าจะ เป็นคุณค่าในเรื่องความเป็นไทย ที่เราคิดว่าเป็นของเรา เราพัฒนาขึ้นมา แต่ปรากฏว่าความเป็นไทยมา อยู่เหนือตัวคนและมาครอบงำเหนือตัวคน ซึ่งจะมีผลกระทบในแง่ที่มัลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไป จนเริ่มจะมองไม่เห็นความเป็นคน เพราะยึดติดอยู่กับคุณค่าที่ถูกครอบงำเหล่านั้น

กระบวนการที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ กำลังผ่านเข้ามาอยู่ในกระแสและความเคลื่อนไหวของ ระบบทุนนิยมในปัจจุบัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ขณะนี้เรากำลังเข้าสู่สภาวะที่เรียกได้ว่า “กระบวนการโลกาภิวัตน์” เข้าสู่ระบบทุนนิยมที่สามารถจะเปลี่ยนทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้า ให้ กลายเป็นสิ่งที่ครอบงำตัวคนได้หมด จนแทบไม่เห็นคุณค่าของความเป็นคนหลงเหลืออยู่แล้ว

ภายใต้กระแสของระบบทุนนิยม ที่สามารถทำได้ถึงเพียงนี้ก็เพราะว่ามีการพัฒนาทางด้าน เทคโนโลยีของการสื่อสาร กล่าวคือ ในอดีตนั้นทุนนิยมไม่สามารถทำได้กว้างไกลขนาดนี้ เพราะการ สื่อสารไม่รวดเร็วและไม่กว้างขวางเหมือนอย่างปัจจุบัน เช่น โฆษณา เทคโนโลยีดิจิทัล หรืออีเมล เป็นต้น เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของระบบทุนนิยม ซึ่งทำให้โลกาภิวัตน์มีอำนาจอย่าง ที่ได้กล่าวไปแล้ว

ส่วนคำที่กล่าวว่า “กระแสโลกาภิวัตน์ทำลายความเป็นไทย” นั้น แท้จริงแล้วกระแสโลกาภิ วัตน์ทำลายความเป็นไทยอย่างที่เราควบคุมได้ไป แต่กลับสร้างความเป็นไทยชนิดที่เป็นสินค้าขึ้นมา เพราะฉะนั้นเวลานี้เราไม่เห็นกันหรือครับว่า ความเป็นไทยที่ขายกันไปทั่วโลกนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของ

คนไทย คนใดคนหนึ่งไม่สามารถควบคุมได้ คุณสามารถไปกินอาหารไทยที่ไหนในโลกก็ได้ แต่พอกินแล้วจะไทยหรือไม่ไทยนั้นเราควบคุมไม่ได้ ที่ปารีส ปรากฏว่าคนเวียดนามเปิดร้านขายอาหารไทย และก็กลายเป็นความเป็นไทยที่คุณควบคุมไม่ได้ เพราะความหมายกลายเป็นสินค้าไปแล้ว

3. กระบวนการที่ขัดแย้งในตัวเองของโลกาภิวัตน์ (Contradiction Process)

ถ้าเรามองโลกาภิวัตน์ในลักษณะของการครอบงำเพียงอย่างเดียวก็อาจเป็นปัญหาได้เหมือนกัน คนส่วนใหญ่มักจะมองอย่างนี้ นั่นคือ มองกระแสโลกาภิวัตน์จากด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว การมองในลักษณะนี้จะทำให้เรารู้สึกว่าไม่มีทางออก หรือจนตรอก ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ดังนั้นการศึกษาในแง่มุมทางด้านวัฒนธรรมก็จะช่วยทำให้มองเห็นกระบวนการโลกาภิวัตน์ว่ามีแง่มุมที่มองดูได้หลากหลายขึ้น ซึ่งมีใช่มีเพียงด้านที่จะมาครอบงำอย่างเดียวเท่านั้น

ดังนั้นสิ่งที่อยากจะตั้งเป็นข้อสังเกตก็คือว่า โลกาภิวัตน์นั้นมีสองด้าน มีใช่ด้านที่มากกระทำกับผู้คนที่ทั้งหลายในแง่ของการครอบงำอย่างเดียวแต่มีด้านกลับอีกด้านหนึ่งด้วย กล่าวคือ กระบวนการโลกาภิวัตน์มีลักษณะ contradiction หรือลักษณะที่ขัดแย้งในตัวเอง ในด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์นั้นจะมากหรือมาลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไปเรื่อย ๆ ดังเช่นการที่เราไปยึดถือความเป็นไทยให้เป็นพระเจ้านั้น ก็จะทำให้มนุษย์รู้สึกสูญเสียความเป็นมนุษย์ลงไป เพราะว่าความเป็นไทยนั้นจะถูกลำไปใช้ในการกีดกันผู้คนต่าง ๆ อย่างกรณีทีเวลานี้เราไปบอกว่า “ชาวเขาไม่ใช่คนไทย” ดังนั้นจึงจะไม่ได้สิทธิบางอย่างเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ หมายความว่า การที่โลกาภิวัตน์สร้างความเป็นไทยอันนี้ให้เป็นสินค้าและคุณค่า แล้วมาเป็นเจ้าเข้าครองเหนือคนเรา และเรากียึดถือสิ่งนั้นบอกว่าเขาไม่ใช่คนไทย ซึ่งเราก้เห็นแล้วว่าเป็นกระแสที่เริ่มพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ในปัจจุบันนี้

จากการที่กระแสโลกาภิวัตน์มาเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยผ่านการท่องเที่ยว จนเราขายความเป็นไทยต่าง ๆ เป็นสินค้า เมื่อเราสร้างให้วัฒนธรรมเป็นสินค้าจากกระบวนการเหล่านี้มากเข้า ๆ เราก้จะยึดถือสิ่งนี้เป็นสรณะหรือเป็นจริง แล้วนำเอาคุณค่าและความหมายเหล่านี้ไปใช้เป็นเกณฑ์วัดคนอื่นหมดเลย ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา เพราะว่าเรามองคนอื่นโดยไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของเขา เพราะเราเอาคุณค่าและความหมายนี้เป็นตัววัด และเราไปเชื่อว่าคุณค่าและความหมายนั้นเป็นจริง

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลด้านหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ในด้านลึกเพราะเมื่อก่อนเราเคยคิดว่ากระแสทุนนิยมทำให้คนมีความรู้สึกเป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น แต่แท้ที่จริง ความเป็นปัจเจกนิยมไม่ได้เกิดขึ้นในขั้นตอนของกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นขั้นตอนก่อนหน้านั้นแล้ว นั่นคือขั้นตอนของการแสวงหาประโยชน์จากทุน แต่เมื่อมาถึงขั้นตอนทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ คนเราไม่เหลือแม้แต่ความเป็นปัจเจกบุคคล หมายความว่า ความเป็นปัจเจกบุคคลก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการยึดถือคุณค่าที่ถูก

ทำให้กลายเป็นสินค้า และปล่อยให้คุณค่าที่กลายเป็นสินค้านั้นมามีอำนาจเหนือตัวเรา จนกระทั่งเราไม่มีความเป็นคนเหลืออยู่

ดังนั้น กระแสโลกาภิวัตน์จึงไม่ใช่แค่เพียงเปลี่ยนคนให้กลายเป็นปัจเจกบุคคล แต่กระแสโลกาภิวัตน์เปลี่ยนปัจเจกบุคคลให้ไปยึดติดเฉพาะกับสิ่งที่เป็ผลผลิตของมนุษย์เราเอง อย่างที่กล่าวไปแล้ว เช่น ถ้าเราไปยึดเงินตราเป็นพระเจ้า เราก็จะไม่เป็นผู้เป็นคนแล้ว เพราะเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งกับพ่อแม่ ซึ่งบางทีก็ไม่ให้เงินลูก ลูกก็อาจทำร้ายพ่อแม่ได้ เพราะว่าเรามองข้ามความสำคัญของมนุษย์ไปหมดแล้ว เราคิดว่าเงินตราเป็นความจริงและเป็นแก่นสารสำคัญของชีวิตมากกว่าความเป็นมนุษย์

ปัญหาตรงนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากขั้นตอนของโลกาภิวัตน์ที่กำลังพัฒนามาอยู่ในปัจจุบันนี้ ดังนั้นผู้คนทั้งหลายก็ใช้สิ่งนี้ ทั้งเรื่องความเป็นไทยและเรื่องอื่น ๆ ที่เรานิยามขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นตัวกีดกันและลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนอื่น ต่าง ๆ นานา เพราะพวกเขาที่ไม่มีความเป็นคนเหลืออยู่แล้วเช่นกัน

ภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่จะมาเปลี่ยนและทำให้คนมองไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง มองไม่เห็นคุณค่าของความเป็นคน ไปยอมรับในคติบางอย่างซึ่งถูกทำให้เป็นสินค้า ถูกทำให้เหมือนเป็นจริงมากขึ้น เรื่องนี้เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจฟังดูยาก แต่เมื่อยกตัวอย่างในเรื่องเงินตราขึ้นมาก็เห็นได้ชัดที่สุด ซึ่งเรื่องทำนองเดียวกับเงินตรา นี้ จะนำไปใช้อธิบายได้ในเรื่องอื่น ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับความเป็นไทยหรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้

2. การสร้างมาตรฐานทางศีลธรรมใหม่ในสังคม (New Morality)

ถ้ามองดูว่ากระแสโลกาภิวัตน์ในสภาพการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ เป็นเฉพาะด้านที่โลกาภิวัตน์ลดทอนความเป็นมนุษย์เพียงอย่างเดียว ก็คงจะเป็นปัญหา แต่ภายใต้กระแสดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งนั้นมีกระแสที่ขัดแย้งอยู่ในตัวของกระแสโลกาภิวัตน์เองบางส่วนกล่าวคือ

ในขณะที่มีการนิยาม “ความเป็นไทย” ในกระแสโลกาภิวัตน์ ก็มีการนิยามเรื่อง “สิทธิ” ควบคู่ไปด้วย ซึ่งเป็นการนิยามเรื่องสิทธิให้เสมือนมาตรฐานสำหรับวัดคนอื่นทั้งหมด แม้ว่าความคิดเรื่องสิทธินี้จะมากับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ในอีกด้านหนึ่ง แม้ว่าความคิดที่ใช้เกณฑ์อันนี้ก็ถูกนำไปใช้ในการกีดกันคนอื่น ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเวลานี้เราก็รับเอามาใช้ด้วย อเมริกานำไปวัดประเทศต่าง ๆ ว่าประเทศไหนบ้างที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน อเมริกาอาจเอาเรื่องสิทธิมนุษยชนไปกีดกันประเทศจีน อ้างว่าจะไม่รับซื้อสินค้า เนื่องจากจีนมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

ดังนั้นเราต้องมองกระแสโลกาภิวัตน์ว่าเป็นกระแสที่เกิดขึ้นโดยมีการบงการหรือมีผู้จัดการ และเราไม่ควรมองกระแสโลกาภิวัตน์ว่าไม่มีคนเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเป็นกระแสที่เกิดขึ้นได้เอง

เพราะจริง ๆ แล้วแม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์จะมากับระบบทุนนิยม แต่เมื่อมาปรากฏในสังคมใดสังคมหนึ่ง มิใช่หมายความว่าผลจะไปทางหนึ่งทางใดแต่เพียงทางเดียวเท่านั้น เพราะในอีกด้านหนึ่ง ผู้คนที่อยู่ในแต่ละสังคมก็สามารถจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับกระแสเหล่านั้นได้ด้วย

ดังนั้นส่วนที่ไปตอบโต้กับกระแสโลกาภิวัตน์หรือส่วนที่ไปปะทะกับกระแสโลกาภิวัตน์เหล่านี้ ก็ทำให้เกิดมีการปรับเปลี่ยนโลกาภิวัตน์เหล่านั้นไปคนละทิศคนละทาง ขณะบางกลุ่มขานรับกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการตกไปอยู่ภายใต้กระแสนั้นเลย ซึ่งถือเป็นพวกบริโภคนิยม หรือเป็นผู้ที่เดินตามกระแสนั้น แต่ในอีกหลายส่วนก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้น แม้ในขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้คนถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไป แต่มนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปจะไม่ยอมสูญเสียความเป็นมนุษย์ อันนี้เป็นข้อเท็จจริงเลยที่ว่า เมื่อไรก็ตามที่คนถูกลดทอนความเป็นคนลงไปมากก็จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ แต่มีได้หมายความว่าทำได้โดยอัตโนมัติ การที่มนุษย์สามารถตอบโต้กับกระแสเหล่านี้ สามารถทำได้โดยผ่าน “ความรู้ชาวบ้าน” หรือ popular knowledge

เวลานี้เราเรียนหนังสือที่เป็นความรู้แบบเป็นทางการหรือแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะต่างจากความรู้ชาวบ้าน เพราะความรู้ที่เป็นทางการหรือความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้น เป็นความรู้ที่ถูกควบคุมอยู่ภายใต้สถาบัน และจะมีกลุ่มคนที่เป็นผู้นิยาม เช่น นักวิชาการ ดังนั้น ความรู้ที่เป็นทางการ ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือความรู้ที่อยู่ในสถาบันต่าง ๆ จึงไม่ได้เป็นความรู้ที่จะปลดปล่อยให้ผู้คนสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามใจชอบ ตรงกันข้าม กลับกลายเป็นความรู้ที่พยายามจะเข้ามาควบคุมมนุษย์ ดังนั้น ความรู้ชาวบ้านจะเป็นคนละประเภทกับความรู้แบบทางการหรือแบบวิทยาศาสตร์

ความรู้ชาวบ้าน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เราอาจคุ้นเคย เช่น การเข้าทรง หรือเป็นเรื่องของการเคารพนับถือสิ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อ การไปไหว้ต้นไม้ เป็นต้น ความรู้พื้นบ้านแบบนี้เป็นความรู้ที่ไม่มีใครควบคุม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เป็นพลังทางสังคมที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป แต่ช่วยให้ผู้คนสามารถดำเนินไปได้ หรือที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนเรื่อง “ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5”¹ ในแง่นี้ก็เป็นเรื่องของความรู้พื้นบ้าน เป็นความรู้ชาวบ้านเหมือนกัน อีกนัยหนึ่งก็คือ แท้จริงแล้วความรู้พื้นบ้านก็คือ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่เปิดให้ผู้คนสามารถแสดงตัวตนและความเป็นคนของตัวเองออกมาได้ ดังนั้นในสภาวะการณ์ที่โลกาภิวัตน์กำลังพยายามจะทำลายความเป็นมนุษย์นั้น มนุษย์จะแสดงความเป็นมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อมีพื้นที่เหล่านี้ ซึ่งจะทำให้ตัวเองรู้ว่า “เขาเป็นใคร”

เมื่อกล่าวถึงความเป็นชุมชนหรือความเป็นท้องถิ่นต่าง ๆ เหล่านี้ แท้จริงแล้ว ความเป็นชุมชนก็ดี ความเป็นท้องถิ่นก็ดี ค่าต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นลักษณะหนึ่งของการแสดงความ

---

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5” ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 14 ฉบับที่ 10 : 76-98

เป็นตัวตน หลายคนอาจไม่เข้าใจว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “สิทธิชุมชน” หรือ “ความเป็นชุมชน” แท้จริงแล้ว มิใช่เป็นเรื่องที่คนในหมู่บ้านเดียวกันถึงจะแสดงสิ่งเหล่านี้ได้เท่านั้น แต่ความเป็นชุมชนคือ การแสดงออกของ “ความเป็นมนุษย์” ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

ประการแรก มนุษย์จะแสดงความเป็นมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อเรารู้ว่าเรามีความคล้ายคลึงกับคนอื่นอย่างไร

ประการที่สอง ต้องมีความรู้สึกตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่าบางอย่างที่เราเห็นร่วมกัน ที่เราจะแสดงออกมาได้ เช่น เราสามารถแสดงออกซึ่งความเป็นชุมชนผ่านความคิดเรื่องของการเป็นเพศ (sexuality) อย่างเช่นความเป็นผู้หญิง ขณะที่เมื่อก่อนนี้บางคนอาจจะมองไม่เห็นความเป็นผู้หญิง แม้ว่าจะมีอยู่แต่ก็มองไม่เห็น เนื่องจากว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า คนตกอยู่ภายใต้ระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ครอบงำอยู่ แต่เมื่อถูกความคิดแบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่มาครอบงำทำให้ คนทั่ว ๆ ไปรู้สึกเหมือนว่าตัวเองถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงก็อาจนำเรื่องของความเป็นผู้หญิงขึ้นมา ซึ่งเป็นความคิดที่จะรวมตัวกันเพื่อโต้ตอบกับวัฒนธรรมที่มาครอบงำ ในลักษณะเช่นนี้ก็จะก่อให้เกิดการรวมตัวกันขึ้นมา

การรวมตัวกันนี้อาจแสดงออกมาได้หลายรูปแบบ เช่น ตัวอย่างการรวมตัวกันของผู้คนที่มีปัญหาการจราจรติดขัดในกรุงเทพฯ ที่มักจะยกตัวอย่างกันมากผ่านการใช้พื้นที่ของ จส. 100 เพื่อจะคุยปัญหากันหมายความว่าคนเห็นปัญหาคล้าย ๆ กัน แล้วรู้สึกว่ามีความคิดบางอย่างร่วมกัน ก็มาสื่อสารกัน หรือในเรื่องการไปเคารพเสด็จพ่อ ร.5 หรือเจ้าแม่กวนอิม ต่าง ๆ เหล่านี้ ทั้งหมดนี้ก็คือความพยายามจะแสวงหาความเป็นตัวตนของตนเองในลักษณะที่มีอะไรบางอย่างร่วมกัน

5. การช่วงชิงนิยามความหมายในกระแสโลกาภิวัตน์

กระแสทั้งหมดนี้จะอยู่ในแนวทางอย่างเดียวกัน นั่นคือการเปลี่ยน “คติความเชื่อ” ของผู้คนที่เคยมีมาก่อนให้กลายเป็น “พระเจ้า” เพราะมามีอิสระเหนือการควบคุมของมนุษย์ หรือถ้าพูดตามภาษามาร์กซิสต์ซึ่งมีอีกคำหนึ่งคือ “การปั้นน้ำเป็นตัว” (reification)¹ คือ ทำให้สิ่งที่เป็นความคตินั้นแข็งตัว หรือทำให้ความหมายกลายเป็นตัวที่เรายึดถือเป็นหลักของชีวิต เช่น ไปยึดเอาความเป็นไทยมาเป็นสรณะมาเป็นตัวยึดเหนี่ยว หรือยึดเอาเงินตรามาเป็นตัวยึดเหนี่ยว ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากกระบวนการขยายตัวของระบบทุนนิยมในขั้นสุดท้าย

ที่ทำอย่างนี้ได้ก็เพราะทุนนิยมสามารถเปลี่ยนสิ่งที่เราเรียกว่าคติให้กลายเป็นพระเจ้า และยังสามารถเอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นสินค้าได้เพราะคนจะนิยมชมชอบ และทำให้ขายสิ่งเหล่านี้ได้

---

¹ ไม่ใช่คำของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx ค.ศ. 1818-1883) เอง แต่เจิร์จ ลูคัส (Georg Lukacs ค.ศ. 1885-1971) นักคิดชาวฮังการี เป็นผู้คิดคำนี้ขึ้นมา

มากขึ้น โดยผ่านกระบวนการสารสนเทศที่ขยายตัว หรือเทคโนโลยีของการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งได้มาช่วยขยายสิ่งเหล่านี้ให้เป็นที่รับรู้หรือชวนดื่มด่ำมากขึ้น

ดังนั้นประเด็นหลักก็คือ ภายใต้กระแสเหล่านี้ ผู้คนต่าง ๆ ก็พยายามจะตอบโต้ ซึ่งนอกจากกระทำโดยผ่านความรู้ชาวบ้านแล้ว การตอบโต้ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดอีกเรื่องหนึ่งคือ การช่วงชิงการตีความหมายในเรื่องของสิทธิ ซึ่งได้กล่าวไปข้างแล้ว ในขณะที่บางครั้ง สิทธิอาจถูกใช้เป็นเกณฑ์ที่จะไปวัดคนอื่น ขณะเดียวกัน ประชาชนหรือกลุ่มคนที่อาจถูกกระทำจากกระแสโลกาภิวัตน์ ก็อาจใช้เรื่องสิทธิอันเดียวกันนี้มาเป็นเครื่องมือต่อรองได้

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ความคิดหรือคติที่ถูกโลกาภิวัตน์สร้างขึ้นมานั้น โลกาภิวัตน์ไม่สามารถที่จะให้คำอธิบายหรือผูกขาดคำอธิบายนี้ได้ทั้งหมด เพราะผู้ที่อาจรับรู้สิ่งเหล่านั้นไม่เท่าเทียมกัน อาจพยายามช่วงชิงการตีความหรือการให้ความหมายใหม่ได้เช่นเดียวกัน

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ถึงแม้ดูราวกับว่าสื่อมวลชนจะมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการครอบงำทางความคิด แต่ภายใต้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่นหรือผู้คนที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ตามที่ต่าง ๆ ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ และภายใต้การดิ้นรนต่อสู้นี้ เขาก็จะพยายามนำสิ่งเดียวกันนั้น ไม่ว่าจะจะเป็นความเป็นไทยก็ดี เรื่องของสิทธิก็ดี เรื่องของเงินตราที่ดี ไปนิยามความหมายเป็นอย่างอื่น และนำเอาการนิยามความหมายเหล่านี้มาเป็นการตอบโต้ โดยผ่านประเพณีหรือจารีตที่มีอยู่เดิมในฐานะที่เป็นความรู้ชาวบ้าน

เช่นกระแสโลกาภิวัตน์อาจกระตุ้นให้เรามีความเป็นนักอนุรักษ์มากขึ้น แต่การอนุรักษ์แบบนี้จะเน้นอนุรักษ์เพียงอย่างเดียวแต่ไม่สนใจความเป็นคน อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นเราจะพบว่า เวลานี้เราต้องการอนุรักษ์ทรัพยากร แต่เรากลับขับไล่คนออกจากที่อยู่อาศัยในเขตป่า หรือทำลายคนที่อยู่ในเขตอนุรักษ์เหล่านี้ ซึ่งก็จะสร้างปัญหาเนื่องจากเราไม่สนใจความเป็นมนุษย์ของเขา แต่กลับใช้การอนุรักษ์นี้ไปกีดกันคนเสียอีก แล้วก็ทำลายคนไปด้วย

ดังนั้นภายใต้การนิยามเรื่องการอนุรักษ์แบบนี้ แปลว่าสัตว์มีอยู่ในป่าได้ แต่ต้องไม่มีคนอยู่ในป่า ผู้คนที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ก็พยายามที่จะโต้ตอบด้วยการนิยามความหมายของการอนุรักษ์ใหม่ ซึ่งก็จะทำโดยผ่านกระบวนการความรู้พื้นบ้าน เช่น การที่เรามาพูดถึงการสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาต้นไม้ การบวชป่า ทั้งหมดเหล่านี้เป็นความรู้ชนิดที่ระบบโลกาภิวัตน์หรืออำนาจรัฐไม่สามารถควบคุมได้ เพราะไม่ต้องผ่านการเรียนในโรงเรียน ถ้าคุณจะบวชป่า คุณไม่ต้องเข้ามหาวิทยาลัยคุณก็สามารถทำได้ จึงทำให้ผู้ที่ถูกผลกระทบต่าง ๆ สามารถนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ในการนิยามความหมายใหม่ เพื่อจะต่อสู้กับความคิดเรื่องของการอนุรักษ์ในอีกแบบหนึ่ง

ในลักษณะอย่างนี้เราจะเห็นได้ชัดเจนเลยว่า แม้ดูเหมือนกระแสโลกาภิวัตน์จะมาครอบงำทางความคิด แต่ก็ทำไม่ได้ไม่เบ็ดเสร็จ เพราะในด้านกลับ กระแสโลกาภิวัตน์นี้กลับกลายเป็นการเปิดพื้นที่ให้คนอื่นสามารถช่วงชิงการนิยามความหมายได้ เช่น โลกาภิวัตน์เปิดพื้นที่ในเรื่องของการ

อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในความหมายหนึ่ง คนอื่นก็เอาความคิดนั้นโดยผ่านความรู้พื้นบ้านมานิยามไป ในอีกความหมายหนึ่งได้เช่นเดียวกัน

เมื่อกระบวนการโลกาภิวัตน์เปิดพื้นที่ในเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถนิยาม เรื่องสิทธิเอามาใช้ตอบโต้ได้ เช่น ปัจจุบันเราจะเห็นว่า เรื่องสิทธิได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญ หลายคนกล่าวว่า เรื่องสิทธินี้เคยมีในสังคมไทยมาก่อนหรือเปล่า หรือว่าเรารับแนวคิดมาจาก ภายนอกทั้งหมด อาจจะกล่าวได้ว่า เรื่องสิทธินี้เรารับมาจากภายนอกแน่นอน แต่ไม่ได้หมายความว่า คนในสังคมไทยจะนิยามความหมายนี้ใหม่ขึ้นมาเพื่อใช้ในการตอบโต้ไม่ได้ ตรงนี้เป็นประเด็น สำคัญ

ดังนั้นในเรื่องของความเป็นไทย เรื่องสิทธิ เรื่องอนุรักษ์ เรื่องสิ่งแวดล้อมนิยาม ฯลฯ ทั้งหมด เหล่านี้ล้วนมากับกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งสิ้น แต่เราก็จะเห็นแล้วว่า ความหมายเหล่านั้นไม่ได้หยุดนิ่ง หรือว่าเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์นิยามแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ก็เปิดให้มีการนำเอาค่าเหล่านั้นมา เป็นเวทีของการช่วงชิงความหมายในสังคมด้วย เหตุนี้ สภาพการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในเวลานี้ก็ คือ ในด้านหนึ่งกระแสโลกาภิวัตน์พยายามจะมาครอบงำ ส่วนในอีกด้านหนึ่ง ก็เปิดพื้นที่อย่างอื่น ๆ ให้ผู้คนในสังคมสามารถนำเอามาใช้เพื่อแสดงตัวตนได้มากขึ้น

ตัวอย่างในต่างประเทศจะเห็นได้หลายแบบ เช่น ชาวไอนุซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศ ญี่ปุ่น เวลาคนไปญี่ปุ่นแล้วถามถึงพวกไอนุ คนที่นั่นอาจไม่รู้จักร เพราะว่าเป็นชนกลุ่มที่มี ขนาดเล็กมาก แต่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่การส่งเสริมการท่องเที่ยวขยายออกไป กลับปรากฏว่า มีความพยายามจะไปดูวัฒนธรรมของชาวไอนุ แล้วก็เปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวไอนุให้มาเป็นสินค้า เพื่อเอาไปขายในการท่องเที่ยว

ด้านหนึ่งเราอาจเห็นว่า ได้มีการเปลี่ยนความเป็นไอนุให้เป็นสินค้า ในแง่ที่เรามีความคิดรัก และปกป้องคนที่เสียเปรียบ อาจรู้สึกว่าย่ำแล้วกระแสโลกาภิวัตน์กำลังกระทำกับชาวไอนุ ไปย่ำยีเขา แต่ชาวไอนุกลับเฉย ๆ ตรงกันข้าม กลับยิ่งยินดีจะพัฒนาวัฒนธรรมของชาวไอนุเองเพื่อขายใหญ่เลย บางคนคงจะคิดไปว่า ชาวไอนุกำลังเดินไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ กำลังขายวัฒนธรรมของตัวเอง แต่ถ้ามองแบบนั้นแสดงว่าเรากำลังมองเพียงแค่นั้นเดียว เราไม่ทราบที่ชาวไอนุที่อยู่ในญี่ปุ่น นั้นถูกคนญี่ปุ่นดูถูก จนเกือบจะเรียกได้ว่าถูกเหยียบติดดินอยู่แล้ว

ดังนั้นการที่วัฒนธรรมของชาวไอนุถูกเอามาขายในตลาดท่องเที่ยว เขาก็กลับรู้สึกว่าทำให้ พวกเขามีช่องทางที่จะไปต่อรองกับคนญี่ปุ่น ในแง่ที่ว่าเขาก็มีตัวตนเหมือนคนอื่นเหมือนกัน มิใช่ nobody หรือไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย ถ้าเผื่ออยู่ในสังคมญี่ปุ่นก็คือ ไม่มีอะไรเลย

ทำนองเดียวกัน ตัวอย่างของชาวโอกินาวาในประเทศญี่ปุ่น โอกินาวาเป็นเกาะเกาะหนึ่งใน ญี่ปุ่น ปกติชาวโอกินาวาจะถูกดูถูกว่าเป็นพวกที่อยู่ห่างไกล เป็นพวกบ้านนอก แต่คนโอกินาวาก็ คล้าย ๆ กับชาวไอนุ เคยมีคนสงสัยและไปศึกษาพบว่า ชาวโอกินาวานั้นเปลี่ยนนับถือศาสนาคริสต์

มากมายเต็มไปหมด เขาก็สงสัยว่าทำไมชาวโศกนาฏกรรมจึงหันไปนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งศาสนาคริสต์ก็มาตามกระแสโลกาภิวัตน์ พบว่า ชาวโศกนาฏกรรมเขาเปลี่ยนศาสนาไปก็เพราะว่า ถ้าเขายังคงความเป็นโศกนาฏกรรมแบบเดิม แบบที่คนญี่ปุ่นนิยม เขาก็ nobody เหมือนกัน

ดังนั้นการที่เขาหันไปนับถือศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นศาสนาสากลนั้นก็สามารถทำให้เขาแสดงความคิดของตัวเองออกมาได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ กระแสโลกาภิวัตน์นั้นมีทั้งส่วนที่ปลดทอนความเป็นมนุษย์ แต่ขณะเดียวกัน ด้วยความรู้ชาวบ้านที่กลุ่มชนทั้งหลายมีอยู่ พวกเขาสามารถใช้ความรู้ชาวบ้านเหล่านี้ไปเปลี่ยน “คติ” ที่กระแสโลกาภิวัตน์พยายามนิยามให้เป็น “วัตถุ” เพื่อมาใช้เป็น “เครื่องมือสำหรับต่อสู้” และปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคนในสังคมของตัวเองได้

ทั้งหมดทั้งมวลเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทในแต่ละสังคมที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเช่นไร หากมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันมาก่อน คติที่ได้จากกระแสโลกาภิวัตน์ก็อาจถูกนำมานิยามเพื่อตอบโต้ความไม่เท่าเทียมนั้นได้ ดังตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว

ด้วยเหตุนี้ ชาวเขาหรือคนอื่นในสังคมไทยก็อาจจะพูดถึงเรื่องสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งมากับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อเอาไปใช้ต่อสู้ในการปรับเปลี่ยนสภาพของตัวเองภายใต้บริบทของสังคมไทยก็ได้ จะเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ไม่ได้มีด้านเดียว แต่กลับมีด้านหลายด้านซึ่งขัดแย้งในตัวของมันเอง และไม่ได้หมายความว่ากระแสโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งสำเร็จรูปหรือว่าเป็นเรื่องที่เราแก้ไขอะไรไม่ได้

โลกาภิวัตน์เป็นเพียงแต่เวทีการต่อสู้อีกอันหนึ่ง ซึ่งทุนนิยมก็นำมาใช้ ใคร ๆ ก็นำเอามาใช้ได้ ดังนั้นในเวทีอันนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแย่งชิงพื้นที่ ซึ่งก็ต้องไปแย่งชิงในพื้นที่ของสื่อมวลชน เวทีสาธารณะ ด้วยเหตุนี้ การเปิดพื้นที่สาธารณะมากขึ้นเท่าไร ก็จะเปิดให้ผู้คนสามารถเข้ามาช่วงชิงการนิยามสิ่งเหล่านี้ได้มากขึ้น

ทั้งหมดนี้คงเป็นเพียงการตั้งข้อสังเกต แนวคิด และมุมมองที่อยากจะหยิบขึ้นมาเพื่อใช้เป็นประเด็นคำถามหรือข้อสังเกตสำหรับการพูดคุย อภิปราย หรือถกเถียงกันว่า ที่กล่าวมานี้สามารถจะนำมาปรับเอามาคิดกันในประสบการณ์ที่เราเผชิญหน้าอยู่ หรือจะเอามาใช้ในเชิงการอธิบายและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวของเราได้อย่างไรบ้างเพื่อที่จะกระตุ้นหรือท้าทายให้คิดกันต่อไปมากกว่าที่จะเป็นคำตอบที่ชัดเจน

6. บทสรุป

โลกาภิวัตน์ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ใครเขาตั้งใจ กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ติดตามมาของระบบทุนนิยม จนเดี๋ยวนี้ผมก็ไม่แน่ใจว่าจะมีใครควบคุมได้ มีการกล่าวว่าไซโรสคัม หรือใครคุมก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่มีใครคุมได้ โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมา เพราะเป็นขั้นตอนพัฒนาการของทุนนิยม ซึ่งเป้าหมายนั้นชัดเจนก็คือ เพื่อที่จะสร้างกำไรสูงสุด ดังนั้นทุนนิยมก็

ต้องมีวิวัฒนาการของระบบเอง ซึ่งแน่นอน ก็อาจมีกลไกบางอย่างที่เอื้อให้เป็นอย่างนั้น เช่น ระบบการสื่อสาร ที่ทำให้กระบวนการนี้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

กระบวนการที่ไปตัดวงจรประโยชน์จากทรัพยากรของคนอื่นนั้นเกิดขึ้นเป็นเวลาร้อย ๆ ปีมาแล้ว หมายความว่าตั้งแต่สมัยอาณานิคมต่อมาก็มาเอาแรงงานของเรา ซึ่งเพิ่งจะไม่กี่ปีมานี้เอง การมาเอาแรงงานจริง ๆ ก็คือหลังสมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมา กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือมาให้คุณปลูกข้าวหรือพืชเกษตร ยิ่งคุณปลูกมากเท่าไร คุณก็เป็นหนี้มากขึ้นเท่านั้น อันนี้คือกระบวนการมาตัดวงจรแรงงาน มาเอาประโยชน์จากแรงงาน

แต่ที่เพิ่งมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม โดยมาสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า นั้น ผมคิดว่าคงจะไม่เกินยี่สิบปีมานี้เอง ค่อนข้างเร็วมาก สิ่งเหล่านี้มีกลไกบางอย่างอยู่ในระบบของทุนนิยมที่สร้างขึ้นมาร่วมกับระบบ ตั้งแต่ตัวแรกที่สร้างขึ้นมา ที่ทำให้เงินดอลลาร์เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนกันทั่วโลก และจนกระทั่งมาถึงเป็นองค์กรโลก สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ พัฒนากันขึ้นมา ดังนั้นทุนนิยมจึงเป็นสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเรามองไม่เห็น และมองไม่เห็นตัวคนสร้างว่าเป็นใคร แต่เป็นกระบวนการที่พัฒนามาพร้อมด้วยกลไกประกอบเหล่านี้

การนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ ไม่สามารถจะนิยามออกมาเป็นคำ ๆ ที่ตายตัว แต่ก็คงจะนิยามได้แบบนี้ กล่าวคือกระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นพัฒนาการขั้นตอนสุดท้ายของทุนนิยมที่เปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นสื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากเดิมที่เป็นทรัพยากร แรงงานมาตัดวงจรถ้าแม้กระทั่งวัฒนธรรม ความรู้สึก คุณค่า และจิตใจของผู้คนให้เป็นสินค้าไปด้วย

วารุณี : อาจารย์อานันท์ก็ได้เสนอประเด็นหลาย ๆ ประเด็นที่น่าสนใจไปแล้วนะคะ ตอนนีก็ถึงเวลาที่ผู้ฟังจะได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งก็ขอเชิญชวนทุกท่าน ไม่ต้องรู้สึกกลัวนะคะ เพราะเห็นคนหน้าแก่ ๆ อยู่เต็มไปหมดอาจทำให้ไม่กล้าพูด พูดเถิดคะ เพราะว่าอย่างน้อยในอายุที่ต่างกันหลายสิบปีเนี่ย ก็อาจเกิดการแลกเปลี่ยนอะไรบางอย่างที่แต่ละฝ่ายนี้ไม่ถึงเหมือนกัน เชิญเลยคะ

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : ผมชื่ออรรถ เป็นคนที่มีความรู้น้อยนะครับ ศึกษามาน้อย สติปัญญาก็มีอยู่น้อย ทุกครั้งที่ได้ยินคำว่า “โลกาภิวัตน์” นี้ ผมก็ยังรู้สึกสับสนอยู่ครับว่า จริง ๆ แล้วมันคืออะไรกันแน่ รบกวนให้อาจารย์ช่วยเหลือคนสติปัญญาน้อยอย่างผมว่า ถ้าจะนิยามมันอย่างสั้น ๆ กระชับนี้ โลกาภิวัตน์น่าจะหมายถึงอะไรกันแน่ แล้วผมก็สงสัยอยู่ว่า โลกาภิวัตน์มันเป็นกระบวนการ เป็นวิธีการของระบบทุนนิยมหรือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากสภาพกระบวนการนั้นกันแน่

ยกตัวอย่าง ผมนึกถึงสงครามครูเสด จุดมุ่งหมายของสงครามครูเสดคือไปรบกัน แต่ผลที่ได้ก็คือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน เปรียบเทียบกับทุกวันนี้ที่เหมือนกับการทำสงครามทางเศรษฐกิจ

กันอยู่ในระบบทุนนิยม โลกาภิวัตน์มันเป็นจุดมุ่งหมายหรือเปล่าครับ หรือว่ามันเป็นเพียงแค่ผลที่เกิดขึ้นมาเอง หรือว่าเป็นทั้งสองอย่างเลย คือเป็นทั้งกระบวนการและเป็นทั้งผลด้วย

และเมื่อสักครู่นี้ อาจารย์พูดอยู่ตอนหนึ่งที่บอกว่า ความเป็นไทยเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์ ผมสงสัยว่าโลกาภิวัตน์ไม่ใช่เป็นตัวทำลายความเป็นไทยหรือครับ ยกตัวอย่างเช่นเรื่องการแต่งกาย การแต่งกายในทุกวันนี้เราก็ได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ตัวอย่างคนที่ใส่เสื้อผ้ากันทุกวันนี้จะครับ คนเมืองก็ไม่ได้ใส่เสื้อผ้าเมือง หรือคนที่มาจากภาคกลางก็ไม่ได้ใส่เสื้อผ้าของตัวเองมา ส่วนใหญ่ใส่เสื้อผ้าแบบโลกาภิวัตน์กันมา ตรงนี้โลกาภิวัตน์ไม่ได้ทำลายความเป็นไทยหรือความเป็นคนเมืองหรือครับ

อานันท์ : ที่บอกว่ามันทำลายความเป็นไทย แต่ที่จริงมันไปทำลายความเป็นไทยอย่างที่เราควบคุมได้ แต่มันไปสร้างความเป็นไทยชนิดที่เป็นสินค้าขึ้นมา เพราะฉะนั้น เวลาที่ไม่เห็นกันหรือครับว่า ความเป็นไทยนั้นมันขายกันไปทั่วโลก ไม่ใช่เป็นเรื่องของคนไทย คุณควบคุมไม่ได้ คุณสามารถไปกินอาหารไทยที่ไหนในโลกก็ได้ แต่พอกินแล้วมันจะไทยหรือไม่ไทย คุณควบคุมไม่ได้ ผมไปกินอาหารไทยที่ปารีสนี่ปรากฏว่าคนเวียดนามขาย มันกลายเป็นความเป็นไทยที่คุณควบคุมไม่ได้ เพราะมันกลายเป็นสินค้าไปแล้ว

แต่เรื่องที่ว่าโลกาภิวัตน์มันเป็นอย่างนี้ เมื่อสักครู่ผมก็พูดไปแล้วว่า คือไม่ใช่เป็นสิ่งที่ใครเขาตั้งใจ มันเป็นกระบวนการที่ติดตามมาของระบบทุนนิยม จนเดี๋ยวนี้ผมก็ไม่แน่ใจว่ามันจะมีใครคุม บอกว่าโทรศัทพ์หรือใครคุม ไม่มีใครคุมได้ มันเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาเพราะว่าเป็นขั้นตอนพัฒนาการของมัน ซึ่งเป้าหมายมันชัดเจนคือเพื่อที่จะสร้างกำไรสูงสุด มันก็ต้องมีวิวัฒนาการของระบบของมันเอง ซึ่งแน่นอน อาจมีกลไกบางอย่างที่เอื้อให้เป็นอย่างนั้น เช่น ระบบการสื่อสาร ซึ่งทำให้กระบวนการอันนั้นขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

กระบวนการที่ไปตัดดวงผลประโยชน์จากทรัพยากรคนอื่นเขานี้มันเป็นร้อย ๆ ปีมาแล้ว หมายถึงตั้งแต่สมัยอาณานิคม แล้วที่มาเอาแรงงานของเราก็เพิ่งไม่กี่ปีมานี้เอง มาเอาแรงงานจริง ๆ นี่ก็คือสมัยจอมพล สฤษดิ์ขึ้นมา พุดง่าย ๆ คือ มาให้คุณปลูกข้าวหรือพืชเกษตรยิ่งคุณปลูกมากเท่าไร คุณก็เป็นหนี้มากขึ้นเท่านั้น คือกระบวนการมาตัดดวงแรงงาน มาเอาประโยชน์จากแรงงาน

แต่ที่เพิ่งมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม มาสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ผมคิดว่าคงไม่เกินยี่สิบปีมานี้เอง มันเร็วมาก สิ่งเหล่านี้มีกลไกบางอย่างที่อยู่ในระบบของทุนนิยม ซึ่งสร้างขึ้นมามีพร้อมกับระบบ ตั้งแต่ตัวแรกที่สร้างขึ้นมา ที่ทำให้เงินดอลลาร์เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนกันทั่วโลก และจนกระทั่งมาเป็นองค์กรโลก สิ่งเหล่านี้มันค่อย ๆ พัฒนากันขึ้นมา ดังนั้นก็เลยเป็นสิ่งที่อาจจะเรียกว่าเรามองไม่เห็น และมองไม่เห็นตัวคนสร้างว่าเป็นใคร แต่มันเป็นกระบวนการที่พัฒนาขึ้นมาพร้อมกับกลไกประกอบเหล่านี้

ส่วนนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ ผมไม่รู้ว่าจะนิยามมันยังไง ผมไม่สามารถนิยามมันออกมาเป็นคำ ๆ อย่างนั้นได้ คือมันเป็นกระบวนการพัฒนาขั้นตอนสุดท้ายของทุนนิยม ที่เปลี่ยนสิ่งที่เป็นสื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากเดิมที่เป็นทรัพยากร แรงงาน มันมาเอาแม้กระทั่งวัฒนธรรม ความรู้สึก คุณค่า และจิตใจของผู้คนให้เป็นสินค้าไปด้วย ก็คงจะนิยามได้แบบนี้

เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์ : ประเด็นนี้ก็คิดอย่างที่อาจารย์เสนอได้ ถ้าพูดว่าโลกาภิวัตน์ เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งถูกโยนโครมออกมา แล้วมันก็กำหนดคน อะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้น มันก็มีปฏิกริยาของคนในที่ต่าง ๆ ที่จะนิยามมัน จะพูดแบบนี้ได้ไหมครับที่จะนิยามและนำมาใช้

อานันท์ : มันเป็นกระบวนการ ซึ่งในระบบทุนนิยมเองก็ไม่ใช่นิยามความว่าจะมีใครเป็นผู้กำหนดทั้งหมด ทุนนิยมก็มีการต่อสู้ในระบบทุนนิยม คือหมายถึงพวกที่เคยเอาประโยชน์จากทรัพยากร มันก็ทำให้คนอื่นไม่ได้ประโยชน์ หมายความว่าพวกเอาประโยชน์ อย่างเช่น บริษัทอิสต์อินเดียของอังกฤษ ก็ไปทำให้คนอื่นเสียประโยชน์ คนอื่นก็พยายามหาวิธีการที่จะได้ประโยชน์จากระบบที่ขยายตัวไปทั่วโลกนี้เหมือนกัน แทนที่จะมาเอาจากทรัพยากรอย่างเดียว ก็หาทางมาเก็บตัดดวงจากแรงงานคนอื่น

พูดง่าย ๆ ก็คือ มันไม่ใช่มีใครตั้งใจ แต่ว่ามันมีการต่อสู้ภายในตัวของมันเอง เพื่อจะช่วงชิงความได้เปรียบของการหากำไร เป็นการแสวงหากำไรทุกวิถีทาง ทุนนิยมมันคือเอฟ มันสร้างสรรค์ มันพยายามหาคำใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อแสวงหากำไร เป็นการช่วงชิงหาประโยชน์กันอยู่ตลอดเวลา

วารุณี : ในช่วงสิบปีนี้ เราถูกกระหน่ำด้วยคำพูดของ “ความเป็นไทย” เราถูกกระหน่ำความคิดว่า เรามีความเป็นไทยอยู่ เวลาเราไปถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่วนใหญ่ที่เราเห็นตามที่วิณะคะคือหน่วยงานของรัฐ หรือคนที่อยู่ในระบบจะพูดเหมือนกันว่า เป็นผลจากวัฒนธรรมตะวันตก หรืออย่างที่บางคนพูดว่า เป็นผลจากโลกาภิวัตน์

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือว่า ความเป็นไทยนี้มันเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ซึ่งอาจารย์อานันท์บอกว่ามันถูกสร้างขึ้นในช่วงหลังมานี้เอง ทีนี้ถ้าเราฟังโดยไม่คิดอะไร เราก็จะคิดว่ามันมีสิ่งที่เราเรียกว่าความเป็นไทย แต่ถ้าเรามาคิดกันจริง ๆ ว่าความเป็นไทยคืออะไร บางทีเราหาคำตอบไม่ได้นะคะ เพราะจริง ๆ แล้วถ้าเราพูดถึงเผ่าพันธุ์ของเรา มันก็ปนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นจีน ไทย ลาว เขก คือมันเป็นอะไรละ ความเป็นไทยจริง ๆ แล้วมันมีไหม อะไรแบบนี้

ถนอมวรรณ โกลสนาวิน : ถ้าเราคิดว่าโลกาภิวัตน์ก็คือคำใหม่ที่บัญญัติขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เมื่อระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าคำนี้มันน่าจะมีตั้งแต่มีมนุษย์แล้ว หรือแม้กระทั่งในสมัยพุทธกาล หรือสมัยพระเยซู พวกฮีบรูก็จะถูกดูถูกโดยพวกโรมันหรือพวกอารยันก็จะดูถูกคนพื้นเมือง อะไรต่าง ๆ มันมีมาเรื่อย ๆ เพียงแต่ว่าภาษาที่พูดมันเปลี่ยนไปเท่านั้นเอง

ทีนี้เรามองว่า เราถูกปัญหาจากข้างนอกมากกระทบเรา ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยมหรือวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมากกระทบเรา เอาประโยชน์จากเรา หรือว่ามันขายโลกาภิวัตน์ มันขายความเป็นชาติ จริง ๆ แล้ว คำว่าโลกาภิวัตน์หรือสิ่งซึ่งกระทบต่อเราทั้งหมดนี้ มันเกิดขึ้นมาจากคำคำเดียวก็คือ “กิเลส” พูดอย่างนี้จะได้ไหม เพราะถ้าหากเรามองตัวตนของเราจากข้างในแล้วว่า ชีวิตเราที่เกิดขึ้นนี้เราต้องการอะไร อะไรที่จะทำให้เรามีความสุขแต่เพียงเท่านั้น มันจะเป็นจิตองซี หรือว่าเวอร์ซาเซ่ หรือว่าเป็นอะไรเราต้องการสิ่งเหล่านี้หรือเปล่า ถ้าไม่ต้องการ เราก็มีเพียงปัจจัยที่จำเป็นเท่านั้นเอง

ถ้าเราปล่อยกิเลสมันเข้ามาครอบงำ แล้วก็ปล่อยให้สิ่งจากข้างนอกเข้ามาโจมตีเรา ตลอดเวลา ก็จะเป็นสังคมที่ซับซ้อนและแก้ไขไม่ได้ แต่ถ้าเรามองเพียงว่า ตัวเราต้องการอะไร และอะไรที่ทำให้เรามีความสุข ความสุขที่มีมาจากสิ่งฟุ้งเฟ้อหรือเปล่า ถ้าเรามีความสุขจากการมีชีวิตที่เรียบง่าย เราก็น่าจะปลอดพ้นจากสิ่งที่เข้ามาโจมตีเรา ซึ่งเรียกว่ากิเลส ถ้าเรามามองที่ตัวตนเราจริง ๆ แล้ว เราอาจจะปลอดพ้นจากการถูกโจมตีจากข้างนอกได้ ถ้าเราจะแก้ไปที่ละจุด เราคงต้องแก้เป็นร้อย เป็นพันเป็นหมื่นจุด เพราะสังคมมันซับซ้อนมาก เราจะแก้ที่จุดไหนล่ะ ถ้าเราไม่แก้ที่ตัวเราเอง จะเรียกว่าปลุกระดมพวกเราหรือเปล่า ให้พวกเราช่วยกันมองตัวเอง มีชีวิตที่เรียบง่ายเท่านั้นเอง เราจะปลอดภัยไหม ขอขอบคุณค่ะ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ : ผมขอพูดถึงพัฒนาการขั้นสุดท้ายตามวิธีผม ซึ่งอาจจะทำให้ชัดขึ้นหรือมัวลงผมก็ไม่แน่ใจ คืออย่างนี้นะครับ ก่อนที่จะถึงขั้นสุดท้ายที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นี้ จะเป็นขั้นที่คุณมีทุน คุณไม่ต้องทำอะไร คุณเอาทุนไปให้คนอื่นเขาทำ แล้วคุณก็ไปหาผลประโยชน์จากทุนที่คุณลงไป ซึ่งก็เป็นการเอาแรงงานในรูปแบบหนึ่ง แต่เป็นแรงงานที่ใช้สมองมากหน่อย แล้วคนอื่น ๆ ก็ไปชูดริดแรงงานที่มันไม่ต้องใช้สมองในประเทศของตัวเองต่อไป

เราจะพบว่า วิธีนี้มันค่อนข้างจะกำไรมาก เพราะว่าคุณจะต้องเข้าไปแทรกแซงให้การลงทุนของคุณนี้ปลอดภัยพอสมควร คุณจะต้องไปรบในเวียดนาม คุณจะต้องทำอะไรหลายอย่างให้ทุนที่คุณเกี่ยวข้องไปลง ๆ ไรนี่ปลอดภัย

ทีนี้พัฒนาการขั้นต่อมาก็คืออย่างนี้ ทุนก็ยังลงอยู่ เพราะยังมีผลกำไรกลับมาคืนมาค่อนข้างมากพอสมควร ก็คือสิ่งที่เรียกในภาษาฝรั่งว่า “new economy” หรือ “เศรษฐกิจใหม่” เศรษฐกิจใหม่นี้แปลกมาก คือคุณแทบจะไม่ต้องลงอะไรเท่าไร แต่คุณได้กำไรมหาศาล

หมายความว่าในอเมริกาทุกวันนี้ เขาบอกว่าอเมริกันส่งสินค้าออกมีน้ำหนักเท่ากับเมื่อร้อยปีที่แล้วมา หมายความว่าสิ่งที่อเมริกาส่งออกไปขายทั่วโลกทุกวันนี้ไม่มีน้ำหนักเลย เช่น ซอฟต์แวร์ เป็นต้น ซึ่งคุณจะได้เห็นได้ชัด ๆ ว่าซอฟต์แวร์ไม่ต้องใช้น้ำหนักบรรทุกอะไรเลย

ที่เห็นได้ชัดกว่าอีก เป็นต้นว่าคุณเอาแฮมเบอร์เกอร์มาขาย แฮมเบอร์เกอร์ที่ขายในเมืองไทย ทุกวันนี้ จริง ๆ แล้วมันใช้วัตถุดิบในประเทศไทยมากขึ้น ๆ เดี่ยวนี้มันมีแฮมเบอร์เกอร์แบบไทย ๆ ด้วย ช่างในเป็นพวกผัดอะไรไทย ๆ อะไรบ้างก็ไม่ทราบ พริกหรือหมูอะไรนี้เดี๋ยวนี้ก็เอามาจากเมืองไทย แต่อเมริกันได้เงินเพราะคุณใช้ชื่อว่าแมคโดนัลด์ และอเมริกันได้เงินเพราะว่าการที่คุณจะใช้ชื่อว่าแมคโดนัลด์นั้น มันมีสูตรการจัดการอันดับหนึ่งซึ่งต้องทำตามนั้น แล้วเขาก็เก็บหัวคิวตรงนั้น

จะพบว่าอเมริกันเอ็กซ์พอร์ตเจ้าแฮมเบอร์เกอร์มาให้เรา ไม่มีน้ำหนักเลย ถึงเราจะกินกี่ตันก็แล้วแต่ มันไม่มีน้ำหนัก นิวอีคอนอมีหรือเศรษฐกิจใหม่ก็คืออันนี้ จะเห็นได้ว่าถ้าเป็นอย่างนี้ คุณจะทำได้แต่เศรษฐกิจใหม่ในประเทศคุณได้ เพราะไม่สามารถมีใครกิน “ซอฟต์แวร์ยา” ได้ใช่ไหม ฉะนั้นมันต้องมีการผูกสัมพันธ์กันทั้งโลกนี้ ให้แต่ละคน แต่ละกลุ่มมีบทบาทในการผลิตที่ไม่เหมือนกัน

ผมขายสมอง ขายสิ่งที่ไม่มีน้ำหนัก พวกคุณก็ไปผลิตสิ่งที่มีน้ำหนัก แล้วก็ส่งเงินมาให้ผม ผมก็ไปซื้อสิ่งที่มีน้ำหนักของคุณในราคาถูก ๆ มาบริโภค เพราะฉะนั้นระบบเศรษฐกิจใหม่ คุณไม่สามารถคิดถึงประเทศประเทศเดียว หรือแม้แต่ทวีปทวีปเดียวอย่างเช่นยุโรป ไม่ได้ คุณต้องคิดถึงทั้งโลก มันถึงจะสามารถทำงานต่อไปได้ แล้วอย่าคิดว่า ทั้งโลกนี้จะเป็นเศรษฐกิจใหม่หมด เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าไม่อย่างนั้นทั้งโลกก็ต้องมานั่งกินซอฟต์แวร์ยากันหมด มันจะต้องมีใครทำอะไรสักอย่างออกมาได้

ที่นี้ไอการที่จะทำให้สินค้าไม่มีน้ำหนักเหล่านี้ขายได้เนี่ย มันต้องไปกับตัววัฒนธรรม อย่างที่อาจารย์อานันท์พูดเมื่อสักครู่ การที่คุณเข้าไปกินแฮมเบอร์เกอร์ คุณไม่ได้ต้องการไปกินขนมปังกับไส้เนื้อที่เหนียวแล้ว แต่สิ่งที่คุณต้องการมากกว่าก็คือว่า คุณอยากจะไปบริโภค ที่นี้เปลี่ยนคำอธิบายเป็นพอสตีโมเดิร์นบ้าง คุณอยากไปบริโภคความหมาย มันมีความหมายอยู่ในสิ่งนั้น และที่เราไปกินนี้ เราไปกินความหมายมัน

สินค้าทุกวันนี้เขาไม่ได้ขายตัวสินค้า เขาขายตัวความหมาย รถเบนซ์กับรถโตโยต้าแบบของ ผมเนี่ยมันวิ่งได้เท่า ๆ กัน แต่ความหมายนี่มันต่างกันชิบเป๋งเลย ฉะนั้นเขาจึงขายความหมาย เขาไม่ได้ขายสิ่งนั้น ความหมายเกิดจากการนิยาม เกิดจากการที่คุณสร้างมันขึ้น เพราะฉะนั้นโลกาภิวัตน์มันจึงต้องมาเน้นในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพราะว่ามันจะเป็นผู้สร้างความหมาย และให้คนอื่น ๆ ทั่วโลกได้รับความหมายเดียวกัน เมื่อได้รับความหมายเดียวกันแล้ว คุณก็สามารถซื้อสินค้าที่ไม่มีน้ำหนักเหมือนกันได้ หมายความว่าแมคโดนัลด์ของอินเดียก็ใช้ของในอินเดียนั่นแหละ แต่ชื่อแมคโดนัลด์เหมือนกัน ชื่อโคคา-โคล่าเหมือนกัน มันมีสูตรการจัดการเดียวกัน

โลตัสนี่ผมดูแล้วทั้งห้าง มันผลิตในประเทศไทยทั้งห้างเลย เพราะว่ามันจะเล่นขายของถูก โดยให้ไทยผลิต แล้วถามว่าฝรั่งมันได้เงินตรงไหน มันได้เงินตรงซื้อโลตัสกับการจัดการซึ่งเป็นของมันแน่นอน คุณก็มีส่วนอยู่ด้วย แต่ที่เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ได้กำไรก็คือ สิ่งที่ไม่มียี่ห้อซึ่งพูดถึงอยู่เมื่อสักครู่นี้ นั่นคือ “ชื่อ” กับ “สูตรการจัดการ” สำหรับดิสเคานต์สโตร์แบบนี้ที่เป็นของเขา

ที่จริงเราก็ผลิตของไปขายโลตัส แล้วเราก็ไปซื้อของจากโลตัสกลับมาใช้ ของที่เราขายที่ตลาดต้นพยอม (ตลาดสดใกล้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ก็เหมือนของโลตัสนั่นแหละ แต่ว่ามันไม่มีความหมาย การซื้อของที่ตลาดต้นพยอมมันไร้ความหมาย มันก็เลยต้องสร้างความหมายของโลตัสขึ้นมา แล้วคุณก็เข้าไปซื้อความหมายอันนั้นกลับมา ผมคิดว่า ลักษณะหนึ่งของโลกาภิวัตน์อาจไม่มีคนสร้างขึ้น แต่มันเป็นพัฒนาการขั้นสุดท้ายที่พูดถึงกัน คือเข้ามาสู่เศรษฐกิจใหม่ที่ว่านี้

อานันท์ : ส่วนที่ผมพูดนี้เป็นทางด้านวัฒนธรรม มันร้ายกว่าปกติก็คือ ทุนนิยมที่มันใช้แรงงาน มันยังสร้างความเป็นปัจเจกนิยม ให้คนรู้สึกว่าเป็นปัจเจก แต่ขั้นที่มันมาเป็นเศรษฐกิจใหม่เนี่ย นะครับ มันทำให้คนหมดความเป็นคน ปัจเจกก็ไม่เหลือนะครับ เหลือแต่เพียงยี่ห้อหรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้ คือติดอยู่แค่นั้น ติดเพียงคำ ๆ เท่านั้น

เช่นติดอยู่กับคำที่เราพูดถึงเมื่อครู่นี้ เช่นคำว่า “คนไทย” คนไทยที่เรายังไม่รู้ว่าเป็นอะไร แต่เราไปติดอยู่ตรงนั้น อยู่กับสิ่งไม่เป็นจริงที่เขาเรียกกันว่าจินตนาการ เราสร้างจินตนาการ แล้วเราก็ติดอยู่กับจินตนาการที่เราสร้าง แล้วถ้าติดแบบที่เราควบคุมหรือออกคำสั่งกับมันได้ก็ดีนะครับ แต่เราไปติดกับจินตนาการที่เราสร้าง ซึ่งเราควบคุมมันไม่ได้ แล้วเราก็ยังเป็นทาสมันอีก

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อาจารย์คะ แล้วอย่างคนงานที่โรงงานในนิคมอุตสาหกรรมซึ่งเป็นบริษัทของญี่ปุ่นอยากกินแมคโดนัลด์ แล้วพยายามเก็บเงินเพื่อมากินแมคโดนัลด์ในเมืองนี้ เรียกว่าเป็นเหยื่อของโลกาภิวัตน์ใหม่ ถ้าไม่ใช่ มีวิธีอธิบายเขาในแบบอื่นอย่างไรได้บ้าง

อานันท์ : ด้านหนึ่งเราอาจเห็นว่าเขาเป็นเหยื่อของวัฒนธรรมบริโภคนิยม นั่นก็เป็นด้านที่เราพูดกันโดยทั่วไป แต่เราไม่เข้าใจว่าคนงานซึ่งต้องทำงานอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมที่ถูกเอารัดเอาเปรียบแรงงาน ดังนั้นก็เหมือนอย่างกับที่ผมบอกในเรื่องของชาวไอนุหรือโอคินาวาเมื่อสักครู่นี้ เขาอาจจะรู้สึกว่าตัวเขาไม่มีอะไรเลยภายใต้โลกาภิวัตน์แบบนี้ ซึ่งเขาต้องกลายเป็นทาสของระบบบริโภคนิยม

ดังนั้นการไปบริโภคเหล่านี้ ด้านหนึ่งเหมือนกันว่าเขาตกเป็นทาส แต่อีกด้านหนึ่งเขาต้องการพยายามที่จะสร้าง identity อะไรบางอย่าง แต่เขาก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรนะครับ เคลื่อนไหวผ่านสหภาพแรงงานก็ทำไม่ได้ เพราะที่นั่นเขาไม่ให้ตั้งสหภาพ ดังนั้นมีทางเดียวก็คือ จะต้องหาทางทำให้ตัวเองรู้สึกว่ามันไม่หมดสิ้นความเป็นคน ยังมีความเป็นมนุษย์อะไรบางอย่างอยู่ โดยผ่าน

สัญลักษณ์ต่าง ๆ คือเป็นอะไรที่มันโมเดิร์นหรือทันสมัยหน่อย ไม่ใช่ว่าเป็นคนงานแล้วจะต้องคล้าย ๆ กับว่าถูกเหยียบถูกยำหรือถูกโขกสับตลอดเวลา คือมันมีทั้งสองด้าน

แต่ที่นี้การพูดแบบนี้มันก็เสี่ยงนิดหน่อยตรงที่ว่า บางคนอาจจะบอกว่ามองทั้งสองด้านแล้ว ยังไง ประเด็นก็คือว่า ถ้าเผื่อมีใครติดต่อจากตรงนี้ออกไป มันจะทำให้เกิดการรวมตัวขึ้นมาเป็นกลุ่ม เพราะพูดง่าย ๆ ก็คือว่า โลกกาภิวัตน์นั้นมันทำลายกลุ่ม ทำลายความเป็นตัวคนลงไป

ดังนั้นการต่อสู้ก็คือ เปิดพื้นที่ของความเป็นกลุ่ม ที่เราเรียกว่าสิทธิชุมชน เปิดพื้นที่อะไรก็ได้ ไม่ว่าจะรวมกลุ่มชนิดไหนก็ได้ เพราะมันจะเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้สึกที่เป็นตัวตนขึ้นมา

อย่างที่เมื่อสักครู่พูดว่า เราจะนึกถึงตัวเราเองนี่ ตัวเราเองก็นึกไม่ได้ เพราะว่าเวลานึก มันต้องนึกผ่านความรู้ที่มันสร้างขึ้นมามา เพราะแม้แต่ความสุขคุณยังดื่มได้เลย ดังนั้นนับประสาอะไรกับอย่างอื่น

ผู้เข้าร่วมเสวนา : เท่าที่ฟังอาจารย์มาแล้ว ก็รู้สึกว่าจะอยากจะทำมุมองนะครับว่า ณะกระแสปัจจุบันมันเหมือนกับกระแสการต่อสู้ในอดีตเมื่อประมาณยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ที่มีการพูดถึงว่า อยากจะให้บ้านเมืองนี้เป็นสังคมนิยม เป็นสังคมเพื่อส่วนรวม เป็นสังคมเพื่อคนส่วนใหญ่ กับมีพวกที่เป็นประชาธิปไตย กับขุนนาง ที่มีทหาร มีพ่อค้าร่วมกับทุนต่าง ๆ ซึ่งในอดีตก็คือเป็นทุนใหญ่เข้ามา

พอหลังจากนั้นมันกลายเป็นการต่อสู้คล้าย ๆ กับสองแนวทาง คือ พรรคการเมืองก็ไปเล่นเกมกับการนำเสนอเชิงนโยบาย ซึ่งก็ไม่ตอบสนองอะไรเลยทั้งสิ้น พอมาถึงกระแสปัจจุบัน ผมรู้สึกว่ามันกำลังต่อสู้ทางแนวคิดที่ขยายจากทุนใหญ่กลายเป็นทุนผูกขาดทั้งหมด

ที่นี้พอเป็นทุนผูกขาด เมื่อก่อนมันเป็นอเมริกา เป็นรัฐใหญ่ ๆ แต่ ณ ปัจจุบันมันกลายเป็นการรวมบริษัทข้ามชาติที่ทำให้ไร้พรมแดน เพื่อว่าจะได้ครอบงำภาวะเศรษฐกิจ ครอบงำภาวะทางวัฒนธรรม ครอบงำทุก ๆ เรื่อง ผมก็เลยรู้สึกว่า ในปัจจุบันเราอาจมองในเชิงการต่อสู้ว่าเป็นเชิงทิศทางอุดมการณ์ทางสังคมหรือแนวคิดทางสังคม เราจะเอาโลกาภิวัตน์หรือเราจะไม่เอาโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์มันมีข้อดีข้อเด่นอย่างไร หรือว่าไม่มีเลย หรือถ้าเราไม่เอาโลกาภิวัตน์ ก็จะเป็นอย่างที่อาจารย์ว่าหรือเปล่า คือส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน เข้าใจความหลากหลายของพ่อแม่พี่น้อง เพื่อจะรู้ว่าตัวเราเป็นอย่างไร เพื่อเราจะได้ต่อสู้กับโลกาภิวัตน์

เพราะฉะนั้นผมคิดว่า มันกำลังมาถึงหัวเลี้ยวหัวต่อของแนวคิดอุดมการณ์ทางสังคมซึ่งกำลังต่อสู้กันอยู่ ว่าคุณจะทำโลกาภิวัตน์หรือคุณจะไม่เอาโลกาภิวัตน์ อะไรทำนองนี้

อานันท์ : ผมคิดว่าคำถามนี้ถามไม่ได้ว่าเราจะเอาหรือไม่เอา เพราะว่าจะเอาหรือไม่เอา มันก็เอาเรา ดังนั้นจึงไม่มีโอกาสถาม ประเด็นก็คือว่า ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นี้ มันมีอะไรที่ผู้คนจะสามารถรักษาความเป็นตัวตนอยู่ได้ นี่เป็นประเด็นมากกว่า

ถ้าเผื่อจะว่ากันไปตามทฤษฎีก็คือ โลกาภิวัตน์มันพยายามทำให้คุณเป็นชายขอบตลอด ดันคุณจนตกขอบ และเกณฑ์ที่มาดันให้คุณต้องตกขอบนี่ก็เป็นเกณฑ์ที่เราคุ้นเคยอยู่เสมอ ก็คือ “ความเป็นไทย” นั่นเอง ที่มาดันให้เราตกขอบไปเองด้วย

คือไอ้ระบบนี้มันสามารถสร้างคติต่าง ๆ ที่เราคุ้นเคยทั้งหมดให้เป็นดาบที่ใช้ฟันตัวเราเอง ในรูปแบบของการผลักดันให้เป็นชายขอบ

ดังนั้นวิธีการที่จะต่อสู้ภายใต้บรรยากาศหรือภายใต้กระบวนการเหล่านี้ก็คือ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความหมายของความหลากหลาย ในเวลานี้ผมจึงต้องพยายามผลักดันเรื่องที่ว่า คุณต้องเข้าใจว่าเราจะต้องอดทน เข้าใจว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันมากขึ้น เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์พยายามจะทำให้ทุกอย่างมันอธิบายได้ด้วยอย่างเดียว เราต้องบอกว่า ไอ้สิ่งเดียวกันนั้นมันอธิบายได้ตั้งหลายอย่าง อันนี้ในแง่ของหลักการนะครับ

แต่ในแง่ของความเป็นจริงก็คือว่า จะต้องทำให้เห็นว่า ในแต่ละสังคมนั้นมีความหลากหลายอย่างไร ความหลากหลายอย่างหนึ่งที่แสดงออกได้ก็คือ “ความเป็นท้องถิ่น” ดังนั้นการที่เราพูดถึงความเป็นท้องถิ่น พูดถึงสิทธิชุมชน ก็คือกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของผู้คนที่ทนไม่ได้กับการต้องทำให้ตัวเราเองไร้ความเป็นคน

พูดง่าย ๆ ก็คือ กระบวนการโลกาภิวัตน์มันลดทอนความเป็นมนุษย์ดังนั้นการที่จะสร้างความเป็นมนุษย์ก็คือ ทำให้เรารู้ว่าเราก็มีพรรคพวกมีคนที่เห็นคล้ายด้วยกันเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด

เมื่อก่อนนี้อาจจะบอกว่าต้องเหมือนกันหมด เหมือนกันหมดแล้วแปลว่าดี เมื่อก่อนเราจะพูดกันว่า “เอกลักษณ์” แต่เดี๋ยวนี้เราไม่พูด เราใช้คำว่า “อัตลักษณ์” แต่คำว่าอัตลักษณ์ไม่ได้หมายความว่าคนคนหนึ่ง อย่างเช่นเราพูดถึง “สิทธิสตรี” สิทธิสตรีไม่ได้หมายความว่าถึงสิทธิของปัจเจกของผู้หญิงแต่ละคน “สิทธิเด็ก” ไม่ได้แปลว่าเด็กแต่ละคน หรือ “สิทธิของคนติดเชื้อเอชไอวี” ไม่ใช่ว่าคนแต่ละคน แต่หมายความว่าคนที่เขาสามารถรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของความเป็นเพศหรือความเป็นเด็ก หรือความเป็นคนติดเชื้อเหล่านั้น

สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการที่เราจะเห็นได้ว่ามันมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในการแสดงให้เห็นว่า “ความแตกต่าง” ต่างหากที่มีความสำคัญในตอนนี้อยู่ ภายใต้กระแสของการถูกลดทอนให้เหลือเป็น... ไม่ใช่เหลือหนึ่งนะ แต่มันไม่เหลือ หรือไม่มีอะไรเลย คือถูกเขานิยามมาหมด

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ : ขออนุญาตคิดต่างออกไปหน่อยนะคะ คือไม่ได้มองโลกาภิวัตน์เป็นเรื่องของกระบวนการหรือโครงสร้างอะไรแต่คิดว่าลองมองในมุมว่า โลกาภิวัตน์เป็นเรื่องของความเป็นมนุษย์ คือกำลังคิดว่ามันเป็นปัญหาทางจิตวิทยาด้วยซ้ำ ในความเป็นมนุษย์มันจะมีอยู่สองด้านคือหนึ่ง อยากจะเป็นตัวเอง มีความเป็นหนึ่งเดียว เป็นตัวเอง อีกด้านหนึ่งก็คือ อยากเหมือนคนอื่นเขา

ตัวอย่างที่อาจารย์อานันท์ยกมานี้ ไม่ว่าจะชนกลุ่มน้อยซึ่งหันไปนับถือศาสนาคริสต์ เพื่อจะได้เชื่อมโยงตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ หรืออย่างกรณีประเทศรัสเซียล่มสลาย แล้วก็เกิดการแตกแยกออกเป็นประเทศอิสระประเทศเล็กประเทศน้อย ก็ยังเกิดแรงอีกด้านหนึ่ง ซึ่งพยายามจะรวบรวมกลุ่มประเทศเล็กประเทศน้อยเหล่านี้เข้ามาให้เป็นหนึ่งเดียวให้ได้ หรือปัญหาที่ชนกลุ่มน้อยในอินโดนีเซียลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อต้านเพื่อต้องการแยกตัวเป็นอิสระ

รูปธรรมเหล่านี้มันสะท้อนสองด้านของความเป็นมนุษย์ และเมื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือ โดยผ่านสื่อ ผ่านเทคโนโลยี ผ่านกลไกการศึกษาอะไรก็แล้วแต่ สิ่งเหล่านี้มันถูกผลิตซ้ำ จนกระทั่งกลายเป็นอะไรซึ่งเริ่มจะอธิบายเชื่อมโยงกับความเป็นมนุษย์ได้ยากขึ้น

จริง ๆ แล้ววัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังความเป็นมนุษย์ด้วยซ้ำ กำลังคิดว่า โลกาภิวัตน์ของยุคที่เราติดต่อกับสื่อสารกับมนุษย์ต่างดาวแล้วนี่ก็คงแตกต่างไปจากขณะนี้ เพราะฉะนั้นก็เลยอยากจะทำมองอีกมุมหนึ่งแค่นี้ค่ะ

เกรียงศักดิ์ : หลังจากฟังอาจารย์อานันท์แล้ว ผมรู้สึกว้าว นับจากนี้เป็นต้นไป พอโลกาภิวัตน์มันขยายตัวไปอย่างมาก หน่วยของชุมชนหรืออะไรต่าง ๆ ก็ตาม คราวนี้มันก็จะระเบิดเลย มันจะมีความแตกต่างหลากหลาย มีความสลับซับซ้อนของกลุ่ม

สมัยก่อนเรามีนิยามหน่วย นิยามเรื่อง “รัฐชาติ” ซึ่งก็จะมองเห็นว่ามันมีหน่วยที่เป็นพื้นฐานสำหรับคนที่จะมีการติดต่อสัมพันธ์กัน อะไรต่าง ๆ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้แล้ว เพราะหน่วยต่าง ๆ เช่น “ชาติ” ในความหมายเดิมไม่ใช่ “ชาติไทย” ในแบบที่อาจารย์กำลังพูดนะครับ ชาติในความหมายเดิมซึ่งเป็นรัฐชาติ มันก็จะค่อย ๆ สูญสลาย ค่อย ๆ ไร้ความหมายลง แต่หน่วยต่าง ๆ ไม่ว่าจะปกาเกอญอกลุ่มหนึ่ง หรือมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนหรือชาวอะเจะห์ หรืออะไรต่าง ๆ ก็จะกลายเป็นหน่วยที่มันสลับซับซ้อนมากขึ้น

แต่พอมีการพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์หรือ identity ที่มันมากมายสลับซับซ้อน ซึ่งขณะนี้ต่างฝ่ายต่างนิยาม และคนคนหนึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า จะสังกัดหน่วยหน่วยเดียวด้วย คนคนหนึ่งอาจสังกัดหน่วยต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น สังกัดมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ในขณะที่เดียวกันก็ไปสังกัดหน่วยอื่น ๆ ด้วยอีกมากมาย มันเกิดความสลับซับซ้อนมากขึ้น ตรงนี้มันจะไม่นำไปสู่ความขัดแย้งมากขึ้นหรือ

มันมีทางใหม่ที่จะนำไปสู่ความรุนแรง เพราะว่าคนมันสร้างนิยามหรืออัตลักษณ์ที่แตกต่างกันมากมาย หรือว่าจริง ๆ แล้วตรงนี้คือสิ่งที่ดี เพราะว่าในท้ายที่สุดแล้ว มันอาจสามารถสร้างความหมายใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่นปัญหาในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติ

พลอยศรี ไปราณานนท์ : เมื่อสักครู่นี้อาจารย์ยกตัวอย่างชาวไอนุสร้างตัวตนขึ้นมา อยากจะถามอาจารย์ว่า ในกรณีอย่างคนเชียงใหม่หรือคนล้านนาเนี่ย ถ้าเรามองการท่องเที่ยวเป็นเหมือนกระแสโลกาภิวัตน์ แล้วมีการนำเอาการแสดงกิติ หรือว่าศิลปวัฒนธรรมของคนล้านนา ออกมาก็ดี อาจารย์มองว่าเป็นการสร้างตัวตนหรือการหาพื้นที่สำหรับคนล้านนา หรือว่าเป็นการพรวนวัฒนธรรมมาจากชุมชน

อานันท์ : คือวิธีการวิเคราะห์แบบปัจจุบันนี้มันต้องมีบริบท ถ้าเผื่อกรณีของชาวไอนุขึ้นมาเทียบกับกรณีเชียงใหม่ ต้องเข้าใจว่าชาวไอนุถูกเหยียบ แต่คนเชียงใหม่ไม่ได้ถูกเหยียบแบบนั้น ดังนั้น แม้ใช้วิธีเดียวกัน แต่มันได้ผลตรงกันข้าม คือผลกลับกลายเป็นว่าเราไปสนองต่อระบบบริโภคนิยมหรือต่อระบบโลกาภิวัตน์

หมายความว่า เราไม่สามารถวิเคราะห์อะไรได้โดยไม่มีบริบทมาเป็นตัวกำกับ เพราะทุกอย่างมันมีสองด้าน แต่ด้านที่จะปรากฏขึ้นอยู่กับบริบทที่ไปอธิบาย อันนี้มองในแง่วิธีการวิเคราะห์

แล้วถ้าจะพูดกับอาจารย์เกรียงศักดิ์ก็คือ ปกติเวลาที่เรทำการวิเคราะห์หรือดูอะไรต่าง ๆ ก็มักมองดูว่ากระแสใดกระแสหนึ่งมันเป็นแบบหนึ่ง ถ้าหากใช้ศัพท์ของผมนี่ก็คือ เป็นการมองเชิงเดี่ยว แต่ที่จริงแล้ว มนุษย์เราจะอยู่เป็นหน่วยปัจเจกไม่ได้ มันจะต้องเป็นหน่วยทางสังคมตลอดเวลา

หน่วยทางสังคมนี้เราอาจจะเรียกว่าสิทธิชุมชน เราอาจจะเรียกว่า ความเป็นไทย หรือเรียกว่าอะไร หน่วยความเป็นมนุษย์นี่นะครับมันจะต้องมีคนนิยามมัน ถ้าไม่มีการนิยาม เราก็ไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์จนกว่าจะมีชุมชนที่มานิยามอันนั้นขึ้นมา ถึงจะรู้ว่าเป็นอย่างไร

เดี๋ยวนี้เรามองเรื่องสมบัติส่วนตัว เป็นต้นว่า อันนี้เป็นหนังสือของฉัน ก็หมายความว่าเราสัมพันธ์กับหนังสือ เราจะไม่รู้อันนี้เลย ถ้าเผื่อเขาไม่ได้นิยามว่าความเป็นปัจเจกมันเป็นสรณะขึ้นมา พุดง่าย ๆ ก็คือระบบทุนนิยมเวลานี้ มันกำลังนิยามไอ้พวกที่เป็นคติต่าง ๆ ให้เป็นตัวตนได้สำหรับเรายึดเหนี่ยว จนกระทั่งเราหมดสภาพที่จะมานิยามตัวเราเองได้

ดังนั้นวิธีการที่เราจะอยู่เป็นหน่วยอย่างใดอย่างหนึ่งนะครับ ถ้าเรามองเป็นเชิงเดี่ยว เราก็จะลำบาก เพราะว่าในอนาคต อย่างที่อาจารย์ว่าเราไม่ได้อยู่ในหน่วยเดียว เราอยู่ในหลายหน่วย และมีลักษณะเป็นเครือข่าย เป็นการโยงใยกันหลายรูปแบบ มันเป็นไปในเชิงซ้อน มีความสัมพันธ์หลายอย่างพร้อมกันในขณะเดียวกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ดังนั้นตรงนี้เอง ความเป็นเชิงซ้อนนี้ละครับจะรักษาความเป็นมนุษย์ได้ดีที่สุด มากกว่าที่จะปล่อยให้ถูกนิยามไปในเชิงเดียว ซึ่งเวลานี้กระแสโลกาภิวัตน์มันกำลังทำให้เป็นอย่างนั้น หมายความว่า กระบวนการมันจะเป็นตัวทำให้เราไม่สามารถมีพลังในการนิยามสิ่งที่เราต้องการจะเป็นได้

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : ผมได้ยินที่อาจารย์พูดในตอนแรกถึงเรื่องเกี่ยวกับ globalization และอาจารย์อ้างถึงทฤษฎีมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะพูดถึงเรื่อง fetishism กับของเจิร์จ ลูคัส ในเรื่อง rectify และ rectification แล้วอาจารย์พูดถึงเรื่องภาพจำลอง ภาพที่เขาสร้างขึ้นมานั้นจริง ทำให้ผมนึกถึงฌอง โบตริยาร์ด (Jean Baudrillard) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ผมมาคิดว่าจะใช้สิ่งนี้มาอธิบาย

คือฌอง โบตริยาร์ด นี่เขาจะเป็นพวกโพสต์โมเดิร์น แต่ของมาร์กซ์เป็นยุคที่เขาเรียกว่าเป็นโมเดิร์นได้ ตกลงว่าอาจารย์จะใช้ของมาร์กซ์เอามาใช้กับปัจจุบัน แล้วที่อาจารย์อ้างทฤษฎีของฌอง โบตริยาร์ด อาจารย์คิดว่ามันจะเอามาใช้แทนกันได้หรือเปล่า แม้แต่เจิร์จ ลูคัสเอง ซึ่งอยู่ในช่วงยุคสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นมาร์กซิสต์ชาวฮังการี ก็คืออยากจะทราบว่ามันเอามาแทนกันได้หรือเปล่า

ในยุค globalization ผมคิดว่ามันเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์คิดเทคโนโลยีขึ้นมา อย่างที่คุณป่าถนอมวรรณพูด ผมก็เห็นด้วยนะครับ แต่ตัวหนึ่งที่คุณป่าขาดไปก็คือว่า globalization มีการพัฒนา ผมจะไม่ใช้คำว่าโลกาภิวัตน์หรือคำว่าโลกาภิวัตน์ เพราะยังสับสนในภาษาไทย

ผมคิดว่ามันเกิดขึ้นมาพร้อมเทคโนโลยี ในยุคก่อนนั้น กว่าที่อีกวัฒนธรรมหนึ่งจะมีการแพร่เข้าหากันนี้มันต้องใช้เวลานานมาก ยกเว้นว่าจะต้องมีสงคราม อย่างที่เมื่อสักครู่ว่าไว้เกี่ยวกับสงครามครูเสดในราวศตวรรษที่สิบถึงสิบเอ็ดนะครับ ก็มีการเผยแพร่วัฒนธรรมระหว่างพวกมุสลิมกับพวกคริสเตียน

แต่ปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่นทีวีหรือแม้แต่ตัวอินเทอร์เน็ต ตัวนี้จะเป็นตัวแพร่ ไม่ว่าจะอะไรเกิดขึ้นมาในมุมใดมุมหนึ่งของโลก อีกมุมหนึ่งก็จะเกิดขึ้นเช่นกัน ผมคิดว่ามันอยู่กับคนละบริบทหรือเปล่า

และอีกอย่าง ผมเสนอว่า ความจริงแล้วโลกาภิวัตน์มันไม่น่ามีอยู่จริง ผมคิดว่าโลกาภิวัตน์ก็คือ “ความตายของระยะห่าง” (the death of the distance) คือว่าเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น ณ จุดหนึ่งของโลก แล้วอีกจุดหนึ่งก็รู้ แต่ในช่วงของการรับรู้มันมันเป็นภาวะลวง

ยกตัวอย่างเช่น ขณะเกิดสงครามที่อเมริกาไปอบอมบิรัก อีกมุมหนึ่งนั้นเราติดตามซีเอ็นเอ็น ซึ่งเป็นสื่อมวลชนของสหรัฐฯ เราก็รู้สึกว่อเมริกามาอบอมบิรักจริง ๆ ปรากฏว่าจริง ๆ แล้วมันเป็นเพียงแค่การทำสงครามกันทางสื่อ เพราะการอบอมบิรักกับภาพที่เกิดมันไม่เหมือนกัน ผมก็เลยคิดว่า the death of distance หรือ globalization ส่วนหนึ่งนั้นมันค่อนข้างจะเป็นภาพลวง ตกลงเราก็บริโภค

กันเพียงแค่ระบบสัญลักษณ์ เราไม่เคยเห็นแม้แต่ตัวโลกาภิวัตน์ และที่บอกว่าทุนนิยม ซึ่งแพร่กระจายตั้งแต่การล่มสลายของโซเวียตนั้นมีอยู่จริง ผมว่ามันไม่ได้มีอยู่จริง

อานันท์ : อย่างที่บอกไปแล้วนะครับ บางคนบอกว่าสิ่งเหล่านี้มันมีมาก่อน แต่คนละแบบกับเดี๋ยวนี้ อย่างเช่นในสมัยจอมพล ป. ก็อ้างความเป็นไทยเหมือนกัน เพราะว่าความเป็นไทยมันเริ่มมีมาตั้งแต่เริ่มมีการนิยามความเป็นรัฐชาติ เมื่อก่อนหน้านี้อาจจะไม่ว่า “ไทย” แปลว่าอย่างไร มันจะมีลักษณะที่ซับซ้อน เพราะว่าตั้งแต่สมัยอยุธยาเราก็ผสมผสาน

ผมศึกษาเรื่องกลุ่มคนไทย พบว่าทุกที่ที่มีคนไทยอยู่ คนไทยไม่เคยอยู่คนเดียว ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ผมไปมาทั่วโลกแล้ว ทั่วเท่าที่มีคนไทยอยู่นะครับ ไม่ว่าจะเป็ที่ตั้งตั้งแต่อาหรับ ยันสิบสองปันนา ยันเดียนเบียนฟู ไม่เคยมีที่ไหนที่คนไทยอยู่โดด ๆ คนไทยอยู่และแต่งงานกับคนอื่นมาโดยตลอด ดังนั้นเขาจะไม่รู้สึกว่ามันต่างจากคนอื่นอย่างไร

แต่การที่เราเดี๋ยวนี้มานิยามความเป็นไทย แล้วใช้นิยามของเราไปกีดกันคนอื่น อันนี้ผมคิดว่ามันเป็นผลที่ตามมาของกระบวนการที่ขยายให้สิ่งเหล่านี้กลายเป็นวัตถุ พุดง่าย ๆ ก็คือ มันเปลี่ยนคุณค่าให้เป็นวัตถุเพื่อเอาไปใช้เป็นสินค้า ซึ่งเป็นกระบวนการของโลกาภิวัตน์ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แม้ว่าดูเหมือนจะแก้ไขได้ในตัวมัน แต่ผลที่เกิดขึ้นก็กระทบกับคนมาก

ตอนที่ผมอยู่ในอเมริกาเมื่อปี 1980 กว่า ๆ ตอนนั้นผมรู้สึกกลัวมากเลย พอพูดถึงไอบีเอ็ม พูดถึงบริษัทเจเนอรัลมอเตอร์ ผมคิดว่าตายละ ไอ้พวกนี้มันจะมาสูบบ้านเรา ในสมัยนั้นเรากลัว multi-national corporation คิดว่ามันมาแล้วเราตายแน่เลย เราจะสู้มันไม่ไหว พอมาเดี๋ยวนี้ อ้าว ไอบีเอ็มกลับซืด เพราะเกิดมีคอมพิวเตอร์ตัวเล็ก ๆ ขึ้นมา พุดง่าย ๆ ก็คือว่า ภายในกลไกของระบบโลกาภิวัตน์หรือทุนนิยมระดับโลกนี้นะครับ มันมีการต่อสู้

เมื่อก่อนนี้ อย่างมาร์กซิสต์นี่ ไปเน้นจุดการวิเคราะห์ที่อยู่ตรงที่การผลิต แต่ปรากฏว่าการต่อสู้ในเวลานี้มันกลับกลายเป็นการต่อสู้ในระบบของการบริโภค มันไม่ได้อยู่ในระบบการผลิตเท่าไร คือผู้บริโภคสามารถเลือกได้ แม้แต่ที่เล่าถึงในพม่าว่าเด็กวัยรุ่นไปนิยมชมชื่นบริโภคนิยมสมัยใหม่ แต่ปรากฏว่าการไปนิยมชมชื่นมันอาจจะมีวันพลิกกลับได้

ยกตัวอย่างเมื่อก่อนตอนที่ผมอยู่อเมริกาเหมือนกัน ผมเห็นเขาขายสินค้าที่เรียกว่า generic food นี่นะครับ หมายถึงว่าเอาของใส่กระป๋องแล้วก็เขียนว่า “ลับประรด” ของในกระป๋องไม่บอกยี่ห้อเลยว่า เดล มอนต์ หรืออะไรนี่ ผมคิดว่าไอ้นี้ขายไม่ออกแน่ ตอนหลังกลับไปมันกลับเยอะนะ เดี่ยวนี้พวกชีวิตหรืออะไรมันไปกันใหญ่ มันบริโภคทั้งนั้นนะครับ คือในการบริโภคนี้ ขณะที่เราดูเหมือนกับว่ามันเป็นการบริโภคนิยม หรือตีมูลค่าไปกับความสุขที่ตีมาได้ แต่ทำที่สุดแล้วมันมีแรงต่อสู้เกิดขึ้นภายในระบบการบริโภคนั้นเองด้วย

อันนี้มองในแง่ดี ที่ว่ามันมีสองด้านซึ่งอาจจะมีการแก้กันได้ แต่ปัญหาก็คือว่า เวลามันถูกนำมาใช้ มันมีผลกระทบอย่างที่เราบอกเมื่อสักครู่นี้ คือถ้าเมื่อเราบอกว่าเราจะพัฒนา ก็อ้างการพัฒนาโดยไม่เห็นค่าความเป็นคนของคนอื่นเลย อันนี้ผมคิดว่ามันเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะว่าเราต้องการคล้าย ๆ กับว่าทำให้การพัฒนาไปเรื่อย ๆ ก็อ้างการพัฒนาในลักษณะต่าง ๆ แล้วการอ้างพัฒนานั้นก็อาจอ้างความเป็นไทย อ้างสิ่งแวดล้อมนิยม อ้างอะไรต่าง ๆ ที่ลืมนแล้วแต่เป็นคำศัพท์ที่มากับกระแสโลกทั้งสิ้น รวมทั้งเรื่องของสิทธิด้วย

การอ้างเรื่องของสิทธินี้ มันอ้างได้ทั้งด้านตรงและด้านกลับ อาจจะไปเอาเรื่องสิทธิไปเพื่อต่อสู้หรือเอาเรื่องสิทธิไปเป็นข้ออ้างเพื่อกีดกันทางการค้าหรือสิทธิของคนอื่น ก็ได้ทั้งสองทาง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มันสร้างผลกระทบกับคนอยู่เหมือนกัน ซึ่งเราก็เห็นตัวอย่างมากมาย

หรือตัวอย่างในภาคเหนือนี้ เราเห็นได้ชัดเจนเลยว่าการอ้างเรื่องสิ่งแวดล้อมนิยม แล้วก็เอาไปทำลายคนกลุ่มน้อยหรือชาวเขาและคนที่อยู่ตามที่สูง ๆ ซึ่งถูกผลกระทบของการพัฒนาทั้งหลายแหล่ ไม่ว่าจะเป็นที่ป่ากมูลหรือคนจนในทุที่ ทั้งหลายเหล่านี้ เราอาจบอกว่ามันห่างไกลโลกาภิวัตน์เหลือเกิน แต่ผลของมันนะครับ มาจากวิธีคิดที่ได้มาจากโลกาภิวัตน์ ที่ไปทำให้การพัฒนาก็ดี การอะไรต่าง ๆ ก็ดีกลายเป็นวัตถุ คือกลายเป็นคติที่เอามาใช้สำหรับการละเมิดความเป็นมนุษย์ก็ได้ ตรงนี้ผมคิดว่ามันเป็นผลที่ตามมา ซึ่งมันอาจต่างจากสมัยก่อนที่อ้างคำพวกนี้อยู่บ้าง แต่ว่าปัจจุบันมันได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่ไปละเมิดความเป็นคนเสียทั้งหมดทีเดียว

อันนี้ยังมีจุดต่าง แต่ผมยังมองหรือหาคำอธิบายไม่ได้ชัดเจนว่าจะต่างกันอย่างไร เพราะว่าระยะเวลามันใกล้กัน แต่อย่างไรก็ตาม แม้แต่ความเป็นไทยมันก็เพิ่งเริ่มเมื่อตอนที่รัฐชาติ คือประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง แต่ว่าปัจจุบันนี้มันทำยิ่งกว่ารัฐชาติเสียอีก

รัฐชาติมันเอามาใช้เพื่อที่จะกีดกันสิทธิ สมัยนั้นจอมพล ป. เอามาใช้ก็เพื่อจะอ้างสิทธิที่จะขยายอำนาจไปในประเทศเพื่อนบ้าน หรือไม่ก็การเมืองอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวเอง แต่ไม่ใช่เป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ เดียวนี้มันเอามาใช้ในการทำลายความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เพียงแค่ทำลายคู่ต่อสู้ทางการเมือง หรือเอาไปใช้อ้างในการขยายอำนาจอย่างสมัยจอมพล ป.

มันอาจมีความต่างกันอยู่นิดหน่อย เพราะว่าในปัจจุบัน ความเป็นไทยไม่ใช่เป็นเพียงรัฐชาติ ความเป็นไทยมันกลายเป็นสินค้า แต่ไม่ใช่แค่สินค้า มันกลายเป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินในการที่จะให้สิทธิหรือไม่ให้สิทธิ แล้วเอาไปโยงกับเรื่องอื่น เช่น เอาไปโยงกับเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โยงกับเรื่องการพัฒนาหรือการไม่พัฒนา

พูดง่าย ๆ ก็คือว่า ทั้งหมดนี้เราเรียกว่าเป็นกระบวนการ marginalization หรือ “การทำให้เป็นชายขอบ” คือคุณค่าหรือสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมากในระบบโลกาภิวัตน์ ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์เพื่อกีดกันคนให้กลายเป็นคนชายขอบในลักษณะต่าง ๆ อันนี้หมายความว่ามันใช้ในสิ่งที่เราสามารถจะสังเคราะห์มาเป็นเชิงทฤษฎีได้

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : เท่าที่ฟังมา ผมสงสัยว่า “ผี” กับ “globalization” มันต่างกันไหมครับ
ผีในวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกสร้างขึ้น ผีถูกให้ความหมาย ผีถูกทำขึ้นมาให้เป็นเรื่องของชุมชน ผีถูกทำ
ขึ้นมาให้เป็นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ฟังแล้ว globalize ก็คล้าย ๆ กัน มันต่างกันหรือมันเหมือนกันหรือเปล่า

อานันท์ : เกณฑ์ที่ globalization สร้างขึ้นมา มันใช้เพื่อกีดกันทำให้คนกลายเป็นคนชาย
ของอย่างที่บอกแล้ว แต่ว่า “ผี” นี้มันถูกนำมาใช้ในเชิงที่เป็นกฎ คือเป็นขีดนั้นเอง หรือเป็นพวกจารีต
เพื่อใช้ปรับความสัมพันธ์ที่อาจจะมีการละเมิดต่อส่วนรวม ให้คนเคารพในส่วนรวม เพราะว่าผี
ทั้งหมด หรืออะไรที่เกี่ยวกับผีของชุมชน (ซึ่งไม่ใช่ผีแบบปัจเจกหรือผีที่เทียวมาหลอกมาหลอน) จะไป
พันกันกับส่วนรวมทั้งสิ้น เช่น ป่า ซึ่งหมายถึงสิ่งของนั้นเป็นส่วนรวม

มนุษย์เรามีความรู้สึกที่จะเอาอะไรมาเป็นของตนเองหรือของส่วนตัวอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อใดที่
เราไปละเมิดของส่วนรวม คือของที่คนต้องการใช้ร่วมกัน แต่เราต้องการนำมาใช้ของเราคนเดียว มัน
จะเกิดการละเมิด ซึ่งตรงนี้ผีจะไปกำราบไม่ให้คนทำเช่นนั้นได้

น้ำ ดิน หรืออะไรก็ตามแต่ที่เป็นของส่วนรวมจะมีผีทั้งหมด พุดง่าย ๆ ก็คือ ผีเป็นความเชื่อใน
การเก็บพื้นที่เอาไว้ให้เป็นของส่วนรวม แต่ถ้าคนเราจะดึงมาเป็นส่วนตัว ผีจะเข้ามา ถ้าเผื่อว่าคน
ไหนจะดึงเป็นส่วนตัวมาก ผีจะไปทำหน้าที่ในการยับยั้ง ผีเป็นกฎเกณฑ์ชนิดหนึ่ง มันเหมือนกับ
กฎหมายที่ไปบังคับไม่ให้ผู้คนลืมหืมตา เพื่อไปหยุดความต้องการเอามาเป็นส่วนตัว ดังนั้นมันจึงไม่
เหมือนกันกับโลกาภิวัตน์

คติหรือเกณฑ์ของโลกาภิวัตน์ มันไม่ได้เอามาเพื่อใช้แยกระหว่างส่วนตัวกับส่วนรวม เกณฑ์
ของโลกาภิวัตน์เอามาใช้เพื่อที่จะบอกว่า “คุณจะเป็นคนหรือไม่เป็นคน” มันต่างกันมหาศาลเลย

อรรถ : ผมคิดว่าถ้าเรานิยามคำว่าโลกาภิวัตน์ในความหมายที่แตกต่างไปจากที่อาจารย์ว่า
ไว้ ผีก็อาจจะเป็นโลกาภิวัตน์ก็ได้ครับ ผมชอบที่พี่สุชาติตามองในมุมที่แตกต่าง คือไม่ได้มองในแง่
เศรษฐกิจ ไม่ได้มองในแง่ทุนนิยม แต่มองในแง่ของความเป็นมนุษย์ หรือมองในแง่ทางจิตวิทยา ผม
อยากจะมองจากแง่มุมที่พี่สุชาติว่าไว้นะครับ

ผมคิดว่าโลกาภิวัตน์นั้น ลึก ๆ แล้วมันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณของมนุษย์หรือเปล่า ซึ่งทุก
คนมีอยู่แล้ว คือสัญชาตญาณในการเลียนแบบ เหมือนกับเด็กที่เกิดมาแล้วพยายามเลียนแบบ
ผู้ใหญ่ ในที่สุดก็หัดพูดเหมือนผู้ใหญ่ ผมคิดว่าสิ่งที่เราจะเลียนแบบก็คือสิ่งที่คิดว่าดี แต่พอถึงคำว่าดี
มันก็มีสองความหมาย คือสิ่งนั้นมันดีอยู่จริง ๆ แต่อีกอย่างหนึ่งก็คือ เราให้ความหมายมันว่าดี

สิ่งที่ดีอยู่แล้วจริง ๆ อย่างเช่น ยกตัวอย่างมนุษย์ยุคหินที่มีการล่าสัตว์ สมัยก่อนก็ไม่มี
เครื่องมืออะไร อยู่มาวันหนึ่งมีคนคนหนึ่งคิดขวานขึ้นมาได้ คนอื่นเห็นว่าดีก็เลียนแบบ วันหนึ่งมีคน

คิดไฟขึ้นมาได้ก็เลียนแบบกัน อย่างโลกาภิวัตน์นี้ ในอีกความหมายหนึ่งก็คือ มันเป็นการเลียนแบบ ลักษณะนั้นหรือเปล่า คือเห็นว่ามันดี เราก็เลยเลียนแบบกัน

ทีนี้ในอีกความหมายหนึ่งซึ่งอาจารย์นิธิเรียกว่าเป็นการขายความหมาย ก็คือว่าสังคมให้ความหมายว่าสิ่งนั้นมันดี อย่างเช่น เรากินแมคโดนัลด์เพราะเราเห็นคนที่หล่อ ๆ สวย ๆ ในทีวีเขากินกัน เรารู้สึกว่ถ้าทำอย่างนั้นก็จะดีบ้าง คือมนุษย์เป็นสัตว์สังคมในธรรมชาติ เราพยายามที่จะเลียนแบบ

ในสมัยก่อนนี้ “เจ้าว่างาม เราก็ว่างามไปตามเจ้า” ต่อมาเรารับวัฒนธรรมจากอินเดียเข้ามา อะไรที่เป็นอินเดียนี้เรารู้สึกว่าดี จนกระทั่งแม้ทุกวันนี้ ชื่อของเราแท้ ๆ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นแขกกัน แต่เราไม่รู้สึกว่าเราเป็นแขกเลย หรือแม้กระทั่งพระพุทธเจ้า ตอนเด็ก ๆ ผมคิดไปว่าพระพุทธเจ้าพูดภาษาไทยด้วยซ้ำไป คือมันเข้ามา แล้วมันก็ซึมเข้าไป ผมไม่รู้ว่เราจะเรียกว่า “อินเดียนาภิวัตน์” ได้หรือเปล่าไม่ทราบนะครับ คือ การทำให้เป็นวัฒนธรรมอินเดีย

ถ้าผมนิยามโลกาภิวัตน์เป็นอย่างนี้ได้ไหมครับว่า ถ้าเกิดดูตามศัพท์โลกาภิวัตน์ก็คือคำว่า “โลก” บวกกับ “อภิวัตน์” ก็คือการเปลี่ยนแปลง “เปลี่ยนแปลงไปตามโลก” ซึ่งก็เข้าใจว่าถอดมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษปะ ๆ เลย globalization คือทำให้เป็นโลก ทำให้โลกเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือเลียนแบบให้มันเหมือนกัน ทีนี้มองในแง่ดีก็คือว่า อาจจะได้ก็ดีได้นะครับ คือในแง่ดีนั้นมันก็ดีหลายอย่าง ทำให้ผมนึกถึงเพลง *Imagine* ของจอห์น เลนนอน ที่เขาบอกว่า ลองจินตนาการว่าไม่มีการแบ่งแยกเป็นประเทศ ไม่มีการแบ่งแยกเป็นศาสนา โลกทั้งหมดเป็นหนึ่งเดียวกัน

วาทุณี : ดิฉันคิดว่าคุณไม่ผิดหรอกที่คุณทำแล้วรู้สึกว่ดี แต่สิ่งที่เราพูดกันก็คือว่า ใครเป็นคนกำหนดความหมายของสิ่งที่เรียกว่าดี เราเป็นคนกำหนดความหมายเองหรือเปล่า ไม่ใช่ แต่เราอยู่ภายใต้การถูกกำหนดความหมายบางอย่าง พุดง่าย ๆ ก็คือ ที่เราบอกว่าแมคโดนัลด์ดี เพราะว่าเราถูกทำให้เชื่อว่ามันดี ทั้ง ๆ ที่เราไม่รู้ว่าจริง ๆ แล้วมันดีหรือเปลว แล้วจริง ๆ นั้นมันไม่ดี เพราะมันไม่มีคุณค่าทางอาหารเลย แต่เราถูกทำให้รู้สึกว่ดี ซึ่งตรงนี้ต่างหากที่เราต้องตั้งคำถาม

ดิฉันคิดว่าที่อาจารย์อานันท์พูดถูก คือโลกาภิวัตน์ไม่ใช่สิ่งที่เราจะเลือกหรือไม่เลือก คือเราไม่เอาเขา เขาก็เอาเรา ดิฉันคิดว่ากระบวนการพวกนี้ ถ้าเราเท่าทันมัน ก็จะทำให้เราเลือกได้เหมาะสมมากขึ้น สมมุติว่าเราชอบทานแมคโดนัลด์ คือคล้าย ๆ กับถ้าเราเลือกที่จะทาน คือขอให้เรารู้ก่อนเลือก แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือเราไม่รู้ แล้วก็ทำตามไปเพราะรู้สึกว่มันคือสิ่งที่ดี ดิฉันคิดว่าในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ เราน่าจะมีโอกาสเลือก และมีโอกาสวิพากษ์วิจารณ์มันก่อนที่จะเลือก

แล้วเมื่อสักครู่มีคนบอกว่า ไม่เห็นต้องกลัวเกี่ยวกับเรื่องของโลกาภิวัตน์ อาจารย์อานันท์บอกว่าเราโต้ตอบได้ แต่อ่านว่ที่มีมานี้มันหนักหนามาก ดิฉันคิดว่าการที่เราจะโต้ตอบได้หรือไม่ได้ มันขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมเราด้วย ทีนี้เราต้องถามตัวเองแล้วว่เราเข้มแข็งไหม

วัฒนธรรมไทยเข้มแข็งใหม่ เราจะสร้างความเข้มแข็งได้ใหม่ แล้วสร้างจากอะไร ดิฉันคิดว่าเราสร้างได้ การที่จะสร้างความเข้มแข็งนี้ เราต้องรู้ก่อนว่ามันคืออะไร

อานันท์ : ผมอยากให้ข้อสังเกตในสิ่งที่พูดไปนะครับ คือมันมีปัญหายุ่งหลายระดับ ที่ผมวิเคราะห์นี้ก็พบว่ามันมีปัญหาเรื่องวิธีคิดอยู่หลายอัน คือหลายคนมองโลกาภิวัตน์แค่เพียงปรากฏการณ์ ต้องการจะบรรยายว่ามันเป็นอย่างไร ทีนี้ที่คุณบรรยายก็ไม่ผิดอะไร มันเป็นการบรรยายซึ่งผู้คนก็เห็นอย่างนั้น แต่การบรรยายนี้มันมีปัญหายอย่างหนึ่งที่ว่า มันจะทำให้เห็นภาพเฉพาะที่ปลายเหตุ แล้วปลายเหตุมันก็เป็นอย่างนั้น

แต่ที่ผมได้ตั้งข้อสังเกตมาตั้งแต่ต้นก็คือว่า ผมพยายามจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงต้นเหตุของมัน เป็นการมองโลกาภิวัตน์จากการวิเคราะห์ ก็มองได้หลายทาง คือเรื่องเดียวกันนี่มองจากหลายมุมได้ ไม่มีปัญหาอะไรแต่อย่าติดอยู่กับโลกาภิวัตน์เฉพาะปรากฏการณ์ ต้องพยายามรีเฟล็กซ์ ต้องพยายามตรึกตรองย้อนกลับไปให้เห็นถึงว่าเหตุมันมาอย่างไร ไม่ใช่ไปติดอยู่ที่ปลายเหตุ

ทีนี้พอพูดอย่างนี้แล้วอาจจะจะมีผู้สงสัยว่าผม เอ๊ะ เตียวมาร์กซิสต์ เตียวโพสโตโมเดิร์น เป็นอะไรกันแน่ ผมก็ไม่แคร์หรอกว่าอันไหนที่ผมใช้วิเคราะห์ ผมเอาทั้งนั้นแหละ ผมไม่ได้บอกว่าเป็นมาร์กซิสต์หรือเป็นโพสโตโมเดิร์น อันไหนมันดีกว่ากันก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะสำคัญอยู่ที่คุณใช้มันเป็นหรือเปล่า ไม่ใช่ว่าชอบอันนั้น ไม่ชอบอันนี้ ผมไม่สนใจ สนใจอยู่เพียงว่ามันเอามาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เรากำลังพูดถึงนี้ได้หรือไม่ ขนาดไหน อย่างไร

มีหลายคนพูดไปแล้วในเชิงปรากฏการณ์ แต่ยังไม่ติดอยู่คือ พูดเสมือนคำว่า เป็นธรรมชาติ ความเป็นตัวเอง ความสุข ความเป็นมนุษย์ หรือสิ่งเหล่านี้ทั้งหลายแหล่มันเป็นคำที่มีมาก่อนแล้ว ทั้งสิ้น หมายถึงความเป็นจริงที่มีมาก่อน ซึ่งลักษณะนี้ในโพสโตโมเดิร์นเรียกว่าเป็น existentialist thinking คือเชื่อในสาระสำคัญว่ามันเป็นสิ่งที่จริงแล้ว

ถ้าเป็นโพสโตโมเดิร์นนี้ก็จะเป็นบอกว่า สิ่งที่คุณคิดว่าจริงแล้วนั้นล้วนแต่เป็นเรื่องที่สร้างขึ้นทั้งนั้น ดังนั้นเมื่อสมัยก่อนเป็นอย่างหนึ่ง สมัยนี้ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง สมัยหน้าก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นความเป็นมนุษย์ในอดีตกาลกับความเป็นมนุษย์ในอนาคตมันไม่เหมือนกันแน่ รับรองได้

ประเด็นก็คือ โลกาภิวัตน์มันมีบทบาทในการสร้างความหมายของสิ่งเหล่านี้มากกว่าคนอื่น ๆ ถ้าเพื่อเราไม่สามารถเข้าใจสาระสำคัญว่ามันสร้างอย่างไร ทำไมมันถึงสร้างอย่างนั้น เราก็จะตกเป็นทาสของมัน ดังนั้นการที่เรามานั่งพูดคุยนี ก็เพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุของมันประการหนึ่ง

กับประการที่สอง เพื่อวิพากษ์ถึงวิธีการสร้างความหมายของมันแล้วเราก็พยายามไปดูสิว่าในโลกนี้มันสร้างความหมายเฉพาะอย่างนี้ได้อย่างเดียวหรือ คำถามเราเป็นอย่างนั้น

ฉะนั้นที่ผมไปศึกษาคนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เรียกว่า marginal people หรือคนชายขอบทั้งหลาย เพราะว่าการที่เราจะได้ตอบ จะต้องรู้ว่าคนชายขอบเป็นพวกที่ด้อยกว่าคนอื่น พวกเราที่นั่งอยู่

ตรงนี้ฉันนอนน้อยยังสบาย ยังมีความสุข พวกเราไม่ค่อยตื่นนอนอะไร เพราะว่าเรารับมาหมด ความหมายหรือการตีความเราก็รับมาหมด

พวกเรานี้อ่านเก่งและรับเก่ง มีสื่อ มีโทรทัศน์ มีอะไรนี่ เราจะรับได้เร็วและไม่ได้คิดค้น การที่ จะรู้ว่ามันมีการนิยามอย่างอื่นได้หรือไม่ เราจึงต้องไปดูคนชายขอบ เพราะคนชายขอบเหล่านี้เขาถูก ผลกระทบได้มากกว่าพวกเรา มากกว่าคนที่มีสถานภาพเป็นชนชั้นกลาง คนชั้นกลางจะได้รับ ผลกระทบน้อย เราจึงไม่ค่อยกังวลถึงสิ่งเหล่านี้

การตีความหมายในแบบอื่นมันจะปรากฏในคนชายขอบเยอะ ดังนั้นนักวิชาการจึงต้อง ศึกษาคนต่าง ๆ เหล่านี้ เราไปเรียนรู้จากเขาว่า ทำไมเราถึงมองความหมายเหมือนกับที่โลกาภิวัตน์ มันนิยามมาเลย ไม่เคยปฏิเสธ ไม่เคยวิพากษ์วิจารณ์ได้เลย พอเราไปดูคนชายขอบ กลับเห็นว่าเขา ไม่คิดอย่างนั้น เขาพูดกันคนละอย่างเลย คนนี้พูดอย่าง คนนั้นพูดอีกอย่าง คนได้สะพานว่าอีกอย่าง คนเก็บขยะอีกอย่าง ชาวเขาอีกอย่าง ผู้หญิงอีกอย่าง เด็กอีกอย่าง คนเป็นโรคเอดส์ก็อีกอย่าง

ไอ้โฮ มันล้นแล้วแต่เป็นสีสันของการนิยามความหมายที่แตกต่าง ตรงนี้เองมันถึงเป็นพลังที่ ทำให้เรารู้ว่า โลกาภิวัตน์ยังคงไปไม่ถึงชายขอบ ถึงแม้ว่ามันจะผลักดันให้เกิดภาวะชายขอบมากขึ้นก็ ตาม แต่มันไม่สามารถที่จะทำลายจุดตรงนั้น เพราะจุดตรงนั้นจะมีการรักษาความเป็นคนอยู่ได้มาก ที่สุด เราต้องอย่าพยายามมองข้ามคนที่อยู่ชายขอบ เพราะสิ่งที่อยู่ชายขอบนั้นละคือปัญญาที่เราจะ สามารถใช้มาวิจารณ์โลกาภิวัตน์นี้ได้ในขณะที่เดียวกัน

ดังนั้นในแวริวิธีคิด ผมถึงบอกว่าต้องมองระดับของสิ่งที่เราพูดว่าเรากำลังพูดถึงระดับที่เป็น ปรากฏการณ์ ระดับของการวิเคราะห์ ระดับการวิพากษ์วิจารณ์ หรือระดับอะไร ถ้าเผื่อว่าเรา แยกแยะสิ่งเหล่านี้ถูก เราก็จะเริ่มมองเห็นว่า ปรากฏการณ์ที่เราเข้าใจหรือกำลังตกอยู่ในกระแสของ มันอยู่นี้ มันมีทางออก มีทางที่จะเข้าใจ มีทางที่จะวิจารณ์ได้หลายทาง อย่ามองมันเป็นทางเดียวก็ แล้วกัน

เพราะฉะนั้นสิ่งหนึ่งที่ผมพยายามจะชี้ในที่นี่ก็คือว่า ผมไม่อยากจะตั้งข้อสังเกตแล้วทำให้พวก ท่านทั้งหลายมองโลกาภิวัตน์เหมือนกับว่าเป็นทางเดียว เป็นกระแสเดียว หรือเป็นทิศทางเดียว ผม พยายามจะชี้ให้เห็นว่า มันมีวิธีมองอีกตั้งหลากหลายที่จะทำให้เราเข้าใจโลกาภิวัตน์จากมุมมองอื่น ๆ แล้วก็เห็นแง่มุมที่จะต่อสู้หรืออยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์โดยที่เราไม่เสียเปรียบ หรือไม่ถึงขนาดถูกทำ ให้ตกอยู่ชายขอบได้ทั้งหมดเลยทีเดียว อันนี้เป็นสิ่งที่ตั้งใจอยากนำเสนอ

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : โลกาภิวัตน์ไม่เห็นจะมีข้อเสียอะไร ทำไมเราไปมองฝรั่งว่าไม่ดี ทำไม มองในแง่ร้ายอย่างนี้ เราคนไทยซึ่งเป็นคนใจกว้างน่าจะยอมรับมันได้ ไม่เห็นว่ามันจะมีผลเสียแต่ อย่างไม่

ชัชวาล บุญบัน : ผมขอเสนอความคิดเกี่ยวกับประเด็นการทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน (standardization) ซึ่งเป็นพัฒนาการหนึ่งของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมว่า วิทยาศาสตร์เป็นตัวทำให้เกิดเทคโนโลยีที่เป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน และแผ่ไปทั่วโลกตั้งแต่ยุคหลังปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นต้นมา วิธีคิดนี้มีอิทธิพลมาก และก่อให้เกิดวิธีคิดแบบไอเอสโอ แบบมีมาตรฐาน มีเกณฑ์อย่างเดียวกัน

ดับเบิลยูทีโอ (องค์การการค้าโลก) เวิร์ลด์แบงก์ เอดีพี (ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย) หรือแม้แต่กฎหมายสิทธิมนุษยชน มันเป็นวิธีคิดแบบเดียวกันกับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ คือทำให้มันอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย

อานันท์ : ผมขอตอบคนแรกนะครับว่า ผมก็ไม่ได้ปฏิเสธอันนั้น คือเราต้องวิเคราะห์ อย่างเช่นบอกว่าทำไมเราไปมองฝรั่งว่าไม่ดี ฝรั่งเขาก็ส่งเสริมสิ่งเหล่านี้ หรือคนในโลกตะวันตกเขาก็ส่งเสริมสิ่งเหล่านี้ อันนี้บริบทมันต่างกัน คือเราไปพูดชวากับด่าอย่างนั้นไม่ได้ ต้องมองบริบทของแต่ละที่ที่ไม่เหมือนกัน

ในขณะที่สังคมไทยถูกกระแสนี้กระหน่ำ แต่ความเหลื่อมล้ำในสังคมเรานั้นมหาศาล องค์กรและกลไกของเรานั้นอ่อนแอ แต่กระแสนี้เหมือนกันในตะวันตกนี้ มันอยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำที่ไม่มากนัก และมีกลไกและองค์กรของเราซึ่งค่อนข้างแข็ง โดยมีการสถาปนาองค์กรหรือกลไกมาตรวจสอบ กระแสเหล่านี้ที่อยู่ตลอดเวลา มันก็ผลักดันให้นำเอาด้านดีของโลกาภิวัตน์มาใช้ได้อย่างเป็นประโยชน์

แต่ในสังคมของเรานี้ นอกจากจะไม่มีองค์กรและกลไกอย่างนี้แล้ว ซึ่งเรากำลังจะสร้างแต่ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์กระหน่ำเข้ามา มันจะถูกนำไปใช้ในลักษณะที่เลือกปฏิบัติ เช่นเดียวกันกฎหมายและกฎเกณฑ์

โลกาภิวัตน์ก็คือการสร้าง standardization หรือการทำให้เป็นมาตรฐานขึ้นมา อันนี้ประการหนึ่ง อย่างเวลานี้คุณไปอเมริกา ไม่ว่าจะเมืองไหน คุณคาดเดาได้โดยไม่ต้องรู้หน้าครับ เช่น ไปเมืองนี้ก่อนเข้าเมืองจะมีร้านขายรถยนต์ แล้วก็จะมีร้านขายแฮมเบอร์เกอร์ จนกระทั่งถึงกลางเมือง มันสแตนดาร์ดหมด มันก็ไปทำที่อื่นเหมือน ๆ กันหมด

เข้าไปในช้อปปิ้งเซ็นเตอร์ที่ไหน คุณหลับตาเดินได้เลย สินค้ามันจะมาเรียงตามบริษัทเลย มัน standardize เพราะฉะนั้นไอ้สิ่งเหล่านี้มันถูกนำเข้ามา กฎเกณฑ์ก็เช่นเดียวกัน เขาไม่ได้สร้างแล้วหวังว่าจะไปใช้ในการเขียนตีคน หาใช่ไม่ ผมไม่ได้มองคนในแง่ร้ายเลย

ทีนี้ที่ว่าภายใต้การขาดกลไกและกฎเกณฑ์เหล่านี้ มันจะถูกเลือกนำเอาไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของคนบางคนได้ อย่างเช่นเวลานี้นะครับ เราถูกเอดีพีมาบีบให้เปลี่ยน “น้ำ” ให้กลายเป็นสินค้า มันก็คือกระบวนการของการเปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน คือให้มันมีราคาถ้าเพื่อนำนี้ถูกควบคุมด้วยความสัมพันธ์แบบคนในท้องถิ่น กลไกราคาโลกมันคุมไม่ได้ ก็ลำบาก

ดังนั้นเขาจึงต้องเปลี่ยนให้มาอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ในสมัยก่อนที่เราเรียนคณิตศาสตร์ของที่อยู่คนละมาตรฐานมันไม่สามารถจะสัมพันธ์กันได้ ที่เขาเรียกว่าเป็นฐานเดียวกันถึงจะเชื่อมโยงกันได้ ดังนั้นทั้งหมดเวลานี้ มันต้องการจะเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ให้อยู่ในฐานที่มันสามารถจะดึงเอาไปที่ไหน ๆ ก็ได้ ถ้าเผื่อว่าอยู่คนละฐานมันก็ทำไม่ได้

แต่ถามว่าการทำอย่างนี้ดีหรือเลว มันดีที่บางประเทศ แต่มันอาจเลวที่บางประเทศ เพราะว่ามันมีเรื่องบริบทของโครงสร้างองค์กร และกลไกที่ไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างกลไกอย่างเดียวกันนี้เอาไปใช้ในอเมริกามันดี เพราะอเมริกามีระบบของศาลยุติธรรมค่อนข้างจะดี แต่ตอนที่มันตัดสินเรื่องบุช เรื่องกอร์นี่ซักจะไม่เข้าท่า แต่อย่างน้อยที่สุด ในระดับพื้นฐาน มันพอไปได้บ้าง แต่ว่าพอเอาไปใช้ที่ซิดีแล้วเป็นอย่างไร เวลานี้เวสต์แบงก์กำลังประกาศสิ่งที่เป็นเจตนารมณ์สำคัญเลยว่าต้องการเปลี่ยนให้น้ำอยู่ในมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก คือใช้ราคาเป็นตัวตัดสินเพื่อสร้างประสิทธิภาพของการใช้น้ำ ผลปรากฏว่าเมื่อไปใช้ที่ซิดีเป็นอย่างไร เหลวเปว มันใช้ไม่ได้เพราะอะไร ระบบศาลซิดีตัดสินที่ไรคนจนแพ้ทุกที เพราะว่ามันเกิดกรณีซื้อขายน้ำ อะไรต่าง ๆ มันต้องมีการตัดสิน

ดังนั้นตรงนี้นี่ผมเลยบอกว่า เวลาเราดูอะไรต่าง ๆ ต้องมองหลาย ๆ ด้าน กลไกโลกาภิวัตน์นั้นในตัวของมันเองไม่มีอะไรดีเลย ไม่มีอะไรเสียหายเลย มันอยู่ตรงบริบทของแต่ละประเทศที่เอาไปใช้ว่ามีกลไกหรือองค์กรที่สร้างขึ้นมารับอันนี้แล้วหรือยัง ก็เช่นเดียวกับที่เวลานี้บางคนจะครบต่อด้านฝรั่งต่อต้านอะไรต่าง ๆ ซาดินิยมใหม่อะไรของเรานี้เนะครับ

สำหรับผมแล้วจริง ๆ ไม่แคร์เลย ให้มันมาเลย กระหน่ำมาซื้อเมืองไทยไปหมดเลยก็ได้ แต่ที่สำคัญก็คือว่ากลไกของเรามันห่วยแตก มันไม่สามารถป้องกันสิ่งเหล่านี้ได้เลยเนะครับ ถ้าเรามีระบบภาษีดี มันมาเท่าไรเราเก็บหมด อย่างอังกฤษที่ผมไปมา ถ้าคนไทยไปซื้อประเทศมันตั้งครึ่งละ มันเก็บภาษีอย่างเดียว พอเก็บภาษีแล้วก็นำไปใช้ทำสวัสดิการสังคม หมายความว่ามีการคอยตรวจสอบไม่ให้คนนั้นละเมิดสิ่งที่สังคมนั้นกำหนด

แต่ประเด็นของเราก็คือว่า โลกาภิวัตน์มาถึงสังคมไทยในขณะที่องค์กรและกลไกของเราอ่อนแอ ประชาชนยังไม่เท่าทัน ก็เลยก่อให้เกิดการละเมิด คือเลือกปฏิบัติ คือกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ หรือกลไก หรือกระแสทั้งโลกนี้ ทั้งหมดมันอย่างเดียวกัน คือมันเหมือนกับกฎหมาย มันถูกเลือกปฏิบัติตลอด

ดังนั้นการที่คล้าย ๆ กับสร้างกลไกตรวจสอบหรือถ่วงดุลเอาไว้ มันก็ต้องมีองค์กรหรือกลไกในสังคมที่สร้างขึ้นมา แต่ว่าเวลานี้เราสร้างไม่ทันกับกระแสที่ผ่านมา ก็เลยทำให้เราถูกละเมิด คือบางคนก็ได้ประโยชน์ แต่บางคนถูกละเมิดอย่างร้ายกาจ

ในต่างประเทศ เรามักจะไม่เห็นมีปัญหาอะไร หรือปัญหามันไม่มากเท่าเรา ก็เพราะว่าเขา มีกลไกที่จะมาตรวจสอบหรือถ่วงดุลได้พอสมควร เพราะว่ามันพัฒนามาจากเขา เขาก็สามารถสร้างกลไกเหล่านี้มาทันที่จะลดปัญหาของมัน

แต่พอมันมาใช้ในประเทศที่เราไม่พร้อมหรือยังไม่คุ้นเคยกับสิ่งนี้ เราก็เลยไม่สามารถมีกลไกหรือองค์กรที่ว่านี่ ดังนั้นแม้เราจะปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ แต่เราสามารถเตรียมความพร้อมและสร้างกลไกของเราขึ้นมาได้ แต่ปัญหาของเราคือว่า เวลานี้สิ่งเหล่านี้ขยับเข้ามาใกล้ก็เลยทำให้ในช่วงที่เราขยับเข้านี้เกิดผลกระทบค่อนข้างมาก

ทุนนิยมของเรา ซึ่งเมื่อวันก่อนผมไปพูดเรื่องคนจนที่ทีดีอาร์ไอ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย) นักเศรษฐศาสตร์ของเราไปเรียนมาทั่วเกี่ยวกับระบบทุนนิยม แต่เวลาเอามาใช้ในบ้านเรากลับเอามาใช้แค่ครั้งเดียว อีกครั้งหนึ่งไม่ใช่ คือทุนนิยมนั้นมันจะเอากำไรกับเรา เราใช้มันเต็มที่เลย แต่ด้านที่มันจะสร้างกลไกระบบภาษีอากรเพื่อมาปรับความเท่าเทียมอะไรต่าง ๆ อันนี้ไม่เอามาเลยครับ ศึกษากันมากมายแต่ไม่มีการผลักดัน พอเขาถามมาก็พูดออกมา แบบ ๆ ๆ ๆ ไม่มีผลการผลักดันสิ่งเหล่านี้ออกมา

คือพอมันใช้ทุนนิยมนั้นด้านเดียว ก็แน่นอนครับ พอโลกาภิวัตน์มา เราก็ถูกกระหน่ำ เพราะเรามีทุนนิยมอยู่แค่ครั้งเดียว คือพูดง่าย ๆ มันใช้อยู่แค่ด้านเดียว ที่เป็นด้านแข็งของเขา เราไม่ได้เอามาเลย ไม่อิมพอร์ตเข้ามาเลย แต่ไม่จำเป็นต้องอิมพอร์ต เราอาจสร้างขึ้นมาเองก็ได้ แต่เราก็ไม่ได้สร้างอะไร

ดังนั้นก็เลยเกิดอาการคล้าย ๆ กับว่าเรามันง่อย เราใช้เพียงแค่ด้านเดียว ด้วยเหตุนี้เราจะไปโทษเขาอย่างเดียวก็ไม่ได้ แต่เราก็ต้องรู้ว่าเขาพัฒนาอย่างไร ไม่ใช่ว่าตกลงแล้วโลกาภิวัตน์ดี คือไม่ใช่รู้ว่าดีหรือไม่ดี แต่รู้ว่าเรามีปัญหา แล้วเราก็จำเป็นต้องปรับตัวเราเองทำนองอย่างนี้มากกว่า

อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากพูดถึงเรื่องของสังคมไทย สังคมไทยของเรานั้นเป็นเผด็จการมานาน ประชาชนไม่มีโอกาสมาพูดได้แบบนี้ เมื่อก่อนถ้าคุณมานั่งแบบนี้เป็นร้อย คุณก็ถูกจับแล้ว ดังนั้นจึงไม่มีโอกาสให้คนคิดอะไร ไม่เหมือนกับในสังคมอื่น ๆ ซึ่งมีระบบการเมืองที่มีส่วนร่วม

ระบบสังคมที่ทุกคนมีโอกาสช่วยกันคิด มันดีกว่าระบบที่ปล่อยให้ผู้นำคิดแน่นอน ผู้นำคิดก็ต้องคิดไปตามสถานภาพของตัวเอง พวกที่มีที่ดินมากก็ไม่อยากเก็บภาษี คนที่มีมรดกมากก็ไม่อยากเก็บภาษีมรดกอันนี้เลยไม่ทำให้เรามีโอกาสพัฒนา

แต่ถ้าเมื่อไหร่ระบบการเมืองของเราเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้น เราก็จะสามารถสร้างกำลังคุ้มกันและสร้างระบบสถาบันที่เป็นตัวป้องกันขึ้นมารองรับไม่ให้เราถูกแรงกระทบมากนัก แต่ของเราเวลานี้มันมีน้อยมากเลย แล้วเราก็พูดกันแต่ปฏิรูปการเมือง ตัวหลักนี้เราต้องปฏิรูปศาลครับ ระบบยุติธรรมนี้แย่ที่สุดเลย คือเหลือเชื่อเลย ไม่มีที่ไหนในโลกที่เขาคิดอย่างนี้นะครับ คือมีรัฐธรรมนูญแล้วยังเขียนต่อไปอีกว่า “ตามกฎหมายบัญญัติ” มีที่ไหน ตกลงก็ไม่ต้องเขียนรัฐธรรมนูญ บัญญัติมันไปเรื่อย ๆ ก็แล้วกัน เช่น เขามีสิทธิชุมชนแล้วแต่ตอนนี้ใครใช้ได้บ้าง เพราะต้องรอกฎหมายบัญญัติก่อน แล้วเมื่อไหร่จะบัญญัติ

กฎหมายป่าชุมชนเข้าสภาฯ แล้ว และผมได้รับเชิญให้ไปชี้แจง แต่พวก ส.ส. เดินออก มันไม่เคยฟังเลยครับ ตั้งมา 27 คน ผมเจอสภาพแบบนี้ ผมรู้เลยว่าระบบนิติบัญญัติของเราล้มเหลวสิ้นเชิงเอาส.ส. เข้าไปนะครับ มานั่งฟังผมครึ่งละ 3 นาที แล้วมันก็เดินไปคุยที่ไหนก็ไม่รู้ ผมออกมาแล้ว ข้าวกู้คนที่ผมเคยเชื่อถือ จบดอกเตอร์กันเต็ม เดินอยู่ข้างล่าง ไม่เข้ามาฟังอะไรเลย แล้วก็ไม่รู้เรื่องอะไรเลย ส.ส. กรุงเทพฯ เลือกลงมาพิจารณากฎหมายป่า อย่างนี้เป็นต้น ก็ไม่รู้ว่าจะยังไงครับ กระบวนการนิติบัญญัติ กระบวนการยุติธรรมทั้งหลายเหล่านี้มันเหลือเชื่อ คือไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้กับการรองรับแรงกระหน่ำจากโลกาภิวัตน์ให้คนในสังคมได้เลย เวลานี้อันนี้มันเป็นปัญหามาก ๆ

ดังนั้นการพูดเรื่องปฏิรูปการเมืองจึงเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็น peak of the iceberg เป็นยอดภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นผิวน้ำ แต่ที่จมอยู่ข้างล่างยังมีมวลขนาดใหญ่มาก ที่เห็นน้อยมากเลย ข้างล่างยังอีกเยอะแยะที่เราไม่ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อจะปฏิรูปมัน

เมื่อสักครู่ที่ผมพูดถึงเรื่องของกฎหมายป่าชุมชน ทำให้ผมนึกถึงเรื่องหนึ่งขึ้นมาได้ คือเรื่องที่ปล่อยให้คนพื้นราบขึ้นไปตัดต้นไม้ของชาวเขา อันนี้เราจะรู้สึกว่าการทำกับเขาเหมือนเป็นหมูเป็นหมา แล้วก็ปรากฏว่านอกจากกฎหมายของเราจะไม่ทำอะไรแล้วนะครับ แถมยังส่งเสริมอีกด้วย

ผมคิดว่าอย่างนี้มีปัญหาแน่นอน เพราะอีกหน่อยคนจะรู้สึกว่าทำอย่างนี้ได้เรื่อย ๆ ก็เหมือนกับแต่ก่อนนี้ที่เราบอกว่า “ถ้าเขาเป็นคอมมิวนิสต์ เราฆ่าได้” ลักษณะนี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน คือไม่เห็นคนอยู่ในสายตา

ตรงนั้นจะเป็นปัญหา เพราะต่อไปข้างหน้านั้นนะครับ มันจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมสูงมากขึ้นในเมือง คนจะไม่เข้าใจ ผมในฐานะที่เป็นนักสังคมศาสตร์ ผมจะคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นครั้งแรกอาจแลดูไม่มาก พอไปครั้งที่สองมันจะสูงขึ้น อัตราความรุนแรงมันจะสูงมากขึ้น

แล้วเราก็จะพบว่า อีกหน่อยคนเราจะครับ อย่างวันก่อนเห็นในข่าว ปรากฏว่าญาติกัน เด็กอายุสิบกว่าขวบแทงน้องซึ่งเป็นญาติผู้หญิงเพราะเพียงความเชื่อที่ว่า แม่ของญาติผู้หญิงคนนี้จะไปใส่ยาพิษพ่อ สิ่งเหล่านี้บางคนอาจเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ ที่เขาซ่อนเอาไว้ในกรอบเล็ก ๆ ของหนังสือพิมพ์ แต่ในแง่ของเราซึ่งเป็นนักสังคมศาสตร์ รู้สึกว่าตายละหว่า มันเกิดอย่างนี้ขึ้นได้อย่างไร

แสดงว่าคนเรามันไม่เห็นคนอื่นเป็นคนอีกแล้วนะครับ อันนี้มาจากผลกระทบของสิ่งเหล่านี้ แล้วเราก็ไม่มีสถาบันต่าง ๆ ที่จะให้คำอธิบายถึงสิ่งเหล่านี้ว่า ที่เกิดขึ้นนี้เป็นอย่างไร ตรงนี้ผมคิดว่ามันน่ากลัว

คือคนเราเวลามองปัญหาต่าง ๆ ไม่ใช่เรามองแค่ว่ามันเกิดขึ้นมากหรือยัง เอาเรื่องเชิงปริมาณมาคิด อย่างนี้ผมว่าตายแน่ ๆ เลย มันไม่ใช่เรื่องเชิงปริมาณ เพราะคนเราเวลาเปลี่ยนวิธีคิดไปแล้วนี้ ไม่คำนึงถึงความสำคัญของคนแล้วนี้ สิ่งเหล่านี้มันกินใจและมันฝังลึก แล้วผลมันก็ออกไปมหาดศาล ดังนั้นผมเลยคิดว่าอย่ามองอะไรต่าง ๆ ให้เป็นเรื่องไกลตัว มันยังไม่ถึงขั้นนี้แล้วกัน

อย่างนี้ไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ถ้ามันมาแล้ว คล้าย ๆ กับมันจะไม่รู้ตัว ซึ่งถ้าเกิดเป็นสถานการณ์แล้ว มันก็จะเกิดโกลาหล หรือจะทำให้เกิดปัญหาอะไรต่าง ๆ ในสังคมนี้มากมายเลย

สังคมอยู่ได้ก็เพราะมีสถาบัน มีกลไก มีอะไรต่าง ๆ คอยเป็นตัวคานกันอยู่ แต่ในสภาพที่เวลานี้เราตกไปอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ กลไกต่าง ๆ เหล่านี้บางอันมันกะปลกกะเปลี่ยไป หรือพุดง่าย ๆ ร้อยปีที่ผ่านมาในขณะที่เราสร้างรัฐชาตินี้ เราทำลายความหลากหลายของกลไกท้องถิ่นไปจนกระทั่งมันง่อยไปหมดเลย ดังนั้นพอเราจะหยิบยกกลไกอะไรบางอย่างมาใช้ เราก็จะบอกว่าอันนี้เป็น การสร้างความเป็นไทย ไม่ใช่ นะครับ เราต้องการจะสร้างความหลากหลายในสังคมไทยมากกว่า เพราะสังคมไทยไม่ต้องการความเป็นหนึ่ง ที่จริงแล้วเราไม่ต้องการให้มีกฎหมายใหญ่อันเดียวซึ่งจะมาแก้ไขทั่วประเทศ ไม่ใช่เลย

ที่จริงแล้วการที่มีกฎหมายซึ่งออกได้เฉพาะสถานิติบัญญัติแห่งเดียวนี้ เท่าที่ผมมอง มันเป็นตัวสร้างปัญหาในปัจจุบันนี้ เพราะที่จริงแล้วสังคมเมื่อก่อนนี้ ทุกที่มันสร้างกฎเกณฑ์ของตัวเองทั้งนั้น เขาเรียก “จารีต” เรียก “ฮีต” เรียก “คลอง” แล้วอยู่ ๆ วันหนึ่งเราบอกว่าไม่เอาแล้วพวกบ้านี้ ไปเอากฎหมายโน้น ออกจากรัฐสภา ซึ่งผมบอกแล้วว่ามันออกไม่เป็น มันก็มั่ว ๆ ออก ลอก ๆ เขามา แล้วลอกผิดลอกถูกก็ไม่รู้

แล้วลอกอีกอันหนึ่งซึ่งผมต้องพูดก็คือ mentality ของเราในการลอกก็แย่มาก เราไปเรียนกฎหมายจากต่างประเทศมานะครับ กฎหมายที่เขาใช้ในประเทศไม่ลอก ไปลอกใช้ที่เขาใช้ในอาณานิคมของเขาแล้วเราก็กุมิใจนักหนาว่าเราไม่เคยเป็นอาณานิคมของใคร ลอกกฎหมายอาณานิคมของเขามาใช้เต็มประเทศเลย เขาไม่เคยใช้ในบ้านเขา เขาไม่ใช่

อันหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดก็คือกฎหมายป่าไม้ ห่วยที่สุดเลย ไม่รู้จะพูดอย่างไรอีกแล้ว กฎหมายอาณานิคมชัด ๆ คือ อังกฤษ เยอรมนี ดัทช์ มันเอามาใช้เฉพาะในอินโดนีเซีย พม่า มาเลเซีย แล้วประเทศอื่นเวลานี้เขาเลิกไปหมดแล้วนะครับ แต่ประเทศไทยไม่เคยเป็นอาณานิคมยังคงกฎหมายแบบนี้ไว้ คุณคิดดูสิจะว่ายังไง อย่างนี้ละครับที่เขาเรียกว่าเป็นปัญหา

วาทุณี : ดิฉันคิดว่าที่เราพูดมาทั้งหมดนี้มันมีสองระดับด้วยกันคือระดับที่อาจารย์อานันท์พยายามจะเน้นมากก็คือ ความคิดที่มันเข้ามาสู่ระบบความคิดของพวกเรา ซึ่งระบบคิดที่เข้ามานี้มันสร้างผลกระทบให้กับคนจำนวนมาก แต่รู้สึกเวลาที่สังคมทั่ว ๆ ไปมอง จะไปสนใจแต่ในแง่ที่ว่าวัยรุ่นเราใส่สายเดี่ยว หรือว่าวัยรุ่นเราเอาวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาคือคล้าย ๆ กับว่าเราไปดูตัววัฒนธรรมปรากฏการณ์ หรือว่าส่วนที่ไปกระทบในแง่ผิวเผิน คล้าย ๆ กับว่าเด็กเราเป็นอย่างนี้ แย่แล้ว ใส่สายเดี่ยวกัน ไม่รักนวลสงวนตัว อะไรอย่างนี้นะคะ อันนี้ก็พูดกันไป

คิดว่าตรงนั้นมันอาจเป็นปรากฏการณ์ที่ผิวเผิน เพราะมันก็จะเปลี่ยนไป สิ่งสำคัญกว่านั้นก็ คือสิ่งที่มาส่งผลกระทบต่อระบบคิดหลัก ๆ ของสังคม แล้วก็ทำให้ระบบคิดพวกนี้ถูกแปลเป็น

นโยบาย แล้วนำไปปฏิบัติในสังคม ซึ่งทำให้คนที่ได้เปรียบมีโอกาสมาก แล้วก็มองไม่เห็นคนเล็ก ๆ อย่างที่อาจารย์อานันท์บอก เพราะฉะนั้นจึงคิดว่า บางทีเราต้องแยกให้ออกเหมือนกันว่าส่วนไหนคือ ส่วนที่สำคัญ ส่วนที่ร้ายแรงมากหรือส่วนไหนเป็นอะไรที่ไม่ค่อยสำคัญเท่าไร อย่างเช่นสายเดี่ยว มันไม่เห็นน่าตื่นเต้นตรงไหน

อานันท์ : โดยสรุปก็คือ เวลาที่เราเวลาพูดหรือมองอะไรกันมักชอบติดอยู่ที่ปลายเหตุ เห็นแต่ปรากฏการณ์ที่ปลายเหตุ อย่างเช่นเราเห็นชาวเขาถูกระงับหรือผู้หญิงถูกข่มขืนนี้ แทนที่จะ ไปโทษคนที่ข่มขืนผู้หญิง กลับไปโทษผู้หญิงว่าแต่งตัวไม่ดีเอง โทษที่ปลายเหตุอย่างนี้จะไป แก้ปัญหาได้อย่างไร

วิธีคิดแบบนี้มันมาพร้อม ๆ กับโลกาภิวัตน์ คือทำให้เราติดอยู่ที่ชีวิตประจำวัน อยู่ไปวัน ๆ ติดอยู่กับปรากฏการณ์เท่าที่เห็น แต่ไม่พยายามที่จะรีเฟล็กซ์หรือสะท้อนกลับไปให้เห็นที่มาที่ไปของมันว่าคืออะไร ขนาดผู้หญิงมุสลิมห่อหมัดแล้วก็ยังมีการข่มขืน เขาก็เลยต้องจับคนข่มขืนไปฆ่า อันนี้ ในซาอุดีอาระเบีย ขนาดห่อทั้งตัวแล้วยังมีคดีข่มขืน อันนี้มันไม่เกี่ยวอะไรกับการห่อหรือว่าโป๊ ไม่เกี่ยวกับเลยครับ มันเกี่ยวกับว่าเรายังมีวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ รับรองว่ามันเกิดทุกที่ มองเห็นคน เป็นวัตถุ พุดง่าย ๆ คือผู้หญิงก็เป็นวัตถุชิ้นหนึ่ง กระแสโลกาภิวัตน์มันก็ปั่นสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ มันซีมิลิกจนกระทั่งเรามองเห็นแต่ปรากฏการณ์ แต่ไม่เข้าใจที่มา

มันทำให้เราติดอยู่แค่ปรากฏการณ์ เห็นเฉพาะเท่าที่เราเห็น เพราะอะไร เพราะที่เราเห็นมัน ขยายได้แล้ว มันไม่ต้องสนใจว่าคุณจะคิดอย่างไร การที่เรามานั่งคุยกันนี้ เราต้องย้อนกลับไป สะท้อน กลับไปให้เห็นว่าจริง ๆ แล้วมันมีที่มาที่ไปของวิธีคิดเหล่านี้ ถ้าเผื่อตราบใดเราไม่สามารถเข้าไปถึง มันแล้วละก็ ตราบนั่นเราก็เป็นเหยื่อของมันตลอด สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ มันเป็นอุดมการณ์ที่ฝังลึกอยู่ในนั้น ดังนั้นที่เราจะแก้ไขนี้ ไม่ใช่แก้ไขตรงที่ปรากฏการณ์ มันต้อง แก้ไขตรงวิธีคิด ตรงอุดมการณ์ ที่มันมาพร้อมกับกระแสเหล่านี้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องเปลี่ยน วิธีคิด เปลี่ยนกระบวนทัศน์ เปลี่ยนมุมมอง

จะต่อต้านไอเอ็มเอฟหรือไม่ต่อต้านไอเอ็มเอฟ มันไม่ได้ใช้มากเท่าไร เพราะว่ามันซีมิลิก เข้าไปอยู่ในวิถีคิดของกระแสวัฒนธรรมทั้งหมดแล้ว บางคนอาจมองไม่เห็น แต่มันยังถูกตอกย้ำอยู่ทุก วันผ่านสื่อและภาพยนตร์ อะไรต่าง ๆ มันอยู่รอบตัวเราเลย

วิธีคิดที่สำคัญก็คือว่า อย่าไปติดอะไรอยู่กับความคิดอย่างเดียว ความคิดมันไม่มีอะไรเลย ถ้ามันไม่มีบริบท ไม่มีที่มาที่ไปของมัน ไม่มีสังกัด มันไม่มีอะไรที่ลอยอยู่ในโลกนี้ได้ แต่โลกาภิวัตน์ มันบอกว่าความคิดมันลอยได้ เพราะลอยได้มันขายได้ แต่เราก็ต้องพยายามดึงลงมาให้มันมีบริบท มันกำลังจะคลายกำลังลงไป เพราะว่าบริบทจะเป็นการกระชากหน้ากากของมันออกมาให้เห็น

ชัดเจนว่ามันคืออะไร ดังนั้นสิ่งเหล่านี้มันเป็นวิธีคิดที่อาจช่วยให้เราไปนั่งทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

เพราะว่าเมื่อไหร่เราเห็นความเป็นไทยที่ไร้บริบท เมื่อนั้นคุณก็เป็นทาสทันทีเลย มันต้องดึงขึ้นมาให้เห็นว่า มันใช้ตอนไหน ใช้กับใคร ใช้อย่างไร ถ้าเมื่อตั้งคำถามแบบนี้ มันก็เหมือนเป็นการกระชากหน้ากากความคิดเหล่านั้นที่โลกาภิวัตน์สร้างขึ้นมา อาจจะสร้างขึ้นมาจากกลไกในท้องถิ่นก็ได้ ไม่ใช่หมายความว่าโลกาภิวัตน์จะต้องมาโดยผ่านซีเอ็นเอ็นเต็มตลอด มันผ่านกลไกในท้องถิ่นซึ่งเป็นคล้าย ๆ กับผู้แทนของมันด้วย ดังนั้นสิ่งเหล่านี้เราจะมองข้ามไม่ได้

ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์

นักวิชาการมานุษยวิทยาผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์อื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกันอีกหลายแขนง อาทิ เศรษฐกิจชุมชน การจัดการทรัพยากรและการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดิน ประวัติศาสตร์สังคมชนบท ประวัติศาสตร์สังคมล้านนา พิธีกรรมและความเชื่อ ทฤษฎีสังคมและการพัฒนา และชาติพันธุ์วิทยา โดยเฉพาะชนชาติไท เริ่มเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 หลังจบปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา และต่อมาได้ศึกษาต่อจนจบปริญญาเอก สาขามานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยเดียวกัน

สนใจศึกษาและวิเคราะห์พลังความเคลื่อนไหวในสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะสังคมชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย โดยเน้นที่ความขัดแย้งในโครงสร้างการผลิต วิถีคิดและอุดมการณ์อำนาจ ตลอดจนความสัมพันธ์และการต่อสู้เชิงอำนาจในสังคม โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมของชุมชนมาอธิบายเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการพัฒนาตัวเองได้เป็นอย่างดี

ผลงานวิชาการหลายชิ้นแสดงเจตนารมณ์ชัดเจนในการผลักดันให้เกิด “สิทธิชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรท้องถิ่นด้วยตนเอง เช่น *ป่าชุมชนภาคเหนือ : ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน (2536) วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน (2538) และพลวัตชุมชนในการจัดการทรัพยากร (2543)* นอกจากนี้ยังเป็นปากเสียงให้คนชายขอบในพื้นที่ภาคเหนืออย่างต่อเนื่องในการผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพื่อให้เกิดป่าชุมชนขึ้นในเขตป่าอนุรักษ์ เพราะเชื่อว่าชุมชนดั้งเดิมที่อยู่กับป่ามานานนั้นสามารถอยู่กับป่าและจัดการพื้นที่ป่าต่อไปได้อย่างยั่งยืน

เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารุณี ภูริสินสิทธิ์ : วันนี้เราได้เชิญอาจารย์ผาสุก พงษ์ไพจิตร มาคุยให้เราฟังเรื่องโลกาภิวัตน์ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจ โดยจะมาคุยว่า เศรษฐกิจของไทยเราผูกพันกับเศรษฐกิจโลกอย่างไร และมีผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม ก่อนที่จะเริ่มคือประมาณ 30-40 นาทีแรกนี้ทางรายการที่ทรนศน์ท้องถิ่น¹ ที่จัดโดยมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ร่วมกับสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 จะมีการถ่ายและบันทึกเทปโทรทัศน์เฉพาะช่วงแรกนี้เอาไว้ หลังจากนั้นก็จะเปิดเวทีเป็นปกติ

สำหรับท่านผาสุก พวกเราคงรู้จักกันดีแล้วนะคะ ปัจจุบันท่านเป็นเมธีวิจัยอาวุโสของ สกว. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) อาจารย์มีหนังสือออกมาหลายเล่ม อาจารย์สนใจศึกษาเรื่องคอร์รัปชัน เรื่องเงินนอกระบบ ผลงานของอาจารย์ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ในวันนี้อาจารย์มาพูดให้เราฟังถึงระบบเศรษฐกิจโลกอันสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจไทย ขอเรียนเชิญอาจารย์คะ

ผาสุก พงษ์ไพจิตร : รู้สึกเป็นเกียรติมากเลยนะคะที่ได้รับเชิญให้มาพูดในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในครั้งนี้ และยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่จริงตอนที่ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนี้ นึกว่าจะเป็นอะไรที่โรแมนติคมาก คือสอนกันตอนกลางคืนท่ามกลางแสงเทียนและแสงเดือน เพิ่งจะทราบว่าเป็นการสอนตอนเที่ยงวัน

ที่ดิฉันเตรียมมาในวันนี้ ก็เพราะท่านอาจารย์นิธิขอให้มาพูดเกี่ยวกับว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ทำให้โลกส่วนต่าง ๆ ได้ขยับเข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้นมันเป็นอย่างไร และส่งผลกับพวกเราอย่างไรบ้าง ดิฉันจะพูดใน 5 หัวข้อด้วยกัน

หัวข้อที่หนึ่ง จะเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ว่า ทำไมเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในขณะนี้จึงมีความเปราะบางมากขึ้น และก็โยงเข้าด้วยกันมากขึ้น

หัวข้อที่สอง พลังหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่ดึงส่วนต่าง ๆ ของโลกเข้ามาใกล้ชิดกันมีอะไรบ้าง

หัวข้อที่สาม ความสำคัญและลักษณะพิเศษของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในสมัยปัจจุบัน

¹ ยกเลิกรายการไปแล้วตั้งแต่เดือนเมษายน 2544

หัวข้อที่ห้า เรื่องการกระจุกตัวของอำนาจการผูกขาดทางเศรษฐกิจการเมืองของบรรษัทข้ามชาติ ตามด้วยข้อถกเถียงเรื่องในประเทศอย่างเรา ๆ ต้องเผชิญหน้ากับภาวะโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ซึ่งมีบรรษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่เป็นตัวละครสำคัญในโลก เราจะมีทางออกอะไรบ้าง

และในท้ายที่สุด ดิฉันอยากจะส่งประเด็นบางประเด็นให้มีการอภิปรายกันระหว่างพวกเรา แทนที่จะเป็นผู้ถูกถามแต่ฝ่ายเดียว

หัวข้อแรก ทำไมเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ขณะนี้จึงโยงกันมากขึ้น และมีความเปราะบางมากขึ้น

เมื่อครั้งที่เกิดวิกฤตในปี 2550 นั้น ไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดระบอบไปสู่ประเทศข้างเคียง อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ แล้วต่อมาได้ระบอบไปถึงรัสเซีย แล้วก็บราซิล ตรงนี้เป็นเพราะอะไร

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเป็นเพราะว่า ในช่วงประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมา มีการขยายตัวของนักลงทุนข้ามชาติชุดเดียวกัน ซึ่งก็เป็นนักลงทุนเพียงไม่กี่กลุ่มที่ขยายการลงทุนไปยังประเทศกำลังพัฒนาและหลายประเทศทั่วโลก โดยกระจายตัวไปลงทุนในประเทศต่าง ๆ เป็นพฤติกรรมการลงทุนที่ตาม ๆ กันไป

ถ้าเราดูตัวเลขในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เงินลงทุนที่ต้องใช้เงินตราต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางธุรกิจ เฉพาะที่ไต้หวันอยู่ที่นิวยอร์กเพียงแห่งเดียวมีอยู่ประมาณ 1.3 ล้านดอลลาร์ อันนี้เราก็ไม่ออกว่ามันใหญ่แค่ไหนเมื่อแปลงลงมาเทียบกับประเทศไทย

แต่ละปี ประเทศไทยจะมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติหรือมูลค่าของสินค้าและบริการที่ผลิตในประเทศไทยทั้งหมด เรานับเทียบดูว่าเงินมูลค่า 1.3 ล้านล้านดอลลาร์ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนกันที่ศูนย์กลางที่นิวยอร์กเพียงแห่งเดียว คิดเป็นถึง 13 เท่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติหรือจีดีพี หรือรายได้ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในแต่ละปี

และในวงเงินจำนวนมหาศาลที่มีการเคลื่อนย้ายกันเฉพาะในตลาดที่นิวยอร์ก มีเพียง 3 เปอร์เซนต์เท่านั้นที่เป็นกิจกรรมซึ่งโยงกับสิ่งที่เรารู้กันว่าเป็นเศรษฐกิจจริงหรือ real economy คือการค้าขายสินค้าและบริการ อิมพอร์ต-เอ็กซ์พอร์ต อีก 97 เปอร์เซนต์เป็นการลงทุนด้านการเงิน คือเป็นการไหลเวียนด้านการเงิน เช่น มาลงทุนในประเทศไทย ไปลงทุนที่บราซิล ไปลงทุนที่รัสเซีย ซึ่งบางส่วนจะเป็นการลงทุนในธุรกิจ แต่ส่วนมากแล้ว 97 เปอร์เซนต์ของการไหลเวียนเงินลงทุนนี้เป็นไปเพื่อการเก็งกำไรเหมือนอย่างคนไปเล่นตลาดหุ้นและเป็นการเก็งกำไรระยะสั้นที่น้อยกว่า 7 วัน ก็คือนักลงทุนเหล่านี้จะเอาเงินไปลงทุนที่รัสเซีย หรือประเทศไทย หรือไต้หวัน ที่ญี่ปุ่น ที่เกาหลี เอาเงินไปลงทุนและถอนทุนคืนภายในหรือน้อยกว่า 7 วันส่วนใหญ่จะเป็นการลงทุนแบบนี้

เพราะฉะนั้นในขณะนี้ โลกเราจึงตกอยู่ภายใต้วงจรของกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางการเงิน ที่การหมุนเวียนของเงินลงทุนระหว่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการหมุนเวียนเพื่อเก็งกำไร คือ

เงินต่อยอดเป็นเงิน ไม่ใช่เงินเพื่อไปสร้างสินค้าและบริการ และเมื่อเงินลงทุนเหล่านี้ไหลเวียนไปทั่วโลกโดยกลุ่มของนักลงทุนกลุ่มเดียวกันไม่ก็กลุ่มใหญ่ ๆ เศรษฐกิจทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ จึงถูกกำหนดโดยอารมณ์ ความรู้สึกและความต้องการของนักลงทุนกลุ่มนี้ ซึ่งนักลงทุนกลุ่มนี้ก็ได้มีแต่ที่นิวยอร์กแห่งเดียว จะมีนักลงทุนที่ลอนดอน ที่โตเกียว ที่ปารีสที่เมืองใหญ่ ๆ ของโลกอีก

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจการเงินในประเทศไทยเมื่อปี 2550 มีชำนานโรคนี้ก็จะระบาดไปที่ประเทศข้างเคียงถึงอินโดนีเซียและเกาหลีใต้ เพราะว่าประเทศเหล่านี้มีนักลงทุนกลุ่มเดียวกันนี้อยู่ เมื่อเกิดปัญหาความตระหนกตกใจขึ้นในเมืองไทย ความตระหนกตกใจนี้ก็แพร่ไปประเทศอื่น ๆ ที่เขาลงทุนอยู่ด้วยและเมื่อเกิดปัญหาขึ้นที่รัสเซีย กลุ่มทุนเดียวกันนี้ก็ถูกผลกระทบอีกก็จะมีปฏิกริยา มีความหวาดกลัวเหมือนกระต่ายตื่นตูม ถอนเงินออกกะทันหัน แล้วก็ไปลงทุนในประเทศบราซิล พวกเขาก็ถอนเงินลงทุนออกจากบราซิล ผลก็คือวิกฤตเศรษฐกิจก็แพร่สู่บราซิล

แล้วทำไมถึงเป็นประเทศเหล่านี้ นี่คือนักลงทุนที่เขารวบรวมเรียกว่า “ประเทศรุ่งเรืองใหม่” หรือ “erging economy” ที่ถูกแรงกดดันให้เปิดเสรีระบบการเงินในช่วงระยะเวลาใกล้ ๆ กัน ประเทศรุ่งเรืองใหม่ให้ผลกำไรสูงต่อการลงทุน จึงกลายเป็นแหล่งลงทุนใหม่ที่น่าพิสมัยพร้อม ๆ กัน เมื่อก่อนเงินลงทุนเหล่านี้กระจุกตัวการลงทุนอยู่ที่ยุโรปและอเมริกาเพราะเป็นแหล่งที่กำไรสูงในช่วงนั้น หรือเมื่อ 10 ปีที่แล้ว

แต่เมื่อยุโรปและอเมริกากำลังตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัว ผู้ที่ดูแลการเงินเหล่านี้จึงมองไปทั่วโลกว่า ที่ไหนบ้างมีอัตราดอกเบี้ยสูงที่จะทำให้เขาค้ากำไรได้ดีในเรื่องของการลงทุนทางการเงิน เพราะฉะนั้นเงินเหล่านี้ก็สามารถวิ่งไปในที่ที่มีผลกำไรในรูปแบบของอัตราดอกเบี้ยสูง ๆ ได้แล้วก็นั่นเองว่าตัวที่เอื้อให้การเคลื่อนย้ายการลงทุนเป็นไปได้อย่างรวดเร็วก็คือนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาในการสื่อสารและการโทรคมนาคมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้

เพราะฉะนั้นโดยสรุป สาเหตุประการที่หนึ่งในประเด็นนี้ก็คือ การแผ่ขยายการลงทุนของนักธุรกิจกลุ่มเดียวกันไปทั่วโลก

ประการที่สองคือ การที่ประเทศเหล่านี้อยู่ในวงจรของการลงทุนที่ชะตาชีวิตทางเศรษฐกิจถูกกำหนดโดยนักลงทุนกลุ่มเดียวกัน

ประการที่สาม ประเทศทั้งหลายเหล่านี้มีกระบวนการคล้าย ๆ กันในการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของตนเองที่สอดคล้องกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ในช่วงเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องการเปิดเสรีทางการเงิน

เพราะฉะนั้น ขณะนี้ประเทศต่าง ๆ จึงตกเข้าไปอยู่ในวงจรของขบวนการเปิดเสรีทางการเงินในระบบเดียวกัน และตกอยู่ภายใต้ความเปราะบางคล้ายกัน

หัวข้อที่สอง มีพลังหรือปัจจัยอะไรบ้าง ซึ่งสัมพันธ์และดึงเอาส่วนต่าง ๆ ของโลก เข้ามาใกล้ชิดกันหรือผนึกเข้าด้วยกัน

มีปัจจัยหลากหลายมาก และได้เกิดขึ้นมานานแล้ว นั่นก็คือการค้าระหว่างประเทศ อย่างเช่นประเทศไทย เรามีการค้าระหว่างประเทศกับจีนและประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ มานานแล้ว ตั้งแต่สมัยก่อนอยุธยา ก็มีการค้าระหว่างประเทศแล้ว แล้วก็เรื่องของ การลงทุนข้ามชาติ ข้าม ประเทศในสมัยก่อนการลงทุนข้ามชาติอาจจะไม่มาก แต่ถึงกระนั้นก็ตามก็มีบ้าง

สมัยก่อน แม้ว่าการคมนาคมและการสื่อสารจะไม่ทันสมัยเท่าสมัยนี้แต่ก็มีระบบไปรษณีย์ ระบบการส่งเงินข้ามประเทศ คนที่ดูละครทีวีเรื่องชาติมังกร ก็เห็นการส่งเงินข้ามประเทศโดยใช้ คน และในการอพยพแรงงานข้ามชาตินั้น เราด้วยกันอยู่ว่าคนจีนเดินทางไปทั่วโลกมานานแล้ว และ ขณะนี้ได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ ที่ไหนมีการขาดทอง จะมีแรงงานที่อพยพจากจีนไปอยู่ เช่น แคลิฟอร์เนีย ที่ออสเตรเลีย ที่แอฟริกา เป็นมานานแล้ว

ในสมัยใหม่นี้ กระบวนการสำคัญที่ผนึกโลกเข้าด้วยกันซึ่งเพิ่มจากการค้าระหว่างประเทศ ก็คือ การลงทุนข้ามชาติ ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนทางตรงในการก่อตั้งโรงงาน การลงทุนในตลาดหุ้น การกู้ยืมระหว่างประเทศ การลงทุนเชิงกำไรอัตราแลกเปลี่ยน และในสมัยปัจจุบันผลของการ เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางด้านโทรคมนาคม การสื่อสารและด้านสารสนเทศ ทำให้การผนึกโลก เข้าด้วยกันยิ่งรวดเร็วขึ้น

หัวข้อที่สาม แม้ว่ากระบวนการผนึกโลกให้ใกล้ชิดเข้าด้วยกันจะมีมานานแล้ว แต่ ในกระบวนการโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้มีสิ่งพิเศษ ซึ่งก็คือการเพิ่มบทบาทตัวละคร โดย บรรษัทข้ามชาติได้เข้าเป็นตัวละครสำคัญในกระบวนการผลิต การลงทุน การเงิน การ สื่อสาร ซึ่งมีนัยยะของการเข้ามาควบคุมสถาบันสำคัญ ๆ

โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ บรรษัทข้ามชาติมีบทบาทเข้าควบคุมการทำธุรกิจและการ กำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ได้ในบางระดับ รวมทั้งสามารถเข้าควบคุมการทำงาน ของระบบรัฐบาลหรือระบบรัฐชาติของประเทศต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีบทบาทเข้ามามีส่วนกำหนด วิธีชีวิตของผู้คนโดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมวิธีชีวิตของผู้คน ซึ่งกระทำผ่านการลงทุน ในโครงการโฆษณาอย่างมหาศาล

ถ้าพวกเราดูทีวี ลองสังเกตว่าในระยะตั้งแต่เศรษฐกิจวิกฤตนี้ การโฆษณาในทีวี เปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น มีการโฆษณาสินค้าธรรมดา ๆ แต่เป็นสินค้าที่บรรษัทข้ามชาติได้เข้ามา ลงทุนในประเทศไทย อย่างเช่นพวกขนมหรือของขบเคี้ยวต่าง ๆ เป็นสินค้าที่ธรรมดาตามาก ไม่ต้องการ เทคโนโลยีการผลิตอะไรที่ยุ่งยากหรือซับซ้อน แต่สินค้าเหล่านี้กำลังเข้ามาครอบงำพฤติกรรม การบริโภคของคนรุ่นเยาว์ของเราหรือของพวกเรากันเอง ลูกศิษย์ของดิฉันที่จุฬาฯ ขณะนี้ เวลาที่เขา กินขนมเขาต้องกินกูลิโกะ ซึ่งโฆษณาในทีวี

เมื่อก่อนนี้เราเห็นการลงทุนของบริษัทข้ามชาติในกิจกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง รถยนต์ ที่วี อีเล็กทรอนิกส์ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ แต่เดี๋ยวนี้ลงมาถึงขนมต่าง ๆ แล้วเราถามตัวเองว่า ขนมเหล่านี้ใช้เทคโนโลยีสูงหรือเปล่า เราจำเป็นต้องกินอาหารเหล่านี้หรือเปล่า แต่เราจะถูกรอบงำ เด็ก ๆ ของเรา จะถูกรอบงำโดยไม่รู้ตัว และในท้ายที่สุดเราก็อาจพบว่า สินค้าจำพวกขนมของเราบางส่วนก็อาจ หายไปจากตลาดหรือขนมและของขบเคี้ยวที่คนไทยเคยผลิตจะถูกซื้อไปโดยบริษัทลงทุนข้ามชาติ ซึ่งมีอำนาจการเงินมหาศาลที่จะมาใช้เพื่อการลงทุน เพื่อการโฆษณา แล้วก็เปลี่ยนพฤติกรรม การบริโภค และอาจส่งผลให้บริษัทขนาดเล็กต้องหลุดออกจากตลาดไป

ในระดับการส่งอิทธิพลของบริษัทข้ามชาติต่อสถาบันหรือต่อรัฐบาลนั้นจะมีความ สลับซับซ้อนมากกว่าการโฆษณา เราคงจะเห็นแล้วว่า ในช่วงเศรษฐกิจวิกฤตนั้น บทบาทของ ไอเอ็มเอฟ (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ) ในประเทศไทยมีมากเพียงไร ซึ่งไอเอ็มเอฟก็เป็นส่วน หนึ่งขององค์กระดบระหว่างประเทศที่มีความผูกพันกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ในอเมริกา ในยุโรป ในบรรดาประเทศจีเจ็ด (การรวมตัวของประเทศอุตสาหกรรม 7 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และแคนาดา) ทั้งหมด ธนาคารโลก ไอเอ็มเอฟ เอดีบี (ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย) หรือองค์กรอย่างเช่น โออีซีดี (องค์การเพื่อความ ร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ) เป็นสถาบันที่โยงกับประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจยักษ์ใหญ่ มี การประสานงานกันในระดับนโยบายเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า ประเทศต่าง ๆ ควรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ อย่างไรให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายใต้อุดมการณ์ที่เราเคยได้ยินอย่างเช่น “Washington Consensus” หรือ “อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่” ที่ถือว่ากลไกตลาดเป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดของการ พัฒนาระบบเศรษฐกิจ

ที่นี้่อยากให้มาดูอีกนิตหนึ่ง ดิฉันกล่าวถึงความสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน โดยพยายามจะเน้นให้เห็นถึงบทบาทของบริษัทข้ามชาติในฐานะเป็นตัวละครที่ผ่่นักส่วนต่าง ๆ ของโลกเข้าด้วยกัน บริษัทข้ามชาติผ่่นักโลกเข้าด้วยกันอย่างไร นอกจากเรื่องของ การโฆษณาที่ สำคัญก็คือ การกระทำโดยผ่านกระบวนการผลิตที่เป็นสากล

ตรงนี้ก็คือว่า สมัยก่อนกระบวนการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ นั้นจะอยู่ในแต่ละประเทศ โดยจะมีการค้าสินค้าเป็นอิมพอร์ต-เอ็กซ์พอร์ต เป็นการค้าระหว่างประเทศ แต่ในระยะหลัง ๆ นี้ การค้าระหว่างประเทศก็ยังมีอยู่ แต่ว่าหดตัวน้อยลงหลังจากที่บริษัทลงทุนข้ามชาติทั้งหลายได้แผ่ กิจกรรมของตนไปลงทุนในประเทศต่าง ๆ

ข้อมูลสถิติชี้ว่า 10 เปอร์เซนต์ของสินค้าอุตสาหกรรมทั่วโลกในเวลานี้ ผลิตโดยบริษัทลูกหรือ บริษัทที่เป็นเครือข่ายของบริษัทข้ามชาติของประเทศหลัก ๆ เช่น อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ ฯลฯ 10 เปอร์เซนต์ดูไม่มาก แต่วามักเป็นสินค้าสำคัญ ๆ ที่ทุกประเทศใช้

ถ้ามาดูในระดับประเทศจะมีความต่างกัน บางประเทศจะตกเข้าไปอยู่ในกระบวนการผลิตที่เป็นสากลนี้มากกว่าบางประเทศ ยกตัวอย่างที่สิงคโปร์ การผลิตทั้งหมด 70 เปอร์เซ็นต์เกิดจากบริษัทที่เจ้าของไม่ใช่ชาวสิงคโปร์ แต่เป็นบริษัทอื่นที่มาจากทั่วโลก ส่วนของมาเลเซีย ที่เป็นเช่นนี้มี 30 เปอร์เซ็นต์ ของจีน 10 เปอร์เซ็นต์ ของไทย 15 เปอร์เซ็นต์ นี่คือเฉพาะสินค้าอุตสาหกรรม 15 เปอร์เซ็นต์ของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในประเทศไทย ผลิตโดยบริษัทลูก ๆ ของบริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่ต่าง ๆ ในโลกที่ลงทุนอยู่ในประเทศไทย

ตัวเลขที่น่าสนใจอีกตัวเลขที่อยากจะชี้ให้เห็นคือ ขณะนี้ 85 เปอร์เซ็นต์ของเงินลงทุนที่เกิดขึ้นทั่วโลกไม่ใช่เป็นการลงทุนใหม่ การลงทุนใหม่ก็คือมีเงินลงทุนเข้ามาสร้างโรงงานใหม่ ในภาษาทางด้านเศรษฐศาสตร์เราจะเรียกว่า green investment คือเงินลงทุนที่ยังเขียวอยู่ จะผลิตดอกออกผลใหม่ แต่ขณะนี้ 85 เปอร์เซ็นต์ของเงินลงทุนโดยบริษัทข้ามชาติในประเทศต่าง ๆ เป็นการลงทุนที่ไม่ใช่การลงทุนใหม่ แต่เป็นการเข้ามาซื้อหรือควบกิจการ เหมือนอย่างที่เราถูกซื้อหรือถูกควบกิจการหลังจากที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ธนาคารไทยจำนวนมากถูกซื้อไปโดยมีหุ้นใหญ่เป็นชาวต่างชาติ

ธนาคารนี้ตั้งอยู่แล้ว แต่มีหนี้มาก บริษัทข้างนอกมาซื้อ ชำระหนี้ให้ แล้วก็ซื้อกิจการ นี่คือการซื้อหรือควบกิจการ ก็คือบริษัทซึ่งมีอยู่แล้วหลาย ๆ บริษัทในธุรกิจเดียวกัน มีบริษัทยักษ์ใหญ่มาซื้อบริษัททั้งหมดนี้ แล้วควบเป็นกิจการเดียวกัน

ถ้าใครทานขนมกรอบ ๆ เช่น มันฝรั่งทอด จะพบว่าขณะนี้การโฆษณา มันฝรั่งมีแต่ “เลย์” อย่างเดียว เมื่อก่อนนี้จะมียี่ห้ออื่น ๆ ด้วย เช่น มันมัน และอื่น ๆ อีกหลายยี่ห้อ แต่ขณะนี้เลย์ได้เข้ามาควบกิจการโดยซื้อบริษัทท้องถิ่นที่ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบ แล้วเราก็จะพบว่าชั้นวางของตามซูเปอร์มาร์เก็ตที่เคยมีมันฝรั่งทอดหลายยี่ห้อ จะมีแต่มันฝรั่งเลย์ยี่ห้อเดียว ยี่ห้ออื่นถูกเบียดออกจากตลาดไปหมด

การที่เงินลงทุนระหว่างประเทศทั่วโลก 85 เปอร์เซ็นต์ เป็นการควบกิจการหรือการซื้อกิจการ นโยบายของมันคืออะไร

นโยบายคือ การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทั้งหลายในโลกจะอยู่ในกำมือของบริษัทลงทุนข้ามชาติสำคัญ ๆ จำนวนไม่กี่ร้อยแห่งเท่านั้น และจะมากขึ้น ๆ ทุกวัน คือการผูกขาดการผลิตและการขายสินค้าจะมากขึ้น ตรงนี้อาจมีนโยบายต่อไปด้วยว่า แนวโน้มของราคาสินค้าอุตสาหกรรมจะสูงขึ้นอันเนื่องมาจากการผูกขาด หรือถ้าหากว่าไม่ผูกขาดโดยผู้ผลิตผู้เดียว ก็อาจเป็นระบบตลาดที่เราเรียกว่า ระบบตลาดผู้ผลิตน้อยรายคือ 2-3 ราย และความโน้มเอียงที่ผู้ผลิต 2-3 รายนี้จะมาประชุมตกลงกันตั้งราคาสินค้าหรือแบ่งตลาดกันจะมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมโดยทั่ว ๆ ไปนั้นราคาจะสูงขึ้นจากการผูกขาด แล้วประเทศอย่างเราที่ยังผลิตสินค้าเกษตร ก็จะต้องขายสินค้าเกษตรไปแลกกับสินค้าอุตสาหกรรม เรา

จะต้องมีปัญหาที่ต้องซื้อของแพงมากขึ้น และถึงแม้ว่าสินค้าเหล่านี้จะมาผลิตในประเทศเราก็ไม่ได้ หมายความว่าเราจะซื้อสินค้าได้ถูก

หัวข้อที่สี่ ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

จากวิกฤตที่เกิดขึ้น เราจะเห็นว่าความผันผวนของระบบเศรษฐกิจจะมีมากขึ้น ซึ่งเข้าใจไม่ยาก เพราะว่าประการแรก กระบวนการผลิตและการลงทุนของระบบเศรษฐกิจสำคัญ คือ ภาคอุตสาหกรรมและภาคการเงิน และอาจเป็นภาคเกษตรบางส่วน ไม่ได้อยู่ในกำมือของพวกเราอีกต่อไป เพราะฉะนั้นความผันผวนจะมีมากขึ้นเมื่อผู้ลงทุนเหล่านี้เปลี่ยนนโยบายการลงทุน เนื่องจาก การที่เขาสามารถโยกย้ายการลงทุนไปที่ไหนก็ได้ และในภาวะของการเปิดเสรีในระบบการลงทุนและการเงินเช่นนี้ ความผันแปรและขึ้น ๆ ลง ๆ ของระบบเศรษฐกิจที่เราเรียกว่าคลื่นเศรษฐกิจนี้จะมี ความรุนแรงขึ้น

เมื่อก่อนนี้ ประเทศไทยไม่ค่อยมีหรอกที่ว่า อยู่ ๆ อัตราการเจริญเติบโตจะตกไปเหลือเพียง แค่ 4 เปอร์เซ็นต์ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เราตกไปครั้งเดียวในช่วง พ.ศ. 2526 – 2527 ที่โอเปคขึ้นราคาน้ำมันครั้งที่สองและเรามีวิกฤตการเงินอ่อน ๆ อยู่ แต่นับจากนี้ต่อไปจาก วิกฤตนี้ เราตกจากความเจริญเติบโตปีละ 7 – 8 เปอร์เซ็นต์ เหลือติดลบ 7 เปอร์เซ็นต์ อันนี้คือ ลักษณะใหม่ของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ที่จะนำไปสู่ความผันผวนทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะ ในกลุ่มประเทศที่ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทัน

ประการที่สอง ความเปราะบางของเศรษฐกิจที่เกิดจากการซื้อคของการเงินที่ไหลเข้าอย่าง รุนแรงและเงินไหลออกอย่างรุนแรงก็จะมีมากขึ้น

และประการที่สาม การผูกขาด การกระจุกตัว หรือการรวมศูนย์ของอำนาจทุนและอำนาจ ของบรรษัทข้ามชาติในประเทศต่าง ๆ จะมีมากขึ้น

หัวข้อที่ห้า ดิฉันขอวิเคราะห์ต่อไปว่า การกระจุกตัวของอำนาจผูกขาดทาง เศรษฐกิจและการเมืองของบรรษัทข้ามชาติอาจจะสำคัญมากกว่าการโยกกันของระบบ โลกาภิวัตน์

การที่เราต้องไปผูกโยงกับประเทศต่าง ๆ เป็นอะไรที่มันต้องเกิดขึ้นอยู่แล้ว แต่ที่สำคัญไป กว่านั้นก็ คือ การกระจุกตัวของอำนาจผูกขาดของบรรษัทข้ามชาติ และอำนาจผูกขาดขององค์กร ระหว่างประเทศที่โยงกับประเทศมหาอำนาจ ไอเอ็มเอฟ และเวิร์ลด์แบงก์

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยนั้นไม่ได้เกิดอย่างรวดเร็ว มันเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แต่มีพลัง สะสมกันมา วิกฤตเศรษฐกิจเป็นน้ำหยดสุดท้าย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนหน้าแล้วแผลงมา

เป็นวิกฤตก็คือการที่เศรษฐกิจไทยได้รับเงินลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ๆ ทั้งเงินลงทุนระยะยาว และเงินลงทุนระยะสั้น

โดยเฉพาะช่วงปี 2520 เรื่อยมาจนกระทั่งช่วง 2531 – 2532 ที่มีเงินไหลเข้าจากญี่ปุ่น หรือจากประเทศอย่างเช่นเกาหลี ได้หวั่น ฮองกงอย่างมหาศาล กระบวนการเหล่านี้ทำให้บริษัทข้ามชาติมีกำไรมากและมองหาช่องทางทำกำไรต่อไปอีก หากว่าสามารถชักจูงให้ประเทศไทยเปิดเสรีการลงทุนได้

เพราะประเทศไทยของเราเพิ่งจะเปิดเสรีการเงินและการลงทุนอย่างมากก็เมื่อช่วงปี 2534 – 2535 ก่อนหน้านี้ก็เปิดบ้าง แต่ไม่เสรีเต็มที่ มาเปิดเสรีระบบการเงินช่วง 2534 – 2535 และเมื่อเปิดแล้ว บริษัทเหล่านี้ก็แย่งกันเข้ามาลงทุนให้ผู้ประกอบการไทยกู้เงิน และเมื่อเกิดวิกฤตก็ฉวยโอกาสเข้ามามากว่านซื้อ ควบกิจการ ทั้งธุรกิจธนาคาร การเงิน และอุตสาหกรรม

แต่อย่าเพิ่งตกใจ เพราะสิ่งที่จะพูดต่อไปนี่คือ แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์แผ่ขยายไปก็จริง แต่ยังมีความลึกลับ มันไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในทุก ๆ หน่วยของชีวิตของเรา ตัวอย่างถ้าคุณไปซื้อของที่ตลาดเมื่อเช้านี้ ถ้าซื้อผักตำลึง ยอดผักทอง บวบ ผักบุ้ง เราจะพบว่าผักเหล่านี้มาจากสวนผักที่ปลูกในท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่น เป็นอิสระจากธุรกิจของบริษัทข้ามชาติ

ถ้าคุณซื้อกะหล่ำปลี ก็อาจใช้เมล็ดพันธุ์หรือใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงที่มาจากต่างประเทศ แต่ผู้ผลิตก็ยังไม่ใช่ต่างชาติ ถ้าซื้อไก่มาทำแกงเกือบทั้งร้อยก็จะเป็นไก่ซีพี ซึ่งอยู่ในข่ายของระบบการผลิตสากลเหมือนกัน แต่ยังไม่ใช่สากลทั่วโลก เพราะว่าซีพียังไม่ได้ขายไก่ทั่วโลก ขายไปสหรัฐอเมริกา บ้างไปลงทุนที่จีน อินโดนีเซีย เวียดนาม เป็นการผลิตสากล แต่เป็นสากลในระดับภูมิภาค

กลับมาบ้าน เอาไก่เข้าเตาไมโครเวฟ ไมโครเวฟอาจเป็นสินค้าที่ผลิตจากญี่ปุ่น จากไต้หวัน จากเกาหลี หรือแม้กระทั่งจากสหรัฐหรืออาจจะผลิตในเมืองไทย แต่ผลิตโดยบริษัทร่วมทุนหรือบริษัทต่างชาติ บริษัทของประเทศเหล่านี้อยู่ในกระบวนการผลิตที่เป็นสากลจริง ๆ คือเขาจะขายไมโครเวฟไปทั่วโลก ไม่ใช่แต่ในระดับภูมิภาค

และเมื่อเราขอให้ไก่สุก เราไปเปิดอินเทอร์เน็ต ตอนนี้นักหลายคนใช้อีเมล ใช้คอมพิวเตอร์แล้ว 99 เปอร์เซ็นต์ มีโอกาสว่าคุณใช้ซอฟต์แวร์ของไมโครซอฟท์ ถ้าใครที่ใช้วินโดวส์ ใครที่ใช้เวิร์ด ก็เป็นซอฟต์แวร์ของไมโครซอฟท์

และไมโครซอฟท์เป็นผู้ผูกขาดระดับโลกในซอฟต์แวร์ตัวนี้ คุณอาจจะบอกว่า ไม่ใช่หรือก อาจารย์ เราใช้ซอฟต์แวร์ปลอม แต่ก่อนที่จะมาปลอมได้ จะต้องมีคนใดคนหนึ่งไปจ่ายลิขสิทธิ์ให้กับไมโครซอฟท์แล้วถึงจะเอามาใช้ได้

ดังนั้นระยะที่กล่าวมาก็คือ กระบวนการโลกาภิวัตน์นั้นแผ่ขยายและมีอิทธิพลกว้างขวาง แต่ไม่สม่ำเสมอ ไม่เท่าเทียมกันหมด ยังมีความลึกลับ ของบางอย่างยังไม่ได้ถูกควบคุมโดยโลกาภิวัตน์ ยังเป็นท้องถิ่น มีหลาย ๆ ส่วนยังผสมปนเปกันทั้งท้องถิ่นทั้งโลกาภิวัตน์ บางส่วนเป็นเพียงระดับ

ภูมิภาค ของบางอย่างเป็นระดับชาติ มีบางอย่างเป็นโลกาภิวัตน์ ความลึกลับเปิดช่องว่างให้ผู้คนระดับท้องถิ่นเข้ามาคานโลกาภิวัตน์ได้อยู่

นอกจากนี้เราจะพบว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์จะโยงกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ แต่อย่าไปคิดเพียงว่า ธุรกิจที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น โทรคมนาคมหรืออิเล็กทรอนิกส์เท่านั้นที่มันเป็นโลกาภิวัตน์ การเงินเป็นธุรกิจเก่า แต่ว่าเป็นธุรกิจโลกาภิวัตน์ในขณะนี้ เพราะว่าได้พัฒนานำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้

การผูกขาดนี้ถึงแม้จะมีความลึกลับ แต่จากนี้ต่อไปการผูกขาดจะเพิ่มมากขึ้น หัวใจของการผูกขาดอยู่ที่วัฒนธรรมของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ การใช้อำนาจแบบกึ่งศักดินา สามารถใช้เงินฟาดหัวซื้อผู้คนได้ ในระบบศักดินา พระมหากษัตริย์ฟาดหัวคนโดยให้ตำแหน่งและอำนาจ ซึ่งส่งต่อไปถึงความมั่งคั่ง แต่บริษัทข้ามชาติจะฟาดหัวคนด้วยเงินอย่างเดียว จ่ายเงินเพื่อตอบแทนการทำงานหนักแบบหามรุ่งหามค่ำ และซื้อความจงรักภักดีกับบริษัทอย่างยิ่งยวด

คุณรู้ไหมว่า ถ้าคุณทำงานกับบริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่อย่างลิเวอร์ราเธอร์ คุณจะต้องใช้สินค้าของลิเวอร์ราเธอร์ทั้งหมดในบ้าน เพราะถ้าเผื่อเจ้านายใหญ่มาเยี่ยมบ้านคุณ แล้วพบว่าในห้องน้ำของคุณใช้แชมพูของบริษัทอื่น คุณอาจถูกไล่ออก เขาคาดหวังความจงรักภักดีอย่างยิ่งยวด ถ้าทำงานไม่ได้ผล ชัดคำสั่ง ไม่จงรักภักดี ไล่ออกทันทีอย่างไม่ปรานีปราศรัย

คุณคงมีเพื่อนเป็นนักการเงิน ลองไปคุยกับเขาดูว่า วัฒนธรรมของชาวต่างชาติที่มาทำงานในบริษัทการเงินหรือธนาคารใหม่ ๆ ในกรุงเทพฯ นั้นเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับพวกเขา ซึ่งเราว่าพวกเขานี้คิดอะไรเป็นเงินอย่างยิ่งแล้ว พวกคนทำงานต่างชาติที่เข้ามาที่ธนาคารกับบริษัทการเงินใหม่ ๆ ในกรุงเทพฯ ยิ่งคิดอะไรเป็นเงิน เป็นการแข่งขันมากขึ้นไปอีก

ย้อนกลับมาเรื่องของบริษัทข้ามชาติ ถ้าทำงานสำเร็จจะตอบแทนอย่างมหาศาล ถ้าไม่ประสบความสำเร็จจะไล่ออก วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ขาดมนุษยธรรม เงินเป็นพระเจ้า เป็นใหญ่ที่สุด และบริษัทข้ามชาติจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กำไรเท่านั้นเอง

ดังนั้นเราจะไม่รู้สึกแปลกใจว่า แม้กระทั่งที่ตะวันตกเองซึ่งเป็นต้นตอของบริษัทข้ามชาติ ก็มีปฏิบัติการต่อต้านวัฒนธรรมบริษัทข้ามชาติที่แผ่ขยาย ยกตัวอย่างเช่น มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งพูดถึงการขยายตัวของธุรกิจผิดกฎหมายพวก illegal economy อย่างที่ดิฉันศึกษา ว่าเป็นปฏิบัติการต่อต้านบริษัทลงทุนข้ามชาติ เพราะไม่สามารถจะเข้าไปแข่งขันในตลาดเดียวกันกับบริษัทเหล่านี้ได้ จึงลงไปใต้ดินใช้กรรมวิธีการทำธุรกิจผิดกฎหมายเพื่อสร้างความรำรอยแข่งกับบริษัทลงทุนข้ามชาติ

ประการต่อมา เราพบว่าหลาย ๆ ประเทศในยุโรปเกิดขบวนการทางสังคมที่เราเรียกว่า new social movement เพื่อปกป้องวิถีชีวิตให้ปลอดภัยจากการครอบงำของบริษัทข้ามชาติและธุรกิจขนาดใหญ่ นอกจากนี้ก็มีขบวนการส่งเสริมธุรกิจขนาดย่อมหรือเอสเอ็มอีเกิดขึ้นในยุโรปเหมือนกัน

ที่ฝรั่งเศส ประชาชนที่ปารีสประท้วงการผลิตอาหารในระบบโรงงานเช่น ร้านขายแฮมเบอร์เกอร์ ผู้บริโภคจำนวนมากกำลังปฏิเสธการผลิตเนยแข็งแบบโรงงาน แล้วหันไปซื้อเนยแข็งที่ผลิตตามฟาร์มเล็ก ๆ มีการฟื้นฟูอุตสาหกรรมผลิตเนยแข็งของคุณทวด คุณตา คุณยาย กันตามหมู่บ้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เจ้าของฟาร์มขนาดเล็กสามารถทำกำไรได้มากขึ้น ขณะที่การผลิตในระบบโรงงานเริ่มมีความต้องการลดลง ขบวนการส่งเสริมเอสเอ็มอีนั้นเป็นขบวนการที่มุ่งลดอำนาจของบรรษัทยักษ์ใหญ่เป็นขบวนการหันกลับไปสู่การผลิตของธุรกิจขนาดเล็กที่ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ก็เหมือนของเราที่ทำกะปี เราต้องไปแสวงหากะปีจากหมู่บ้านประมงใช้ไหม ไม่เช่นนั้นเคยมันจะไม่ดี หรือจะมีการผสมอะไรต่าง ๆ ขบวนการหันไปนิยมสินค้าผลิตจากธุรกิจขนาดเล็กที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้กำลังเกิดขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายถึงหนทางหรือทางออกที่จะเผชิญหน้ากับกระบวนการโลกาภิวัตน์ ที่ครอบงำโดยบรรษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่และวัฒนธรรมที่ไร้มนุษยธรรม การอภิปรายได้แบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

แนวทางที่หนึ่ง มีกลุ่มที่เสนอว่าบทบาทรัฐบาลหรือรัฐชาตินั้นยังไม่สูญหาย ยังมีความสำคัญอยู่ ยังไม่ถูกข้ามไปเหมือนอย่างผู้ที่ตื่นเต็นกับเรื่องของโลกาภิวัตน์คาดคิด เพราะอะไร เพราะว่ารัฐชาติยังมีความเข้มแข็งในฐานะที่เป็นสถาบันที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ควรจะรื้อฟื้นให้เป็นตัวต้าน หรือเป็นสถาบันที่จะมาต้านกับบรรษัทข้ามชาติ

ประเด็นนี้มีการถกเถียงกันไปในแต่ละประเทศว่า บทบาทของรัฐชาติเปลี่ยนแปลงไปถึงขั้นไหนแล้ว ของไทยนั้น การที่บทบาทของรัฐชาติในสมัยชวน หลีกภัย ถูกไอเอ็มเอฟซื้อ หรือชวน หลีกภัย หรือชวลิตตอนนั้นถูกครอบงำโดยไอเอ็มเอฟเพียงใด ก็มีการอภิปรายกัน

ขณะนี้เราคาดหวังกันว่า บทบาทรัฐชาติที่นำโดยนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 (ทักษิณ ชินวัตร) นี้ อาจจะช่วยให้เรารู้สึกกับบรรษัทข้ามชาติได้บ้าง แต่ก็ต้องรอดูหน่อยว่าจะไปสู้หรือจะไปสมยอม

แนวทางที่สอง มีกลุ่มที่เสนอว่ารัฐชาตินี้เชื่อถือไม่ได้แล้ว เพราะว่าถูกกลืนไปแล้วโดยกระบวนการโลกาภิวัตน์ รัฐชาติอยู่ในความควบคุมของบรรษัทข้ามชาติหรือองค์กรระหว่างประเทศไปแล้ว หหมดทางที่จะตั้งความหวังเอาไว้กับรัฐให้เป็นตัวต้าน ดังนั้นกลุ่มนี้จึงหันไปตั้งความหวังกับขบวนการของประชาชนและพลังอำนาจของประชาชน จึงสนับสนุนให้ส่งเสริมพลังประชาชนรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มที่สนับสนุนวัฒนธรรมชุมชนด้วย ซึ่งถ้าคุณอ่านงานของอาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ อาจารย์ก็จะเรียกกลุ่มนี้ว่า “กระแสชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” ซึ่งก็แตกออกเป็นกระแสย่อย ๆ มากมาย รวมทั้งกระแสที่ในหลวงท่านมีพระราชดำรัสขึ้นไว้เกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ด้วย

มาถึงจุดนี้ ดิฉันขอจบการพูดในวันนี้ และอยากให้ท่านช่วยอภิปรายกันต่อไปว่า ในความเห็นของท่าน ท่านอยากจะฝากความหวังไว้กับใคร กับรัฐชาติในฐานะที่เป็นสถาบันที่จะต้าน

กับกระบวนการโลกาภิวัตน์ หรือขบวนการประชานรูปแบบต่าง ๆ และอยากจะได้รูปแบบใด
ขอขอบคุณค่ะ

วารุณี : ใครอยากจะทำวิทยานิพนธ์หรือถามคำถามก็ได้ค่ะ

สมเกียรติ ตั้งนโม : ผมขอเรียนถามอาจารย์ในแง่รูปธรรมชนิดหนึ่งว่า สมัยที่ ปรส.
(องค์การเพื่อการปฏิรูประบบสถาบันการเงิน) ทำหน้าที่ขายสินทรัพย์ในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งมีคุณอมเรศ
ศิลาอ่อน เป็นคนขาย ผมอยากให้อาจารย์ให้ตัวเลขที่เป็นรูปธรรมหน่อยว่ามันขาดทุนไปเท่าไร และ
มันเป็นอย่างไรบ้างครับ

ผาสุก : เรื่อง ปรส. ดิฉันไม่ทราบตัวเลขที่ชัดเจน เรื่องนี้ก็ถือเป็นบทเรียน ปรส. ไม่อยากให้
ลูกหนี้เฝ้ากลับมาซื้อสินทรัพย์เหล่านั้นไป โดยตั้งกฎเกณฑ์ไว้ว่าจะต้องขายทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก
ๆ ซึ่งในขณะนั้นบริษัทที่มีเงินจำนวนมากที่จะมาซื้อทรัพย์สินกองโต ๆ ไปได้ ก็จะต้องเป็นบริษัท
การเงินระหว่างประเทศใหญ่ ๆ ทั้งนี้ แล้วบริษัทเหล่านี้ก็เข้ามาซื้อทรัพย์สินเหล่านี้ไปในราคาที่
ค่อนข้างถูก ดิฉันจำไม่ได้แล้วว่ากี่เปอร์เซ็นต์ ประมาณ 20 - 25 เปอร์เซ็นต์ของมูลค่าเดิม แล้วก็ไป
ขายต่อ ขายต่อให้ใครก็ขายต่อให้ลูกหนี้คนไทย แล้วก็ทำกำไรไป

ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ เงินที่บริษัทต่างประเทศเหล่านี้บางบริษัทเอามาซื้อนี้ ก็อาจจะกู้มาจาก
บริษัทที่ยังพอมืออยู่บ้างในประเทศไทย คือชักจูงให้ไปร่วมมือกันซื้อ เพราะฉะนั้นเงินที่นำเข้ามาจริง ๆ
แล้วก็น้อยมากในการขายครั้งนั้น อันนี้รัฐบาลซึ่งนำโดยพรรคประชาธิปัตย์ก็ถูกวิจารณ์มาก ดิฉันยัง
ไม่ได้ดูตัวเลขละเอียดว่าเราสูญเสียไปเท่าไร แต่ท้ายที่สุดก็คือว่า คล้าย ๆ เราจัดกระบวนการให้
บริษัทการเงินต่างประเทศเข้ามากินหัวคิวนั่นเอง

วารุณี : คือในกรณีนี้ค่ะ เป็นเพราะว่าเราไม่รู้จริง ๆ เราไม่ทันเขาจริง ๆ หรือเพราะว่าคน
ทำมีเจตนาไม่ดี ดิฉันอยากรู้ว่าคนไทยไม่รู้อะไรขนาดนี้เลยหรือ

ผาสุก : คงต้องตอบว่าอยากไปสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องจริง ๆ ก่อนที่จะตอบ คือยังไม่ได้ลงไป
ไปดูสัก ๆ ก็อาจเป็นไปได้ว่ามีหลักการว่าลูกหนี้ไม่ควรมาซื้อ เพราะต้องการทำโทษลูกหนี้ ต้องการ
ทำโทษบริษัทที่มีการจัดการไม่ดีจนทำให้เป็นหนี้มากมาย จึงไม่ให้ลูกหนี้กลับมาซื้ออีก อาจเน้นไปที่
หลักการตรงนั้น แต่ดิฉันไม่แน่ใจเหมือนกัน เรื่องการเงินนี้อาจารย์อาจต้องเชิญคนที่คร่ำหวอดใน
เรื่องการเงินจริง ๆ มาพูด ดิฉันเองไม่กล้าตอบเพราะไม่ทราบข้อเท็จจริง ต้องเชิญเช่น อาจารย์มนตรี
เจนวิทย์การ เพราะอาจารย์ทำงานกับ ปรส.

วารุณี : พอดีอาจารย์พูดถึงเรื่องโลกาภิวัตน์ที่มีคนเข้ามาซื้อ ทำให้ดิฉันคิดถึงผลจากวิกฤตเรื่องการเงิน คือเราจะรู้สึกว่าการเศรษฐกิจในแง่ของการท่องเที่ยวนี้มันเป็นเรื่องเศรษฐกิจที่ดีมาก คือเป็นรายได้ที่ดีมากของประเทศ ปรากฏว่า เราจะพบว่าโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งทำกำไรค่อนข้างเยอะก็ถูกซื้อโดยต่างชาติแทบจะหมดแล้ว คือโรงแรมที่คนไทยเคยเป็นเจ้าของก็ถูกซื้อ เพราะว่าไปกู้เงินเขามา พอค่าเงินบาทมันต่ำลงหนี้มันก็สูงมาก เลยอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราบอกว่าพยายามที่จะให้การท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจนำ แล้วนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศมาก ๆ แต่จริง ๆ แล้วนี่ ในแง่หนึ่งเงินส่วนหนึ่งก็จะไม่ตกอยู่กับคนไทยเท่าไร

นิธิ เอียวศรีวงศ์ : เรื่องความไม่สม่ำเสมอของอำนาจของบรรษัทข้ามชาติ เช่นเป็นต้นว่า ผักตบช้ำซึ่งผลิตขึ้นมาจากภายใน ที่ผมสงสัยก็คือ ในท่ามกลางการดำเนินชีวิตที่ถูกโฆษณา ถูกสร้างศีลธรรมใหม่ จริยธรรมใหม่ การดำเนินชีวิตที่เราจำเป็นต้องพึ่งพาสถาปัตยกรรมข้ามชาติ เช่น กินแฮมเบอร์เกอร์หรืออะไรก็ตาม มันคงมีส่วนน้อยมากที่เราจะสามารถกินผักตบช้ำได้ คือบางมือเป็นไปได้ที่จะกินผักตบช้ำ แต่ว่าเราถูกทำให้รู้สึกว่าจะต้องกินอะไรที่ไม่ใช่ผักตบช้ำอยู่ตลอดเวลา จึงอยากจะทราบว่าจะใช้ความเหลื่อมล้ำหรือความลึกลับอันนี้มันจะเป็นพลังอะไรหรือเปล่า หรือเป็นแต่เพียงข้อสังเกตเท่านั้น

ผาสุก : ที่ดิฉันพูดถึงความลึกลับ ในแง่หนึ่งก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าความลึกลับนี้ก็หมายความว่ามันยังมีทางออกอยู่ การควบคุมมันไม่ได้สม่ำเสมอ มันยังมีช่องอยู่ คือในทางปฏิบัติจริง ๆ นี้ เราคงปฏิเสธกระบวนการโลกาภิวัตน์ไม่ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แล้วในทางปฏิบัติ มันคงต้องมีการผสมผสานกันใช่ไหมคะ แต่ในขณะเดียวกัน การสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้มันก็สำคัญนะ อย่างการที่เราจะไปซื้อของ เราจะซื้ออะไรบางอย่างก็เป็นสิ่งสำคัญ

แต่แน่นอน บางครั้งเราก็พลาดทำเสียที่ได้ง่าย ในขณะเดียวกันมันก็ไม่ใช่ว่าจะไปเสียทั้งหมด เพราะว่าทั่วโลก ขบวนการต่อต้านขบวนการที่เป็นปฏิริยาต่อการครอบงำนี้มันก็เกิดขึ้น มันไม่ได้เกิดขึ้นแต่เฉพาะบ้านเรา มันเกิดขึ้นทั่วโลก

เพราะฉะนั้น การพูดถึงความลึกลับก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่าย ไม่ใช่แค่ในระดับประเทศ แต่ต้องเป็นเครือข่ายระดับภูมิภาค ซึ่งภูมิภาคก็ยังมีช่องว่าง มันยังไม่ได้ถูกครอบงำเท่าไรแล้วก็เครือข่ายระดับโลกด้วย

ดิฉันได้ไปประชุมที่อินเดียเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีนักเศรษฐศาสตร์แนวก้าวหน้ามาประชุมกัน ความจริงพวกนี้เป็นมาร์กซิสต์ที่ยังหลงเหลืออยู่ในอเมริกา เขาเรียกกันว่า อยากให้มีการเสวนาติดต่อกันระหว่างนักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีความคิดเห็นคล้าย ๆ กัน ให้มันกัดกำลังกันมากขึ้นเป็น

เครือข่าย เพราะเขาเองก็ไม่เห็นสอดคล้องกับขบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศของเขา กรณีนี้เขาเรียกร้องให้บรรดาคนงานของบริษัทเหล่านั้นทั่วโลกผนึกกำลังกัน

หรือว่ารัฐบาลในภูมิภาคอาจจะผนึกกำลังกัน วางนโยบายร่วมกัน มีนโยบายใกล้เคียงกันที่ จะต่อรองกับบรรษัทลงทุนข้ามชาติ ที่นี่เป็นการพูดในทางหลักการ แน่แน่นอนว่าในทางปฏิบัติมันมี ปัญหา แต่ที่เล่าให้ฟังเพื่อจะชี้ให้เห็นว่าเราไม่ได้โดดเดี่ยว ความรู้สึกที่เกิดขึ้นที่เมืองไทยไม่ได้เป็นสิ่งที่โดดเดี่ยว เพราะที่อื่นก็เกิดขึ้น

ฉะนั้นการสร้างเครือข่ายกลุ่มคนเป็นเรื่องที่สำคัญ แม้กระทั่งขณะนี้ เอ็นจีโอก็ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง ในแง่ที่เกิดเอ็นจีโอรหว่างประเทศที่สามารถจัดการประชุมเป็นเส้นขนานไปกับการประชุมระหว่างประเทศขององค์กรสำคัญอย่างเช่นเวิร์ลด์แบงก์หรือเอดีบี อย่างที่เชียงใหม่เมื่อเร็ว ๆ นี้

หรือเข้าใจว่าเดือนมีนาคมถึงเมษายนนี่จะมีการประชุมของดับเบิลยูทีโอ (องค์การการค้าโลก) เพื่อปูทางไปสู่การเปิดรอบการเจรจาดับเบิลยูทีโอที่เชียงใหม่ ก็ทราบที่เอ็นจีโอกำลังนัดแนะจะมาประชุมกันเป็นเส้นขนาน เพื่อต่อต้านและเสนอทางเลือกที่ไม่ใช่ดับเบิลยูทีโอด้วย

คือดิฉันคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของภูมิปัญญา ความคิดของเราควรจะต้องไม่สยบยอมถึงแม้ว่าอำนาจมันจะดูมาก แต่เราไม่ควรมีทัศนคติสยบยอมว่าเวลานี้เราสิ้นหวังไปแล้ว

สุชาติ : ที่อาจารย์พูดถึงกระบวนการของโลกาภิวัตน์ว่า มันได้ก่อให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมขึ้นด้วย แล้วอาจารย์พูดถึงทางรอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ชุมชนหรือว่ากลุ่มคนเล็กคนน้อยที่จะรวมตัวกัน คำถามก็คือว่า อย่างเวลานี้ที่มีปรากฏการณ์ซึ่งพยายามพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเมือง ไม่ว่าจะกลุ่มสังคมนิยมสังคมนิยม หรือว่าอย่างความพยายามของชุมชนที่จะใช้เบียดชุมชน

คำถามก็คือว่า ยังไงก็ตามแต่ ความพยายามพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจและการเมืองจะเติบโตไปแค่ไหนก็ตาม คิดว่ามันจะไม่สามารถไปเชื่อมโยงกับโครงสร้างใหญ่ หรือเชื่อมโยงกับการเงินระดับมหภาคได้อยู่ดี

ผาสุก : แต่เราเพิ่งเริ่มต้นนี่คะ ดิฉันก็เคยคิดอย่างคุณเหมือนกัน ดิฉันไปประเทศแถบยุโรปตอนเหนือ เราจะพบว่า อย่างธนาคารใหญ่ของเดนมาร์กเวลานี้ ก็เริ่มต้นมาจากธนาคารแบบนี้ ลินเชอท้องถิ่นเล็ก ๆ นี่ละ แล้วค่อย ๆ ก่อตัวมาเป็นธนาคารระดับโลก เราอาจจะยังไม่ถึงจุดนั้นก็ได้ เพราะว่าเราเพิ่งเริ่มต้น

ในระยะต่อมาเมื่อคุณใหญ่พอ คุณสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางใหญ่พอที่จะทำให้รัฐไม่สามารถทำให้คุณสยบได้ คุณก็จะสู้กับเขาได้ ดิฉันคิดว่ามันควรมีโอกาสเติบโต และไม่เห็นด้วยกับธนาคารแห่งประเทศไทยที่จะเข้ามาแทรกแซง แล้วก็ปฏิเสธโดยใช้อำนาจในทางกฎหมายไม่ให้

เกิดขึ้น แล้วก็มาข่มขู่ ไม่ทราบว่าการข่มขู่เกิดขึ้นโดยใคร แต่เท่าที่อื่นในหน้าหนังสือพิมพ์ก็ว่า พระใน
ท้องที่ก็ไม่กล้าร่วมมือทำให้ความมั่นใจของชาวบ้านเหือดหายไป มันต้องขึ้นอยู่กับความเข้มแข็ง
ของชุมชนและการสร้างเครือข่ายอะไรต่าง ๆ

หรือว่าแทนที่จะประกาศโฆษณาจนอะไรต่ออะไรเป็นเรื่องราวใหญ่โตอาจจะต้องค่อย ๆ ทำ
ไปก่อน ค่อย ๆ ทำให้มันกว้างขวางมาก ๆ นี่จะเป็นเรื่องของกุศโลบายหรือเปล่า เพราะว่าอย่างเช่น
กลุ่มออมทรัพย์หลายแห่งก็ประสบความสำเร็จตามสมควร

แต่อีกชั้นหนึ่ง มันจะต้องมีวิธีคิดหรือว่าหากุศโลบายที่กว้างไกลไปกว่าที่เคยทำอยู่ เพื่อที่จะ
ทำให้มันใหญ่ขึ้น หรือมีอำนาจมากขึ้น หรือเป็นสถาบันขึ้น และหากคุณต้องการไปโยงกับระบบใหญ่
ก็อาจต้องมีการนำไปสู่กระบวนการที่จะให้ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : คืออยากย้อนไปโยงถึงเรื่องเกี่ยวกับประเด็นของการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยว จะเห็นได้ชัดเลยว่า นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐแย่มาก เพราะว่าการท่องเที่ยว
จะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของชุมชน แต่รัฐมีนโยบายที่มองไปเป็นองค์รวม

ผาสก : คือตอนนี้ดิฉันก็กำลังศึกษาเรื่องขบวนการทางสังคมที่เราเรียกว่า new social
movement อยู่ เป็นการโฆษณาไปด้วยว่าหนังสือเล่มนี้จะออกในอีกสัก 4-5 เดือน ก็ลงไปศึกษา
ขบวนการเคลื่อนไหวของคนชายขอบที่จะต้องต่อต้านกับอำนาจของทุนขนาดใหญ่และอำนาจรัฐ
อย่างเช่นประมงชายฝั่ง คน. (เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ) คนงานผู้หญิง ขบวนการผู้หญิง
ทางด้านสุขภาพและความปลอดภัยในสถานที่ทำงาน คนสลัม ก็ทำอยู่ 7-8 เรื่องนี้ แล้วก็ได้อ่านงาน
ของขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ ด้วย

ดิฉันพบว่า แน่นนอน มันเป็นเรื่องยากเมื่อเพิ่งเริ่มขบวนการ แต่ขบวนการทางสังคมที่จะ
ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องใช้เวลา แล้วก็ต้องมีการสร้างเครือข่ายกว้าง แล้วผู้คนในกลุ่มก็ต้อง
มีความมุ่งมั่นตามสมควร แล้วก็หลาย ๆ กรณีที่ขบวนการเหล่านี้สามารถส่งแรงผลักดันให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบัน คือมีการยอมรับทางด้านนโยบายและด้านสถาบันเกิดขึ้น คือรัฐต้อง
ยอมมาเจรจาด้วย

อย่างกรณีของการท่องเที่ยวนี้ ดิฉันคิดว่ามันน่าจะมีการสร้างขบวนการขึ้นมาในบรรดาผู้ที่
ทำธุรกิจท่องเที่ยวขนาดเล็กขนาดย่อม เพื่อที่จะรับมือกับการเข้ามาของทุนขนาดใหญ่ ที่นี้ขบวนการ
หรือบุคคลที่จะมาผนึกตัวกันเหล่านี้ มันเกิดขึ้นหรือเปล่า คุณบอกว่าต้องให้รัฐเข้ามาสนับสนุนจึงจะ
สำเร็จ แต่ดิฉันคิดว่ารัฐจะไม่เข้ามาสนับสนุนหรอก ถ้าเขาจะเข้ามาสนับสนุน ก็เพื่อให้มันสอดคล้อง
กับนโยบายของเขา เพราะฉะนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จะต้องมาสร้างขบวนการกันเอง

ประเด็นก็คือว่า แล้วทำไมเขาไม่สร้างขบวนการกันเอง แล้วทำไมบางขบวนการมันเกิดขึ้น อย่างเช่นร้านขายของชำที่กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับคาร์ฟูร์กับจัสโก้ โลตัส อะไรต่าง ๆ ก็เกิดขบวนการกันขึ้นมา อันนี้ดิฉันก็ยังไม่ได้ลงไปศึกษา ซึ่งน่าสนใจ แล้วเขากำลังผลักดันจนกระทั่งจะมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแล้วตอนนี้ ซึ่งตรงนี้รวดเร็วมากเลย แสดงว่ากลุ่มที่ประสบปัญหานี้หูตาไว มองเห็นช่องทาง และไปศึกษาเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ ด้วย เพราะว่าจริง ๆ แล้วในอเมริกานี้มีกฎหมายคุ้มครองร้านของชำขนาดย่อม แคนาดาก็มี ญี่ปุ่นก็มี ญี่ปุ่นนี่ก็ถูกอเมริกาผลักดันมาก แล้วก็ได้ลดทอนกฎหมายของตัวเองไป แต่ก็ยังหลงเหลืออะไรไว้อยู่เยอะ

ทีนี้ของเรานี้อาจจะเกิดซ้ำนะ เราไม่ได้เตรียมกันไว้ก่อน แต่ถึงกระนั้นก็ตามก็มีขบวนการแล้ว ดิฉันไม่สามารถจะตอบได้ว่า ทำไมนักธุรกิจขนาดย่อมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงไม่รวมตัวกันแล้วสร้างขบวนการขึ้นมา เพราะว่ามีจำนวนไม่มากพอ หรือว่าปัญหายังไม่ร้ายแรงถึงขนาดให้เขารวมตัวกัน เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า หรือมีสาเหตุอะไรอื่นอีก หรือว่าภายในมีความขัดแย้งกันระหว่างธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ตรงนี้ไม่ทราบว่าจะตอบอย่างไร

แต่คิดว่าถ้าจะให้ประสบความสำเร็จตรงนี้ ต้องเกิดขบวนการขึ้นมาแล้วก็ต้องมีกุศโลบาย ต้องมีการคิดอะไรเป็นเรื่องเป็นราวตามสมควร ไม่ใช่ไม่ทำอะไรเลย หรือเราบอกว่าห้ามไม่ให้ต่างชาติเข้ามาจุกจุกหมายก็คงจะมีการจำกัด แต่การจะนำไปสู่การจำกัดตรงนั้น ถ้าไม่มีขบวนการขึ้นมาเองก่อน ในภาวะของรัฐบาลเขาก็ไม่ทำ

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : คนท้องถิ่นจะต้องเป็นเจ้าของกิจการเองนะคะ แต่ที่นี้พอรัฐบาลบอกว่าตอนนี้ประเทศยากจน เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวก็เป็นอย่างที่อาจารย์ตั้งข้อสังเกต การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่หาเงินได้ดีที่สุดในปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้นรัฐจึงยอมทุกอย่างสำหรับผู้ที่มีอำนาจซื้อ คือซื้อการท่องเที่ยวนี้

ตรงนี้จึงโยงไปถึงประเด็นที่ว่า ในเมื่อชุมชนแต่ละชุมชนเขามีสิ่งที่ป้องกันตัวเอง เขามีสิ่งที่สามารถจะดำรงความเป็นตัวตนอยู่ได้ หรืออย่างแม้กระทั่งคนชายของที่อาจารย์พูดถึง หรือชาวเขา นี่ถ้าเผื่อว่าเราปลูกฝังเขาดี ๆ เตรียมและแนะนำเขาดี ๆ วัฒนธรรมของเขาจะฟื้นฟูความเป็นชุมชนของเขา ฟื้นฟูความเป็นชาติพันธุ์ของเขา แล้วยังสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับพวกเขาได้ด้วย

แต่รัฐกลับมองว่าธุรกิจการท่องเที่ยวตรงนี้นั้นเหมือนกับธุรกิจทั่ว ๆ ไป คือใช้รูปแบบเดียว หรือใช้นโยบายซึ่งไม่มีนโยบายเฉพาะนโยบายในการส่งเสริมของรัฐก็มีอยู่เพียงอย่างเดียว คือการบริการที่ดีที่สุด และเงินต้องเข้ามามากที่สุดตรงนี้ เพราะฉะนั้นภูมิคุ้มกันของชุมชน ไม่ว่าจะเป็ยบุคคลที่ดี หรือว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดี เพื่อการท่องเที่ยวนี้ได้ถูกทำลายไปหมดเลย

การได้เงินมาแบบนี้ไม่ได้สร้างความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองเลย คือคนที่ทำธุรกิจท่องเที่ยว ในหมู่บ้านชาวเขาที่มีความรู้สึก ว่า ฉันได้เงินมาจากแรงงานของฉัน แต่ไม่ได้มีความคิดว่า ฉันได้เงิน มาจากความรู้ของฉัน ฉันเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมของฉันแก่ผู้มาท่องเที่ยว

จะเห็นว่าไม่มีความคิดแบบนี้ เพราะว่าการกระทำหรือแม้กระทั่งบริการต่าง ๆ ที่รัฐสนับสนุน นับตั้งแต่เตรียมมัคคุเทศก์ เตรียมทุกสิ่งทุกอย่างให้นักท่องเที่ยว จะมุ่งไปสู่เรื่องที่ว่า ถ้าเธอมีเงินจ่าย มาก เธอก็จะได้รับการ ไม่เคยสร้างจิตสำนึกให้เจ้าของวัฒนธรรมว่า ตอนนี้นั้นฉันเป็นครูนะ ฉันให้ ความรู้ของฉันแก่เธอในฐานะที่เธอเป็นนักท่องเที่ยวก็จริง เธอเป็นนักท่องเที่ยวในสายตาของบริษัท ทัวร์ แต่ว่าเธอเป็นเพื่อนในสายตาของฉัน

อันนี้ไม่เคยมีการสร้างจิตสำนึกดังกล่าวขึ้นมาเลย คือตรงนี้ดิฉันเห็นด้วยนะคะว่าธุรกิจทุก อย่างนี้มันสร้างรายได้ แต่ทำไมรัฐไม่ยอมมองว่ารายได้มันไม่ใช่เฉพาะเงินอย่างเดียว มันควรจะมี คุณค่าทางด้านจิตใจด้วย

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : คืออาจารย์คะ มีข้อสงสัยที่บอกว่า การผลิตสินค้าและบริการโดย บริษัทต่างชาติในสิงคโปร์ 70 เปอร์เซนต์ในประเทศไทย 15 เปอร์เซนต์ มาเลเซียประมาณ 30 เปอร์เซนต์ ทีนี้ถ้าเป็นตัวเลขแบบนี้ มองแบบคนไม่เข้าใจ แล้วทำไมผลกระทบที่ว่า 70 เปอร์เซนต์มัน น่าจะไม่ได้เนคะ เพราะว่ามากกว่าประเทศไทย แต่ทำไมผลกระทบที่มีต่อสิงคโปร์และมาเลเซียมัน น้อยกว่าประเทศไทย

ผาสุก : สิงคโปร์ขณะนี้วิธีป้องกันการไหลออกของเงินดีกว่าเรา แต่เนื่องจากการที่ผลิต ของเขาอยู่ในกำมือต่างชาติถึง 70 เปอร์เซนต์ จึงหมายความว่า เวลาเกิดความผันผวนในการลงทุน ระหว่างประเทศเช่น เมื่อปี พ.ศ. 2527-2528 นี้ สิงคโปร์ก็ติดลบ อัตราความเจริญเติบโตของสิงคโปร์ เคยติดลบตอนนั้น ซึ่งประเทศไทยตอนนั้นไม่ได้ติดลบ เพราะเรายังไม่ได้เปิดเสรีการเงิน สิงคโปร์เอง ก็มีความเปราะบาง แต่ว่าเขาได้เปิดเสรีทางการเงินมาระดับหนึ่งก่อนประเทศไทย และวิธีที่จะ ป้องกันการไหลออกของเงิน

ขอให้แยกกันระหว่างการลงทุนทางการเงินกับการลงทุนทางการผลิต ปัญหาของ ไทยที่เกิดขึ้นเมื่อปี 2540 เป็นปัญหาการเงิน เป็นปัญหาของการที่เราปล่อยให้เงินลงทุนระยะสั้นเข้า มาในประเทศเป็นจำนวนมาก เป็นการซื้อกระบบ แล้วเราไม่สามารถจัดการกับมันได้ พอเกิดมี จุดอ่อนเกิดขึ้นในระบบการเงิน เงินเหล่านี้ก็วิ่งออกทันที เหมือนกับเราเลือดออกแล้วเราหยุดไม่ได้ แล้วเราก็ไปซื้อไอเอ็มเอฟที่ใช้นโยบายผิดพลาด เราก็เลยไม่สามารถหยุดเลือดได้ จึงเกิดปัญหา

แต่ว่าสิงคโปร์นี้ แม้ว่าระบบการผลิตของเขาอยู่ในกำมือต่างชาติก็จริง แต่ระบบการเงินของเขามีการควบคุมดีกว่าของเรา เขาวิธีที่จะไม่ให้เลือดออก แต่เราไม่รู้ เรามาทีหลังเราไม่รู้ แต่ตอนนี้เขาพอจะรู้แล้วเราเริ่มมีมาตรการที่จะป้องกันไม่ให้เงินของเราไหลออกอย่างรวดเร็ว

แต่การป้องกันไม่ใช่ของง่าย ๆ ตอนนี้เราต้องการเงินเพื่อเข้ามาใช้หนี้ เราก็ไม่ค่อยให้ความสนใจกับเรื่องของการป้องกันเท่าไร

คือการป้องกันมันควรจะเกิดขึ้นเมื่อมีภัย ตอนนี้ภัยอันนี้มันลดน้อยลง และเราวางมาตรการที่จะป้องกันเงินไหลออกบ้างแล้ว แต่ยังไม่เยอะมาก

ทีนี้ถ้าจะเปรียบเทียบกัน คือที่จริงไม่อยากจะเปรียบเทียบสิงคโปร์กับไทย เพราะว่าสิงคโปร์นี้ประชากรมีเพียงแค่ 2.5 ล้านคน สิงคโปร์ไม่มีภาคเกษตร และสิงคโปร์ได้เปิดตัวเองเป็นท่าเรือเสรี ไม่มีภาษีขาเข้า-ขาออกมากนัก แล้วก็ไม่ต้องควบคุมเงินไหลเข้าไหลออก สิงคโปร์ได้วางตัวเองเป็นศูนย์กลางการเงินของภูมิภาค เพราะฉะนั้นเงินรายได้ของสิงคโปร์นี้ได้มาจากการเก็บค่าต๋งเงินที่ไหลเข้าไหลออก

ถ้าจะเปรียบเทียบประเทศไทยกับมาเลเซียพอได้ อย่างไรก็ตามต้องตระหนักว่า มาเลเซียมีประชากรประมาณ 25 ล้านคน และมาเลเซียมีน้ำมันซึ่งเราไม่มี แล้วมาเลเซียเคยมีปัญหาวิกฤตการเงินมาก่อนเมื่อปี 2527-2528 ปัญหาการเงินตอนนั้นได้สอนให้มาเลเซียรู้จักใช้วิธีควบคุมเงินไหลออก ที่เราเรียกว่า capital control แล้ว

พอเกิดปัญหาในมาเลเซียอีกครั้งหนึ่งในครั้งที่สองนี้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ใหญ่กว่า มหาธีร์จึงรู้ทันทีว่าต้องควบคุมเงินไม่ให้ไหลออก คือ capital control ซึ่งไอเอ็มเอฟไม่เห็นด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามหาธีร์เคยมีประสบการณ์แล้ว เพราะฉะนั้นจึงปรับนโยบายได้ทันที อีกประการหนึ่งก็คือว่ามาเลเซียเป็นหนี้น้อยกว่าไทย เพราะเขามีการปรับระบบการเงินของเขาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้แล้ว

สำหรับประเทศไทย ต้นเหตุของวิกฤตนี้โดยแท้จริงนั้นโยงกับการเปิดเสรีการเงินอย่างฮวบฮาบ และเมื่อเกิดวิกฤตแล้ว นโยบายที่นำมาใช้ยังผิดอีก เพราะเราเชื่อไอเอ็มเอฟมากเกินไป ถ้าเราไม่เชื่อไอเอ็มเอฟแล้วทำเหมือนกับมาเลเซีย เราก็ยังมีวิกฤตอยู่ ไม่ใช่ไม่มี เพราะว่ามันลงทุนก็ยังพยายามเอาเงินออก แต่ความลึกหรือความรุนแรงของวิกฤตอาจจะไม่เท่านี้

ความแตกต่างระหว่างสิงคโปร์กับไทย สิงคโปร์เป็นประเทศเล็ก ซึ่งสามารถใช้ยุทธศาสตร์พัฒนาที่พึ่งทุนต่างชาติโดยไม่เกิดผลลบมากมายนัก แต่สิงคโปร์ก็มีปัญหาว่า บริษัทต่างชาติเบียดขับบริษัทท้องถิ่นขนาดเล็กออกจากตลาดไป แต่รัฐบาลสิงคโปร์จะไม่สนใจประเด็นนี้ นอกจากนั้นสิงคโปร์ก็ไม่มีปัญหาภาคเกษตรที่จะต้องดูแล

ประเทศไทยจะใช้ยุทธศาสตร์แบบสิงคโปร์ไม่ได้ จะมีผลกระทบทางลบมาก เนื่องจากเป็นเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่ามาก และมีความซับซ้อนมากกว่าสิงคโปร์

พลอยศรี โปราณานนท์ : คือดิฉันอยากย้อนไปเรื่องของการท่องเที่ยววันหยุดนะคะ คือเห็นว่าแม้รัฐบาลไทยจะส่งเสริมเรื่องของการท่องเที่ยว ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวนี้สำคัญเพราะนำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ว่าในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา แม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจะขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งของรายได้ทั้งหมดของประเทศ แต่ว่ารายได้จำนวนสองแสนกว่าล้านในปัจจุบัน เราไม่ได้เอาเงินที่รั่วไหลไปคิดเลย

ประการต่อมาคือ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้น แต่ถ้าเปลี่ยนไปเป็นเงินดอลลาร์ก็จะพบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวขึ้นน้อยลง อีกประการหนึ่งก็คือว่า จากสถิติพบว่าใน 2 ปีที่ผ่านมา รายได้ของการท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในอันดับหนึ่ง แต่กลายเป็นรายได้จากชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์

ข้อที่สอง นโยบายการท่องเที่ยวของเราในภาครัฐ ดิฉันเห็นว่ายังอ่อนแออยู่มาก สังคมไทยยังขาดความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวอยู่มากด้วย บุคลากรในด้านองค์การท่องเที่ยวในระดับชาติก็ดีไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยว และแม้แต่ว่าการนำบุคคลเข้ามาเป็นรัฐมนตรีหรือกรรมการการท่องเที่ยวก็ดี ดิฉันไม่คิดว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ หรือใฝ่รู้ ที่อยากจะรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจริง ๆ

อีกประการหนึ่งที่พูดถึงเรื่องทางการโรงแรม ไม่รู้แม้กระทั่งปัจจุบันนี้รูปแบบที่พักมันหลากหลาย มันอาจจะมียุคที่พักแรมในระบบเครือโรงแรมก็ดี หรืออื่น ๆ ที่ต่างชาติเข้ามาลงทุน แต่ว่าในขณะที่เดียวกันมันก็มีที่พักแรมอีกหลากหลายที่ชาวบ้านสามารถจะเป็นเจ้าของได้ในระบบโฮมสเตย์

ที่สำคัญก็คือว่า กฎหมายเกี่ยวกับที่พักแรมในประเทศไทยปัจจุบันเป็นกฎหมายที่มีมาตั้งแต่ปี 2478 ตั้งแต่รุ่นคุณตาของดิฉัน แล้วก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง จะเห็นว่าบรรดาเกสต์เฮาส์ก็ดี หรืออะไรก็ดีเหล่านี้ไม่มีกฎหมายรองรับ เพราะฉะนั้นที่พักแรมเหล่านี้ก็จะถูกเบียดเบียนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะตรงนี้มันไม่มีการแก้ไข

ข้อที่สามก็คือ เรื่องเกี่ยวกับเอสเอ็มอี ดิฉันอยากเรียนถามอาจารย์ว่ากระบวนการเอสเอ็มอีในประเทศไทยนี้ มันเหมือนกับกระบวนการไฟไหม้ฟางหรือเปล่า มันไม่ค่อยดีซึ่ง โดยเฉพาะที่ไปเกี่ยวข้องกับที่พักแรมในด้านการท่องเที่ยวแบบ small enterprise คือที่พักแรมที่เขาให้มาอยู่กับชาวบ้านนี้ ถ้าคนเชียงใหม่เปิดห้องสักห้องเพื่อให้แขกมาอยู่ ดิฉันคิดว่าเงินมันจะไหลตรงสู่คนในห้องถิ่นหรือชาวบ้านได้มากกว่า คนสวนลำไยจะได้ไม่ต้องมาขายลำไยก็โลละ 10-20 บาท ขายอยู่ทางเดียว มันอาจจะมีทางอื่น เขาเป็นที่พักแรมหรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าให้นักท่องเที่ยวมาชมมาอยู่ได้ เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกัน ดิฉันเห็นว่าข้อมูลทางภาครัฐเกี่ยวกับเอสเอ็มอีนี้ ก็ไม่ได้คิดในแบบเดียวกันกับที่อาจารย์คิด คือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือทุนชาวบ้าน ดิฉันไปอ่าน คิดว่าเอกสารของททท. เขาบอกว่า small enterprise นี้จะต้องมีทุนแสนหรือสองแสนอะไรนี่จำไม่ได้แล้ว ส่วนขนาดกลางนี้ต้อง

สี่แสนหรือห้าแสน ดิฉันคิดว่าถ้าเป็นอย่างนี้มันก็ไม่รับกับทุนชาวบ้าน เพราะต้องมีทุนเป็นแสน ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเอาทุนทางธุรกิจไปจัดการมากกว่าการมองในเรื่องคอนเซ็ปต์

ผาสุก : เรื่องการท่องเที่ยว เราสามารถคิดได้ในทำนองเดียวกันกับอุตสาหกรรมบางประเภทเหมือนกัน คือเห็นด้วยกับคุณที่เรามักจะมองในแง่ของเงินรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศที่เข้ามา แต่อย่างไรก็ตามถ้าเราดูโดยสุทธิแล้วเราเหลือเท่าไร หรือที่เราเรียกว่ามูลค่าเพิ่มของธุรกิจประเภทนี้ที่มันตกกับบ้านเรานี่สักเท่าไร เราไม่ได้ศึกษากันตรงนี้ แล้วจะมีวิธีใดที่ทำให้สิ่งที่ตกอยู่กับบ้านเรามันสูงขึ้น

คล้าย ๆ กับกรณีของชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ มูลค่าเพิ่มที่ตกอยู่ในประเทศไทยอาจจะสัก 20 เปอร์เซ็นต์ บางกรณีนี้ 5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง ก็คือมูลค่าของสินค้าหรือชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ที่เราส่งออก 95 เปอร์เซ็นต์ มันเป็นมูลค่าที่เราต้องส่งออกไปซื้อของเข้ามา และที่ได้อยู่กับคนไทยจริง ๆ มีเพียง 5-10 เปอร์เซ็นต์ นี่คือน่าจ่างราคาถูก ซึ่งมาจ่างแรงงานในบ้านเรา หรือซื้อวัสดุที่ผลิตในประเทศเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่รายได้ตกอยู่กับบ้านเรา

ส่วนรายได้การท่องเที่ยวคงไม่ใช่อย่างนั้น สำหรับเงินที่ตกอยู่กับบ้านเราอาจจะ 80/20 ตรงนี้ดีกว่ามาก แต่ก็ยังมีช่องทางที่จะทำให้ดีไปกว่านั้น แต่เรื่องท่องเที่ยวนี้ก็คาบสองคม เพราะมีนโยบายของเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นโยบายในเรื่องการกีดกันของวัฒนธรรมประเพณีอะไรต่าง ๆ ซึ่งนำไปเป็นเรื่องของการค้าขาย ก็ต้องคิดว่าจะชั่งน้ำหนักกันอย่างไร ซึ่งคงต้องขึ้นอยู่กับพลังของชุมชนท้องถิ่นที่จะเข้ามามีบทบาทตรงนี้

ในเรื่องที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรืออะไรที่กำกับธุรกิจต่าง ๆ อย่างเช่นการท่องเที่ยวนี้ ดิฉันไม่คิดว่าเราจะมาพูดกันอย่างนี้แล้วหวังว่าอะไรมันจะเกิดขึ้นหรอก เพราะว่าเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายด้วยแล้วในขณะนี้เรายังไม่ค่อยคิดกันในแง่ว่า ต้องมีการสร้างกระบวนการล๊อบบี้ให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย

รัฐธรรมนูญใหม่ให้โอกาสเราที่จะร่างกฎหมายเองได้โดยการเข้าชื่อกัน 50,000 ชื่อใช้ใหม่คะ อันนี้เริ่มมีคนทำแล้วคือเรื่องการประชุมชายฝั่ง ที่จะให้มีการออกพระราชบัญญัติเฉพาะท้องถิ่นในการดูแลเรื่องการควบคุมการทำประมงขนาดใหญ่เข้มงวดตามมาตรฐานของท้องถิ่นต่าง ๆ ได้

ดิฉันคิดว่าเรื่องการท่องเที่ยวนี้ ถ้ามันเป็นเรื่องสำคัญจริง ๆ แล้วมีคนเข้ามาร่วมมือเยอะ ๆ ก็ต้องคิดถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย อาจจะเป็นกฎหมายในระดับท้องถิ่น คือพระราชบัญญัติสำหรับภาคเหนือหรือภาคอีสานอาจจะไม่เหมือนกัน หรือว่าภาคใต้ก็จะไม่เหมือนกันเพราะลักษณะการทำธุรกิจ ภูมิประเทศ เรื่องของความรู้สึกของชุมชนก็ไม่เหมือนกันแล้ว

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช : ผมขอลาถามอาจารย์คนหนึ่ง เมื่อสักครู่นี้อาจารย์พูดถึงว่า รัฐอาจเป็นส่วนหนึ่งของการต้านกระบวนกรโลกาภิวัตน์ ผมสงสัยมากกว่า เท่าที่ผ่านมา ประเทศไทยไม่ว่า จะนโยบายอะไรต่าง ๆ มันเปิดมากเลย แล้วก็ไม่มีกลไกภายในอะไรที่รัฐเป็นคนสร้างสรรค์ ไม่มีอะไร จะมาตัดทานกระแสข้างนอกที่จะเข้ามาควบคุมกิจการหรือเข้ามาแสวงประโยชน์กับประชาชนคนเล็ก คนน้อย เพราะฉะนั้นผมสงสัยประเด็นนี้มากกว่า เราฝากความหวังไว้กับการแก้ไขโดยกลไกของรัฐได้หรือ ผมเองมีความรู้สึกโน้มไปทางขบวนการประชาชนที่จะต้องร่วมมือกันมากกว่าครับ

ผาสุก : ดิฉันคิดว่าน่าจะเป็นทั้งสองเรื่องไปด้วยกัน ขอตอบคำถามอันแรกก่อน เรื่อง บทบาทของรัฐบาล รัฐบาลในที่นี้หมายถึงรัฐบาล มีการอธิบายในระดับหนึ่งที่ยังเห็นว่ารัฐบาลอยู่ในฐานะเป็นสถาบัน สถาบันหมายถึงการตั้งกฎเกณฑ์และการตั้งกรอบของการทำงานให้กับสังคม ซึ่งยังช่องทางที่เราจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบรัฐเพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่ง ตรงนี้ในกรณีของประเทศไทยก็คิดว่ายังมีช่องทางอยู่

ยกตัวอย่างเช่นการเกิดขึ้นมาเป็นพรรคการเมืองใหญ่ของพรรคไทยรักไทย เราต้องยอมรับ ถ้าเราวิเคราะห์แบบองค์รวม ก็เป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจ แล้วก็ก็เป็นผลของกระแสชาตินิยมทาง เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และไทยรักไทยก็ประสบความสำเร็จในการชักจูงและสร้างความเชื่อมั่นว่าเขาจะ แก้ปัญหาของประเทศไทย

โดยเขาตระหนักถึงสภาพความรู้สึกของประชาชน เขารู้ว่าธุรกิจขนาดกลาง ขนาดย่อมกำลัง จะล้มละลาย เขาก็มีนโยบายเอสเอ็มอี เขารู้ว่าประชาชนในชนบทกำลังมีปัญหาต้องการเงินมา ลงทุน รัฐบาลเก่ามีเงินให้หมู่บ้านละสองแสน ไทยรักไทยเสนอเลยหนึ่งล้าน เขารู้ว่าเกษตรกรมี ปัญหาเรื่องนี้สิน เขาเสนอเลย ปลอดภัยให้ 3 ปี

แล้วลองคิดดูว่านโยบายของไทยรักไทยได้มาจากไหน มันก็ได้มาจากขบวนการประชาชนที่ เกิดขึ้น เรียกร้อง แล้วเผชิญไทยรักไทยก็ฉลาดกว่าพรรคอื่น หรือว่ามีที่ปรึกษาดี หรือว่าทำโพลทุก ๆ เดือน ดิฉันรู้ว่าไทยรักไทยทำโพลบ่อยมากเพื่อจะรู้ว่าประชาชนคิดยังไง นโยบายเอสเอ็มอีอยาก จะ ให้ไปทางไหน

แล้วเขาก็เอามาประกอบรวมกันเป็นแพ็คเกจชุดนโยบายของเขาขึ้นแล้วก็รณรงค์ ก็เกิดผล เป็นนโยบายเหล่านี้ ซึ่งตรงนี้เราจะคอยดูกันต่อไปว่านโยบายเหล่านี้จะประสบความสำเร็จมากน้อย แค่ไหน

เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็สะท้อนให้เห็นว่า ถ้าประชาชนมีขบวนการต่อเนื่องเข้มแข็ง สามารถจะ ส่งแรงไปให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกรอบนโยบายของรัฐบาล แม้ว่ารัฐบาลที่เราคิดว่าช่วยมากนัก ก็ ยังมีชุดนโยบายที่เราคิดว่าก็ไม่เลวนะ แต่ว่าจะทำได้หรือไม่ได้อีกเรื่องหนึ่ง แต่อย่างน้อยก็ดีกว่า

นโยบายของพรรคอื่น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วลอก ๆ กันมาทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ชี้ให้เห็นว่ามี
คู่ทาง

ที่นี้ขบวนการประชาชนต่อเนื่องใหม่ และรัฐบาลนี้มีจริงใจแค่ไหน เขาจะมองเห็นคู่ทางที่จะ
หลีกเลี่ยงหรือไม่หลีกเลี่ยงนโยบายของเขาอย่างไร เพราะฉะนั้นก็ยังมีคนกลุ่มหนึ่งที่มองเห็นว่า
รัฐบาลในฐานะที่เป็นสถาบันยังอยู่ในภาวะที่จะหลอมใหม่หรือส่งแรงผลักดันให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงได้ เพื่อเป็นตัวช่วยด้านพลังโลกาภิวัตน์เหล่านี้

แต่ความคิดอันนี้จะไม่ประสบความสำเร็จเลยถ้าไม่มีขบวนการฝ่ายประชาชน แต่ดิฉันขอ
พูดต่อมาว่า ยังมีการอภิปรายอีกชุดหนึ่งซึ่งบอกว่าไม่สนใจรัฐเลย และไม่ต้องการไปต่อกับรัฐด้วย
อย่างเช่นแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา หรือบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร

คือหมายความว่าไม่ใช่ความคิดของอาจารย์ฉัตรทิพย์คนเดียวแต่เป็นชุดความคิดที่มีการ
สื่อสารกันมา กลุ่มนี้เขาหมดความสนใจรัฐไปแล้ว เขาคิดว่ามันเป็นเรื่องที่เขาจะไม่ค่อยได้ผล
เพราะฉะนั้นเขามุ่งไปสู่การเคลื่อนไหวประชาชน สร้างจิตสำนึกในหมู่ประชาชน ก็เป็นทางออกอีกแบบ
หนึ่ง แล้วก็ไม่นสนใจปัญหาในภาวะปัจจุบันที่จะเอามาถกเถียงกันเท่าไร

อย่างอาจารย์ฉัตรทิพย์นี่จะไม่พูดคุยกับเราเรื่องการเมืองปัจจุบันเลย อาจเป็นเพราะสนใจ
มากกว่าว่าจะไปสร้างขบวนการชุมชนที่ไหน จะไปคุยกับอาจารย์วิทยาลัยครูที่โน่นที่นี้ ให้เขาไปสร้าง
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อ
เปลี่ยนแปลงมากกว่า ก็เป็นอีกแบบหนึ่งไปเลย

ไปรุ่งนภา อัครชินเรศ : อยากเรียนถามเกี่ยวกับทางออกเรื่องปัญหาสุขภาพ ที่อาจารย์
พูดมานี้ มันเหมือนกับการต่อสู้ระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่ กับธุรกิจขนาดย่อยตามชุมชนต่าง ๆ ที่เรา
น่าจะรวมตัวกันขึ้นมา แต่อันนี้มันมีอะไรบางอย่าง ดิฉันมองไม่เห็นว่าจะมีองค์กรอะไรขนาดย่อยที่
จะสามารถขึ้นไปต่อกรกับธุรกิจขนาดใหญ่ระดับโลกนี้

ยกตัวอย่างเช่นในทางสุขภาพ ขณะนี้เด็กทารกในประเทศไทยเรานี้ส่วนใหญ่แล้วกินนม
กระป๋อง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้คนเปลี่ยนจากพฤติกรรมการกินนมแม่ไป จริง ๆ แล้วดิฉันนึกไม่ออก
ว่าทำไมระหว่างนมกระป๋องกับนมแม่ ซึ่งบรรจุภัณฑ์มันน่าจะดูกว่า หรือว่ามีอะไรที่ดีกว่าตั้งเยอะ มันจึง
ถูกนมกระป๋องตีตลาดและกลืนไปหมด

แล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ ดิฉันไปฟังการบรรยายเชิงวิชาการเรื่องเกี่ยวกับนม เขามีวิธีการนำเสนอที่
น่าสนใจมาก เพราะตอนนี้เขากำลังนำเสนอสินค้าตัวใหม่ที่แพงกว่าเดิม นมกระป๋องขณะนี้สำหรับ
ชนชั้นกลาง มันล้วงเงินในกระเป๋าแม่ไปไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของเงินเดือนหรือรายได้ที่แม่เขามีอยู่

แต่ ณ บัดนี้ มันมีนมผลิตชนิดใหม่ที่บอกว่า ถ้ากินนมกระป๋องแล้วมีอาการแพ้ มันจะมีนมชนิดใหม่ที่มีตัวเลขทางการวิจัยออกมามากมายบอกว่า ลูกคุณกินนมชนิดนี้แล้วแพ้ น้อยกว่าคนที่กินนมกระป๋องธรรมดาอีก แต่แน่นอน ราคามันก็สูงขึ้นไปอีกเกรดหนึ่ง

ดิฉันฟังอาจารย์พูดถึงความลึกลับของโลกาภิวัตน์ ก็พอจะเข้าใจได้ว่า จริง ๆ แล้วโลกาภิวัตน์ได้ลงมาครอบคลุมคนที่แตกต่างกันในแต่ละชนชั้น ในชนชั้นสูงของเรานี้ แม้ที่มีปัญญาที่อ่อนม 3 วันต่อหนึ่งกระป๋องราคา 400-500 บาทให้ลูกกิน จะเป็นคนที่อยู่ในชนชั้นสูง เด็กพวกนี้จะถูกปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมา

ถ้าอาจารย์เคยกินนมมะกะ ดิฉันไม่แน่ใจว่ารสชาติเดิมของแม่อาจารย์เป็นอย่างไร มันมีการปรับเปลี่ยนระบบความคิด ความเชื่อ แปลงระบบคุณค่าของความรักของแม่เป็นเงินตรา กับนมกระป๋องที่มันแพงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ว่านมที่ยิ่งแพงขึ้นนี้ นมใหม่ล่าสุดดิฉันจำชื่อมันไม่ได้แต่รสชาติมันเหมือนผักเน่า

นมที่แพงมันมีอยู่ 3 ระดับ นมวัวธรรมดาที่คุณอาจจะแม่สัก 10 แม่ รสชาติเดิมแตกต่างกันไป เบี้ยว หวาน มัน เค็ม แต่ว่าอีกระดับหนึ่งจะเป็นนมถั่ว ซึ่งนักวิชาการชอบซื้อให้ลูกกินเพราะว่ามีตัวเลขการวิจัยมากมายโน้มน้าว นมถั่วนี้รสชาติก็แย่มากอยู่แล้วนะคะ แต่อันใหม่ที่ออกมาเนี่ยกลิ่นคล้าย ๆ ผักเน่าในหนอง

อาจารย์ลองคิดถึงเรื่องความลึกลับระหว่างพฤติกรรมทารกแล้วก็การครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ มันไปอยู่ในชนชั้นสูง เด็กที่เกิดขึ้นมาแล้วเคยกินแต่ผักเน่าตลอดเวลาและโตขึ้นมา อันนี้ดิฉันคิดว่ามันน่าจะมีอิทธิพลกับการตัดสินใจอะไรในสังคมของเราพอสมควร

ผาสุก : ฟังคุณแล้วทำให้ดิฉันนึกถึงความสำคัญของพลังของชุมชนท้องถิ่นของคนระดับล่าง ที่ยังไม่มีเงินมากพอที่จะถูกครอบงำได้ง่าย ๆ ดิฉันคิดว่าพลังอำนาจที่นำกล้วของกระบวนการโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน นอกจากบรรษัทข้ามชาติแล้ว ที่ดิฉันลืมพูดไปก็คือว่า การที่บรรษัทข้ามชาติเข้าไปควบคุมสื่อ หรือว่าตัวสื่อเองกลายเป็นบรรษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่ แล้วก็เข้ามามีอิทธิพลในชีวิตของเราโดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ แต่ในขณะเดียวกัน เราจะบอกว่าห้ามไม่ให้คนดูโทรทัศน์เลย มันก็สุดขั้วไปอีก เพราะว่ามันก็มีอะไรหลาย ๆ อย่างที่คนเรียนรู้จากโทรทัศน์ ที่อาจจะเรียนรู้จากท้องถิ่นไม่ได้

เพราะฉะนั้นถ้าจะเผชิญหน้ากับโลกาภิวัตน์ ก็หมายความว่าต้องมีทางออกในรูปของการสร้างขบวนการสื่อในหลาย ๆ ระดับที่ยังมีช่องว่างอยู่ เช่นสื่อในระดับชุมชน เหมือนกับเวลานี้ที่คนอังกฤษไม่ต้องการกินเนยแข็งจากโรงงาน แล้วก็ไปเสาะแสวงหาโรงงานเล็ก ๆ มีตำราการทำเนยแข็งย้อนไปถึงคุณทวดเลย เอามาปรับปรุงใหม่ เราก็อาจต้องมีการปรับปรุงในเรื่องของสื่อท้องถิ่นเพื่อต้านกับสื่อใหญ่

แล้วจะทำอย่างไรกับพวกชนชั้นนำที่ถูกหลอมไปแล้ว ไม่ใช่เฉพาะเรื่องการกินนมอย่างเดียว เรื่องวิถีชีวิตด้วย เช่น คุณธารินทร์ นิมมานเหมินท์นี่ จะไปบอกแถวว่า ขอให้มาดูสิว่าชาวบ้านเขาก็กินอยู่กันอย่างไรคุณจะได้เข้าใจ แล้วจะได้ไปปรับพรรคประชาธิปัตย์ของคุณ แกก็อาจจะบอกว่า แหม อาจารย์ ผมไม่เคยลงหมู่บ้านเลย คงจะบอกอย่างนั้นแกคงจะปรับตัวแยกากนะ

เพราะฉะนั้นการที่จะไปคาดหวังให้ชนชั้นนำเปลี่ยนแปลง บางทีอาจต้องปล่อยให้เขาไป ให้เขาไปพบชะตากรรมของเขาเอง เราอาจต้องสร้างคนรุ่นใหม่ ๆ ขึ้นมา

ไปรุ่งนภา : คือคำว่า “ชนชั้นนำ” นี้ อาจารย์ก็ทราบว่าเขามีอำนาจในการตัดสินใจ ออกนโยบาย และออกกำหนดกฎเกณฑ์ กฎหมายอะไรต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมันครอบคลุมมาถึงวิถีชีวิตของคนธรรมดาด้วย

ผาสุก : แต่เราอย่าไปคิดในทางลบอย่างเดียวสิคะ แม้แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์ยังมีความลึกลับ ในสังคมไทยก็เหมือนกัน เพราะนั่นเวลาที่เรารู้ถึงอำนาจของชนชั้นนำเหล่านี้ เราอาจจะจินตนาการจากที่ถูกครอบงำไปด้วยสื่อก็ได้ว่า พวกนี้มีอำนาจเยอะแยะเลย แต่จริง ๆ อาจจะได้มีมากหรอก แล้วพอเราไปคิดว่าเขามีอำนาจมาก เราก็เลยไม่ทำอะไร แล้วเราก็ปล่อยให้อำนาจนั้นแผ่ขยายไป

แม้กระทั่งการเลือกตั้งที่แล้งมา เราอาจรู้สึกว่าร้ายที่สุด ใช้เงินมากที่สุด แต่ก็มีอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกรอบกฎหมายภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 กฎหมายการเลือกตั้ง บางอย่างมีส่วนที่ดีไม่ใช่ไปหมด อย่างน้อยตระกูลแก๊งบางตระกูลในท้องถิ่นก็ถูกทำลายไป ซึ่งส่วนหนึ่งโยงกับระบบใหม่ แต่แน่นอน ตระกูลหรือแก๊งเก่า ๆ ที่ยังแน่นหนาเหลือเกินก็ยังมีอยู่ บรรหาร บุรีก็ยังมีอยู่ ชิดชอบอาจจะหลุดไปคนสองคน อีกสี่ห้าคนก็ยังมีอยู่ แต่อย่างน้อยก็หลุดไปบ้าง ซึ่งทำให้มองเห็นว่ายังมีช่องทางที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้

สมเกียรติ ตั้งนโม : ผมอยากเรียนถามอาจารย์สัก 3 ข้อด้วยกันนะครับ ซึ่งข้อแรกนี้ ต่อเนื่องกับกรณีของมาเลเซีย ซึ่งอาจารย์จะไม่ตอบก็ได้นะครับ ตอนที่มาเลเซียประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจ มีนักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์ของอเมริกันแนะนำให้คงค่าเงินของมาเลเซียไว้ ปราบปรามว่าเรื่องนี้ได้รับการปฏิบัติมานานแค่ไหน ต่อมาก็คือ ถ้าเขาได้ปฏิบัติ ทำไมเขาจึงปฏิบัติได้

ข้อสองคือ อยากเรียนถามว่า แนวคิดโพสต์โมเดิร์นในด้านเศรษฐศาสตร์นี้มีไหม อะไรคือวาทกรรมใหม่ ๆ ของนักเศรษฐศาสตร์โลก

ส่วนข้อสาม เนื่องจากผมรอไมโครโฟนอยู่นานเลยลืมไปแล้ว เอาไว้เมื่อนึกออก ผมจะเรียนถามอาจารย์อีกครั้งครับ

ผาสุก : เรื่องของมาเลเซียนี้ ดิฉันเข้าใจว่ามหาธีร์ดำเนินนโยบายโดยเขามีทีมเศรษฐกิจของเขาเอง และตัวเขาคิดเองด้วย อย่างที่บอกเมื่อสักครู่ว่า มหาธีร์มีประสบการณ์เกี่ยวกับนโยบายปัญหาการเงินมาก่อนหน้านี้แล้ว การคงค่าเงินเอาไว้ชั่วคราวโดยการออกกฎเกณฑ์ไม่ให้อัตราแลกเปลี่ยนผันผวน และห้ามไม่ให้นำเงินออกนอกประเทศ คือถ้าเอาเงินออก ค่าเงินมันจะตกลง มีการควบคุมอัตราแลกเปลี่ยนและเงินไหลเข้าไหลออก ซึ่งนโยบายนี้ไม่ใช่ในนโยบายที่มหาธีร์ไปเอามาจากคำแนะนำของนักเศรษฐศาสตร์ข้างนอก เป็นนโยบายที่มหาธีร์เองกับทีมเศรษฐกิจของเขาคิดขึ้นมาจากประสบการณ์

ของเราเนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน รัฐบาลจึงไม่รับฟังคำแนะนำของนักเศรษฐศาสตร์ แล้วก็มีปัญหา ในกรณีของไทย มาถึงจุดนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งคือนักธุรกิจสำคัญได้ขาดความเชื่อมั่นในรัฐบาลชวลิต ยิ่งไปกว่านั้น นักธุรกิจเองเป็นคนสนับสนุนให้นำเอานโยบายของไอเอ็มเอฟมาใช้ ขณะที่กรณีของมหาธีร์ ประชาชนไม่ได้สูญเสียความมั่นใจกับรัฐบาล นั่นคือความแตกต่างที่สำคัญ

ดิฉันจำได้ว่าตอนที่ชวลิตไปเจรจากับไอเอ็มเอฟ แล้วเรานักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองและเอ็นจีโากลุ่มหนึ่งได้ขอไปพบกับคุณจาคอรนต์ ฉายแสง ซึ่งเป็นผู้ช่วยรัฐมนตรีคลัง กับคุณชวลิต เราไปขอคุยด้วยเพื่อบอกว่า ชุดนโยบายของไอเอ็มเอฟใช้ไม่ได้ลงนะ ขอให้ต่อรองกับไอเอ็มเอฟเพื่อเพิ่มค่าใช้จ่ายของรัฐบาล จะได้ฟื้นฟูเศรษฐกิจแล้วก็ให้มีการควบคุมเงินลงทุนไหลออกด้วย

แต่คำตอบของคุณชวลิตตอนนั้นก็คือว่า ผมโทรศัพท์คุยกับไอเอ็มเอฟแล้วเมื่อคืนนี้ เขาไม่ยอม คือแกไม่มีน้ำยาเลย แกไม่รู้เรื่องเลยว่าจะทำอย่างไร อันนี้ก็ปัญหาของประเทศไทยในแง่ที่ว่า ผู้นำระดับนายกรัฐมนตรีไม่คิดทำอะไรเองเลย

โอ.เค. ทักษิณาอาจจะมีน้ำยามากกว่าในจุดนี้นะ ในแง่ที่ทำให้พวกเราเห็นว่าทีมเศรษฐกิจที่พอจะใช้ได้ แล้วก็คิดอะไรเองเป็น เนื่องจากเป็นนักธุรกิจด้วย แล้วก็อยู่ในกระบวนการของโลกาภิวัตน์ และได้ประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์มาก เพราะฉะนั้นก็คล้าย ๆ กับว่ารอบจัดมากกว่านักการเมืองคนอื่น ๆ ก็ต้องคอยดูกันต่อไปว่าจะจัดการได้ดีไหม

โพสต์โมเดิร์นในทางเศรษฐศาสตร์นี่ตอบไม่ได้ ยังไม่เห็น รู้สึกว่านักเศรษฐศาสตร์จะเป็นกลุ่มที่คอนเซอร์เวทีฟที่สุด หรืออนุรักษนิยมที่สุด ยังไม่เห็นวิถีคิดแบบโพสต์โมเดิร์นในเศรษฐศาสตร์เลย

สมเกียรติ : ผมนี่ขอสามออกพอดี ความจริงผมเคยเข้าไปในเว็บไซต์หนึ่ง แล้วก็พิมพ์ส่งเดชคำว่า “mega capitalism” ปรากฏว่าเจอคำคำนี้ ผมไม่ได้อ่านรายละเอียดอะไรมากมาย เพราะ

ช่วงนั้นผมรู้สึกอยากพักผ่อน แต่ก่อนพิมพ์เข้าไป ผมเดาว่าไอบีรรัชที่มันมารวมตัวกันขนาดใหญ่นี้
แนวโน้มแบบนี้เนี่ยที่มันจะผูกขาดตลาดโลกทั้งหมด มันไม่มีกลไกหรือองค์กรของโลที่มี
ประสิทธิภาพของโลกทุนนิยมหรือโลกที่หนึ่งที่จะควบคุมการผูกขาดบรรัชเหล่านี้หรือ

ผาสก : ดิฉันก็เคยคิดอย่างคุณนะคะ แต่ถ้าเราลงไปดูหลาย ๆ กรณีที่เกิดขึ้นนี้เราก็จะพบ
แม้กระทั่งไมโครซอฟท์ก็ถูกฟ้องให้แยกบริษัทในสหรัฐอเมริกาที่มีกฎหมายต่อต้านการผูกขาด แล้วมี
หลาย ๆ กรณีที่บริษัทยักษ์ใหญ่จะถูกฟ้องร้องให้แยกบริษัทถ้ามีพฤติกรรมผูกขาด

แต่แน่นอน กระบวนการไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ แล้วก็ต้องมีขบวนการประชาชนด้วย หรือต้องมี
นักวิชาการที่เขียนงานที่แสดงให้เห็นถึงความเลวร้ายหรือแง่ลบของบรรัชลงทุนข้ามชาติ อย่างเช่น
หนังสือเรื่อง *เมื่อบรรัชครองโลก* ซึ่งอาจารย์อภิชัย พันธเสน แปลมาส่วนหนึ่งจากเรื่อง *When
Corporations Rule the World* (พ.ศ. 2538) เขียนโดยคอรีเตน (David C. Korten) ซึ่งเมื่อก่อนนี้
เคยทำงานให้กับยูเนสโก (องค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ สหรัฐอเมริกา) แล้วต่อมาแปรพักตร์
มาวิจารณ์รัฐบาลของตนเองอย่างค่อนข้างจะสาดเสียเทเสีย

แล้วในหนังสือเล่มนี้ก็มีข้อเสนอให้จำกัดบทบาทของบรรัชข้ามชาติโดยเฉพาะเรื่องของการ
สื่อสาร เช่น เสนอให้มีการออกกฎหมายไม่ให้บรรัชลงทุนข้ามชาติเข้าไปมีหุ้นใหญ่ในบริษัทสื่อสาร
และมีข้อเสนอให้ยกเลิกธนาคารโลก ให้ปรับเปลี่ยนดับเบิลยูทีโอเป็นองค์กรที่จะมาดูแลบรรัช
ลงทุนข้ามชาติ ก็นับว่างานเขียนของคอรีเตนเป็นขบวนการต้านโลกาภิวัตน์

แล้วก็อย่างตอนนี่ที่เราถั่ว ๆ กันเรื่องจีเอ็มโอ มันก็มีขบวนการต่อต้านจีเอ็มโอเกิดขึ้น โรคคว
บ้าที่คนกำลังกลัวและแผ่ขยายไปทั่วโลกนี้มันก็จะป็นอุทาหรณ์อีกเรื่องหนึ่งของการที่บรรัชที่
แสวงหากำไรทำทุกอย่างโดยต่อมาได้ส่งผลเสียอย่างมาก

กรณีของจีเอ็มโอเนี่ย เมื่อเร็ว ๆ นี้ที่อเมริกาเมื่อนักวิชาการที่ถูกจ้างให้เข้าไปทำงานกับบริษัท
ยักษ์ใหญ่มอนซานโต้ ซึ่งท้ายที่สุดก็ออกมาแฉโพยวิธีการครอบงำทางความคิดและความไม่โปร่งใส
ในการวิจัยของบริษัทมอนซานโต้ จนเกิดเป็นเรื่องราวใหญ่โตขึ้นมา

นอกจากนี้ยังมีขบวนการทางสังคมที่ฝรั่งเศส มีนักวิชาการที่ก่อตั้งขบวนการ social
movements ขึ้นมาเป็นสถาบันเลย เพื่อเรียกร้องให้ผู้คนต่อต้านกระบวนการโลกาภิวัตน์ เพื่อรักษา
วิถีชีวิตซึ่งเขาใช้คำว่า “Life World” จากการที่ชีวิตส่วนตัวของผู้คนได้ถูกครอบงำจากบรรัชข้าม
ชาติ ชาวยุโรปกำลังมีจิตสำนึกในเรื่องนี้มาก แล้วกำลังสร้างขบวนการขึ้นมา ซึ่งในเมืองไทยก็เริ่มมี
ดิฉันคิดว่ามันเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นทั่วโลก และเราจะเห็นถึงอำนาจของบรรัชลงทุนข้ามชาติมาก
ขึ้นในขณะนี้ เพราะว่าการต่อต้านมีมากขึ้น เราก็เห็นอำนาจมันมากขึ้นไปด้วยพร้อม ๆ กัน

สมเกียรติ : ช่วงหลังนี้ผมได้นิตยสาร *Resurgence* บ่อย ๆ ได้เห็นงานของเคอร์เตนก็ดี หรือนักเศรษฐศาสตร์คนอื่น ๆ เราจะเรียกกระแสของนักเศรษฐศาสตร์พวกนี้ว่าเป็นพวกต้านกระแส หรือว่าเป็นพวกกระแสใหม่ หรือว่าเป็นพวกโพสท์โมเดิร์นได้ไหม หรือนักเศรษฐศาสตร์จริง ๆ จัดอยู่ในพวกไหน

ผาสุก : นักเศรษฐศาสตร์จริง ๆ แหม มันจริงในมุมมองของใคร จุดยืนอะไร เราก็ถกเถียงกันมากกว่า ใครคือนักเศรษฐศาสตร์ในความคิดของนักเศรษฐศาสตร์บางคน อาจารย์ผาสุกก็อาจจะไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์ ในความคิดของอาจารย์ผาสุก หลายคนก็อาจจะไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์ เพราะว่ามันก็เหมือนกับศาสตร์อื่น ๆ ที่มันมีหลายตระกูล และมันก็เกิดการครอบงำของบางตระกูล เป็นไปตามกระแสของโลก

การเป็นใหญ่ในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งมันมีอำนาจ แล้วผู้คนเหล่านี้ก็พยายามจะเก็บอำนาจเหล่านี้ไว้โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ คุณคงไม่เคยได้รับการบอกเล่าว่า ในแวดวงนักเศรษฐศาสตร์เองนี่ เจอร์นัลเศรษฐศาสตร์หลัก ๆ ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนี้เป็นเหมือนมาเฟียเลย

มีการผูกขาดโดยศาสตราจารย์จำนวนหนึ่งที่อยู่ในบอร์ดของคนอ่านที่เราเรียกว่า referee แล้วคนเหล่านี้จะเป็นคนกรองงานที่ไม่ใช่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่ให้ได้รับการตีพิมพ์ ถ้าคุณไม่ได้อยู่ในตระกูลเดียวกัน คุณส่งมาพิมพ์ คุณจะไม่ได้รับการพิมพ์ แล้วคุณก็ไม่มีโอกาสได้เป็นศาสตราจารย์ด้วย

แล้วถ้ามีใครที่มาแข่งข้อวิจารณ์ ต้องไปหาเจอร์นัลอันใหม่พิมพ์นะคะ เพราะฉะนั้นในโลกขณะนี้ เราจะพบว่า มีเจอร์นัลใหม่ ๆ เกิดขึ้นเรื่อง ๆ เพราะว่างานวิชาการที่มีความคิดกระแสทวนไม่ได้รับการพิมพ์ในเจอร์นัลเก่า ๆ เหล่านี้ เพราะมันถูกมาเฟียเหล่านี้คุมเอาไว้ ในระบบตกวันตกถ้างานของคุณไม่ได้รับการพิมพ์ในเจอร์นัลที่มีชื่อเสียง คุณก็ไม่ได้เลื่อนขั้น เพราะฉะนั้นขบวนการสร้างอำนาจผูกขาดมันเกิดขึ้นในวงการนักเศรษฐศาสตร์ด้วย

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : ผมเห็นหนังสือของอาจารย์ออกมา ส่วนใหญ่จะเป็นธุรกิจทางด้านมีดนะครับ พอดีเมื่อสักครู่มีประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ผมอยากรู้ข้อมูลว่า ฝรั่งเศสหรือนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวเมืองไทยนี้จะมีสักกี่คนที่เขาอยากมาเที่ยวธรรมชาติโดยตรง หรือจะมีสักกี่เปอร์เซ็นต์ที่เขาอยากมาเที่ยวโสเภณี ไม่ว่าจะเด็ก ผู้ชาย ผู้หญิงทั้งหมดเลยนะครับ

ผาสก : ดิฉันตอบไม่ได้ว่าก็เปอร์เซ็นต์ เพราะยังไม่ได้จับการท่องเที่ยวเป็นงานวิจัย แต่คิดว่าน่าจะมีข้อมูลซึ่งมีการศึกษากันเอาไว้ เป็นการสำรวจว่าเวลาที่ต่างชาติเข้ามาเที่ยวประเทศไทยนี้ จุดมุ่งหมายเขาเป็นอย่างไร เพราะว่ามีการทำงานวิจัยเพื่อที่จะตอบสนองความต้องการเหล่านั้น

แต่ว่าแน่นอน เรื่องเช็ทนี่เป็นเรื่องสำคัญอันหนึ่งที่ประเทศไทยถูกมองว่าเป็นแหล่งที่จะสนองความต้องการของเขาได้ ทีนี้เรื่องที่ว่าทำไมนักท่องเที่ยวจะมาประเทศไทยเพราะอะไรนี้ มันขึ้นอยู่กับตัวเราด้วยนะคะ ว่าเราสำแดงจุดเด่นของเราว่าคืออะไร เป็นอีโคทัวร์ หรือว่าเป็นทางด้านเช็ท หรือเป็นทางด้านอะไร

ดิฉันเข้าใจว่าในกรณีของประเทศไทยนี้ เรามีความคลุมเครือมากในแง่ของฝ่ายรัฐและผู้ที่เป็นโฆษณเกี่ยวกับประเทศไทย สมัยหลัง ๆ นี้อาจจะเน้นไปในเรื่องของวัฒนธรรมหรือธรรมชาติมากขึ้น แต่ในเรื่องของเช็ทก็พยายามไม่ปฏิเสธ เพราะฉะนั้นเช็ทก็ยังเป็นเรื่องสำคัญอยู่

ถ้าไปดูนิวซีแลนด์ มีนะ มีคนไทยไปทำงานเช็ทเซอร์วิสในประเทศนั้น แต่นั่นไม่ได้เป็นจุดขายของนิวซีแลนด์ เขาขายอีโคทัวร์ แล้วเขาก็ได้คนที่ต้องการไปเที่ยวอย่างนั้น

ของเรานี้ เรายังไม่มีจุดขายทางด้านอีโคทัวร์มากพอ แล้วเรายังไม่ได้พัฒนาส่วนนี้มากพอ นักท่องเที่ยวที่สนใจอีโคทัวร์จะไม่มองเมืองไทย เขาจะดูประเทศอย่างเช่นนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย หรือประเทศอื่น ๆ ที่มีการพัฒนาในทางนั้น ของเราเพิ่งจะเริ่มต้น

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : ขอตอบคำถามช่วยอาจารย์คะ เรื่องนักท่องเที่ยวว่ามาเที่ยวเช็ทหรือว่ามาเที่ยวธรรมชาติ ให้นักศึกษาไปดูได้ เป็นงานวิจัยของทีดีอาร์ไอ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย) ทำไว้ นะคะ โดยอาจารย์มิ่งสรรพ ขาวสะอาด ทำไว้

ที่จะถามอาจารย์ก็คือว่า ตอนที่เรามีวิกฤติใหม่ ๆ เมื่อรัฐบาลขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่มจากร้อยละ 7 เป็น 10 เห็นรูปอาจารย์ไปยื่นจดหมายประท้วงในหน้าหนังสือพิมพ์ อยากจะถามว่า คุณทัศนัยจะขึ้นอีกอาจารย์จะไปอีกไหมคะ และแถมจะลดภาษีเงินได้นิติบุคคลลงมาอีก อยากทราบว่าอาจารย์จะไปประท้วงอีกหรือเปล่า

ผาสก : ขณะนี้เราอยู่ในภาวะคับขันมากนะคะ เพราะว่าจีดีพีหดตัวจากการที่เคยเจริญเติบโตปีละ 7-8 เปอร์เซ็นต์ ขณะนี้คาดการณ์ได้ว่า ปีนี้ก็ 3 เปอร์เซ็นต์กว่าเท่านั้นเอง อีกใน 5-10 ปีข้างหน้า 3-4.5 เปอร์เซ็นต์นี่เป็นสิ่งที่เราพอจะคาดหวังได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นในภาวะอย่างนี้ รายได้จากภาษีจะลดลง ในขณะที่เดียวกันเรามีหนี้มหาศาล แล้วก็ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลก็จะต้องมากขึ้นด้วย จะเอาเงินมาจากไหน เป็นเรื่องที่หนักอก

วารุณี : มาถึงตอนนี้ก็ถึงเวลาอันสมควร เพราะเราได้ใช้เวลาแลกเปลี่ยนสนทนากันมาสอง ชั่วโมงกว่า มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนต้องขอขอบคุณอาจารย์ผาสุก พงษ์ไพจิตร มากนะคะ ที่กรุณาสละเวลามาจากกรุงเทพฯ แต่เช้า แล้วเดี๋ยวก็จะกลับบ้านแล้ว

และสำหรับเสาร์หน้าจะเป็นเรื่องต่อเนื่อง ก็คือกระบวนการความเป็นท้องถิ่น โดยท่านอาจารย์เสน่ห์ จามริก หวังว่าวันเสาร์หน้าก็เจอกันนะคะ ประมาณบ่ายสองโมง ขอขอบคุณมากค่ะ

ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

จบปริญญาตรีและโททางเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยโมแนซ ประเทศออสเตรเลีย แล้วกลับมาเป็นอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2515 ก่อนศึกษาต่อจนจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานกรรมการศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรรมการ อนุกรรมการฝ่ายวิจัย คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ในวงราชการ (ป.ป.ป.) และกรรมการในคณะกรรมการที่ปรึกษานานาชาติของโครงการละตินอเมริกาและลุ่มแปซิฟิก มหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย ณ ซานดีเอโก (UCSD) สหรัฐอเมริกา

บุกเบิกงานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อแสวงหาข้อมูลสถิติเกี่ยวกับธุรกิจนอกระบบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมและความสำคัญของเศรษฐกิจผิดกฎหมายที่ผูกพันใกล้ชิดกับเศรษฐกิจและการเมืองไทย ดีแต่ถึงด้านมืดของอิทธิพลในสังคมไทยอย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องเร่งแก้ไขอย่างจริงจัง เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจการค้าประเวณีเรื่อง *From Peasant Girl to Bangkok Masseuses* (1982) ปัญหาการคอร์รัปชันของนักการเมืองและข้าราชการไทยเรื่อง *คอร์รัปชันกับประชาธิปไตยไทย* (2537) *คอร์รัปชันในระบบราชการไทย* (2541) และธุรกิจนอกฎหมายเรื่อง *หวย ซ่อง บ่อน ยาบ้า : เศรษฐกิจนอกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย* (2543) และ *อุตสาหกรรมพนัน : ไทย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลียและมาเลเซีย* (2543)

กระบวนการความเป็นท้องถิ่น ในยุคโลกาภิวัตน์

โดย

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
นักวิชาการอิสระสาขารัฐศาสตร์

สมเกียรติ ตั้งนโม : สำหรับเสาร์ที่สามของเดือนกุมภาพันธ์นี้ เป็นเรื่องต่อจากคราวที่แล้ว ซึ่งเราจะเสนอเรื่องกระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ รายการเสวนาของชั้นเรียนมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในสองครั้งที่ผ่านมาซึ่งได้เสนอไปแล้วก็คือ วัฒนธรรมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ เสนอโดยท่านอาจารย์อานนท์ กาญจนพันธุ์ ส่วนเสาร์ที่สองเสนอโดยท่านอาจารย์ผาสุก พงษ์ไพจิตร ในเรื่องเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์

สำหรับในวันนี้ เป็นตอนที่ต่อเนื่องกันในกระบวนการวิชา “ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์ 101” ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เราได้รับเกียรติจากท่านอาจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นผู้นำการเสวนาในวันนี้ ในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งในขณะที่อาจารย์พูดในช่วง 40 นาทีแรกนั้น เราจะมีการบินตีเทปเพื่อไปตัดต่อสำหรับออกรายการที่ทรนศน์ท้องถิ่น¹ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ร่วมกับช่อง 11 สำนักประชาสัมพันธ์เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่ รายการนี้จะออกอากาศทางช่อง 11 ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน เวลา 12.05-13.00 น. โดยในการออกอากาศจะเป็นการรวมกระบวนการวิชา “ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์ 101” ทั้ง 4 สัปดาห์ที่เปิดให้ชั้นเรียนนี้เข้าด้วยกัน

ช่วง 40 นาทีแรก อาจารย์เสน่ห์จะเป็นผู้นำเสนอ แล้วหลังจากนั้นจะเปิดให้วงสนทนาซักถามต่อไปอีกประมาณชั่วโมงครึ่ง หรือจะพูดคุยกันหรืออภิปรายร่วมก็ได้แต่สะดวกนะครับ ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์เสน่ห์ครับ

เสน่ห์ จามริก : นมัสการพระคุณเจ้า เพื่อน ๆ น้อง ๆ ลูก ๆ ก่อนอื่นก็ต้องขอขอบคุณนะครับที่ได้ให้เกียรติผมมาร่วมเสวนาในวันนี้ ซึ่งเป็นเรื่องต่อเนื่องกับที่พูดมาแล้วสองครั้ง ผมคิดว่าเรื่องของโลกาภิวัตน์ เรื่องของท้องถิ่น เป็นเรื่องที่จะเป็นปัญหายั่งยืนยาวต่อไปอีก 20-30 ปีข้างหน้า การจับเรื่องนี้ขึ้นมาจึงเป็นสิ่งตรงประเด็นที่สุด

ผมอยากจะนำการเสวนาโดยการตั้งคำถามว่า “3 อย่างไร” ซึ่งอาจมีการซ้ำซ้อนกับเรื่องที่อาจารย์อานนท์และอาจารย์ผาสุกพูดไปแล้วบ้างแต่ก็คิดว่าจะมีมุมมองที่หลากหลายออกไป

---

¹ ดูเชิงอรรถหน้า 40

จุดประสงค์ก็เพื่อจะให้เราได้มองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่า มันมีความซับซ้อน มันมีความหลากหลาย จุดประสงค์ของผมนั้นก็คือว่า ความซับซ้อนและความหลากหลายดังกล่าวนี้แก่นสารของมันอยู่ที่ตรงไหน แล้วก็จะไม่เข้าไปในรายละเอียดอะไรมากนัก

คำถามที่ว่า “3 อย่างไร” อันดับแรกก็คือว่า คงต้องย้อนไปพูดถึงเรื่องของโลกาภิวัตน์สักนิดหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคำถามที่ว่า **โลกาภิวัตน์นั้นได้พัฒนาอย่างไร**

โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สองและในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา แล้วก็ทวีความร้อนแรงขึ้นในช่วงหลังการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและการล่มสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ ที่พูดตรงนี้ก็เพื่อให้เห็นว่า โลกาภิวัตน์นั้นเป็นสิ่งที่มีความพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นผมคิดว่าการที่จะมองไปถึงเรื่องของท้องถิ่นนั้น เราต้องมองถึงต้นสายปลายเหตุของโลกาภิวัตน์ให้ชัดเจน

เรื่องพลวัตของโลกาภิวัตน์นั้น เราต้องทำความเข้าใจกันพอสมควรเพื่อจะถามองว่า ผลกระทบเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นประเด็นที่สอง ก็คือว่าเมื่อมันมีพลวัตและการเปลี่ยนแปลง **ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมองกันอย่างไร** เราอาจมองในรายละเอียดมากมายเกี่ยวกับผลกระทบซึ่งมีต่อเรื่องทางวัฒนธรรม อย่างนั้น อย่างนี้ มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจการเงิน ซึ่งผมอยากนำเสนอว่าเราจะมองอย่างไร ในจุดนี้ผมอยากนำเสนอว่า ให้มองในเชิงของผลกระทบต่อสิ่งที่ผมเรียกว่า “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ซึ่งจะเป็นแก่นสารที่นำไปสู่อะไรหลาย ๆ อย่าง และอยากให้จับประเด็นตรงนี้ให้เป็นหลักการเอาไว้ เพื่อที่จะนำไปสู่คำถามที่สามก็คือ

เราจะมองทางเลือกจากสภาพปัญหาที่เป็นอยู่นี้อย่างไร “3 อย่างไร” นี้จะเป็นคำถามและความต่อเนื่องกัน

ในประเด็นแรกคือ **โลกาภิวัตน์ได้พัฒนาและมีความเป็นมาอย่างไร**

จุดประสงค์ของผมนั้นก็เพื่อจะให้มองสิ่งต่าง ๆ และพลวัตต่าง ๆ โดยนัยยะเชิงประวัติศาสตร์และมิติในทางประวัติศาสตร์ เพราะความเปลี่ยนแปลงและจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของมันนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ที่ควรทำความเข้าใจ ในจุดนี้จะพูดเพียงสั้น ๆ ย่นย่อที่สุด เพราะข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ คงเป็นที่รับทราบกันกว้างขวางพอสมควรแล้ว

ถ้าเรามองดูเรื่องของโลกาภิวัตน์ อาจแบ่งเป็นช่วงประวัติศาสตร์ได้สักสองช่วงใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

สำหรับช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ในขณะนั้นก็มีสมมุติฐานมาจากการปฏิบัติอุตสาหกรรม การปฏิบัติอุตสาหกรรมในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดมันก่อให้เกิดระบบทุนนิยมขึ้นมาแบบหนึ่ง ที่เราเรียกกันในภาษาวិชาการว่า “ทุนอุตสาหกรรมนิยม”

ผมคิดว่าตรรกะของทุนอุตสาหกรรมนิยมง่าย ๆ ก็คือ เป็นระบบการผลิตที่อาศัยเครื่องจักร เพราะฉะนั้นก็สามารถที่จะผลิตได้เร็วและได้ปริมาณมาก ด้วยเหตุนี้ โดยตรรกะของทุนอุตสาหกรรมนิยมก็คือต้องการแผ่ขยายออกไปทั่วโลก อันนี้เป็นตรรกะของมัน

ลัทธิจักรวรรดินิยมเกิดขึ้นมาก็จากจุดตรงนี้ มันไม่ใช่เป็นการล่าเมืองขึ้นหรือเอาดินแดนอะไรต่าง ๆ มันเป็นตรรกะของทุนอุตสาหกรรมนิยมซึ่งต้องการที่จะหาตลาดและวัตถุดิบ เมื่อผลิตได้เร็วผลิตได้ปริมาณมาก ๆ แนนอนก็ต้องการหาตลาด และเมื่อผลิตได้เร็วผลิตได้มากก็ต้องการวัตถุดิบ

เพราะว่าประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรมเป็นประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเขตอบอุ่นซึ่งวัตถุดิบมีอยู่น้อย และการที่จักรวรรดินิยมต้องการแผ่อำนาจออกไปทั่วโลก โดยเฉพาะในดินแดนที่เป็นภูมิภาคเขตร้อนนี้ตกเป็นเป้าหมายสำคัญก็เพราะว่าเป็นแหล่งอันอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะความหลากหลายทางชีวภาพ อันนี้เป็นเป้าหมาย เพราะฉะนั้นตรงนี้ครับ ความหมายของโลกาภิวัตน์ในยุคจักรวรรดินิยมซึ่งสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก็คือการดำรงคงอยู่ของการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือถ้าไม่มีการแผ่ขยายแบบนี้ ระบบนี้อยู่ไม่ได้ นี่ก็เป็นตรรกะของมัน ซึ่งบังคับผลักดันให้ต้องมีการขยายออกไป

แต่ในขณะเดียวกัน จุดอ่อนของจักรวรรดินิยมก็มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดอ่อนสองประการด้วยกันที่จะทำให้มันไม่สามารถดำรงอยู่ได้ก็คือ

ประการแรก จักรวรรดินิยมเป็นกระแสที่กระตุ้นให้เกิดกระแสชาตินิยม ซึ่งเราก็ทราบดีอยู่แล้วว่าเกิดกระแสชาตินิยมขึ้นในสงครามโลกทั้งสองครั้ง ในขณะเดียวกัน ลัทธิจักรวรรดินิยมได้ก่อให้เกิดการแตกแยกภายในของมหาอำนาจอุตสาหกรรมด้วยกัน เป็นการแย่งดินแดน แย่งตลาด แย่งแหล่งวัตถุดิบ อะไรพวกนี้

เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นจุดที่ทำให้ความยั่งยืนต่าง ๆ ของระบบทุนอุตสาหกรรมเป็นไปไม่ได้ อย่างลืมหลักที่เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดไม่ว่าจะเป็นโลกาภิวัตน์ในยุคไหนก็ตาม ก็คือระบบทุนอุตสาหกรรมอันนี้เป็นที่มาของการล่มสลายของโลกาภิวัตน์ในยุคจักรวรรดินิยมช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นยุคใหม่ของโลกาภิวัตน์ ในแง่ที่ว่าต้องพยายามหาคำตอบกับจุดอ่อนของโลกาภิวัตน์ในยุคแรก กล่าวคือต้องหาเอกภาพของระบบทุนอุตสาหกรรมนิยมให้ได้ จะมาแบ่งกันหรือแบ่งดินแดนกันเหมือนกับสมัยก่อนหน้าไม่ได้แล้ว

เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่จะเป็นจุดรวมแห่งเอกภาพของทุนอุตสาหกรรมนิยม ก็คือ “ระบบตลาด” นั่นเอง ระบบที่เรียกว่า “เศรษฐกิจเสรี” หรือว่า “ตลาดเสรี” หมายความว่าการรวมให้เกิดเอกภาพเพื่อจะร่วมกันครอบงำตลาดและแหล่งวัตถุดิบด้วยในขณะเดียวกัน

อันนี้ก็เป็นที่มาของคำตอบว่า เพราะอะไรในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แทนที่โลกาภิวัตน์จะเป็นพลังในการแผ่ขยายอำนาจโดยการออกหน้าเสียเอง ก็จัดตั้งสถาบันเศรษฐกิจการเมือง

ระหว่างประเทศอย่างที่เราู้จักกันแล้ว เช่น ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศแล้วก็แกตต์ (ข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า) ฯลฯ ซึ่งอันนี้ก็เป็นด้านหน้าหรือหัวหอกในการที่จะขยายอำนาจของทุนอุตสาหกรรมนิยมไปทั่วโลก

สิ่งเหล่านี้จะออกมาในรูปของกระแสการผลักดันการพัฒนา กระแสการค้า กระแสการเงิน การคลัง ทั้งสามสถาบันจะทำหน้าที่เป็นหัวหอกของทุนอุตสาหกรรมนิยมภายใต้ลัทธิเศรษฐกิจตลาดเสรีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อันนี้เป็นที่มาของการรวมตัวกันของพวกจีเจ็ด (ประเทศอุตสาหกรรม 7 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และแคนาดา) จีแปด (กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมประชาธิปไตย คือกลุ่มจีเจ็ดและรัสเซีย) อะไรพวกนี้ ซึ่งเป็นสภาพที่เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นตรงนี้ กระแสโลกาภิวัตน์หลังสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้ยี่ห้อของเศรษฐกิจตลาดเสรีนี้ ก็จะเป็นกระแสที่ควบคู่กันไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีชีวภาพ ซึ่งจะเป็นอาวุธสำคัญที่ทำให้การขยายอำนาจเป็นไปอย่างรวดเร็ว

แล้วก็ความหมายของโลกาภิวัตน์ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งมองเห็นประเทศเขตร้อนเป็นแหล่งวัตถุดิบนั้น ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพ ก็จะทำให้มองเห็นแหล่งวัตถุดิบในประเทศเขตร้อนอย่างของไทย พม่า ของอะไรแถว ๆ นี้ ไม่ใช่เป็นเพียงแหล่งซึ่งจะไปเก็บเกี่ยววัตถุดิบเพื่อเข้าระบบการผลิตอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ก็มองเห็นแหล่งเหล่านี้ในเชิงที่ผมขอใช้คำว่า แทนที่จะเป็นตัววัตถุดิบ เป็นทรัพยากร แต่เขาจะมองเห็นเป็น “ฐานทรัพยากร”

ตรงนี้ครับ ที่ทำให้โลกาภิวัตน์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้ยี่ห้อของเศรษฐกิจตลาดเสรี มันค่อนข้างเป็นไปอย่างเข้มข้นแล้วก็มีประสิทธิภาพสูง และในประการสำคัญ ยังเป็นกระแสที่ไม่บ่อนทำลายความเป็นชาตินิยมของประเทศที่กำลังพัฒนาด้วย

หมายความว่าโลกาภิวัตน์ในยุคของเศรษฐกิจตลาดเสรีนั้น เป็นโลกาภิวัตน์ที่มีการแบ่งสรรอำนาจและผลประโยชน์กับชนชั้นนำของประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาอย่างของไทยเรา

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศต่าง ๆ ที่กำลังพัฒนาก็คือ เกิดปัญหาการแบ่งแยกและช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับประชากรส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งเป็นชนบทที่เป็นแหล่งของฐานทรัพยากร

ความหมายของชนบทนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งที่จะเก็บเกี่ยวผลิตผลทางการเกษตรไปส่งออก เพื่อนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาจนเจืออุตสาหกรรมอย่างที่เราทำในช่วงแรก ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในช่วงหลังซึ่งเป็นช่วงของการพัฒนาเทคโนโลยี ก็จะมีมองชนบทว่าเป็น “ฐานทรัพยากร” ที่จะนำมาซึ่งการแผ่ขยายอำนาจอิทธิพลในเชิงของการผลิตอาหารกับยาด้วย

เราคงทราบว่ายาคือตัวที่จะเป็นหัวหอกสำคัญอย่างมาก ซึ่งหมายความว่ามันจะเป็นตัวเข้ามาครอบครองหรือครอบงำ ไม่ใช่ในเชิงของผลประโยชน์เท่านั้น แต่จะเป็นการครอบครองครอบงำในเชิงของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การบริโภคทั้งหมดนี้ด้วย

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า ลักษณะของโลกาภิวัตน์ภายใต้เศรษฐกิจตลาดเสรี จึงเป็นโลกาภิวัตน์ที่ไม่ใช่เพียงในระดับที่เราเรียกว่าอำนาจนิยมเท่านั้น แต่จะเป็นลักษณะของอำนาจเบ็ดเสร็จ คือจะเข้ามาควบคุมและครอบงำทั้งชีวิต จิตใจ ความคิดความอ่าน

และตอนนี้ ระบบการศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็จะเป็นระบบการศึกษาที่มองดูตะวันตกเป็นต้นแบบการผลิต โดยเฉพาะการผลิตพวกผู้เชี่ยวชาญหรือเทคโนโลยีที่เราเรียกว่ามืออาชีพกันนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มชนชั้นนำ เวลาที่ผมพูดถึงชนชั้นนำตอนนี้ ผมไม่ได้หมายความว่าผู้นำที่อยู่ในระบบการเมืองหรือระบบราชการ

เดี๋ยวนี้เรามีชนชั้นนำที่ถูกหล่อหลอมจากระบบอุตสาหกรรมนิยมที่จะทุบความคิดความอ่าน เชื่อมโยงไปกับกระแสของโลกาภิวัตน์ ช่องว่างมันเกิดขึ้นตรงนี้ แล้วก็ช่องว่างที่ไม่สามารถสื่อสารกันได้เลย

ทีนี้เรื่องโลกาภิวัตน์ที่ผมอยากจะพูดเป็นอย่างสุดท้ายก็คือว่าลักษณะที่เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จ มันจะทวีความรุนแรงเข้มข้นขึ้น โดยเฉพาะช่วงหลังการพังทลายของกำแพงเบอร์ลิน การล่มสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้อำนาจความเป็นใหญ่ในเศรษฐกิจการเมืองรวมทั้งการทหารของโลก ไม่มีการดุลอำนาจกันอีกต่อไปแล้วในระดับเวทีการเมืองโลก

โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่เกือบจะเรียกว่าเป็นเจ้าโลก เพราะฉะนั้นโลกาภิวัตน์จึงมีลักษณะที่เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นอำนาจที่เข้าไปอยู่ภายใต้การครอบงำของบรรษัทข้ามชาติ

พวกสถาบันเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลกก็เป็นเพียงหัวหอกของบรรษัทข้ามชาติต่าง ๆ การศึกษาและการวิจัยเทคโนโลยีก็จะอยู่ในกำมือของบรรษัทข้ามชาติ อันนี้เป็นสิ่งที่เรารู้อยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาหรือผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ นี่ก็เป็นสาระโดยสังเขปว่าโลกาภิวัตน์ที่เราพูดถึงนี้มันได้พัฒนามาอย่างไร มันมีพลวัตในการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร

พอพูดถึงตรงนี้แล้ว ผมคิดว่าเราพอที่จะฉายภาพของปัญหาต่อไปใน 20-30 ปีข้างหน้าว่าโลกาภิวัตน์อันนี้มันคงส่งผลกระทบมากมายในเชิงของการรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ ที่จะเข้าไปครอบครอง ครอบงำวิถีชีวิต ความคิดความอ่าน โดยเฉพาะการบริโภค ก็จะเป็นการบริโภคที่ได้รับการเสริมส่งอย่างสูงจากเทคโนโลยีต่าง ๆ

วิชาความรู้ โดยเฉพาะการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์นี่ ก็จะเป็นเพียงเครื่องไม้เครื่องมือหรือกลไกของกระแสโลกาภิวัตน์ ตรงนี้ผมอยากให้นิสิตนักศึกษาได้ตระหนักตรงนี้นะ ในการเข้าไปเรียนตอนนี้ คนหนุ่มคนสาวก็แย่งชิงกันสอบเข้าไปในมหาวิทยาลัยเยอะแยะ คนในรุ่นใหม่ ๆ อย่างนี้

จะได้ไม่เข้าไปตกเป็นเหยื่อของการครอบงำแบบเบ็ดเสร็จในเชิงของความคิด ในเชิงของรสนิยมการบริโภค ต่าง ๆ เหล่านี้

โดยเฉพาะนิเทศศาสตร์ ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญค่อนข้างมากแล้วพวกเราไม่ค่อยพูดถึงกัน เราแต่แต่นักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ ตอนนี้อีกกำลังมีนักกฎหมาย นักนิติศาสตร์ ที่กำลังจะเข้ามาครองบ้านเมืองในยุคของการปฏิรูป แต่ว่านิเทศศาสตร์เรามักจะมองข้ามกันไป

ผมขอสรุปตรงนี้นะครับว่า โลกาภิวัตน์ที่ผมพูดมาแค่นี้ก็คงจะมองเห็นความเห็นพลวัตว่ามันค่อนข้างรอบด้านและมีมิติหลาย ๆ อย่างที่เราคิดไม่ถึง เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว คำถามที่สองก็คือว่า

เราจะมองผลกระทบอย่างไร

ผมได้พูดในตอนต้นแล้วว่า จะขอเน้นในเรื่องวัฒนธรรมการเรียนรู้ซึ่งเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของโลกาภิวัตน์เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สองคือการเข้ามาครอบงำชีวิตจิตใจของชนชั้นนำ ทั้งในระดับผู้นำทางการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการ แล้วก็ชนชั้นกลาง

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หรือกลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้ ตกอยู่ภายใต้การครอบงำในทางวัฒนธรรมการเรียนรู้ ผมคิดว่าปมปัญหาที่เกิดขึ้นมีมากมาย เราประจักษ์ว่าปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากและหลากหลายซับซ้อน แต่จริง ๆ แล้วปมสำคัญอยู่ที่ตัววิถีคิด ซึ่งผมเรียกว่า “วัฒนธรรมการเรียนรู้”

มันมีช่องว่างอย่างมากระหว่างชนชั้นนำกับสามัญชนที่ด้อยโอกาสหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นนั้น ผมคิดว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากช่องว่างนี้ เป็นปัญหาที่ความจริงรักภักดีของชนชั้นนำ ซึ่งไปฝากความหวังไว้กับกระแสของโลกภายนอก

ตรงนี้จะสะท้อนให้เห็นได้จากนโยบายของรัฐ นโยบายของรัฐที่เป็นช่องว่าง แล้วไม่สามารถอธิบายกันได้ ไม่สามารถที่จะสื่อสารกันได้ ก็ตรงนี้เป็นกระแสที่เขามองว่าอนาคตของบ้านเมืองรวมทั้งของประชาชนโดยส่วนรวมจะต้องเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ทุกวันนี้ข้อถกเถียงก็จะอยู่ตรงนี้

จะเห็นว่าผู้นำทางการเมืองที่ได้มาจากระบบการเลือกตั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า จะเกิดระบบการเมืองที่สามารถจะตอบปัญหาช่องว่างอันนี้ได้ ในทางตรงกันข้าม เราจะเห็นช่องว่างที่เกิดขึ้นมามากมาย แม้กระทั่งในยุคของรัฐบาลที่มีผู้นำมาจากลูกชาวบ้าน อันนี้ไม่ได้เป็นของผิดปกติอะไรเลย

ผมไม่อยากมองในแง่ตัวบุคคล แต่อันนี้มันเป็นระบบที่ผมคิดว่าในจุดนี้จะเป็นจุดที่เราจะต้องพยายามหาคำตอบ การที่พูดว่าหาคำตอบผมไม่ได้หมายความว่า จะหาคำตอบจากผู้นำ

ผมคิดว่าในกระแสอำนาจเบ็ดเสร็จของโลกาภิวัตน์ เป็นการยากที่เราจะเสนอแนะนโยบายอะไร เท่าที่เป็นมาตลอดเวลานั้น เราฝากความหวังฝากข้อร้องเรียนในเชิงนโยบายหรือการเรียกร้องต่าง ๆ กับตัวผู้นำ จริง ๆ แล้วมันไม่เคยบังเกิดผลเลย และจะไม่วันบังเกิดผลด้วย

เมื่อสักครู่นี้ตอนรับประทานอาหารกลางวันก็ยังพูดคุยกันถึงเรื่องนี้ ผมได้ตั้งข้อสังเกตว่า แม้แต่รัฐบาลทักษิณก็เช่นเดียวกัน รัฐบาลทักษิณนั้นก็เหมือนชนชั้นนำอื่น ๆ ที่ตกอยู่ภายใต้ วัฒนธรรมการเรียนรู้ของโลกาภิวัตน์เช่นเดียวกัน ว่าโลกาภิวัตน์นั้นเป็นทางออกที่ดีที่สุด

นโยบายอย่างเช่น การรักษาพยาบาล 30 บาท กองทุนหมู่บ้าน หรือว่าการพักการชำระหนี้ จริง ๆ แล้วมันเป็นเพียงนโยบายที่จะผ่อนคลายความปั่นป่วนที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกับชุมชนระดับรากหญ้า โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่กับฐานทรัพยากร

ในตอนนั้นผมพูดแล้วว่า โลกาภิวัตน์ภายใต้ยุคของเศรษฐกิจตลาดเสรีนั้นก็คือ โลกาภิวัตน์ที่มองไปยังประเทศที่กำลังพัฒนาโดยเฉพาะในเขตร้อน มองในเชิงของการพยายามที่จะเข้าไปครอบครองครอบงำฐานทรัพยากร ไม่ใช่เข้าไปครอบครองครอบงำในเชิงยึดดินแดน

แต่เข้าไปครอบครองครอบงำด้วยเทคโนโลยี ทั้งข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยีชีวภาพ แล้วเขาก็ผลิตกลไกที่ขึ้นมาที่เรียกว่าสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

ระบบสิทธิบัตรอะไรพวกนี้ก็จะจะเป็นระบบที่นำเข้ามาสู่การครอบครองครอบงำฐานทรัพยากร โดยไม่ต้องใช้กำลังเข้ามาบีบบังคับ เป็นเพียงใช้สื่อวัฒนธรรมการเรียนรู้โดยผ่านผู้นำเข้ามา

เพราะฉะนั้นบรรดาผู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ นักเทคโนโลยี นักธุรกิจ หรือ ศาสตราจารย์ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นศาสตร์ที่รองรับความต้องการที่จะเข้ามาครอบงำตรงนี้ โดยการไปช่วยเสริมของระบบทรัพย์สินทางปัญญา

ผมตั้งคำถามและข้อสังเกตง่าย ๆ มานานแล้วว่า เพราะเหตุใดกรรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงไปอยู่ในกระทรวงพาณิชย์ จะเห็นได้ว่าเรามองทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงแลกเปลี่ยนและการส่งออกใช้หรือไม่ เพราะว่าการที่กรรมทรัพย์สินทางปัญญาเข้าไปอยู่ในกระทรวงพาณิชย์ ก็เป็นช่องทางแลกเปลี่ยนที่เปิดทางสะดวกให้กับการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา คือการใช้สิทธิบัตรผูกขาดในเชิงของการกุมอำนาจทางเทคโนโลยีเข้ามา แล้วเราก็แลกเปลี่ยนโดยการผ่อนคลายการส่งออกของเราด้วยสิทธิพิเศษอะไรต่าง ๆ

ผมคิดว่าการจัดกลไกการบริหารของรัฐตรงนี้ก็เป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นประเด็นที่จะเสนอให้เห็นว่า เรื่องของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องที่เราค่อนข้างจะไม่พูดถึงกันนัก แต่ผมคิดว่ามันเป็นระบบที่มีความร้ายแรงค่อนข้างสูงในการเปิดทางสะดวกให้กระแสอำนาจเศรษฐกิจการเมืองภายนอกเข้ามาครอบครองครอบงำ

เราจะเห็นได้ว่า ระบบอันนี้จะเป็นระบบที่ทำให้กลไกของรัฐทั้งในด้านของกระบวนการยุติธรรม ตำรวจ กลายเป็นกลไกของการเข้ามาทำหน้าที่ให้กับระบบทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งผูกขาดโดยอำนาจอุตสาหกรรมจากภายนอก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา

จะเห็นว่าทั้งหมดเหล่านี้มันเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน กระทบและสะท้อนไปให้เห็นถึงการจัดกลไกต่าง ๆ ข้างต้น แต่จริง ๆ แล้วทั้งหมดนี้ผมคิดว่าเป็นผลจากการที่เราอยู่ภายใต้การครอบงำของ

วัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งมองเห็นโลกาภิวัตน์เป็นวิถีทางที่ดีที่สุด และประเทศชาติบ้านเมือง เราจะต้องเดินไปตามนั้น ก็เป็นปัญหาเรื่องที่เป็นช่องว่างซึ่งเราต้องหาคำตอบ

ข้อสำคัญที่ผมอยากตั้งข้อสังเกตสุดท้ายในช่วงนี้ก็คือ เรื่องความสำคัญของฐานทรัพยากร ผมคิดว่าขณะนี้เรามีกระบวนการต่อสู้มากมายเพื่อพยายามยื่นหยัดในเรื่องสิทธิของชุมชนต่าง ๆ ในขณะที่เราเดินมาในทิศทางที่ค่อนข้างจะเป็นปฏิริยาธรรมชาติที่สุดที่จะตอบสนองต่อการคุกคามจากภายนอก ซึ่งจะเข้ามาครอบครองครอบงำฐานทรัพยากรอันนี้

แล้วเราก็มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มาตราที่ 46² และ 56³ อะไรต่าง ๆ ที่มารองรับสิทธิในเรื่องของฐานทรัพยากร ผมอยากจะหมายเหตุตรงนี้ก็คือน่าจะว่า รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะมาตราที่ 46 และ 56 ก็เป็นผลอันหนึ่งจากการที่มีนักนิติศาสตร์ ผมออกชื่อก็ได้ คือ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ก็เป็นคนหนึ่ง ซึ่งมาร่วมทำการวิจัยเรื่องป่าชุมชนในหลาย ๆ ปีที่ผ่านมา อันนี้ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง ที่เราได้นักนิติศาสตร์คนหนึ่งที่เขาวิจิตรคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเรียนรู้เข้าไปสอดแทรกในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป

แต่ผมอยากจะทำมองกระบวนการที่เป็นจุดอ่อนของการปฏิรูป ซึ่งเคยพูดมาหลาย ๆ ครั้งว่า กระบวนการปฏิรูปการเมืองในช่วงนี้ เรามองว่าเรามีรูปแบบของประชาธิปไตย รูปแบบของการเมืองภาคประชาชนค่อนข้างจะครบเครื่อง และอะไรต่าง ๆ อีก เช่น กลไกการเลือกตั้ง มีองค์กระอิสรระมีการเปิดสิทธิเสรีภาพให้กับการเมืองภาคประชาชน ซึ่งผมจะไม่เจาะในในช่วงนี้ เรายังแยกไม่ออกเกี่ยวกับเป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะให้เกิดการปฏิรูปการเมือง เพราะฉะนั้นการปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันนี้ ในส่วนหนึ่งที่สำคัญคือ ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่จะเปิดทางสะดวกให้กระแสทุนใหม่เข้ามาแทนที่กระแสทุนเก่า

---

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2541 มาตราที่ 46 ระบุว่า “บุคคลซึ่งร่วมกันเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตราที่ 56 ระบุว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

อย่าลืมนะครับ ถ้าเราย้อนหลังไปนี้ กระแสทุนเก่าคือกระแสทุนพวกตระกูลต่าง ๆ ที่เคยร่วมมือกัน หรือที่เคยเข้าไปรับการลงทุนจากยุคของเผด็จการทหาร นี่เป็นพัฒนาการของระบบทุนของไทย เป็นระบบที่นำมาซึ่งการคอร์รัปชันอะไรต่าง ๆ เป็นระบบที่ถ้าพูดตามภาษาของโลกาภิวัตน์ในสมัยคุณอนันท์ก็คือ เป็นระบบที่ขาดความโปร่งใส ขาดความรับผิดชอบ ขาดธรรมาภิบาล (good governance) ศัพท์ต่าง ๆ พวกนี้เป็นหลักการของกระแสโลกาภิวัตน์ช่วงสิบกว่าปีนี้ ภายใต้กระแสของบรรษัทข้ามชาติที่มีความต้องการที่จะหลายระบบทุนกระแสเก่าลง

ปฏิรูปการเมืองคราวนี้ก็ตาม วิถีพิเศษธุรกิจที่ผ่านมา 2-3 ปีก็ตาม บทบาทของไอเอ็มเอฟ บทบาทของธนาคารโลก ในการเข้ามากำหนดกฎเกณฑ์ในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจการเงิน รวมทั้งธนาคารโลกที่ให้นักวิชาการทำวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปกฎหมาย เช่น ปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับการล้มละลาย อะไรต่าง ๆ ก็ตาม จะเห็นได้ว่าเป็นกระแสที่รองรับการปฏิรูปในกระแสของโลกาภิวัตน์

ผมอยากจะแยกแยะตรงนี้ว่า เรื่องนี้ก็เป็นปัญหาของวัฒนธรรมการเรียนรู้ก็ เพราะว่าบรรดานักวิชาการและนักอะไรต่อมิอะไรก็ถูกทำให้กลายเป็นมือเป็นไม้ เป็นกลไกของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่จะทำการปฏิรูปเพื่อพังหลายกระแสทุนเก่า แล้วก็ปฏิรูปกลไกของรัฐให้เอื้อต่อการเข้ามาซึ่งกระแสทุนใหม่ กระแสปฏิรูปที่พูดถึงนี่ เป็นกระแสปฏิรูปที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่รับการปฏิรูปให้เข้ากับกระแสของโลกาภิวัตน์

แต่ในขณะเดียวกัน อีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นกระบวนการปฏิรูปเหมือนกัน แต่ไม่ตรงกัน ขอให้ดูมาตรา 46 และ 56 ว่าเป็นตัวสะท้อนกระแสปฏิรูปอีกกระแสหนึ่ง ผมอยากจะแยกแยะตรงนี้ เพราะในขณะนี้เราพูดถึงเรื่องการปฏิรูปการเมืองอย่างค่อนข้างปะปนกัน ถ้าแยกไม่ออกผมคิดว่าบางทีที่เราไปอาศัยมือนักวิชาการ เราอาจไม่รู้ว่านักวิชาการเขาอยู่กระแสไหน

เพราะฉะนั้นเราคงต้องชัดเจนเหมือนกันว่า กระแสการปฏิรูปตรงนี้แนวทางที่เราต้องการนั้นคืออะไร

ตรงนี้ก็มาถึงประเด็นสุดท้ายที่อยากจะพูดก็คือ ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว **เราจะมองทางเลือกอย่างไรจากกระแสโลกาภิวัตน์**

อันนี้ก็เข้ามาถึงเรื่องของการปกครองท้องถิ่น

ในประการแรก ผมคิดว่าทางเลือกอันนี้เป็นทางเลือกที่เราไม่อาจคาดหวังได้จากชนชั้นนำ เพราะเหตุผลเกี่ยวกับช่องว่างและเหตุผลของวัฒนธรรมการเรียนรู้มันเป็นคนละมิติเลย

ผมไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องไปล้มล้างอะไรทำนองนั้น งที่จริงแล้วในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เราไม่มีพลังอะไรที่จะไปล้มล้างใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ที่ผมพูดตรงนี้ก็เพื่อให้เราแยกแยะให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น

มาตราหนึ่งที่ชัดเจนถึงขบวนการปฏิรูปตรงนี้ ซึ่งเน้นหนักไปในทางที่จะเป็นการปฏิรูปตามเจตนารมณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ก็คือ ในมาตรา 87⁴ ที่ว่านโยบายเศรษฐกิจก็ต้องเป็นนโยบายเศรษฐกิจตลาดเสรี อันนี้เป็นการบ่งบอกอะไรหลาย ๆ อย่าง เพราะฉะนั้นในจุดนี้ ถ้าเราจะมองทางเลือก ในข้อสรุปของผม “กระแสชุมชนท้องถิ่น” ก็คือทางเลือก ในข้อสรุปของผม “กระแสชุมชนท้องถิ่น” ก็คือทางเลือก

กระแสชุมชนท้องถิ่นที่เราพูดถึงกันในปัจจุบัน ถ้าจะพูดถึง 2-3 ประเด็นที่พูดมาในตอนแรก คงพอมองเห็นได้ว่า คงจะเป็นกระแสชุมชนท้องถิ่นที่พุ่งเป้าไปที่เรื่องของตัววัฒนธรรมการเรียนรู้ ที่เน้นเป็นจุดสำคัญก็คือว่า มันจะเป็นทางเลือกที่แตกหักหรือค่อนข้างแตกหักจากวัฒนธรรมประเพณีของความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้นำ” กับ “ประชาชน” ที่เคยเป็นมาในอดีต

ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่เคยเป็นมาในอดีตนั้นคงจะต้องมีการแตกหัก เพราะว่าถ้ายังมีจุดเชื่อม อย่างเช่นรัฐบาลทักษิณ เราจะฝากความหวังไว้ที่กองทุนหมู่บ้าน การพักชำระหนี้ ในแง่ที่จะให้เป็นกลไกเป็นนโยบายที่นำไปสู่ความเป็นอิสระของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้

มาตรการและนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมายเป็นเพียงการคลี่คลายปัญหา ไม่ให้ปัญหาในระดับรากหญ้า โดยเฉพาะปัญหาในระดับของฐานทรัพยากรรุนแรงขึ้น อย่าลืมนะครับ เวลานี้วิกฤตสำหรับทุนนิยม ทุนอุตสาหกรรมนิยม วิกฤตสำหรับโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่กลุ่มผู้ใช้แรงงานต่อไปแล้ว แต่จะอยู่ที่ชุมชน ซึ่งมีชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับฐานทรัพยากร

ดังนั้นโลกาภิวัตน์จะมองไปที่ตัวชุมชนกับฐานทรัพยากร แล้วก็ปฏิกริยาของชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่เฉพาะแต่ในสังคมไทย ผมว่าเป็นปรากฏการณ์ทั่วโลกเหมือนกัน ที่ผมพูดตรงนี้ไม่ใช่ว่าต้องการให้เห็นว่า “ชุมชนท้องถิ่น” เป็นคำตอบจากความคิดของผมเท่านั้น แต่ผมได้ข้อสรุปนี้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปัจจุบัน มันเป็นปฏิกริยาที่ตอบสนองต่อกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งไปถึงตัวฐานทรัพยากร

ตัวฐานทรัพยากรตรงนี้นั้นหมายถึงฐานวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้น “วิถีชีวิต” กับ “ฐานทรัพยากร” จึงเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปด้วยกัน ตรงนี้เป็นทางเลือก แต่เราจะมองทางเลือกนี้ได้อย่างไร เราจะบอกว่าชุมชนท้องถิ่นเป็นทางออก เป็นทางเลือก เพียงแค่นั้นคงไม่ได้ เราคงต้องพิจารณาว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว ความหมายของกระแสชุมชนท้องถิ่นตรงนี้นั้นคืออะไร ผมก็กลับไปคิดถึงหลักคิดของผม ก็คือตัววัฒนธรรมการเรียนรู้

ประการแรกทีเดียวต้องตระหนักว่า การจะฝากความหวังให้กับชนชั้นนำที่จะมีนโยบาย มีมาตรการที่ส่งเสริมชุมชนท้องถิ่น รักษาไว้ซึ่งความยั่งยืนของฐานทรัพยากรตามมาตราที่ 46 โดย

⁴ กฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม หรือการจัดให้มีการสาธารณูปโภค”

ถ้าฟังนั้นไม่ได้ พุดง่าย ๆ ก็คือ ชุมชนท้องถิ่นจะต้องออกแรงในการเรียนรู้ด้วยตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้นบทเรียนแรกที่จะต้องพูดถึงก็คือ การแตกหักกับระบบอุปถัมภ์

แต่การแตกหักตรงนี้ไม่ใช่ของง่าย ๆ เพราะว่าในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะช่วงรัฐบาลชาติชาย ที่ใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า แล้วก็เร่งการซื้อขายที่ดิน เป็นกระแสของโลกาภิวัตน์ อย่าลืมว่ามันได้ทะลุทะลวงไปถึงไม่เฉพาะชนชั้นนำในระดับชาติเท่านั้น แต่มันได้มาถึงระดับท้องถิ่นด้วย

แล้วนักวิชาการก็เสนอแนะการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นแบบมี อบต. อบจ. แต่ความจริงแล้ว อบต. อบจ. ในช่วงการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นก็เป็น อบต. อบจ. ซึ่งรวมทั้งสถาบันกำนันผู้ใหญ่บ้าน ที่ส่วนใหญ่ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้ว คำตอบไม่ใช่เป็นตัวองค์กรระดับการปกครองท้องถิ่นที่ว่านี้ แต่จะอยู่ที่ชุมชน

ที่พูดมาข้างต้นมิได้หมายความว่าต้องทอดทิ้ง อบต. อบจ. เราได้เห็นปรากฏการณ์ในหลาย ๆ ที่ อย่างเช่นที่บ้านกรูด ประจวบคีรีขันธ์ การต่อต้านและการต่อสู้เรื่องโรงไฟฟ้านี้ แรกเริ่มเดิมที อบต. ก็อนุมัติโครงการ แต่ชาวบ้านต่อสู้จนทำให้ตัวผู้นำการต่อต้านเองนี้สามารถไปเป็นประธาน อบต. ในขณะนั้น

แต่ว่าแก่นสำคัญของมันก็คือตัวชุมชน ไม่ได้อยู่ที่ตัว อบต. เพราะอบต. น่าจะเป็นเป้าหมายที่กระแสชุมชนจะต้องเข้าไปยึดครอง ไม่ใช่ปฏิเสธ อบต. หมายความว่าจุดเชื่อมโยงลงมาให้เป็นหูเป็นตา เป็นปากเสียงของชาวบ้าน ดึงให้มาเป็นองค์กรของท้องถิ่นให้ได้

ขอให้สังเกตว่า ผมแยกระหว่างตัว “องค์กรที่เป็นทางการ” กับตัว “ชุมชน” ตัวชุมชนนั้นเป็นการเมืองนอกระบบ เป็นการเมืองภาคประชาชน การเมืองภาคประชาชนไม่ได้อยู่ที่ อบต. แต่การเมืองภาคประชาชนสามารถจะเข้าไปอยู่ในการเมืองเป็นระดับทางการได้

จุดของการต่อสู้ของชุมชนท้องถิ่นที่มองเห็นได้คือ มักไปฝากไว้ที่รัฐสภา ที่กรุงเทพฯ อะไรพวกนี้ที่ค่อนข้างอ่อนเต็มที แต่ผมคิดว่าที่เห็นได้ทันทีคือพวก อบต. แล้วก็เกี่ยวพันมากกับเรื่องของการปกป้องรักษาฐานทรัพยากร

พุดง่าย ๆ ก็คือ ประเด็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อไปนี้คือฐานทรัพยากรความมั่นคงของชุมชนอะไรต่าง ๆ พวกนี้จะเป็นกุญแจที่สำคัญที่สุดของพัฒนาการเศรษฐกิจการเมือง ไม่เฉพาะของไทย แต่ของภูมิภาคด้วย

และเมื่อสักครู่ที่ผมได้พูดถึงช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับชาวบ้าน ผมคิดว่าถ้าการเมืองตอนนี้มีความเข้มแข็ง สามารถก้าวไปสู่อบต. ได้ก็จะสามารถเปลี่ยนการเมืองระดับชาติได้ ความสำคัญจะอยู่ตรงนี้น่ามากกว่าก็จะสามารถเปลี่ยนการเมืองระดับชาติได้ ความสำคัญจะอยู่ตรงนี้น่ามากกว่า

ทีนี้จะมองทางเลือกอย่างไร

ประการแรกก็คือ จะต้องแตกหักจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์ การเรียกร้องต่อสู้ของผู้คนระดับรากหญ้านี้ได้บรรลุไปถึงความสำเร็จในก้าวหนึ่งซึ่งสามารถดึงชนชั้นนำให้มาสนใจได้ จะเห็นได้จากรัฐบาลทักษิณ ผมคิดว่าพรรคประชาธิปัตย์ต้องเรียนรู้อะไรอีกหลายอย่าง และต่อไปนี่สิ่งที่คุณทักษิณได้นำเสนอมานี้ ไม่มีทางที่จะย้อนหลังแล้ว ต่อไปนี้พรรคการเมืองจะต้องแย่งกันเกี่ยวพาราสิชาวบ้าน

แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า ชาวบ้านจะสามารถทำให้มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้มาเป็นกลไกของตัวเองได้อย่างไร คือผมไม่ได้พอใจเพียงแค่มีกองทุนปีหน้าก็เอากองทุนใหม่อีก คงไม่ใช่อย่างนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้ ผมเห็นว่าจะมองทางเลือกอย่างไรที่เป็นทางเลือกของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นเมื่อแตกหักกับวัฒนธรรมอุปถัมภ์แล้ว คงต้องสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง อัตลักษณ์ของความเป็นชุมชน ซึ่งสายใยที่เคยมีคงต้องสลัดทิ้งไป แล้วก็สร้างอัตลักษณ์ สร้างบุคลิกภาพของการเรียนรู้ใหม่ อย่างเช่นกระแสการปฏิรูปการศึกษาตอนนี้ เราก็ปล่อยให้พวกเทคโนโลยี พวกอะไรต่าง ๆ ที่มานั่งเป็นกรรมการปฏิรูปการศึกษา แต่เมื่อผมดูเรื่องตัวไปแล้ว ล้วนแต่เป็นบุคลากรปฏิรูปที่เป็นที่มาของความล้มเหลวทางการศึกษาทั้งนั้นเลย

เพราะฉะนั้นการปฏิรูปการศึกษาตอนนี้ แม้แต่ครูอะไรพวกนี้ก็เป็นการปฏิรูปในทางที่จะทำอย่างไรที่จะสงวนรักษาผลประโยชน์และอภิสิทธิ์ที่ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น มีหน้ามีตา มีเงินเดือนสูง ก็แค่นั้นเอง ปฏิรูประบบราชการก็เช่นเดียวกัน ก็จะเป็นไปในลักษณะอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ผมคิดว่ากุญแจของการปฏิรูปก็จะอยู่ที่ตรงนี้

คือหมายความว่าเราคงต้องเรียนรู้ให้ชุมชนท้องถิ่นสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง การสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองก็คือ หันกลับมาสู่สิ่งที่เราพูดกันเอาไว้มากมาย คือกลับมาดูฐานทรัพยากร คุณวิถีชีวิต คุณภูมิปัญญา จะต้องฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ให้มีความเป็นตัวตนของตัวเองขึ้นมาให้ได้ แล้วผมคิดว่ามันเป็นความพยายามที่จะฟื้นฟูในสิ่งที่เข้ากับกาลสมัยด้วย

เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ตอนนี้กำลังเป็นกระแสที่ได้รับบทเรียนจากการพัฒนาผ่านมาหลายสิบปี ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบเชิงนิเวศมากมายที่จะนำไปสู่ความไม่มั่นคงของระบบทุนอุตสาหกรรมนิยมเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้นความเป็นห่วงในเรื่องนิเวศและสภาพแวดล้อมของทรัพยากรพวกนี้ ก็เป็นเรื่องของกระแสชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับกระแสโลกด้วย เราน่าจะฉวยโอกาสการเรียนรู้ของโลกตอนนี้ เพื่อช่วยกันพัฒนาภูมิปัญญา พัฒนาขีดความสามารถขึ้นมา นั่นเป็นสิ่งที่ผมคิดว่าจะต้องสร้างอัตลักษณ์ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ของตัวเอง

ประการต่อมาก็คือ เราคงต้องมองความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ตรงนี้เป็นกระบวนการ จะไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนจากรูปนั้นไปสู่รูปนี้ ผมเคยพูดเอาไว้แล้วในบทความเรื่อง

“เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” ได้พูดถึงว่า กระบวนการท้องถิ่นจะพัฒนาไปนั้น จะต้องเริ่มอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อนำไปสู่ความเป็นอิสระของตัวเองอย่างแท้จริง

แล้วคงไม่ใช่ความเป็นอิสระของแต่ละชุมชน เท่าที่มองก็คือ มันมีขั้นตอนบางอย่างที่พอจะพูดโดยสังเขปตรงนี้ คือ

ในขั้นแรก จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของการดำรงชีวิต การผลิต การบริโภค ให้อยู่ในกระแสของการพอมีพอกินให้ได้ การพอมีพอกิน การพึ่งตนเอง เลี้ยงปากเลี้ยงท้องด้วยตัวเอง เป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด แน่แน่นอนว่าฐานะของชุมชนท้องถิ่นในชนบทเราไม่เหมือนกันหมด บางแห่งก็ฐานะค่อนข้างดี แต่ว่าโดยทั่วไป ผมคิดว่าต้องพยายามทำให้ชุมชนท้องถิ่นที่ค่อนข้างยากจนมาก ๆ ก้าวไปสู่ระดับของการพึ่งตนเองในเรื่องปากท้องให้ได้ แล้วจากจุดนั้นมันก็จะพัฒนาในก้าวต่อไปได้

ผมจำคำของครูเกื้อ วงษ์บุญ ที่สุรินทร์ได้ เขาบอกว่า “คนอีสานนี้ถ้าท้องอืดแล้วก็มีศักดิ์ศรี” ผมว่าอันนี้จริงเลย คนเราถ้าเผื่อตรงนี้พอเพียงแล้ว มันก็มีศักดิ์ศรีที่จะก้าวต่อไป ตรงนี้เศรษฐกิจก็จะเป็นเศรษฐกิจที่มีการแปรรูปอะไรต่าง ๆ ขึ้น

ตรงนี้ผมคิดว่า อยากให้ร่วมกันมีส่วนผลักดันในเรื่องปฏิรูปการศึกษา คือไม่ใช่ปล่อยให้เทคโนโลยีที่กรุงเทพฯ ว่ากันไป ตรงนี้คิดว่าชุมชนท้องถิ่นทุกแห่งที่รวมตัวกันได้ แม้แต่สมัชชาคนจน คงต้องมองไปที่ชุมชน มองไปที่ฐานทรัพยากร มองไปที่เรื่องที่ดิน ซึ่งเดี๋ยวผมจะพูดเรื่องการปฏิรูปที่ดิน ผมคิดว่าต้องไปวางรากฐานตรงนั้นให้ได้

แล้วเราก็จะก้าวเดินไปสู่เศรษฐกิจที่มันจะเติบโตขึ้น มีการแปรรูปมีการรู้จักใช้ภูมิปัญญา ใช้วัสดุในท้องถิ่น ซึ่งค่อนข้างมีพอสมควร โดยเฉพาะที่ผมเห็นว่าสามารถแปรรูปเป็นธุรกิจ เป็นอุตสาหกรรมได้คืออาหารกบยา อันนี้เป็นจุดแข็งของชนบท แต่ว่าถ้าเราปล่อยให้ ธุรกิจอาหารกบยา ก็จะกลายเป็นเหยื่อโอชะของคนในกรุงมากกว่า ผมอยากให้มีองจุดแข็งตรงนี้

ในสังคมไทย ในชุมชน มันมีพรสวรรค์ มีขีดความสามารถ มีภูมิปัญญาอย่างมาก ๆ ในเรื่องอาหารกบยา ใครก็ตามที่สนใจเรื่องแพทย์แผนไทย เรื่องอะไรต่าง ๆ ผมอยากให้เราเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นที่จะสามารถพัฒนาเรื่องการแพทย์แผนไทย การนวด การใช้สมุนไพร อาหารการกิน พวกนี้ ให้มันเกิดคุณภาพชีวิตขึ้นมา

สิ่งเหล่านี้อย่าทำเป็นเล่นไปนะ ยังมีจุดอ่อนเยอะ ผมไปเห็นที่อีสานนี้มีจุดอ่อนเยอะ อาหารการกินมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ว่าก็ยังชอบกินปลาดิบกันอยู่ เป็นต้น เพราะฉะนั้น วิทยาการสมัยใหม่ก็สามารถจะเข้าไปช่วยขยายให้สิ่งที่มีมันเป็นภูมิปัญญาอยู่แล้ว สามารถทำให้เกิดคุณภาพชีวิตได้

และสุดท้ายที่ผมมองก็คือ มีอีกสองขั้นตอนซึ่งผมคิดว่าจะเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาในกระแสชุมชนท้องถิ่น คือการก้าวไปสู่ความเป็นเครือข่าย แล้วก็สร้างสิ่งที่ผมเรียกว่า

เศรษฐกิจชุมชนขึ้น เศรษฐกิจชุมชนไม่อาจเป็นไปได้ถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจของแต่ละชุมชนแต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยน อะไรต่าง ๆ พวกนี้

เพราะว่าเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นเศรษฐกิจที่ต้องการความหลากหลายในภาษาของอดัม สมิท (Adam Smith ค.ศ. 1723-1790) บอกว่าต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน แลกความชำนาญต่าง ภูมิภาคต่างท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน สิ่งเหล่านี้จะสามารถทำให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตขึ้นมาได้

ที่ผมพูดถึงความจำเป็นที่ต้องพัฒนาเป็นกระบวนการเพื่อไปสู่ “ความเป็นเครือข่ายของเศรษฐกิจชุมชน” เพราะว่ามันเป็นทางเลือกทางเดียวที่ผมมองเห็น ที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผลที่จะรับมือกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ ผมคิดว่าถ้าพึ่งการพึ่งตนเองของแต่ละชุมชนนั้นไม่เพียงพอ เพราะการคุกคามของกระแสโลกาภิวัตน์ค่อนข้างกว้างขวางและเข้มข้นด้วย เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นฐานที่ต้องอยู่ในระดับที่สามารถจะรับมือได้

ที่ผมพูดมาทั้งหมดไม่ได้หมายความว่า จะหันหลังให้กับกระแสโลกาภิวัตน์ ผมได้เรียนมาแล้วว่า กระแสความเข้มข้นของเศรษฐกิจชุมชนจะทำให้การเมืองของรัฐเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าไปได้ ไม่ใช่จะมาคอยฟังว่านายกรัฐมนตรีนหรือหัวหน้าพรรคการเมืองคนใหม่มีอะไรให้ชาวบ้านบ้าง คงรอไม่ได้แล้วตอนนี้ จะต้องเอาสิ่งเหล่านั้นมาสร้างระบบของตนเองให้ได้

ตรงนี้เป็นการทำทายนะครับ กองทุนหมู่บ้าน การพักชำระหนี้อะไรต่าง ๆ พวกนี้ ผมว่าเป็นการทำทายนพวกเราที่นั่งกันอยู่แถว ๆ นี้ว่าเราจะทำอย่างไรให้สิ่งเหล่านี้มาเป็นสมบัติของชุมชนท้องถิ่นให้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผมขอเน้นคำว่า “ฐานทรัพยากร” อีกครั้ง ผมคิดว่าฐานทรัพยากรเป็นฐานที่มีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้สิ่งที่ผมพูดมาทั้งหมดมีความเป็นไปได้

ภารกิจอันแรกก็คือ การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ของน้ำ ของป่า แล้วก็การเรียนรู้ถึงวิทยาการในเรื่องของพันธุกรรม ในการที่จะเอาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่เรามีอยู่ สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดมูลค่าขึ้นต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการอาศัยการเรียนรู้ในเรื่องวิทยาการสมัยใหม่ทั้งสิ้น

ดังนั้นภารกิจคงไม่ใช่ว่า เรามีเสียงดัง สามารถเดินขบวนจนกระทั่งผู้นำทางการเมืองต้องประกาศนโยบายช่วยชาวบ้าน มันไม่ได้จบแค่นั้นแล้ว เพราะว่าผู้นำทางการเมืองของไทยก็ไม่ได้อยู่ในสุญญากาศ เขาก็อยู่ภายใต้การกดดันของโลกาภิวัตน์ แล้วเขาก็นิยมชมชื่นกับกระแสโลกาภิวัตน์ด้วย

ในขณะเดียวกัน กระแสโลกาภิวัตน์ก็มีอะไรหลาย ๆ อย่างที่เอื้ออำนวยแก่กระแสชุมชนท้องถิ่น เพราะว่ากระแสโลกาภิวัตน์ตอนนี้ ความที่เขาต้องการจะมาทำลายกระแสทุนเก่า เขาก็อ้างหลักการดี ๆ หลายอย่างเช่น ความโปร่งใส ความซื่อสัตย์ การไม่คอร์รัปชัน อะไรพวกนี้ ตรงนี้มันเป็นอาวุธของกระแสชุมชนท้องถิ่นได้

เพราะฉะนั้นรวมความก็คือว่า ชุมชนท้องถิ่นในขณะนี้มีโอกาสดีกว่าชุมชนท้องถิ่นในยุคที่มีการต่อสู้อะหว่างโลกนายทุนกับโลกคอมมิวนิสต์ ตอนนี้นั้นมีการจำกัดและลดรอนเสรีภาพมากมาย

ด้วยเหตุผลความมั่นคง แต่ตอนนี้โลกได้เปิดพอสมควร ตรงนี้เป็นช่องว่างที่เราสามารถจะใช้
อุดมการณ์ของโลกาภิวัตน์อันเดียวกันนี้แหละครับ เพื่อเป็นกลไกที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนได้
เข้าไปมีส่วนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมของทางเลือกระดับรากหญ้า ไม่ใช่ปล่อยให้มันเป็นทางเลือก
ของผู้นำว่าจะช่วยใคร ไม่ช่วยใคร เพราะฉะนั้นโดยสรุป ตรงนี้ก็ปัญหาท้าทายที่เราคงจะต้องมอง
แล้วคิดกันให้หนักแน่นพอสมควร

ผมหวังว่าสิ่งที่ผมพูดในช่วงสุดท้ายที่ว่า เราจะมองทางเลือกอย่างไรแล้วก็ต้องตอบคำถาม
ด้วยว่า ทางเลือกนั้นคืออะไร ผมได้พูดมาแล้วว่าทางเลือกนั้นก็คือ กระบวนการที่นำไปสู่ความเป็น
เศรษฐกิจชุมชน ความเป็นเครือข่ายของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นทางเลือกจากอะไร เป็นทางเลือก
จากกระแสเศรษฐกิจโลกที่รวมศูนย์อำนาจ

ในขณะที่ อำนาจเศรษฐกิจการเมืองไปรวมศูนย์เบ็ดเสร็จอยู่ที่บรรษัทข้ามชาติ แล้วก็ได้ชน
ชั้นนำในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ข้าราชการและนักวิชาการต่าง ๆ ที่เป็นบริวารกับศูนย์อำนาจ
เพราะฉะนั้นในขณะที่โลกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบรวมศูนย์ จะเรียกว่าการรวมศูนย์
เบ็ดเสร็จแบบคอมมิวนิสต์ก็ได้

แต่ว่าทางเลือกของกระแสชุมชนท้องถิ่น จะเป็นกระแสที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจโลก แทนที่จะเป็นระบบเศรษฐกิจการเมืองที่รวมศูนย์ ก็จะเป็นระบบ
เศรษฐกิจของโลกที่มีความหลากหลาย เป็นระบบที่มีหลาย ๆ ชั้นเชิงด้วยกัน

อันนี้เป็นภารกิจของกระแสชุมชนท้องถิ่นนั่นคือที่ผมมองว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อ
อะไร ก็เพื่อคลี่คลายระบบของอำนาจเบ็ดเสร็จตรงนี้ให้มันมีลักษณะของการกระจายอำนาจออกไป

แต่การกระจายอำนาจไม่ได้เป็นเพียงการกระจายอำนาจแบบที่เป็นทางการ คือแบบ อบต.
อบจ. ไม่ใช่ตามตำราอย่างนั้น แต่เป็นการกระจายโดยที่ ทำให้เนื้อหาสาระขององค์กรปกครอง
ท้องถิ่นเป็นเนื้อหาสาระของการกระจายอำนาจที่แท้จริง และถ้าเป็นอย่างนั้นนี่ สิ่งที่เราบอกว่าเป็น
ประชาธิปไตยในขณะนี้ ที่เป็นประชาธิปไตยเพียงรูปแบบเท่านั้นคือเรามีครบ เรามีนักวิชาการที่เปิด
ตำราเสนอแนะได้ ฝรั่งเศสอะไรเรามีหมด มีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง มีกลุ่มผลประโยชน์ มีการล
อบบี แต่เรายังไม่ได้เป็นประชาธิปไตยที่มีเนื้อหาสาระอย่างแท้จริง ผมคิดว่าชุมชนท้องถิ่นจะเป็น
กระแสที่สร้างความเป็นเนื้อหาสาระในกรอบของประชาธิปไตยที่เรากำลังพูดถึง

จุดใหญ่ใจความก็คงจะมีแต่เพียงเท่านี้

สมเกียรติ ตั้งนโม : หลังจากที่ฟังท่านอาจารย์เสนอให้พูดมาแล้วประมาณชั่วโมงห้านาที ถ้า
พวกเราฟังแล้วมีข้อสงสัยบางประการที่จะเรียนถามอาจารย์หรือร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นก็เชิญเลย
ครับ

วารุณี ภูริสินสิทธิ : อยากจะขอให้ท่านอาจารย์กรุณาพูดถึงการโต้ตอบกับกระแสนี้ ที่อาจารย์ได้พูดในเรื่องของชุมชน เวลาพูดถึงชุมชนอาจารย์บอกว่าเราต้องแตกหักกับตัวระบบ อันนี้คล้าย ๆ กับว่าในขณะที่สังคมดูเชื่อมโยงกันมากขึ้น ๆ เพราะมีสื่อเข้าถึงมากขึ้น การแตกหักตรงนี้นั้นเป็นไปได้แค่ไหน

อีกประเด็นก็คือ เวลาอาจารย์พูดว่า ทุกอย่างควรต้องเริ่มจากชุมชนหรือชาวบ้าน คือชาวบ้านเป็นตัวหลักที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทีนี้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งนั้นเป็นอย่างไร

อีกประเด็นหนึ่ง ดิฉันคิดว่าพวกเราส่วนใหญ่ก็อยู่ในเมืองนะคะทำให้ไม่ค่อยเห็นว่าเป็นฐานะที่เป็นคนอยู่ในเมือง จะเข้าไปอยู่ในกระแสของท้องถิ่นหรือกระบวนการท้องถิ่นได้อย่างไร

แล้วคำถามสุดท้าย ขณะนี้ในบ้านเราก็มีกระแส มีการพูดถึงชาตินิยม เช่น เรื่องบางระจัน คนก็ลุกขึ้นมาเกลียดพม่า หรือว่าคนมารวมกลุ่มกันต่อต้านต่างชาติ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ อาจารย์มองว่ากระแสตรงนี้นั้นต่างกับสิ่งที่อาจารย์เชื่อในเรื่องศักยภาพของชุมชนหรือการเติบโตของชุมชนอย่างไร

เสน่ห์ จามริก : สิ่งที่คุณถามก็เป็นเรื่องที่ผมคิดอยู่ในใจ ที่ผมได้นำเสนอนี้เป็นการนำเสนอโจทย์ แต่เมื่อพูดถึงความเป็นไปได้ ผมอยากจะทำมองว่า จริง ๆ แล้วชุมชนท้องถิ่นในชนบทไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว

ประการแรก กระแสโลกาภิวัตน์มีอะไรหลาย ๆ อย่างที่เอื้อต่อหลักการเช่น สิทธิเสรีภาพ ความโปร่งใส อะไรต่ออะไรที่ชุมชนท้องถิ่นจะเอามาใช้ได้สำหรับตัวเอง

ในประการต่อมาก็คือว่า วิฤตเศรษฐกิจคราวนี้ทั่วทั้งโลกนะ ไม่ใช่เฉพาะเศรษฐกิจไทย ผมคิดว่ามันทำให้เกิดช่องว่างในกลุ่มชนชั้นนำเหมือนกัน โดยเฉพาะชนชั้นกลาง ในขณะที่ก็อยู่ในสภาพพะว้าพะวังพอสมควร กระแสโลกาภิวัตน์จะมีอำนาจยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตาม แต่ก็มีจุดอ่อนในตัวของมันเอง

ยกตัวอย่างเช่น เราก็รู้ว่ากระแสการผลิตต้องขึ้นอยู่กับการบริโภคมาก เราไปออกแรงสู้อะไรต่ออะไรเยอะเยอะ แต่สำหรับสิ่งที่เราเกือบไม่ต้องออกแรงเลย เป็นเพียงการเรียนรู้ของเรา ซึ่งเมื่อสักครู่นี้ผมไม่ได้พูดถึง คือเรื่องของการบริโภค ถ้าเรารณรงค์เรื่องการบริโภค โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นกลาง อันนี้ก็อยากจะฝากถึงกลุ่มสิทธิสตรีด้วยนะครับ เพราะว่ากลุ่มสิทธิสตรีที่ผมสังเกตดูนี้ ค่อนข้างไปต่อสู้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ สตรีมีส่วนในเรื่องของการบริโภคซึ่งเป็นส่วนที่ค่าจุนระบบนี้มาก ผมอยากจะฝากตรงนี้ด้วย เพราะการบริโภคของผู้หญิงไม่ใช่บ่อยเลย เพราะฉะนั้นเรื่องนี้คิดว่าก็เช่นเดียวกัน คือเป็นการรณรงค์และต่อสู้โดยไม่ต้องไปปะทะกับใครเลย

อันที่สามที่ผมอยากจะพูดถึงคือ ชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางตอนนี้มีปัญหาที่เกิดจากตรรกะของระบบอุตสาหกรรม ตรรกะของระบบโลกาภิวัตน์ ระบบโลกาภิวัตน์ทั่วโลกตอนนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของการขยายตลาดแต่เพียงอย่างเดียวแล้ว แต่มันหมายถึงว่าเป็นการลงทุนที่ขึ้นอยู่กับตลาดหุ้น ผู้ถือหุ้นในบริษัทข้ามชาติตอนนี้มีอิทธิพลมาก ซึ่งอยู่ข้างหลัง

เพราะฉะนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ เป้าหมายเขาไม่ได้เปลี่ยนแปลงคือเป้าหมายที่จะสร้างผลกำไรสูงสุดให้กับผู้ถือหุ้น หมายถึงจะต้องสร้างประสิทธิภาพทางธุรกิจ นั่นคือการจัดการที่มีประสิทธิภาพที่สุด ที่จะให้ได้กำไรมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องขายของให้ได้กำไรมากที่สุดด้วย ก็คือการลดต้นทุน

ลดต้นทุนที่ไหนครับ ก็คือค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างเงินเดือน การปลดพนักงาน แล้วก็การตัดสวัสดิการ เพราะฉะนั้นคนชั้นกลางตอนนี้ อย่าลืมนะครับ ได้รับผลกระทบอย่างมาก อันนี้คนไม่ค่อยพูดถึงกัน

ในจุดนี้ถ้าเรามองดูให้ดี ชุมชนท้องถิ่นมีช่องทางที่จะสร้างพันธมิตรในกลุ่มชนชั้นกลางได้พอสมควร แล้วกลุ่มชนชั้นกลาง ความจริงแล้วเป็นกุญแจสำคัญอีกดอกหนึ่งสำหรับกระแสชุมชนท้องถิ่นเหมือนกัน เพราะว่ากระแสชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเราจะพูดถึงเรื่องภูมิปัญญาเรื่องวัฒนธรรมการพออยู่พอกิน หรือการพึ่งตนเองอย่างมากก็ตามแต่สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงพอในกระแสโลกาภิวัตน์ยุคนี้

เพราะในกระแสโลกาภิวัตน์ยุคนี้ ชุมชนท้องถิ่นยังต้องการวิทยาการอีกหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะที่จะทำให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถผลิตสิ่งๆ ที่ออกไปสู่ตลาดภายนอกได้ และผมคิดว่าชนชั้นกลางจะเป็นประตูให้กับชุมชนท้องถิ่น ทั้งเชิงวิทยาการแทบทุกสาขา การจัดการ เทคโนโลยี รวมทั้งประตูตลาดด้วย

ผมชอบยกตัวอย่างบริษัทชาวละออเกาส์ เป็นบริษัทที่มีอายุ 70-80 ปีแล้ว ตรงนี้เป็นจุดเชื่อมโยง และยังมีบริษัทอาหารอะไรอีกมากมายซึ่งมีความสามารถในการจัดการ ในการตลาดอย่างบริษัทชาวละออเกาส์ เดียวนี้มาทำอีคอมเมิร์ซแล้ว และก็ส่งออกได้

พูดกันจริง ๆ แล้วไม่อยากจะให้มองชุมชนเฉพาะภายใน ไม่อยากให้ก้มหน้ามองเฉพาะตัวเราเท่านั้น ให้มองออกไปข้างนอก มันยังมีพันธมิตรที่ถูกเบียดออกจากเวทีของโลกาภิวัตน์ นี่ก็เป็นการท้าทาย

ถ้าถามถึงความเป็นไปได้ ผมมองตรงนี้

เพราะฉะนั้นเรื่องของชุมชนท้องถิ่น ถ้าจะพูดกันจนถึงที่สุดแล้วจะต้องมีความเป็นพลวัตพอสมควร คือไม่ใช่พูดแค่เรื่องภูมิปัญญา เรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่แค่นั้น แค่นี้คงไปต่อไม่ได้ เพราะว่าถ้าเป็นอย่างนี้ก็หมายความว่าชุมชนก็ต่างอยู่โดดเดี่ยวของตัวเอง

คำว่า “กระแสชุมชนท้องถิ่น” ผมไม่ได้หมายถึงการอยู่ในโลกของท้องถิ่น มันอยู่ไม่ได้ เวลานี้โลกของเรา เราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตามมันถูกเปิดออกหมดแล้ว เพราะฉะนั้นเราก็ต้องมองไปข้างนอก ซึ่งดู ๆ ไปแล้วเราก็มีพันธมิตรพอสมควร

ตอนนี้กระแสการเมืองอย่างวุฒิสภาที่ถูกกดดันให้มีการเลือกตั้ง เราก็ได้บางคนเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงให้กับชาวบ้านพอสมควร แล้วก็ยังมีนักวิชาการ ยังมีนักธุรกิจ เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมคิดว่า เป็นเรื่องที่ใครก็ตามซึ่งทำงานในกระแสชุมชน คงต้องมีความพินิจพิจารณาพอสมควร เราจะพูดเฉพาะในกลุ่มของเราเองคงไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงพูดถึงโลกาภิวัตน์ไว้ในตอนต้นว่าเป็นมาอย่างไร คือเราพูดถึงชุมชนว่าจะไปกันแค่ไหน ก็ต้องดูถึงกระแสโลกด้วย เราจะต้องให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถมีคำตอบต่อกระแสโลกด้วย แล้วก็มีความเป็นไปได้ด้วย

พูดถึงการปฏิรูปการศึกษา ในขณะนี้เราปล่อยให้เรื่องเหล่านี้เหมือนกับว่าไม่เกี่ยวกับชุมชน แต่ความจริงแล้วมันเกี่ยวข้องโดยตรงเลย ทำอย่างไรที่จะย่นขึ้นมาแล้วบอกว่า ถ้าพูดถึงเรื่องการปฏิรูปการศึกษา พูดถึงเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ก็ต้องบอกได้ว่าชุมชนต้องการทำอย่างนี้ละ แต่ปัญหา คือว่า ในขณะนี้ ภายในเราเองมีขีดความสามารถที่จะเสวนาเรื่องเหล่านี้กันได้มากน้อยแค่ไหน ผมถือว่าเป็นเรื่องที่ทำทนาย

ส่วนเรื่องชาตินิยม ที่ผมนั่งฟังวิทยุโทรทัศน์ขณะนี้ ก็เป็นเพียงกระแสทุนที่เขาู้สึกว่าถูกคุกคาม เพราะพวกนี้จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของกฎหมายล้มละลายและอะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้นกระแสชาตินิยมตรงนี้ ผมคิดว่าเป็นชาตินิยมหลงยุคมากกว่า

คือว่าชาตินิยมนี้ ถ้าเป็นช่วงของสมัยจักรวรรดินิยม ผมคิดว่าเป็นคำตอบได้ แต่ถ้ามาพูดถึงชาตินิยมตอนนี้ เอาเข้าจริงแล้ว กระแสโลกาภิวัตน์ช่วงเศรษฐกิจตลาดเสรีนี้ มันทำให้เอกภาพของความเป็นชาติเกือบจะสลายไปแล้ว สำนึกเกี่ยวกับชาตินิยมนี้มันเกือบจะไม่มีเหลืออีกแล้ว เพราะว่าบรรดาชนชั้นนำต่างก็พุ่งการเร่ยนรู้ไปสู่ภายนอกเท่านั้น เงิน ผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นเป้าหมายสำคัญ ตรงนี้มันทำให้ความเป็นชาตินิยมเกือบจะไม่มีความเป็นตัวตนในสายตาของชนชั้นนำ มันเกือบจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : ขอให้ข้อมูลและปรึกษาหารือในวงสนทนาเผื่อว่าใครมีความคิดเห็นแล้วมีแนวทางว่าจะทำอย่างไรนะคะ เป็นเรื่องของการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ คือดิฉันเป็นเอ็นจีโอที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องพลังงาน ตอนนี้อยู่ในเรื่องของไฟฟ้า มีการประกาศขึ้นค่าไฟฟ้าไปเมื่อสัปดาห์ที่แล้ว ยูนิลละ 24 สตางค์ ซึ่งตอนนี้ทางพวกเราก็พยายามที่จะเข้าไปตรวจสอบว่ามันเกิดจากอะไร เพราะมันจะสะท้อนในเรื่องของพลังของชนชั้นกลาง แล้วก็เรื่องของผู้บริโภคอยู่ ซึ่งองค์กรผู้บริโภคก็กำลังทำงาน แต่ว่าเราก็ยังไม่มียกเลิกก่อนที่เป็นพลังขับเคลื่อนในเรื่องนี้

การขึ้นค่าไฟนี้ ประชาชนทั่วไปจะไม่รู้ว่าเขาขึ้นเพราะอะไร มาจากเงื่อนไขไหน ทำให้เห็นว่า ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตประจำวันยังถูกปิดเอาไว้อยู่ องค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ กำลังพยายามจะมีบทความเผยแพร่ในสัปดาห์หน้าว่า มันเกี่ยวกับอะไร การขึ้นค่าไฟเนื่องมาจากอะไร แล้วไม่ควรขึ้นค่าไฟเพราะอะไร

จากข้อมูลที่เราได้รับจากข้าราชการบางส่วนที่เขาอยู่ภายใน แล้วเขาเป็นผู้ที่หวังดีนี้ เขาเล่าให้ฟังว่า มันมีหลายส่วนซึ่งเป็นภาระที่มาจากอันที่หนึ่งก็คือค่าก๊าซจากพม่า ที่มันเป็นส่วนของค่า take or pay ซึ่งรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ได้เก็บงานเรื่องนี้เอาไว้ แล้วก็ไม่ต้องการขึ้นค่าไฟฟ้าในปลายสมัยรัฐบาลของตน เนื่องจากถ้าปล่อยไว้ให้ขึ้นแล้วจะทำให้คะแนนเสียงของตัวเองเสียลงไปอีก ดังนั้นจึงเก็บเอาไว้ก่อน

ส่วนเรื่องที่สองเป็นเรื่องค่าไม่มีประสิทธิภาพในการจัดระบบพลังงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ในหลาย ๆ ปีที่ผ่านมา และก็ได้อีกคำนวณเอาไว้แล้วในแผนการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐบาล แต่ มันก็ถูกโยกไปโยกมาเพราะเป็นเรื่องของการเมือง รัฐบาลแต่ละชุดก็ไม่อยากเอาเรื่องนี้ขึ้นมาเพราะ จะทำให้ตัวเลขค่าไฟสูงขึ้น และจะทำให้ประชาชนมีปัญหาได้ อันนี้ก็คือข้อมูลของคนที่อยู่ภายใน

สิ่งที่อยากจะปรึกษาหรือก็คือว่า ในส่วนพลังผู้บริโภคของชนชั้นกลางนี้ จะทำอะไรได้บ้าง กับการจับตา อย่างน้อยกับเรื่องนี้ คือมันก็สืบเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ สืบเนื่องมาจากการลงทุน ของต่างประเทศทั้งหมด 7 โครงการในโครงการโรงไฟฟ้าในประเทศไทย จำนวนไฟฟ้าก็เป็นครึ่งหนึ่ง ของเราที่ใช้หมดในประเทศ ทั้งหมดนี้มาจากทุนต่างประเทศ แล้วทุนเหล่านี้ทั้งหมดได้เซ็นสัญญากับ รัฐบาลไทยแล้ว

ขอยกตัวอย่างโรงไฟฟ้าที่ประจวบฯ ทั้งสองโครงการ ทั้งโครงการที่หินกรูดและบ่อนอก ถ้า เผื่อว่ารัฐบาลทักษิณฟังเสียงประชาชน และมีแนวโน้มที่จะจัดการปัญหาความขัดแย้ง แต่อย่างไรเรา ก็ต้องเสียเงินให้กับบริษัทเอกชน เนื่องจากเราเซ็นสัญญาซื้อไฟไปแล้ว

อันนี้ก็เป็นข้อมูลอีก ซึ่งดูเหมือนว่าในส่วนของประชาชน เราจะต้องเสียเงินเยอะมากเลย คือ เราอยากให้ประชาชนที่เขาคัดค้านโครงการชนะ แต่ว่ารัฐบาลก็ต้องเสียเงินเนื่องจากเราเซ็นสัญญา ไปแล้ว คล้าย ๆ กับท่อก๊าซไทย-พม่า

อันนี้ก็จะไปโยงกับเรื่องค่าไฟฟ้า ค่าใช้จ่ายพวกนี้จะมาอยู่ในค่าไฟที่จะขึ้นในโอกาสต่อ ๆ ไป ซึ่งจะขึ้นได้หรือไม่ได้ก็ขึ้นอยู่กับพลังของประชาชนอีกเหมือนกัน ถ้าประชาชนจับตามาก เขาก็จะไม่ กล้าขึ้น เขาก็จะเก็บหนี้อันนี้สะสมไปเรื่อย ๆ ซึ่งมันก็ยังไม่มีทางออกสำหรับประเทศเราตอนนี้ ใน ส่วนที่ศึกษาเรื่องพลังงานนี้ก็ยังไม่สามารถที่จะมีทางออกได้ เพราะว่ามันเป็นเรื่องความล้มเหลวของ ระบบการไฟฟ้าที่มีมาตั้ง 30 ปีแล้ว รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจของเราด้วย

มันก็มีโจทย์แบบนี้ ที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่โลกาภิวัตน์พยายามจะ เปลี่ยนแปลง แต่ว่ากระแสต้านภายในก็ต้านอย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน แต่ทั้งสองระบบนี้ก็คือการสร้าง

หนี้เอาไว้ให้กับประชาชนอีกก้อนหนึ่ง ซึ่งมีการคำนวณเอาไว้พอสมควรว่า หนี้ในระบบไฟฟ้าตอนนี้ ประมาณหกแสนล้านบาท แต่ว่าเขายังไม่เปิดเผยเพราะว่าตัวเลขมันสูงมาก แล้วก็ยังไม่รู้ว่าจะเอา หนี้ตรงนี้ไปให้ใครจ่าย

วารุณี : ขอเรียนถามอาจารย์เสน่ห์เพิ่มอีกนิดหนึ่ง อาจารย์เห็นว่าในความเป็นสังคมไทย ศักยภาพส่วนไหนที่จะพัฒนากระแสท้องถิ่นนิยม อาจารย์มองว่ามีศักยภาพพิเศษในสังคมไทยใหม่ ที่จะเอื้อต่อการพัฒนาดังกล่าวนี้

เสน่ห์ : คือมันชัดเจนมากในสังคมไทย แต่ต่อไปนี้เราคงพูดถึงสังคมไทยหรือประเทศไทย โดด ๆ ไม่ได้ เพราะเราต้องแยกแยะแล้วว่าใครเป็นใคร กลุ่มไหนในสังคมไทย ที่พูดถึงชุมชนว่ามัน แหกหักหรือว่าหลุดไปแล้วจากฐานความคิดจากแง่มุมของสังคมไทย

ผมคิดว่าเรื่องศักยภาพนี้ มันมีศักยภาพอยู่ในขณะเดียวกันศักยภาพนี้ก็ได้ถูกบ่อนทำลาย ลงไปอย่างมาก อย่างน้อยก็ในช่วงที่เรามีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การที่ศักยภาพได้ ถูกบั่นทอนลงไป จึงทำให้กลุ่มชนชั้นนำในท้องถิ่นเอง เป็นชนชั้นนำที่เข้าสู่วัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วม อำนาจ ร่วมผลประโยชน์กับชนชั้นนำในระดับชาติ อันเป็นบริวารของกระแสโลกภายนอก เมื่อตัว ศักยภาพมันถูกฉีกออกไปเหล่านี้ ผมคิดว่าความเป็นไปได้ของศักยภาพชุมชนจึงอยู่ที่ชุมชน

ศักยภาพของชุมชนมีอย่างไร อันนี้มันก็แล้วแต่ ถ้าคนเราไม่ต่อสู้เพื่อชีวิตของตัวเอง คือว่าชุมชน นั้นอยู่กับฐานทรัพยากร สิ่งที่กระทบกับเขามากที่สุดก็คือฐานทรัพยากร จะเห็นได้ว่า ศักยภาพ เกิดขึ้นเมื่อเขาถูกขืนต่อสู้เพื่อที่จะช่วงชิงการจัดการกับฐานทรัพยากร

แล้วก็มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ดั้งเดิมที่เป็นมา ที่เราจะสามารถรวบรวมเป็นฐานของการเรียนรู้ ใหม่ เป็นแต่เพียงว่าต้องเป็นฐานของการเรียนรู้ใหม่ ผมใช้คำว่า “แตกหัก” ไม่ได้หมายความว่าจะไป ทะเลาะกับคนในระดับชาติ ไม่ใช่ แต่เป็นการแตกหักในแง่ของวัฒนธรรมเชิงอุปถัมภ์คือต้องคิด ฟังตนเองให้มาก ๆ

ในขณะที่ก็ต้องยอมรับว่าชุมชนที่อยู่ในสภาพนี้มีไม่มากนัก แต่ว่าก็เป็นจุดที่สามารถจะฟื้นฟู พัฒนาขึ้นมาได้ โดยกระแสโลกได้เปิดช่องมากมาย เป็นแต่เพียงว่าเราจะเรียนรู้ รู้จักใช้กระแสโลกที่ เปิดช่องทางนี้ให้เราขึ้นมาต่อสู้ได้อย่างไร

เพราะคำถามในเรื่องของศักยภาพก็ขึ้นอยู่กับตรงนี้ ซึ่งผมคิดว่านักวิชาการคงต้องทำหน้าที่ แสวงพมตรงนี้ให้ได้ แล้วก็ร่วมกับกลุ่มศักยภาพต่าง ๆ ที่จะพัฒนา แต่ข้อสำคัญคือว่า อย่ามอง เฉพาะภายในชุมชน มองแค่นี้คงไม่ได้แล้วในกระแสโลกาภิวัตน์

ผมอยากพูดถึงเรื่องพลังงานนิดหนึ่ง ผมคิดว่าเรื่องพลังงานเป็นตัวอย่งที่ดีที่สุดที่ผมได้พูด มาโดยตลอด พวกองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับพลังงานก็เป็นเพียงกลไกของโลกาภิวัตน์ตลอดมา เขา

เรียนเรื่องการสร้างพลังงานเพื่อที่จะมารองรับการลงทุน และการลงทุนช่วงหลังตั้งแต่มีกระแสของ
บริษัทข้ามชาติในช่วง 10-15 ปีที่ผ่านมา เป็นกระแสการลงทุนที่รุนแรงมาก

เพราะอย่างที่ผมได้พูดไปในตอนต้นแล้วว่า ทุนอุตสาหกรรมนิยม การลงทุน การผลิต การ
บริโภค มันชะงักไม่ได้ คือจุดแข็งของมันจะต้องขยายตัวเก่ง แต่จุดอ่อนของมันก็คือ การขยายตัวนั้น
ไม่มีวันหยุด ไม่มีวันจบ ถ้าตรงไหนเกิดชะงักนี้ นั่นจะเป็นการคุกคามอย่างใหญ่หลวงของระบบทั้ง
ระบบ เพราะฉะนั้นพลังงานจะเป็นตัวที่ทำให้การลงทุนมีความเป็นไปได้

แล้วยิ่งนับวัน การลงทุนจะยิ่งใช้เทคโนโลยีสูงขึ้นตามลำดับ และเทคโนโลยีที่สูงขึ้นเจริญขึ้น
นี้ ก็จะใช้พลังงานมากขึ้น นี่คือนิวเคลียร์ของโลก ไม่อย่างนั้นเมื่อมันหยุดชะงักเมื่อไหร่ ก็จะเป็น
วิกฤต เพราะฉะนั้นตรงนั้นครับ บรรดาเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทำงานด้านพลังงานเป็นตัวอย่งที่ดีที่สุด สรุป
ก็คือ กลไกพวกนี้มันเป็นบริวารของโลกาภิวัตน์ไปแล้วอันนี้เป็นตัวอย่งที่ดีที่สุด

คือประเด็นที่ถามหรือที่ป่นเมื่อสักครู่ผมก็เห็นด้วย แต่ผมคิดว่าปัญหาคงไม่จำกัดแค่นั้น
ไม่ใช่เพียงการจะจำกัดการบริโภคมากน้อยแค่ไหน มันมีอะไรมากกว่านั้น แล้วเมื่อไม่กี่วันที่ผ่านมา
ผมได้ไปพูดให้กับชมรมผู้บริโภคฟังเหมือนกัน

ผมไม่อยากจะให้เรื่องของ การบริโภคเป็นเพียงแค่ว่าไปดูถึงผลิตภัณฑ์ของสินค้าตัวนั้นตัวนี้ มันดี
ไม่ดี มันแท้ไม่แท้ ราคาเป็นธรรมหรือไม่พวกนั้นก็มีความสำคัญครับ แต่ว่าความสำคัญยิ่งใหญ่กว่า
นั่นก็คือ “วัฒนธรรมการบริโภค”

เรื่องของวัฒนธรรมการบริโภค ถ้าหากว่าเราจับตรงนี้ได้ ไม่ว่าจะพลังงาน ไม่ว่าจะ
เป็นอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ผมคิดว่านั่นละเป็นจุดที่เราจะสามารถต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ โดยไม่
ต้องไปปะทะต่อสู้อะไรเลย แต่ว่าเป็นเรื่องที่เราจะต้องทำศึกกับหัวใจของเราว่า การบริโภคนั้น เราจะ
สามารถเรียนรู้ในจิตใจของเรา รวมทั้งใครต่อใคร ให้สามารถที่จะลดระดับลงมา จนกระทั่ง
หมายความว่า เป็นการต่อรองกับโลกาภิวัตน์ได้พอสมควร คือผมอยากให้ระดับที่เราขณะนี้ไปอีก
ระดับหนึ่ง ถ้าเราสามารถจุกจิกจู้จี้กับเรื่องของราคา มันก็จะวนเวียนอยู่อย่างนี้

แล้วอย่าลืมนะครับ เรื่องของชนชั้นกลาง เมื่อสักครู่ผมพูดถึงชนชั้นกลาง มันก็เป็นประเด็น
เช่นกัน ชนชั้นกลางได้ถูกคุกคามจากระบบแปรรูป ระบบของการเปิดเสรี ต่าง ๆ มากมาย เพราะทำ
ให้งานของเขาไม่มีความมั่นคง สวัสดิการอย่างไรก็ได้ เงินเดือนแค่ไหนก็ได้ ขอให้มึงงานทำ

ขนาดที่เขาถูกคุกคามอย่างนี้ เขาก็ยังเกาะกับระบบ โดยหวังว่าวันหนึ่งจะมีงานทำ จะมี
อะไรต่าง ๆ แม้กระทั่งทางดาวน์ ผมเห็นว่าถูกเอาเปรียบแค่ไหน ก็ความสะดวกรุ่น ความ
ต้องการที่อยากจะได้รับความสะดวก ใช้ทางดาวน์ทำให้เร็วขึ้น ก็ยังเป็นชีวิตที่วนเวียนอยู่อย่างนั้น

แต่ว่าตรงนี้ก็จะเป็นการทำทนายเหมือนกัน ที่ว่าเราจะรณรงค์แยกแยะอย่างไรให้บรรดาชนชั้น
กลางกลับมามองดูเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริโภค การที่จะหันมาให้ความสนใจกับ
ธุรกิจการค้า หรืออะไรต่าง ๆ ที่สามารถเกาะเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นได้

ผมขอยกตัวอย่างนะครับ โดยขอออกชื่อคุณพันศักดิ์ วิญญรัตน์ เป็นคนคนเดียวเลยที่พูดถึง เอสเอ็มอี ว่าเอสเอ็มอีที่แท้จริงก็คือการผสมผสานระหว่างทักษะที่มีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณีกับทักษะวิทยาการสมัยใหม่ ตัวอย่างของบริษัทชาวละอองเถ้าชอันนี้ชัดเจน

เพราะฉะนั้นความอยู่รอดของชุมชนท้องถิ่น การต่อสู้เพื่อที่จะให้อยู่รอดนั้นได้แน่นอน แต่ในระดับที่จะเป็นกระแสด้านกับกระแสโลกาภิวัตน์ต้องไปอีกระดับหนึ่ง คือระดับที่มองเศรษฐกิจชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก นี่ก็เป็นการเสนอโจทย์เพื่อให้พวกเราลองคิดกัน สรุปก็คือมีการบ้านที่เราจะต้องคิดกันอีกเยอะ ไหนจะต้องพัฒนาภายในชุมชนเองอีกด้วย

แต่ว่าในขณะนี้ ปัญหาที่รบกวนเฉพาะหน้ากันจริง ๆ และผมเป็นห่วงมาก ๆ เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลทักษิณที่ใช้เงินหวานไปเยอะแยะ ไม่ว่าจะเป็นกองทุน ไม่ว่าจะเป็นอะไร ผมคิดว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนได้ตระหนักหรือเกิดสำนึกว่า จะทำอย่างไรให้โอกาสของช่องทางเหล่านี้เป็นการสร้างฐานของเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างแท้จริง นั่นก็คือฐานทรัพยากร

ผมคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของดิน ของน้ำ เป็นสิ่งที่จะต้องรบกวน ไม่ใช่กู้เงินไปแล้วใช้กัน สะเปะสะปะ อันนั้นเป็นการต้ำน้ำพริกละลายในแม่น้ำ และประการสำคัญ ก็จะเป็นกระแสการบริโภคที่จะทำให้ท้องถิ่นต้องพึ่งพาเขาตลอดไป ตรงนี้ผมคิดว่าจะเป็นจุดอ่อน

แล้วตรงนี้ ถ้าไม่รีบฟื้นฟูวัฒนธรรมดังกล่าวกันอย่างจริงจังก็จะลำบาก เพราะผมเชื่อเหลือเกินว่า อย่างที่ผมพูดกับคนที่ทำงานในชนบทซึ่งผมทำมาหลายปีแล้วว่า ต่อไปนี้อย่ากลัวเลยเงินทุน เพราะว่าเงินทุนจะไหลมาเทมาจากกรุงเทพฯ แต่อยู่ที่ว่าในชุมชนจะจัดการอย่างไร

มันมีทั้งเงินกู้จากซีพี มียาชาวา ฯลฯ ดีไม่ดีทำให้ชุมชนแตกแยกกันออกไปอีก เพราะฉะนั้นตรงนี้ถือว่าเป็นปมสำคัญที่สุดที่เราจะผนึกความคิดเพื่อมองอนาคตอย่างไร

แล้วโอกาสที่มีอยู่นี้ เราจะใช้โอกาสนี้อย่างไรให้มันเป็นโอกาสที่นำมาซึ่งการสร้างฐานอัตลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง มันเป็นโอกาสที่ดี ระบบการเมืองอะไรต่าง ๆ มันก็เปิดช่องทาง แต่ว่าเราจะต้องอยู่ในวัฒนธรรมระบบอุปถัมภ์ต่อไปหรือไม่ อันนี้น่าจะเป็นคำถาม

อุทัยวรรณ กาญจนกามล : อยากจะเข้าไปในปัญหาลึกเลยนะครับว่า ตอนนี้มันมีสำนึก อยู่สำนึกหนึ่งที่ผมคิดว่าเป็นสำนึกที่สำคัญแล้วก็ยังเป็นโจทย์ใหญ่ที่สุดเลย ก็คือสำนึกในการตระหนัก เรื่อง “การยอมจำนนต่อระบบอุปถัมภ์” การยอมจำนนนั้นมันง่ายดี อันที่สองคือมันตันแล้ว และมันก็อยู่กับที่ ทำยที่สุดก็คือว่า ถ้าได้สมยอมกับผู้มีอำนาจรู้สึกว่าจะไร่มันก็ดีไปหมด ประเด็นก็คือว่าจะทำอย่างไร ในเมื่อนับวันมันได้ดำเนินไปสู่ทางตันมากขึ้น มันจะมีวิธีไหนในการแก้ได้บ้าง

เสนอ : ผมคิดว่ามันคงไม่ใช่สูตรสำเร็จ เราได้เห็นตัวอย่างของการแตกหักมากพอสมควร ยกตัวอย่างเช่น เอง่างาย ๆ เลยก็คือ คงจะจำได้ ที่ปลวกแดง (จังหวัดระยอง) เมื่อสิบกว่าปีมาแล้ว ที่

ต่อต้านโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมจนก็จะต้องออกไปทำที่ชนชยะนอกปลวกแดง ตอนนี้นิคมอุตสาหกรรมกำลังจะไปตั้งที่ชนชยะ ซึ่งผมก็ไปดูมา อยู่ในอำเภอเมือง ห่างจากโรงพยาบาลเพียงนิดเดียว สงกลินเหม็นเข้าไปในโรงพยาบาล

ตอนนี้ถูกกดดันมาก ก็ไปหาที่ใหม่ที่บ้านค่าย ได้ข่าวว่าตรงนั้น อบต. ซื่อที่ไว้พันกว่าไร่ เตรียมแล้ว แต่ตอนนี้ชาวบ้านเริ่มรวมกลุ่มกันกดดันให้อบต. เปลี่ยนมติ ก่อนหน้านี้เป็นมติแล้วนะครับที่จะให้เจนีโก้เข้ามาทำหรืออย่างที่บ้านกรูด เราเห็นตัวอย่างมากมาย เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มันหยุดไม่ได้เหมือนกัน มันเหมือนกับการเรียนรู้ที่แพร่ไปเรื่อย ๆ

ตอนที่ผมไปดูท่าอากาศยาน-มาเลเซีย ก็มีพรรคพวกแฉของซึ่งเคยมีประสบการณ์ความเดือดร้อน ก็ไปเดือดร้อน ก็ไปมาหาสู่กัน ที่บ้านกรูด จะนะ ระยองนี่ เวลานี้เรามีการสื่อสารประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นผมคิดว่า อันนี้ก็จะเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่มีใครหยุดได้

เพราะว่าอะไร เพราะว่าเราเข้าไปถึงความถึงฐานทรัพยากรนี้ มันไปถึงความชีวิตเขา ลมหายใจเขา จนจะหายใจเอาอากาศบริสุทธิ์ก็ไม่มีแล้ว ผมคิดว่ามนุษย์เรามันเป็นธรรมชาติที่จะคงอยู่เฉย ๆ ไม่ได้

คิดว่าสิ่งหนึ่งที่โทษมันเป็นคนได้ โทษก็คือความไม่รู้จักเขาดีพอของโลกาภิวัตน์ อันนี้เป็นจุดอ่อน คือคุณจะต้องโตไปเรื่อย ๆ พวกนักลงทุนก็จะต้องมีกำไรอยู่เรื่อย ๆ กำไรให้มาก ๆ ผมว่าตรงนี้เป็นจุดอ่อนเพราะฉะนั้นมันก็ไปถึงความ ไปคุกคามชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน มันก็ก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน

คิดว่าอันนี้เป็นสิ่งที่ไม่อาจหยุดยั้งได้ การที่เราพูดถึงโลกาภิวัตน์กับกระแสท้องถิ่น คิดว่าเป็นกระบวนการที่ไม่มีใครไปหยุดยั้งได้ ผมไม่อยากจะป็นนักทำนายนะครับว่าเมื่อมองไปในอนาคต ในสองกระแสนี้ในที่สุดแล้วแม้จะใช้ระยะเวลาานพอสมควร ผมที่สุดแล้วมันก็ต้องไปถึงจุดที่จะต้องพบกัน ในขณะที่มันพบกันในเชิงลบ ต่อไปมันจะพบกันในเชิงบวกมากขึ้น มันมีความเป็นไปได้

คือเวลาที่เรารู้ถึงท้องถิ่น เราคงพูดถึงเฉพาะเรื่องของท้องถิ่นอย่างเดียวไม่ได้ ต้องพูดถึงกระแสที่เป็นเรื่องของปฏิกิริยาที่มันมีต่อกันด้วย สรุปก็คือ การที่เรามองว่ากระแสท้องถิ่นควรเป็นอย่างไรเราคงต้องเข้าใจสิ่งที่ผมเรียกว่า ความเป็นพลวัตของโลกาภิวัตน์ แล้วดูจุดแข็ง จุดอ่อน มันมีอยู่หรือไม่ตรงนี้

อย่างผมไปทำงานอยู่แถว ๆ บุรีรัมย์ ทุกครั้งที่มีปัญหาวิกฤตซึ่งอาจเป็นเรื่องที่อยู่นอกชีวิตชาวบ้านเหลือเกิน แม้กระทั่งวิกฤตเศรษฐกิจ การลดค่าเงินตรา ทุก ๆ ครั้งนี้ ผมจะต้องเอาพวกข้อมูลเหล่านี้ไปบอกเขา หาเพื่อน ๆ นักวิชาการไปอธิบายให้เขาฟัง

ผมคิดว่าจากการรับรู้ตรงนี้ เขาเริ่มสนใจค่าของเงิน เรื่องอะไรต่าง ๆ คนในกลุ่มที่ผมคุยด้วยนี่เริ่มเห็นแล้วว่า เงินบาทในกระเป๋ามันไม่แน่นอน เขารู้ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในการควบคุมของเขาแล้ว ตรงนี้ครับ แล้วเขาต้องหันไปดูสิ่งที่ให้ความมั่นคงแก่ชีวิตเขา นั่นคือที่ดิน

เมื่อครู่ผมบอกว่าจะพูดถึงเรื่องของการปฏิรูปที่ดิน ผมอยากพูดตรงนี้นิดเดียว ผมพูดถึงฐานทรัพยากร ผลที่สุดแล้วตรรกะของมันจะต้องนำไปสู่การปฏิรูปที่ดิน ตอนนั้นก็เริ่มมีการก่อกระแสขึ้นบ้างแล้ว แต่ผมอยากจะเรียนว่า พอพูดถึงการปฏิรูปที่ดินนี้ เราคงต้องสร้างกระแสให้มันเป็นขั้นเป็นตอนไป

ในขณะเดียวกัน อย่าให้กระบวนการปฏิรูปที่ดินตรงนี้เป็นเรื่องของการจัดการของภาครัฐแต่อย่างเดียว จะต้องเป็นการจัดการของภาคชุมชนเป็นหลักใหญ่ อันนี้ผมขอย้ำ

เพราะฉะนั้น การเรียนรู้ที่จะจัดการปฏิรูปที่ดินจึงเป็นเรื่องที่ต้องเตรียมการไว้เหมือนกัน คิดว่าปฏิรูปที่ดินก็เป็นกระแสที่คงจะหยุดยั้งไม่ได้ ดังนั้นก็ต้องมีการตระเตรียมสำหรับสิ่งเหล่านี้ ดูว่าเราจะจัดการอย่างไรไม่ให้กลายเป็นเรื่องที่เขาโยนกระดุกมา แล้วเราก็กมาแย้งกัน อันนี้ต้องระวัง

จำได้ว่าเมื่อตอนผมดูแลรวมศาสตร์อยู่ช่วงหนึ่ง แล้วธรรมศาสตร์โดนเผา ในขณะนั้น คุณปรีดา พัฒนถาบุตร ที่เป็นรัฐมนตรีซึ่งคุณทักษิณเป็นตำรวจติดตาม คุณปรีดาได้เชิญผมเข้าไปคุยในทำเนียบแล้วพูดมาประโยคหนึ่งที่ผมจำจนมาถึงเดี๋ยวนี้เลยว่า “อาจารย์รู้ไหมว่าเงินผันนี้มันหมายความว่าอะไร มันหมายความว่า เราโยนกระดุกไปให้มันแย้งกันในชนบท จะได้ไม่ต้องเข้ามาในเมือง” ผมจำเอาไว้เลย

อันนี้ไม่ใช่คุณปรีดาคิดคนเดียว เชื่อว่าผู้นำไทยก็คิดแบบนี้ในทำนองเดียวกันนะครับ กองทุนหมู่บ้าน อะไรต่ออะไรต่าง ๆ นี้ อย่าให้เป็นเพียงกระดุกที่เขาโยนมา แล้วเราก็กมาแย้งกัน หรือว่าที่ดินก็เหมือนกัน ผมกลัวเหมือนกัน พอเรานำเสนออะไรไปอย่างหนึ่ง มันกลายเป็นสิ่งที่สร้างความแตกแยกภายในของชุมชน อันนี้มันก็เป็นเหมือนดาบสองคมเสมอ

อย่าคิดนะครับว่าสิ่งที่เราเรียกร้องมันจะเป็นสิ่งที่ดีเสมอไป ไม่ว่าเงิน ไม่ว่าผลประโยชน์อะไรก็ตาม ผมคิดว่าถ้าเราไม่เตรียมการปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเราให้ดี ๆ สิ่งเหล่านั้นจะกลายเป็นสิ่งที่ เป็นโทษ เป็นพิษเป็นภัยได้เหมือนกัน

สมเกียรติ : อยากเรียนถามอาจารย์เรื่องของสื่อที่อาจารย์พูดถึงเมื่อสักครูนี่นะครับ เท่าที่ผ่านมา คิดว่าอิทธิพลของสื่อทำให้เราเชื่อว่าสิ่งที่สื่อสื่อสารกับเรามันเป็นความจริง หรือเป็นสิ่งที่เราต้องการ สมัยที่ผมเป็นเด็กนี่ ผมเห็นป้ายที่เขาเขียนติดเอาไว้ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ผมคิดว่าเดี๋ยวนี้มันซับซ้อนกว่านั้นเยอะ

แล้วสื่อเองก็มีลักษณะที่จะแปรสภาพไปตามความต้องการหรือกระแสสังคมได้ อย่างเช่น กระแสของสิ่งแวดล้อมนิยม ปัจจุบันสื่อและทุนนิยมขนาดใหญ่ก็ไปเล่นเรื่องกรีน ไปเล่นเรื่องที่ กลายเป็นกระแสสังคม เช่นสิ่งแวดล้อมนิยม อะไรต่าง ๆ

สื่อต่าง ๆ เหล่านี้ ผมคิดว่ามันมีอิทธิพลมาก แล้วมันมาจากส่วนกลาง มันทำให้เราเชื่อว่าเรา ต้องการอย่างนั้น แม้กระทั่งพรรคไทยรักไทยนี้ ทุกหมู่บ้านที่ผมมีโอกาสเดินทางเข้าไป จะเห็นป้าย ของพรรคการเมืองนี้เขียนว่า “ปลดหนี้เกษตรกร กองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละล้านบาท” หรือแม้กระทั่ง ของชนชั้นกลาง มนต์ขลังของคำโฆษณาเกี่ยวกับเอสเอ็มอีหรืออะไรต่าง ๆ ได้เข้าถึงผู้คนเป็นจำนวนมาก

คำถามก็คือ เรามีหนทางอย่างไรที่จะต่อสู้กับสื่อเหล่านี้ หรือทำให้เราส่วนใหญ่รู้เท่าทันสารที่ สื่อส่งออกมา ผมไม่คิดว่าเป็นคำตอบเพียงแค่ว่า “เราก็อย่าไปฟังมัน” ผมว่าอันนี้ไม่ได้ เพราะว่ามัน มาถึงบ้านเรา มาถึงห้องนอนของเรา เราจำเป็นต้องได้ยิน ทางออกล่ะครับ เราจะต่อสู้กับสื่อที่มันมา พร้อมกับค่านิยมหรือคุณค่าชนิดนี้ได้อย่างไร

เสนอ : คงแลกเปลี่ยนกันนะครับ ผมอยากจะเรียนอย่างนี้ ผมคิดว่าการคาดหวังเรื่องสื่อใน ยุคเทคโนโลยีเดี๋ยวนี้นี้ ผมว่าคาดหวังไม่ได้เลย เพราะทุกอย่างเป็นธุรกิจไปหมด แล้วตรรกะของธุรกิจ เป็นอย่างไรก็รู้กันอยู่ เพราะฉะนั้น เรื่องครูบาอาจารย์ที่ต่อสู้เรื่องสื่อเสรีอะไรต่าง ๆ เอาเข้าจริงแล้ว มันไปไม่ได้ เพราะมันทะเลาะกันเรื่องว่า ตั้งใครไม่ตั้งใครมาเป็นคณะกรรมการ แค่นี้ก็มีปัญหาแล้ว

แล้วจะเห็นได้ชัด ๆ ระบุได้เลยว่ายุบปีชง 8 นี้ ทุกวันจะมาพูดเรื่องความดี ความพิเศษของ ท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย นี้ก็รับจ้างมาทั้งนั้นเพราะฉะนั้นทุกอย่างอย่าไปหวังเลย แล้วยิ่งกว่านั้น ยังมี นักนิเทศศาสตร์รับจ้างมาอีกนะ ใส่จริตอธิบายความดีของท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย เดาเอาว่าใคร

ทั้งหมดนี้ผมมองอย่างนี้ครับ และก็ขอย้ำอีกครั้งว่า ถ้าชุมชนไม่ปรับตัวจนธรรมชาติเรียนรู้ที่ จะสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ได้ ก็จะไปไม่รอด ผมคิดว่าอันนี้จะเป็นภูมิคุ้มกัน ถ้ารู้จักตัวเองให้ดี มีความหนักแน่น คิดว่าสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะทำอันตรายเราได้น้อย คือหมายความว่า เราจะสร้างอัต ลักษณ์ของเราอย่างนี้

ก็ขอพูดอีกครั้งนะครับว่า เวลานี้อะไรต่ออะไรเปิดช่อง ทรพีพยากรจะเข้ามาในชนบท ตลอดเวลา แล้วจะยิ่งมากขึ้นด้วย แล้วคุณทักษิณเริ่มตรงนี้ ต่อไปมันก็จะยิ่งเข้ามามาก ตรงนี้ ต่างหากว่าจะเรียนรู้การใช้ทรพีพยากรเหล่านั้นอย่างเป็นมรรคเป็นผลต่อชุมชนอย่างไร ถึงที่สุดแล้ว อยากรจะเรียนอย่างนี้ว่า ที่สุดแล้วผมคิดว่าชุมชนจะต้องสร้างสื่อของตัวเอง

เมื่อสักครู่ผมคิดถึงคำว่าเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน แล้วผมก็นึกเรื่องวัฒนธรรมการเรียนรู้ มันหมายความว่ารวมถึงการสื่อข้อมูลต่าง ๆ ระหว่างเครือข่ายชุมชนด้วย เพราะฉะนั้น ผมเพียงยกคำ

ว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อให้เราмаากันว่า เราจะเอาจุดนี้จุดขยายสู่กลไกต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นการศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นสื่อมวลชน มันหมายรวมทั้งหมดนี้

คือในอุดมคตินี้ผมอยากมองเห็นตรงนั้นว่า ผลที่สุดแล้ว เศรษฐกิจชุมชนก็จะมีกลไกเรื่องสื่อ เรื่องการศึกษาของตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็รู้จักใช้ความรู้จากวิทยากรภายนอกได้ อันนี้เป็นอุดมคติเลยนะครับว่าจะทำอย่างไรจึงจะเดินไปถึงจุดนั้น ผมคิดว่าเราคงต้องค่อย ๆ คิดกัน

ผมไม่อยากให้เรา มาฟาดฟันกับปัญหาว่า เราจะจัดการอย่างไรกับสื่อ มันจัดการไม่ได้ แน่นนอน มันมีทุนมหาศาล แล้วก็เทคนิคเยอะแยะไปหมด อย่างเช่นอินเทอร์เน็ต ถ้าพอทำได้ก็ทำ แต่จริง ๆ แล้วไม่ได้ เป็นคำตอบสุดท้าย

วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ : ขอแลกเปลี่ยนหน่อยนะคะ หลังจากฟังจากอาจารย์ คิดว่าพวก เราเข้าใจพอสมควรนะคะ ชุมชนที่สามารถรักษาสถาบันทรัพยากรเอาไว้ได้ น่าจะเป็นกลไกสำคัญที่จะสู้ กับระบบโลกาภิวัตน์ แต่ปัญหาอยู่ที่ตรงนี้จะว่า ชุมชนต่าง ๆ ในขณะนี้ การรักษาสถาบันทรัพยากร ฐาน ชีวิตของตนเอง เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะว่ามันจะต้องโดนหลายรูปแบบ ตั้งแต่ลัทธิค่านิยมต่าง ๆ หรือว่าระบบต่าง ๆ รวมกระทั่งถึงการเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรไปโดยตรง

ทีนี้ในส่วนที่ทำงานอยู่นี้ก็เจอกับอุปสรรค แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็มองเห็นความหวัง เพราะว่ากลุ่มคนที่จะลุกขึ้นต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวก็คือกลุ่มที่ถูกแย่งชิงเอาทรัพยากรไปซึ่ง ๆ หน้า ซึ่ง ตอนนี้ก็มืออยู่เยอะแยะในขอบเขตทั่วประเทศ แต่ปัญหาก็คือว่า มันไม่ง่ายเหมือนที่เราบอกไว้ถ้า ชาวบ้านถูกรุกรานแล้วจะลุกขึ้นสู้ได้ด้วยตัวเอง

มันมีปัจจัยหลายอย่างซึ่งอาจจะต้องมีการเข้าไปหนุนช่วย เข้าไปเสริมสร้างศักยภาพขึ้นมา ซึ่งตรงนี้ในส่วนของดิฉันคิดว่า กลุ่มที่เป็นปัญญาชนก้าวหน้า หรือกลุ่มที่เป็นเอ็นจีโอ หรือจะเป็น นักศึกษา หรือใครก็ตาม ก็มีผลสำคัญในเรื่องเหล่านี้เยอะ แต่ว่าในปัจจุบัน กลุ่มที่ทำงานเหล่านี้ก็มี น้อยนะคะ

ในขณะที่เรากำลังอภิปรายกันว่าโลกาภิวัตน์เป็นอย่างไร ทางออกของมันคืออะไร ชุมชน เข้มแข็งต้องทำอะไร แต่วิถีชีวิตหรือค่านิยมของชนชั้นกลางที่ถูกหล่อหลอมก็ยังคงเดินหน้าต่อไป คน ที่เรียนหนังสือก็ยังคงเรียนต่อปริญญาโท ปริญญาเอก

บางทีเราก็มาคิดว่า สิ่งที่เราสอนเราในระดับปริญญาเอกนั้น บางครั้งมันล้ำหลังกว่าสิ่งที่เรา กำลังทำอยู่ในเวลานี้ในปัจจุบันด้วย เพราะเขาเอาตำราที่มันล้ำสมัยแล้วมาสอน แต่ว่าถ้าเราเข้ามา ทำมากลางกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ เราจะได้เห็นความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งดิฉันคิดว่าเราอาจจะต้องเปลี่ยน วิธีคิดของชนชั้นกลาง

เมื่อวานนี้ไปฟังเรื่องที่มูลนิธิไฮริค เบิลล์ เขาจัด ก็จะมีนักเคลื่อนไหวจากต่างประเทศมาพูด ถึงระบบโลกาภิวัตน์ ว่าเป็นระบบที่สร้างชนชั้นกลางที่มั่งคั่งขึ้นมา คือหมายความว่า แทนที่ประเทศ

ห้องถิ่นจะมีอาณาเขตที่เป็นของใครของมัน แต่ว่าชนชั้นกลางในประเทศหนึ่งอาจเป็นพระราชินีขึ้นมา ได้จากการใช้ฐานทรัพยากรของประเทศอื่น ๆ ที่เขาอาจจะไม่รู้จักรักเลยก็ได้ ตรงนี้เป็นเรื่องที่ทำให้ดิฉัน คิดว่า นี่ละ เป็นเรื่องที่ทำให้ชนชั้นกลางส่วนใหญ่เข้าไปติดกับตรงนี้ เพราะเขามีความหวังว่าเขาจะ ขึ้นไปสู่ฐานะแบบพระราชินีได้

ในขณะที่เดียวกัน ความคิดอย่างนี้ที่จะดึงชนชั้นกลางลงสู่ระดับรากหญ้าในทางปฏิบัตินี้ มันก็เป็นเรื่องยากเหมือนกัน เพราะมันมีอุปสรรคเยอะ หรือเรื่องการเปลี่ยนชีวิต อันนี้พูดในส่วนของกลุ่ม คนที่มีความตั้งใจ ยังไม่พูดถึงชนชั้นกลางทั่วไปซึ่งถูกมอมเมาอยู่แล้ว

ทีนี้ถ้าพูดถึงระบบอุปถัมภ์ ดิฉันคิดว่าระบบอุปถัมภ์นี้มันไม่ใช่อุปถัมภ์แต่ชนชั้นล่าง มัน อุปถัมภ์ในชนชั้นกลางด้วย ชนชั้นกลางที่มีความคิดอุปถัมภ์ ในช่วงที่เศรษฐกิจและการเงินตกต่ำ ก็ เห็นชนชั้นกลางนั่งเฉยมากเลย รอให้ชะตากรรมมันถูกเขากำหนดเอาเองว่าจะเป็นอย่างไร รอว่า ไอเอ็มเอฟจะเข้ามาช่วยได้ไหม รอว่าชวนทำไม่ได้ ทักษิณเป็นยังไง

ทำอย่างไรจึงจะเกิดการรวมกันระหว่างกลุ่มที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง หมายความว่าชน ชั้นกลางที่ก้าวหน้านี้ เข้าไปรวมกับกลุ่มพลังของชาวบ้านที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านจำนวนมากก็ตกอยู่ภายใต้การมอมเมาและอุปถัมภ์ซึ่งเขามองไม่เห็น คนที่มองเห็นชัดเจนที่สุดก็คือคนที่อยู่ใน ส่วนที่ถูกกระทบมากที่สุด

ที่อาจารย์เสนอให้ได้อีกเรื่องของการแตกหัก ที่ดิฉันได้พบก็คือว่า มันเกิดการแตกหักขึ้นเมื่อ เขาารู้สึกว่าเขาประนีประนอมไม่ได้อีกต่อไปแล้ว ที่เขาประนีประนอมไม่ได้อีกต่อไปเพราะว่าชีวิตเขา จะไม่เหลืออะไร นี่คือนี่สิ่งที่เขาต้องลุกขึ้นแตกหัก

การที่ชาวบ้านตัดสินใจป็นทำเนียบนี้ถือว่าเป็นเรื่องแตกหัก เพราะเป็นเรื่องที่ฝ่ายรัฐยอม ไม่ได้ และเป็นเรื่องที่ฝ่ายชาวบ้านก็ไม่คิดว่าเขาจะกล้าทำได้ ความคิดแตกหักนี้มันเกิดขึ้นมาจากการต้องช่วงชิงสิ่งที่อยู่ตรงหน้า ซึ่งมันไม่เหลือแล้ว เพราะฉะนั้นเขาก็เกิดความคิดที่จะแตกหักขึ้นมา

ความคิดแตกหักนี้มันมีไปทั่ว ไม่ว่าจะที่บ้านกรูด ที่ชาวบ้านแค่สองสามร้อยคนถึงกับบุก เข้าไปในงานเลี้ยงสองพันกว่าโต๊ะ เอาถุงซีเข้าไปขว้าง นี่คือนี่ความคิดที่แตกหักเหมือนกัน หรือ ชาวบ้านที่ท้อก็ชกแตกหัก

ตอนนี้มีชาวบ้านหลายพื้นที่เข้าไปยึดที่ดินรกร้างว่างเปล่า หรือมีความคิดที่จะเข้าไปยึด นี่ก็ คือความคิดที่ก่อเกิดการแตกหัก ชาวบ้านที่เขื่อนสิรินธรรอคอยความช่วยเหลือมานาน ซึ่งคิดว่าเป็นไปไม่ได้ ตอนนี้ก็รอจะเข้าไปยึดป่ายูคาลิปตัสสองหมื่นไร่ซึ่งเป็นของกรมป่าไม้

เพราะฉะนั้นลักษณะของการแตกหักมันเกิดขึ้นกระจัดกระจาย แต่ในขณะที่เดียวกัน ชาวบ้าน ก็ไม่ได้มีความเข้มแข็งถึงขั้นที่จะทำการแตกหักได้ทุกครั้งหรือทุกเรื่อง มันต้องมีปัจจัยหลายอย่างไป หนุนเขา

ถ้าเราคิดว่าการแตกหักของกลุ่มคนที่ต้องการจะรักษาฐานทรัพยากรเป็นกำลังสำคัญที่สุดของการเปลี่ยนแปลงแนวทางของโลกาภิวัตน์ เราก็ต้องลงไปหนุนต่องานนี้ ที่นี้การลงไปหนุนต่องานนี้ ต้องอาศัยการหนุนช่วยเยอะ แต่ว่าในส่วนตัวดิฉันที่เห็นเองนี่ ก็เจอปัญหาการหนุนช่วย เพราะแทบจะยากมาก

เราเองก็มีบุคลากรน้อยมากที่จะทำเรื่องเหล่านี้ ที่นี้จะทำอย่างไรให้เกิดพลังในการหนุนช่วย อาจไม่ต้องถึงขั้นลงภาคสนาม แต่ว่าพลังในการหนุนช่วยในเชิงเวทีสาธารณะหรือเวทีเปิด ซึ่งเราบางครั้งในฐานะของคนทำงาน เรารู้สึกที่เราก็ต้องมาทำตรงนี้ด้วย

มันก็เลยเป็นว่า คนหนึ่ง ๆ ต้องทำทุกอย่าง ทำหลาย ๆ อย่าง ก็เลยเรียนถามอาจารย์ว่า เราจะจัดขบวนอย่างไร ซึ่งเรื่องนี้มันต้องอาศัยคนที่เป็นนักยุทธศาสตร์ว่า กลุ่มไหนถนัดแบบไหน น่าจะอยู่ในภารกิจไหน คิดว่าน่าจะต้องมีการจัดขบวนตรงนี้ เพื่อจะทำให้การหนุนช่วยมันเกิดพลังที่ดีขึ้น

เสนอ : ขอตอบสักนิดหนึ่งนะครับว่า เรื่องของการแตกหักในกรณีที่คุณวนิดายกขึ้นมาเนี่ย ผมว่ามันเป็นการแตกหักเพียงในระดับปัญหาเฉพาะหน้า แต่ความแตกหักในที่นี้ ผมหมายถึงในเชิงของวัฒนธรรมเชิงอุปถัมภ์ คือหมายความว่า เมื่อแตกหักในกรณีเกิดปัญหาเฉพาะหน้าอย่างนั้นแล้ว เราจะมีมองต่อไปอย่างไรในการที่จะกลับมาคิดเรื่องการพึ่งตนเอง อะไรต่าง ๆ อันนั้นจะเป็นการบ้านต่อไปอีก ผมใช้คำว่าแตกหักในเชิงของวัฒนธรรมการอุปถัมภ์ สมมุติว่าเมื่อเรียกร้องการปฏิรูปที่ดินแล้ว จะทำอย่างไรในเรื่องที่ยาวต่อไป ผมหมายความว่าอย่างนั้น

ประการที่สองที่ยากพูดถึงก็คือว่า ผมพยายามพูดให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องของฐานทรัพยากร แต่เรื่องของปัญหาฐานทรัพยากรกับชุมชนเนี่ย อย่าไปมองว่าเป็นปัญหาเฉพาะเรื่องของฐานทรัพยากรแต่ละชุมชน อย่าไปมองว่าเป็นการต่อสู้ของคนกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ ผมอยากให้มีมองถึงตัวปัจจัยแวดล้อมด้วย

ผมกำลังพูดถึงว่าเรามีแนวรบเยอะเลย ดังที่พูดไปแล้ว อย่างเช่น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มชนชั้นกลาง ไม่ว่าจะเป็การบริโภคทั้งหมดอะไรต่าง ๆ ผมคิดว่ามันเป็นจิ๊กซอว์ที่เราต้องมองว่ามันเข้ามาปะติดปะต่อเป็นเรื่องเดียวกับปากมูลได้ อย่างมองว่าปากมูลก็แค่ตรงปากมูลหรือแค่บ้านกรูด ไม่ใช่ บ้านกรูดกับปากมูลมันอยู่ในจิ๊กซอว์หนึ่งที่อยู่ในปัจจัยแวดล้อมเยอะแยะเลย

เพราะฉะนั้นผมอยากย้ำเรื่องการรณรงค์เรื่องการบริโภค อันนี้เป็นสิ่งที่ชนชั้นกลางทำได้ กลุ่มสตรีทำได้ เห็นไหมครับ แม้ว่าจะไม่เข้าไปเกาะเกี่ยวเรื่องของปากมูล หรือเรื่องของบ้านกรูดหรือท่อก๊าซไทย-มาเลเซียโดยตรงก็ทำได้

คือหมายความว่า การบริโภคสามารถเป็ปัจจัยแวดล้อมที่จะทำให้กระแสโลกาภิวัตน์อ่อนกำลังลง ซึ่งมันเป็นจุดอ่อนด้วย เพราะฉะนั้นอย่าไปมองเฉพาะจุด ไม่อย่างนั้นแล้วเราจะทุ้มทุ๊กทุกอย่าง พอมีเรื่องที่จะนะ มีเรื่องที่ปากมูล ก็ไปมั่วหมะมั่วมั่วอยู่ตรงนั้น มันคงไม่ใช่อย่างนั้นในที่นี้ แต่

ละคนแต่ละกลุ่มที่นั่นอยู่นี้ มันเหมือนกับเป็นตัวจิ้งจอกที่มาก่อกัน แต่ข้อสำคัญก็คือว่า จะคิด จะทำอะไรที่มันเข้ามาเชื่อมกันให้ได้

ผมเชื่อว่าถ้าการรณรงค์เรื่องการบริโภคมันไปได้ไกล มันจะมีความหมายเยอะเลยในการที่จะสร้างปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้ปัญหามันคลี่คลาย อย่างเช่น แม้กระทั่งตัวพลังงานก็จะมีปัญหาน้อยลงไป พลังงานที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตหรือประชาธิปไตยทะเลาะกับชาวบ้าน ก็อยู่ภายใต้อาณัติที่จะต้องทำเพื่อสนองสนองความต้องการการลงทุน ถ้าเผื่อว่าการบริโภคมันอ่อน ทุกอย่างมันก็จะตามมาได้ เมื่อมันตามมาได้ ผมคิดว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรงไฟฟ้าหรือท่อก๊าซนี้ มันก็ต้องคลี่คลายไปในตัวของมันเอง แล้วตรงนั้นผมคิดว่าเป็นจุดที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

เพราะฉะนั้น ไหน ๆ เรามาพูด มารวมกัน ผมไม่อยากให้มองอะไรที่เป็นการแยกส่วน ให้มองทุก ๆ อย่าง อยู่ที่ว่าเราจะอ่านจิ้งจอกนี้ว่าตัวไหนมันอยู่ตรงไหน คิดว่านี่เป็นโจทย์ที่เราต้องมาช่วยกันคิด คือทุกวันนี้เราคล้าย ๆ ว่า มือซ้ายก็ว่ากันไป มือขวาก็ว่ากันไป ถึงเวลาหรือยังที่จะมามองดูภาพรวม

ด้วยเหตุนี้ ที่ผมมาพูดเรื่องกระแสชุมชนท้องถิ่น จึงเริ่มต้นด้วยเรื่องของกระแสโลกาภิวัตน์ เริ่มด้วยเรื่องของการเป็นพลวัต เราต้องเข้าใจธรรมชาติของมัน ถ้าดูตรงนั้นแล้วเราก็จะเห็นว่า สิ่งที่เราทำนั้นเพียงคนละไม้คนละมือ มันก็มีบทบาทที่มีความเกี่ยวข้องกัน อยากให้เรามองกันใหม่ แล้วดูซิว่าเราจะพลิกฟื้นสถานการณ์ได้อย่างไร

เรื่องนี้ผมก็เห็นด้วยว่าเป็นเรื่องที่ยาก แต่เพราะความยากหรือไม่ง่ายนี้ จึงเป็นเรื่องที่เราต้องใช้ความพยายาม สติปัญญาของเราต้องมองภาพที่เป็นองค์รวมให้มากขึ้น

ผู้เข้าร่วมชั้นเรียน : อยากร่วมอภิปรายเกี่ยวกับการแตกหักเฉพาะหน้าจะคะ คิดว่าเรื่องนี้สามารถยกระดับเป็นการแตกหักในเชิงวัฒนธรรมอุปถัมภ์ได้ ถ้ามีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และตรงนี้อาจเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชนชั้นกลาง ปัญญาชน กับชาวบ้านที่เผชิญปัญหาแล้วปัญหาเล่า หรือโดนเขาหลอกแล้วหลอกอีก จนกระทั่งรู้ว่าคนที่แก้ปัญหาก็คือตัวเอง เพราะฉะนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์คิดว่าจะเป็นกระบวนการที่สร้างความเข้มแข็งให้ทั้งชนชั้นกลางเองและชาวบ้านเองด้วย

คือไม่ใช่เฉพาะแต่ชาวบ้าน เพราะสังเกตจากตัวเองเวลาลงไปคุยกับชาวบ้าน รู้สึกว่าตัวเองมีพลังมากขึ้น คล้าย ๆ กับรู้สึกว่าตัวเองเรียนมาแล้วไม่เสียเปล่า คือได้ใช้ประโยชน์กับชาวบ้าน หรืออย่างฟังอาจารย์พูดถึงว่ายังได้ไปเสวนากับชาวบ้านที่บุรีรัมย์ อาจารย์ก็มีกลุ่ม มีเพื่อนของอาจารย์หรือคนที่ทำงานกับชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ตรงนี้ก็เป็นฐานพลัง

ถ้าพูดถึงการสนับสนุนในด้านฐานกำลังใจ คนที่ทำงานกับชาวบ้านจะได้รับการเรียนรู้จากชาวบ้านมาเยอะ ตรงนี้คิดว่าเป็นสิ่งที่โลกาภิวัตน์ไม่มี เพราะว่าโลกาภิวัตน์ทำลายความเป็นชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อนให้เหลือแต่ปัจเจก ให้เหลือแต่ปัจเจก ให้เหลือแต่อะไรก็ไม่รู้ แม้กระทั่งไม่เห็นคน

อย่างที่บรรดานักสิ่งแวดล้อมเขาพูด ๆ กันว่า เวลาเห็นโลกนี้เห็นแต่เมฆ คือภาพถ่ายจากอวกาศมองมายังโลก ไม่เห็นคน เห็นแต่เมฆ เห็นแต่มหาสมุทร ไม่เห็นวัฒนธรรม ไม่เห็นผู้คนหรือกลุ่มชนต่าง ๆ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ : คือผมอยากตั้งข้อสังเกตจากความเข้าใจของผมเอง ผมคิดว่าวัฒนธรรมอุปถัมภ์นี้ หัวใจจริง ๆ ของมันก็คือว่า มันทำให้เราคิดว่าเราช่วยตัวเองไม่ได้ การแตกหักกับวัฒนธรรมอุปถัมภ์ก็คือว่า ทำให้เราเชื่อว่าเราช่วยตัวเองได้ เราจัดการด้วยตัวเราเองได้

คือถ้ามองในรูปนี้ ผมคิดว่าชนชั้นกลางที่วนิดาบอกเมื่อสักครู่นี้เป็นคนที่ย้อนแอ น่าสงสาร เพราะว่าชีวิตเขาไม่ค่อยมีทางเลือก เริ่มตั้งแต่เขาจะถูกไล่ออกจากงานหรือเปล่าก็ไม่ทราบ ฟังตัวเองก็ไม่ได้ ช่วยตัวเองก็ไม่ได้ ขึ้นอยู่กับว่าผู้อื่นจะให้เขาทำงานต่อไปหรือไม่

จะส่งลูกไปเรียนหนังสือก็รู้ว่าทำอะไรได้ นอกจากนั้นก็ส่งไปตามโรงเรียนที่รัฐบาลท่านอนุญาตให้ตั้งขึ้น เจ็บป่วยไม่สบายก็ทำอะไรไม่ได้นอกจากไปหาแพทย์ที่มีใบประกอบโรคศิลปะที่รัฐตั้งขึ้นอีกเหมือนกัน

สื่ออีกเหมือนกัน พวกที่ดูทีวีแล้วไม่พอใจก็รู้ว่าทำอะไร ไม่มีทางเลือกให้กับชนชั้นกลางในประเทศไทยเลย ทั้งหมดเหล่านี้ผมเห็นว่าทำให้พวกเขายิ่งอ่อนแอลง และต้องติดอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมอุปถัมภ์มากขึ้น

อย่างไรก็ตามแต่ เมื่อเขาเกิดวิกฤตขึ้น ผมเห็นว่ามันมีนิมิตที่ติดอยู่บางอย่างเหมือนกัน เช่นชนชั้นกลางบางคนที่ถูกไล่ออกจากงาน ในที่สุดก็ไปสร้างงานของตนเอง จะพูดว่าเป็นเอสเอ็มอีก็ได้ หมายความว่า เมียทอดไก่เก่งก็ไปทอดไก่ ใช้ความรู้ในเรื่องการตลาดสมัยใหม่ที่ตนเรียนรู้มา ไปวางตลาดไก่ได้กว้างขึ้น อะไรก็แล้วแต่ ก็เริ่มจะมองเห็นว่าเขาสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องอยู่ภายใต้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ เขาก็อยู่รอด

เช่นเดียวกับชาวบ้านที่บ้านกรูด เท่าที่ผมได้คุยมานี้ คือเขาต่อสู้กันระหว่างผลประโยชน์ที่จะได้จากโรงไฟฟ้าโดยคนกลุ่มหนึ่ง กับคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งคิดว่าโรงไฟฟ้าให้โทษมากกว่าคุณ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องอธิบายให้ได้ว่า ถ้าไม่มีโรงไฟฟ้า เขาจะสามารถพัฒนาได้อย่างไร

ในแง่นี้ผมคิดว่า พวกผู้นำกลุ่มต่อต้านคิดถึงเรื่องนี้ค่อนข้างมาก เช่นเป็นต้นว่าคิดไปถึงเรื่องการท่องเที่ยว เพราะเขาจะต้องสัญญากับคนอื่นได้ด้วยว่า เมื่อไม่มีโรงไฟฟ้านี้ ชีวิตจะต้องดีขึ้นได้ด้วย

เพราะฉะนั้นผมคิดว่า เวลาที่เราพูดถึงความแตกหักกับวัฒนธรรมอุปถัมภ์นี้ จะต้องมองในแง่นี้ มากกว่าที่จะไปมองในแง่ที่ว่า เราจะไปต่อสู้กับราชการอย่างไร เราจะไปเดินขบวนอย่างไร เราจะไปยึดทำเนียบอย่างไรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะหลาย ๆ ครั้งที่เราไปยึดทำเนียบนั้น เราไปยึดทำเนียบเพื่อเรียกร้องการอุปถัมภ์ที่เราต้องการ ไม่ใช่หันกลับมาบอกว่า แล้วเราจะช่วยตัวเองอย่างไร

เสน่ห์ : ความจริงน่าจะมีเสนาเรื่อง “วิกฤติชนชั้นกลางกับทางออก” อย่างที่อาจารย์นิธิว่า นะครับ ตอนนั้นชนชั้นกลางกำลังหันรีหันขวางว่าจะเอาอย่างไร ทุกอย่างนี้มันไม่มีทางออก เพราะฉะนั้นถ้าเราเปิดประตู มันไม่แน่ว่าอาจจะมีทางเลือกอะไรบางอย่างที่จะนำไปสู่กระบวนการของการทำอะไรที่มาผสมผสานกันได้ อย่างที่ผมพยายามเสนอนี้

คือผมมองชนชั้นกลางเหมือนกับเป็นตัวที่เปิดประตูให้กับชุมชนท้องถิ่น แต่ว่าชุมชนท้องถิ่นก็ต้องยืนอยู่บนขาของตัวเอง ไม่ใช่ไปหวังพึ่งชนชั้นกลาง และผมเชื่อว่าชนชั้นกลางนี้ก็ต้องพึ่งชนบท ยกตัวอย่างเช่น ชาวละออเภสัชก็ต้องพึ่งคนชนบท ไม่งั้นจะเอาสมุนไพรที่ไหนเป็นแต่เพียงว่า ในชุมชนท้องถิ่นก็ต้องประดิษฐ์คิดค้นที่จะทำในเรื่องของอาหารการกิน เรื่องของสมุนไพรให้มันพัฒนาก้าวหน้า ตรงนั้นต่างหากที่เป็นกุญแจสำคัญ

อุทัยวรรณ : ในอีกสองเดือนข้างหน้า เวลด์แบงก์กำลังเอาเงินมาให้คนไทยเป็นจำนวนมาก จะเอามาให้ทั้งเอ็นจีโอสถาธารณสุข เอ็นจีโอมหาดไทยจัดเวที เท่าที่ผมทราบมีเวทีที่เขาเรียกว่า competition คือเอานักธุรกิจ เอาคนชั้นกลาง เอาคนที่พอมีอันจะกินมาพูดถึงว่า เราจะแข่งขันกันอย่างเป็นปัจเจกมิตรได้อย่างไร เพื่อที่จะกระตุ้นการค้าเสรีขึ้น

ในส่วนที่สองนี้ไปอีกเวทีหนึ่งครับ เขาจะพูดถึงเรื่องความเป็นธรรมรัฐ จะเอาคนอีกแบบหนึ่ง มาคุยกันเป็นร้อยเป็นพันเลย แล้วจะมีเวทีอย่างนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในภาคเหนือนี้เป็นเป้าหมายหนึ่ง ใช้ภาคสวนแก้ว (ที่ตั้งโรงแรมปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่จัดประชุมเรื่องเกี่ยวกับธรรมรัฐ” บ้าง ใช้ที่ต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ไปหมดเลย แล้วเขาก็จะยืมมือเอ็นจีโอมาทำ

ส่วนที่สองนี้จะมีคนจำนวนหนึ่งถูกซื้อ ซึ่งเขาบอกว่า เป็นสื่อในสวนประชาสังคมนะครับ บัดนี้ทางใต้ถูกซื้อไปแล้วด้วยเงินสิบล้าน เมื่อก่อนนี้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กัน ตอนนี้ได้มูลนิธิหนึ่งเอาไปทำ ได้เงินจากยูโนแคลมาสิบล้าน และต้องเป็นกองทุนแล้ว อันนี้ที่สงขลา เพิ่งไปรับเงินมาเมื่อสองอาทิตย์นี้เอง และที่ภาคเหนือก็ได้ข่าวเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นประเด็นตรงนี้ก็ถือว่า ตอนนี้อย่างบนรูกลงมาอย่างหนักเลยนะครับ ก็มีอาจารย์ที่มาเดินสายอยู่ส่วนหนึ่ง พวกรุ่นนี้ก็มีคนหนึ่งก็คือทางสายของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ดังนั้นกระแสของการเดินสายเริ่มลงมาแล้ว แต่ว่าของเรามีเป้าหมายอยู่น้อยมากเลย ก็คือเอ็นจีโอทั้งหลาย 2-3 คนมานั่งรวมตัวกันนี้ครับ ในขณะที่เขาเปิดโรงแรมกันมโหฬารเลย

เมื่อวานขึ้นนี้ผมเพิ่งไปมา เขาพูดถึงเรื่องของการกระจายอำนาจทางด้านสาธารณสุข รับคนเป็นพัน แล้วก็หมดเงินไปหกแสนบาท ใช้เวลาสองวัน เพราะฉะนั้นประเด็นก็คือว่า โลกาวัดนี้เขาก็ออกแรงแล้วก็ทำงานกันเต็มที่เลย และซื้อได้ซื้อ ต่อได้ต่อ โคออปได้โคออป

อันนี้เล่าให้ฟังเป็นการปรับทุกข์เฉย ๆ ว่า ผมเองก็ตกอยู่ในภาวะที่เป็นเหยื่อเหมือนกัน เอ๊ เอายังไงดี คนข้างล่างก็ เอ๊ จะไปทางไหน ก็ละล้าละลังอยู่ ตอนนี้ใช้วิธีจับกอหญ้าไว้ก่อน พอจับกอหญ้าไว้เดี๋ยวลมพัดมาก็ขึ้นข้างบนอีกแล้ว ทำอย่างไรดี

เสนอ : ผมว่าก็ฟังความเป็นกันรอบ ๆ นะ อันนี้ผมเห็นว่าเป็นธรรมดาซึ่งเขาจะต้องเคลื่อนไหว ไม่เช่นนั้นแล้วเขาก็รู้ว่า ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ไป ตัวระบบมันไปไม่รอด ไม่วุ่นะครับ สิ่งเหล่านี้คงไปขัดขวางหรือไปอะไรมันยาก แต่ว่าเราน่าจะมองดูว่า อะไรเป็นสิ่งที่เราทำได้ในส่วนของเรา

อย่างที่ผมพูด ผมชอบพูดเรื่องการบริโภคนี่ ผมคิดว่าเรายังคิดน้อยไป ถ้าคิดไปแล้วก็อาจจะเห็นยุทธศาสตร์เยอะเลย คือเรื่องพลังงานนี้พูดยากเหลือเกิน พอเข้ามาแล้ว เอ็นจีโอก็เอ็นจีโอเถอะ เพราะทุกคนก็อยากจะมีโอกาสทำโน่นทำนี่ อะไรต่าง ๆ

ผมไม่อยากจะโทษคนระดับนี้เท่าไร อย่างระดับปฏิรูปกฎหมายนี่ค่อนข้างน่ากลัวมาก แม้กระทั่งตอนนี้ที่ทักษิณจะตั้งองค์กรที่จะมารับซื้อหนี้เสีย ทางธนาคารโลกก็เริ่มเตือนแล้ว อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นแรงกดดันมันมีทุกระดับ และโดยเฉพาะระดับล่าง ผมคิดว่าเขาจะให้ความสนใจมากขึ้นตามลำดับ เขาจะโคออปเอ็นจีโอได้อีกเยอะเลย อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับเราว่าจะเลือกแนวทางอะไรที่จะสามารถให้คำตอบกับเราได้ ยังไงผมก็อยากให้เราใส่ใจกับเรื่องของการคิดภายในให้หนักขึ้น

วารุณี : ต้องขอขอบพระคุณอาจารย์เสนอที่ให้เกิดกับมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมาเป็นผู้นำเสวนาในครั้งนี้ ในวันนี้ท่านอาจารย์เสนอได้กรุณาพูดถึงทางเลือกหลาย ๆ ทางเลือก แล้วฝากข้อคิดให้เราไปหลายอย่างนะคะ ในอาทิตย์หน้าจะมีการพูดคุยกันถึงทางออกของสังคมไทยในด้านอื่น ๆ ด้วย จะได้เรียนเชิญอาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ มาพูดในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเราจะได้ฟังและร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไร

แล้วก็จะมีการพูดคุยกันเรื่องการเมืองภาคประชาชน และคิดว่าเวลาที่เหลืออยู่ในครั้งสุดท้ายคือในวันเสาร์หน้า ก็อยากจะเรียนเชิญทุก ๆ คนเสนอความคิดเห็นของตัวเอง โดยมองว่าทางออกของสังคมไทยน่าจะมีอะไรบ้าง แล้วเราจะได้ช่วยกันคิด แล้วเอาไปคิดต่อ

วันนี้ขอขอบคุณทุกคนที่เข้าร่วมรับฟังและเสวนาในครั้งนี้ ซึ่งสำหรับสัปดาห์นี้น่าสนใจมาก และมีการแลกเปลี่ยนในหลาย ๆ ประเด็น

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์เสน่ห์ จามริก ซึ่งท่านได้กรุณามาพูดคุยให้เราฟัง ทั้ง ๆ ที่
ท่านอาจารย์มีงานมากมาย ต้องขอขอบพระคุณอาจารย์อย่างสูงเลยนะคะ

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

นักวิชาการอาวุโสผู้ได้รับการยอมรับมากที่สุดคนหนึ่งของเมืองไทยในด้านความลุ่มลึกของการวิเคราะห์สภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจโดยการมองภาพรวมของปัญหา และละทิ้งขอบเขตของศาสตร์แต่ละสาขาทำให้สามารถเห็นโครงสร้างทั้งหมดได้อย่างชัดเจน วิเคราะห์ปัญหาอย่างถึงแก่น พร้อมทั้งเสนอทางออกที่ควรเป็นให้แก่สังคมอย่างต่อเนื่อง

เป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2503 – 2530 เคยเป็นผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ฯลฯ และปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ประธานมูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา รองประธานมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ทำงานวิชาการด้วยความเชื่อมั่นในอิสรภาพ เสรีภาพ และพลังบริสุทธิ์ของผลงาน เช่นเดียวกับเชื่อในสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ เน้นย้ำอยู่เสมอถึงการทำงานวิชาการเพื่อประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ โดยงานนั้นต้องมีส่วนร่วมและมีประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ให้ความสำคัญกับการค้นคว้าหาองค์ความรู้เฉพาะอันหลากหลายของแต่ละท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในสถานบันการศึกษา ได้ตกเดือนสังคมไทยมาตลอดถึงอันตรายของการระจอนอย่างหุนหันวดาอบอดเข้าสู่กระแสของลัทธิทุนนิยมที่นำโดยบริษัทข้ามชาติ กองทุนโลก และประเทศผู้นำอุตสาหกรรม และย้ำถึงความจำเป็นในการสร้างองค์ความรู้และการสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อเป็นพลังในการแก้ปัญหา ปรับตัวอยู่รอด รวมทั้งใช้ประโยชน์จากระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์

ทางเลือก ทางรอดของไทย ในยุคโลกาภิวัตน์

โดย

รองศาสตราจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วารุณี ภูริสินสิทธิ : สำหรับการบรรยายครั้งนี้ ก็เป็นเสาร์สุดท้ายของกระบวนการวิชา “ท้องถิ่น พัฒนากับโลกาภิวัตน์ 101” เท่าที่ผ่านมามองทำให้เรามองเห็นภาพชัดเจนว่า โลกาภิวัตน์มีผลต่อสังคมไทยในแง่ของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทยอย่างไรบ้าง ในคราวที่แล้วเราก็ได้พูดถึงเรื่องกระบวนการท้องถิ่นในการตอบสนองต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์ว่าเป็นอย่างไร และเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

สำหรับชั้นเรียนมหาวิทยาลัยเพียงคืนวันนี้เป็นครั้งสุดท้ายจะได้มีการเสนอถึงทางออกหลาย ๆ ทางออกที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยนักวิชาการไทย ซึ่งนักวิชาการไทยท่านหนึ่งที่ถือว่าเป็นนักวิชาการชั้นนำของประเทศเราในทางเศรษฐศาสตร์ ก็ได้เสนอถึงทางออกในเชิงเศรษฐกิจและมิติที่เกี่ยวข้อง ในแง่ที่อาจารย์คิดว่า อะไรคือทางออกที่น่าจะเหมาะสมสำหรับประเทศไทย ซึ่งดิฉันคิดว่าทุกคนคงรู้จักอาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำหรับคนที่อ่านหนังสือพิมพ์คงคุ้นเคยกับข้อเขียนของอาจารย์ พร้อมทั้งความคิดที่เราเรียกว่า “ฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์” ขอเรียนเชิญอาจารย์เลยคะ

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ : สำหรับหัวข้อที่กำหนดให้ผมพูดในวันนี้ก็คือ “ทางเลือก ทางรอดของไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ซึ่งผมอยากเสนอความเห็น และจะเปิดให้มีการแลกเปลี่ยนสนทนากันหลังจากที่ผมพูดจบนะครับ สำหรับผม มีประเด็นที่อยากจะพูดถึง 5 ประเด็นใหญ่ ๆ ซึ่งทั้ง 5 ประเด็นมีความเกี่ยวพันกัน โดยอยากที่จะเริ่มต้นด้วย

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนานั้นเป็นปัจจัยที่กำกับเส้นทางเดินของสังคมเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่กำกับชะตากรรมของประชาชนในสังคม ผมได้นำเสนอในงานวิจัยที่ผมทำให้สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2536 ว่า ในสังคมเศรษฐกิจไทยนี้ มันมี “ทวีลักษณะของการพัฒนา”

ในขณะที่ชนชั้นปกครองไทยผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินบนเส้นทางที่ผมตั้งชื่อว่า “โลกาภิวัตน์พัฒนา” แต่ในชนบท มีกลุ่มชนในภูมิภาคต่าง ๆ เลือกเส้นทาง “ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” และนี่เป็นเส้นทางพัฒนาสองเส้นทางที่ผมบอกว่ามันเป็นทวิลักษณ์ของการพัฒนา

ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนาเป็นยุทธศาสตร์ที่ต้องการผลประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจจะได้ประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์ก็ต่อเมื่อระบบเศรษฐกิจเชื่อมสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโลก ดังนั้นประเทศที่เลือกเส้นทางโลกาภิวัตน์พัฒนา ก็จะต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเปิด จะต้องเปิดเสรีในทุก ๆ ด้านไม่จำเพาะแต่เปิดเสรีทางการค้า แต่คลุมไปถึงการเปิดเสรีทางการเงิน เปิดเสรีทางการผลิต และเปิดเสรีทางการลงทุนระหว่างประเทศ อันนี้คือยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา

ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนานั้นไม่ได้เพิ่งมี และถึงแม้ในเวลาต่อมาเราจะรู้จักชื่อยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนาในนามของ “Washington Consensus” หรือที่รู้จักกันในนาม “ฉันทมติแห่งวอชิงตัน” ฉันทมติแห่งวอชิงตันไม่ได้เพิ่งเกิดในปี 2532 เมื่อจอห์น วิลเลียมสัน (John Williamson) เสนอชื่อนี้

แต่ว่าวิญญูณของฉันทมติแห่งวอชิงตันได้มีมาก่อนหน้านี้นานแล้วแม้กระทั่งในสนธิสัญญาบาวริง สนธิสัญญาบาวริงซึ่งลงนามกันในปี 2398 มีวิญญูณของฉันทมติแห่งวอชิงตัน เพราะสนธิสัญญาบาวริงร่างขึ้นบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม

ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา ที่ภาษาในทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่า Outward Orientation หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด ที่จอห์น วิลเลียมสัน ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ เคยเป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยวอริก แล้วต่อมาอพยพไปอยู่ที่สหรัฐอเมริกา เคยเป็นอาจารย์อยู่ในมหาวิทยาลัยชั้นนำหลายแห่ง รวมทั้งพรินซ์ตัน แต่ว่าในตอนท้ายก็ไปตั้งหลักอยู่ที่สำนักสำคัญในสหรัฐอเมริกา ชื่อ Institute for International Economics ซึ่งมีเฟรด เบิร์กสเทน (C. Fred Bergsten) เป็นผู้อำนวยการ ซึ่งถ้าผมจำไม่ผิด เบิร์กสเทนเคยเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลลินดอน จอห์นสัน เป็นคนสำคัญที่ผลักดันให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นผู้นำในการจัดตั้งเอเปค (ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก) แต่เดิมสหรัฐอเมริกาไม่ต้องการเข้ามาร่วมในเอเปค แต่เบิร์กสเทนอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า Eminent Persons Group ผลักดันให้รัฐบาลคลินตันเห็นความสำคัญของเอเปค

เมื่อปี 2532 ในการสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องการปรับตัวทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกา มีการประมวลแนวนโยบายที่บรรดาหน่วยงานราชการอเมริกันและบรรดาเจ้าสำนักต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา เช่น จอห์น วิลเลียมสัน ผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ เดินตามเส้นทางนี้ แล้วก็ตั้งชื่อนี้ว่า Washington Consensus ปรากฏชื่อครั้งแรกในปี 2532 ในปี 2542 เมื่อคำว่า Washington

Consensus มีอายุครบ 10 ปี จอห์น วิลเลียมสัน ได้กลับไปทบทวนแนวความคิดนี้ ถ้าสนใจก็ไปดูใน เว็บไซต์ของ Institute of International Economics ที่ www.iie.com

ที่จริงจะเป็นเรื่องยืดเยื้อถ้าจะบอกว่าในรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าฉันทมติแห่ง วอชิงตันมีสาระสำคัญอะไรบ้าง เพราะว่ามันไม่ได้อยู่กับที่ มันมีพัฒนาการ ขณะนี้มีบางอย่างซึ่งใน ตอนที่จอห์น วิลเลียมสัน ประมวลแนวนโยบายที่เขาตั้งชื่อว่า ฉันทมติแห่งวอชิงตันนั้นยังไม่มี แต่มัน พัฒนาต่อมา ยกตัวอย่างเช่นแนวนโยบายเสรีนิยมทางการเงิน ยังไม่ปรากฏในเวอร์ชันปี 2532 แต่มัน พัฒนาต่อมา

ลอว์เรนซ์ ซัมเมอร์ส (Lawrence Summers) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลังในรัฐบาล คลินตัน 2 สรุปสาระสำคัญของฉันทมติแห่งวอชิงตันด้วยคำที่ลงท้ายด้วย “action” 4 คำ คำที่หนึ่งก็คือ “liberalization” เปิดเสรีทางเศรษฐกิจ คำที่สองก็คือ “stabilization” การรักษาเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจ คำที่สามก็คือ “privatization” การถ่ายโอนการผลิตไปสู่ภาคเอกชน และอันที่สี่ก็คือ “deregulation” การลดการกำกับ การลดการควบคุม นี่เป็น “4-action” ที่ซัมเมอร์สบอกว่าเป็นหัวใจ ของการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจ

ศัพท์พวกนี้เป็นศัพท์ที่มีความหมายเฉพาะ เวลาที่พูดถึงการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจ (economic policy reform) หรือเวลาที่พูดถึงการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (structural adjustment) คำเหล่านี้เป็นคำที่มีวิญญาณของฉันทมติแห่งวอชิงตัน

เวลาที่พูดถึงการปฏิรูปเศรษฐกิจ ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจเฉย ๆ แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจไปตามแนวทางเสรีนิยม กลุ่มที่เป็นสาวกของลัทธิเสรี นิยมสมัยใหม่จึงจะถือว่าเป็นการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจไปใน ทิศทางอื่น คนเหล่านี้ โดยเฉพาะคนในสังกัดธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ จะไม่ ถือว่าเป็นการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจ

ในทำนองเดียวกับที่คนเหล่านี้พูดถึงการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การปรับโครงสร้าง ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจในทิศทางใดก็ได้ ไม่ได้หมายความถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางซึ่งให้ภาคบริการมีความสำคัญเพิ่มขึ้น แล้วภาคเกษตรกรรมมี ความสำคัญลดลง ไม่ใช่

การปรับโครงสร้างหมายถึง การปรับเปลี่ยนการผลิตไปในแนวทางเสรีนิยม ดังนั้นจะเห็นได้ ว่า เวลาที่ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศไปกดดันให้ประเทศลูกหนี้ต้องดำเนิน นโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจ หรือต้องดำเนินนโยบายการปรับโครงสร้าง ทุกอย่างมันเดินอยู่บน เส้นทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ

นั่นก็คือฉันทมติแห่งวอชิงตันที่เป็นมาจนถึงต้นทศวรรษ 2530 ในปลายทศวรรษ 2530 มี การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ยกตัวอย่างเช่นเสรีนิยมทางการเงินกลายมาเป็นแนวนโยบายสำคัญของ

ฉันทมติแห่งวอชิงตันในตอนต้นนี้ เวลาที่ฉันทมติแห่งวอชิงตันพูดถึง “liberalization” หมายถึงการเปิดประตูการค้าเสรี

การเปิดเสรีทางการค้า ไม่เฉพาะแต่เปิดเสรีในการค้าสินค้าเท่านั้นแต่รวมไปถึงการเปิดเสรีในการค้าบริการ แต่พอมาถึงปลายทศวรรษที่ 2530 การเปิดเสรีมีความหมายคลุมไปถึงเรื่องของการเปิดเสรีทางการเงิน

นี่ก็เป็นผลมาจากการผลักดันของกลุ่มทุนการเงินวอลล์สตรีท แล้วในเวลาต่อมา ก็ผลักดันให้มีการเปิดเสรีในการลงทุนระหว่างประเทศ มีความพยายามที่จะให้มีการลงนามใน Multi-Lateral Agreement on Investment หรือข้อตกลงพหุภาคีว่าด้วยการลงทุน ซึ่งผลักดันโดยไออีซีดี (องค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ) แต่ได้รับการต่อต้านจากขบวนการประชาชนระหว่างประเทศ

ในท้ายที่สุด ฉันทมติแห่งวอชิงตันก็ปรับเปลี่ยนไปคลุมถึงเรื่องที่สำคัญอีกสองเรื่อง เรื่องหนึ่งก็คือ “democratization” ฉันทมติแห่งวอชิงตันต้องการให้ประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองไปเป็นระบบประชาธิปไตย เศรษฐกิจมีมนุษยชน อันนี้เป็นเรื่องหนึ่ง

อีกเรื่องหนึ่งก็เป็นการผลักดันเรื่อง “good governance” หรือเรื่องธรรมาภิบาล เรื่องการบริการการปกครองที่ดี แล้วหลักการสำคัญของธรรมาภิบาลก็กำหนดเอาไว้สามเรื่องใหญ่ ๆ คือ เรื่อง “participation” หรือการมีส่วนร่วม เรื่อง “transparency” ความโปร่งใส และเรื่อง “accountability” ความรับผิดชอบ อันนี้เป็นฉันทมติแห่งวอชิงตัน

ฉันทมติแห่งวอชิงตันแบบที่ผมเรียนนี้ มันมีวิญญูณลงอยู่ในสนธิสัญญาบาวริงแล้ว ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย มันมีการแกว่งไกวระหว่างเส้นทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจกับเส้นทางชาตินิยมทางเศรษฐกิจเป็นระยะ ๆ แต่ครั้งที่เราต้องเดินบนเส้นทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญครั้งหนึ่งก็คือ ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

เนื่องจากเราเผชิญกับปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด แล้วมีความไม่มั่นคงของทุนสำรองระหว่างประเทศ เราต้องไปกู้ standby arrangement หรือเงินกู้ยืมระยะสั้นจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศและกู้ adjustment loan หรือเงินช่วยเหลือจากธนาคารโลก องค์การโลกบาลทั้งสองก็กำหนด policy conditionality นั่นคือ การกำหนดเงื่อนไขของการดำเนินนโยบายที่บังคับให้ไทยต้องเดินบนเส้นทางเสรีนิยม

แต่ในยุคของรัฐบาลเปรมมีความแตกต่างกับยุคหลังปี 2540 รัฐบาลเปรมยังไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างว่านอนสอนง่าย มีเงื่อนไขเป็นจำนวนมากที่รัฐบาลเปรมไม่ได้ทำ มีการประเมินในตอนหลังว่ารัฐบาลไทยได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขการดำเนินนโยบายมากน้อยแค่ไหน คนประเมินคือ พอล โมสเลย์ แห่งมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ ซึ่งพบว่า รัฐบาลไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขของการดำเนินนโยบายในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เพียงประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของเงื่อนไขทั้งหมด

การกำหนดเงื่อนไขการดำเนินนโยบายในสัญญาเงินกู้ที่เรากู้จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เศรษฐกิจไทยเลือกเดินบนเส้นทางของฉันทมติแห่งวอชิงตัน แต่อย่างที่ผมเขียนให้ทราบว่า ตั้งแต่ปี 2536 ผมก็เริ่มสังเกตเห็นแล้วว่า ในสังคมเศรษฐกิจไทยมีทวิลักษณ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนา

เส้นทางการพัฒนาในแนวทางเสรีนิยมเป็นเส้นทางซึ่งทำให้หน่วยเศรษฐกิจภายในประเทศต้องใช้ความชำนาญพิเศษ ต้องผลิตสินค้าตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ¹ ดังนั้นก็บังคับให้การผลิตในภาคเกษตรกรรมมีลักษณะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็น monocrop ภูมิภาคใด ปลูกมันสำปะหลังก็ปลูกมันสำปะหลัง ที่ปลูกข้าวก็ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกข้าวโพดก็ปลูกข้าวโพดอย่างเดียว ปลูกอ้อยก็ปลูกอ้อยอย่างเดียว

สภาวะการณ์ของการผลิตตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบมันก่อให้เกิดสภาวะความไม่แน่นอนในสังคมเศรษฐกิจไทย เพราะว่าเสถียรภาพของรายได้ของครัวเรือนเกษตรตั้งขึ้นอยู่กับการเสถียรภาพของราคาในตลาดโลก ขึ้นอยู่กับความการุณย์ของดินฟ้าอากาศ ในยามใดก็ตามที่ฝนแล้งหรือมีอุทกภัย หรือในยามใดก็ตามที่ตลาดระหว่างประเทศมีความแปรปรวน เกษตรกรก็ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนแล้วรัฐบาลไม่เคยให้ความช่วยเหลือเกษตรกรได้

ด้วยเหตุนี้เอง ขบวนการกระจายการผลิต การเลิกเชื้อเรื่องการผลิตตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ จึงปรากฏขึ้นในทุกภูมิภาค เกษตรกรอาจไม่เคยได้ยินคำว่า comparative advantage แต่สิ่งที่เขาเหล่านั้นทำก็คือ การละทิ้งหลักการเรื่องความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ

มีการกระจายการผลิตเพื่อการดำรงชีพ ไม่เน้นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ แต่เป็นการผลิตเพื่อการดำรงชีพ มีเหลือแล้วจึงขาย เพราะว่าถ้าเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ การผลิตเพื่อการส่งออกจะต้องเป็นการผลิตตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งมันสร้างสภาวะความไม่แน่นอนและความเสี่ยงให้กับครัวเรือนการเกษตร

นี่เป็นเส้นทางสองเส้นทาง เส้นทางแรก ชนชั้นปกครองไทยผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินไปตามฉันทมติแห่งวอชิงตัน แต่ว่าเส้นทางที่สอง ประชาชนในภาคชนบทเป็นจำนวนมากเลือกเส้นทางของการพึ่งตนเอง เลือกเส้นทางที่ผมเรียกว่า ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

หลังจากเกิดวิกฤตการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เกี่ยวกับเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผมเลยตั้งชื่อวานี้

---

¹ หรือ comparative advantage เป็นการเปรียบเทียบประสิทธิภาพของปัจจัยการผลิตในเชิงสัมพัทธ์ เช่น เมื่อใช้ปัจจัยการผลิตจำนวนเท่ากันในการปลูกข้าว ภาคกลางจะปลูกข้าวได้ผลผลิตมากกว่าภาคใต้ แต่ถ้าใช้ปัจจัยการผลิตจำนวนเท่ากันในการปลูกยางพารา ภาคใต้จะได้ผลผลิตมากกว่า แสดงว่าภาคกลางมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการปลูกข้าวมากกว่าภาคใต้ และภาคใต้มีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการปลูกยางพารามากกว่าภาคกลาง

เป็น “ฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์” นี้เป็น “Bangkok Consensus” ตอนนั้นผมยังไม่ได้แปลเป็นฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ได้ใช้ภาษาอังกฤษว่า Bangkok Consensus

ฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ต้องการให้การผลิตยึดหลักความชำนาญพิเศษหรือความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ไม่ได้มีปรัชญาในการพัฒนาที่เน้นเรื่องการกินดีอยู่ดี แต่เน้นเรื่องการอยู่พอดีกินพอดี เน้นเรื่องการกระจายความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตรกร อันนี้มีรายละเอียดมากที่ผมไม่สามารถแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของยุทธศาสตร์การพัฒนาของสองยุทธศาสตร์นี้ในเวลาอันจำกัดได้

แต่ว่าในขณะนี้ ในสังคมเศรษฐกิจไทยมันมียุทธศาสตร์การพัฒนาอยู่สองยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์หนึ่งเดินตาม Washington Consensus อีกยุทธศาสตร์หนึ่งเดินตาม Bangkok Consensus ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาหรือยุทธศาสตร์ที่เดินตามฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มันเติบโตทุกครั้งที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งแรกเมื่อปี 2516 - 2517 มีส่วนทำให้ขบวนการพึ่งตนเองในสังคมชนบทเติบโต แต่ผมคิดว่าการเติบโตของขบวนการพึ่งตนเองในชนบททุกภูมิภาค มันมีมากเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ครั้งที่สอง คำถามก็คือ ทำไมถึงเป็นอย่างนั้น

ก็เพราะวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งแรกมันสั้น มันมีผลกระทบเพียงปีกว่าสองปีแล้วก็ฟื้น ตอนที่เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งแรก ประเทศมหาอำนาจยังมีสติสัมปชัญญะ มีความสมานฉันท์ในการแก้ปัญหา ซึ่งจะต่างไปจากวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สอง

วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สองถูกซ้ำเติมด้วยสงครามดอกเบ๊ย วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สองเกิดขึ้นในปี 2522 แล้วมีสงครามดอกเบ๊ยระหว่างยุโรปตะวันตกกับสหรัฐอเมริกา ในช่วง 2522 - 2523 สหรัฐอเมริกาขาดดุล ซึ่งหมายความว่าเงินดอลลาร์ไหลออกนอกสหรัฐฯ ปริมาณเงินดอลลาร์ในตลาดโลกเพิ่มขึ้น เงินดอลลาร์มีค่าตก

แต่รัฐบาลโรนัลด์ เรแกน ใช้วิธีขึ้นดอกเบี้ยเพื่อดึงเงินกลับ เงินก็โยกย้ายจากยุโรปตะวันตกไปสหรัฐอเมริกา เมื่อยุโรปตะวันตกเผชิญกับภาวะเงินทุนไหลออก จึงขึ้นดอกเบี้ยเพื่อดึงเงินกลับ สองปากฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกทำสงครามดอกเบ๊ย ในปี 2523 ดอกเบ๊ยในเมืองไทยสูงกว่า 15 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จนรัฐบาลไทยต้องออกกฎหมายให้กำหนดอัตราดอกเบี้ยได้เกิน 15%

นอกจากสงครามดอกเบ๊ยซึ่งทำให้ภาวะเศรษฐกิจถดถอยแล้วยังมีภาวะตกต่ำของราคาสินค้าเกษตรซึ่งเกิดขึ้นในปี 2524 ต่อเนื่องไปถึงปี 2529 ด้วย เพราะฉะนั้น ผลกระทบของวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สองซึ่งถูกซ้ำเติมด้วยวิกฤตการณ์อื่น ๆ จึงมีส่วนทำให้ขบวนการพึ่งตนเองในชนบทขยายตัวอย่างรวดเร็ว แล้วผมก็เชื่อว่า วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมานี้ มีส่วน

ในการเร่งขยายตัวของขบวนการพึ่งตนเอง นั้นหมายความว่า ปริมาณของพื้นที่ในประเทศไทยซึ่งเดินตามเส้นทางของชุมชนท้องถิ่นพัฒนานั้นมีมากขึ้น

ความขัดแย้งในสังคมเศรษฐกิจไทย ส่วนหนึ่งโดยพื้นฐานแล้วเป็นความขัดแย้งในประเด็นเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนา ความขัดแย้งเกี่ยวกับการวางท่อก๊าซที่เราจะนำขึ้นจากอ่าวไทยก็ดี หรือที่จะซื้อจากพม่าก็ดี หรือที่จะซื้อจากพม่าก็ดี ความขัดแย้งเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน ความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็ดี ความขัดแย้งเหล่านี้โดยพื้นฐานแล้วเป็นความขัดแย้งในเรื่องเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา ระหว่างโลกาภิวัตน์พัฒนากับชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ในท้ายที่สุดมันเป็นความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์

ณ บัดนี้ ผมคิดว่าสังคมเศรษฐกิจไทยคงมาถึงจุดที่จะต้องเลือกว่าเราจะเดินบนเส้นทางไหน เราจะยังคงเดินไปบนเส้นทางที่กำหนดโดยชนบทดิแห่งวอชิงตัน หรือว่าเราจะเดินบนเส้นทางที่กำหนดโดยชนบทดิแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในที่สุดถ้าหากว่าไม่ได้มีการใช้กำลังห้าพันกันทางใคร ใครเลือก ใครเลือกทางไหนก็ไปทางนั้น ทวิลักษณะของการพัฒนาในสังคมเศรษฐกิจไทยก็ยังคงดำเนินต่อไป

แต่ถ้าหากเราเชื่อว่าการเปิดเสรีมันสร้างปัญหาให้กับระบบเศรษฐกิจไทย เนื่องจากชนชั้นปกครองไทยไม่มีความสามารถในการจัดการกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ ความไม่สามารถในการจัดการกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ ความไม่สามารถมันปรากฏให้เห็นแล้วในเดือนกรกฎาคม 2540 ผมก็เสนอว่า ขอเว้นวรรคดับเบิ้ลยูทีโอ (องค์การการค้าโลก)

ผมคิดว่ากระทรวงพาณิชย์ยังคงไม่ค่อยสบายใจ บรรดาสมุนบริวารของพรรคประชาธิปัตย์ก็ออกมาโต้เมื่อผมเสนอเรื่องนี้เป็นครั้งแรก ในทำนองที่ว่าผมต้องการให้ปิดประเทศ คนเหล่านั้นคงฟังไม่ได้ศัพท์แล้วจับเอาไปกระเดียด

ผมไม่ได้เสนอว่าให้เราปิดประเทศ ผมเสนอว่าให้เปิดประเทศในระดับเดียวกับ ณ วันที่ 2 กรกฎาคม 2540 เมื่อเราแพ้โลกเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ เราจะไม่เปิดเสรีมากไปกว่านั้น ซึ่งก็หมายความว่า เราจะไม่รีบไปเปิดเสรีการค้าบริการมากไปกว่านั้น เราเปิดเสรีในระดับนั้น

ถ้าท่านสังเกตดูบรรดาสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียน หลังจากเกิดวิกฤต ด้วยสปิริตแห่งอาเซียน พวกมันไม่อยากจะเดินเรื่องเขตการค้าเสรีอาเซียน เขตการค้าเสรีอาเซียนก็ชะงักงัน ก็ทุกคนทุกประเทศมีปัญหาในการจัดการกับกระแสโลกาภิวัตน์

ความไม่สามารถจัดการกับกระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นปัญหาใหญ่ที่ตามที่เราจะไม่พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ ในการจัดการกับเงินทุนที่มันมีดินมันมีลักษณะซีฟจรลงเท้า มันเคลื่อนไหว เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างประเทศโดยเสรี ถ้าเราไม่มีความสามารถจะจัดการกับมัน เราไม่สามารถเดินบนเส้นทางนี้ต่อไปได้

ผมเสนอว่า นอกจากเราจะอยู่กับที่ ขอเว้นวรรคดับเบิลยูที่โออยู่กับที่ ณ วันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ในเรื่องการเปิดเสรีการค้า เราขอถอยหลังในเรื่องการเปิดเสรีทางการเงิน เราจะต้องกลับไปกำกับควบคุมการเคลื่อนย้ายเงินทุน ไม่ใช่เปิดเสรีอย่างที่เรากำ ความผิดพลาดในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อเราเลือกเดินบนเส้นทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ แล้วเราไม่ได้เคารพในประเด็นปัญหาเรื่องลำดับขั้นของการดำเนินนโยบาย

ผมอยากจะเล่าคร่าว ๆ ให้ฟังว่า ในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์มีการศึกษาว่า ทำไมประเทศต่าง ๆ จึงมักเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงินหลังจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศไปผลักดันประเทศนั้น ๆ เปิดเสรีทางการเงิน แล้วพบว่าประเทศเหล่านั้นล้วนเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงินซึ่งมันเริ่มต้นที่ละตินอเมริกา

มีงานวิจัยเป็นอันมาก ทั้งที่ทำโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และสำนักวิชาการอย่างเช่น Institute for International Economics รวมทั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งค้นพบข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า

Policy sequencing หรือลำดับขั้นของการดำเนินนโยบายนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ระบบเสรีนิยมทางการเงินไปด้วยกันไม่ได้กับระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราแบบตายตัว ไปไม่ได้กับ fix exchange rate system แต่ว่ารัฐบาลไทย โดยธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ยังคงเลือกยังคงยึดอัตราแลกเปลี่ยนแบบตายตัวดั้งเดิม

ทั้ง ๆ ที่ก่อนจะเดินบนเส้นทางเสรีนิยม จะต้องปรับปรุงกลไกในการกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินให้เข้มแข็ง ให้มีประสิทธิภาพ จะต้องพัฒนาตลาดการเงิน พัฒนาการตราสาร เพื่อให้มีเครื่องมือของนโยบายการเงินในการที่จะไปกำกับการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาค จะต้องเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางการบัญชี จะต้องเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางการเงิน

ยกตัวอย่างเช่น คำนิยามเกี่ยวกับสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้หรือเอ็นพีแอล ซึ่งตามมาตรฐานสากล คือมาตรฐานบีไอเอส หรือ Bank for International Settlements (ธนาคารเพื่อการชำระหนี้ระหว่างประเทศ) กำหนดว่า หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ คือหนี้ที่ไม่ได้ชำระดอกเบี้ยติดต่อกันเกินกว่า 3 เดือน

แต่ว่ารัฐบาลไทย โดยธนาคารแห่งประเทศไทย ยังคงยึดถือนิยามว่า หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ คือหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ชำระดอกเบี้ยติดต่อกันเกินกว่า 12 เดือน เพราะฉะนั้นวิธีที่สถาบันการเงินกลบปัญหาเอ็นพีแอลก็คือ ในเดือนที่ 11 ก็ให้กู้มาชำระดอกเบี้ยในเดือนที่ 12 ก็จะไม่ปรากฏว่าเป็นเอ็นพีแอล แต่ความจริงมันมีปัญหาเอ็นพีแอลอยู่แล้ว เพราะลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้

รัฐบาลไทยโดยรัฐบาลชวน 1 ในปี 2536 เมื่อตัดสินใจเปิดปีโอบีเอฟ² ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางการเงิน ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางการบัญชี การเปลี่ยนแปลงนี้เพิ่งมากระทำหลังจากที่เกิดวิกฤตการณ์แล้ว และมันยังเป็นการซ้ำเติมปัญหาเอ็นพีแอลอย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์มีความเชื่อว่า ลำดับขั้นของการดำเนินนโยบายเป็นเรื่องสำคัญสำหรับประเทศที่จะเลือกเดินบนเส้นทางเสรีนิยมทางการเงิน

แต่ว่าในตอนที่เราเปิดปีโอบีเอฟในปี 2536 เราไม่ได้สนใจประเด็นนี้ ในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์ไทยก็มีความสนใจว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยรู้หรือเปล่าว่ามีงานวิจัยในเรื่องเหล่านี้ อยู่ เราคิดว่าธนาคารแห่งประเทศไทยไม่รู้ จวบจนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ อาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีโอกาสไปศึกษาเอกสารชั้นต้นในธนาคารแห่งประเทศไทย แล้วก็พบว่า

มีบันทึกของผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการเวลานั้น คือคุณศิริ การเจริญดี เตือนผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เตือนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังสมัยนั้น คือ นายวิจิตร สุขพนิจ ว่าการเปิดเสรีทางการเงินจะก่อให้เกิดปัญหาอะไรบ้าง อันนี้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญ บันทึกนี้ก็มีการอ่านกันอย่างแพร่หลายภายในสำนักทำพระจันทร์

เพราะฉะนั้น ในเวลานั้นได้มีเทคโนโลยีในธนาคารแห่งประเทศไทยเตือนแล้วว่า ลำดับขั้นของการดำเนินนโยบายเป็นเรื่องสำคัญ แต่เป็นเรื่องน่าเศร้าที่ผู้นำของธนาคารแห่งประเทศไทย และผู้นำของรัฐบาลไทย รวมทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในเวลานั้น ไม่ได้สนใจประเด็นนี้เลย แล้วความผิดพลาดในการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาคดังกล่าวนี้ก็มีส่วนนำมาซึ่งวิกฤตการณ์การเงินในเดือนกรกฎาคมปี 2540

ผมกำลังจะบอกว่า ความสามารถในการจัดการกับโลกาภิวัตน์เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเราจัดการไม่ได้ ผมกำลังเสนอว่า เราไม่ควรรีบเดินต่อไปบนเส้นทางนี้ โดยหนึ่ง เราอาจจะตัดสินใจว่าเราจะเปลี่ยนเส้นทางใหม่ หรือสอง ถ้าเราเดินต่อไป ผมเสนอให้เราเว้นวรรค

แต่ว่าเราจะตัดสินใจอย่างไรก็ตาม เราต้องฟังเสียงประชาชน การเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงเวลาที่ผ่านมา เราไม่เคยฟังเสียงประชาชน ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายทั้ง ๆ ที่การกำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนานั้นมีส่วนในการกำกับชะตากรรมทางเศรษฐกิจของประชาชน แต่ประชาชนไม่มีโอกาสในการเลือก อันนี้ก็เป็นประเด็นสำคัญประเด็นแรกที่ผมต้องการพูดทางรอดของเศรษฐกิจไทยจะมีหรือไม่มี ส่วนสำคัญก็ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เลือก

---

² Bangkok International Bangleing Pacifities (วิเทศธนกิจแห่งกรุงเทพฯ) เป็นตัวกลางในการระดมทุนจากต่างประเทศซึ่งเป็นแหล่งที่มีเงินทุนเหลือใช้ ไปสู่ผู้ที่ต้องการเงินทุนโดยสามารถรับฝากและกู้ยืมเงินตราต่างประเทศ และปล่อยกู้เป็นเงินตราต่างประเทศได้ สถาบันการเงินที่จะดำเนินการปีโอบีเอฟก็ต้องได้รับอนุมัติจากธนาคารแห่งประเทศไทย

2. กระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย

ประเด็นที่สองที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแรกก็คือ กระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย กระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายเป็นเรื่องที่เราจะต้องให้ความสนใจและจะต้องเข้าไปแก้ไข ตลาดนโยบายนั้นถ้าใช้ภาษาอังกฤษ มันเป็น exchange market มันเป็นตลาดบิรวรรตสาธารณะ มันเป็นตลาดการแลกเปลี่ยนความชอบธรรมกับการดำเนินนโยบาย

กระบวนการกำหนดนโยบายในสังคมเศรษฐกิจไทยเป็นกระบวนการซึ่งมีปัญหา และปัญหาก็จะไปปรากฏอยู่ในระบบการบริหาร อย่างเช่นระบบการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาค

คือมันมีคำถามพื้นฐานอย่างนั้นะครับ ทำไมในสังคมเศรษฐกิจไทยซึ่งครัวเรือนเกษตรเป็นครัวเรือนส่วนใหญ่ของสังคม แต่ทำไมจึงไม่มีนโยบายเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร ทำไมประชาชนในเมืองไทยเป็นจำนวนมากมีฐานะปานกลางและยากจน แต่เหตุใดจึงไม่มีกฎหมายเพื่อช่วยเหลือคนจน

เหตุใดกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจึงมีอคติ ทำไมตลาดนโยบายเศรษฐกิจจึงเป็นตลาดนโยบายเศรษฐกิจซึ่งเป็นตลาดที่มันมี bias มันมีอคติที่จะให้ประโยชน์คนในเมืองมากกว่าคนในชนบท ทำไมมันจึงมี urban bias ทำไมมันจึงมีอคติที่จะให้ประโยชน์กับภาคเศรษฐกิจบางภาค แล้วลงไปช้ภาคเศรษฐกิจบางภาค ทำไมรัฐบาลจึงส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ แต่รัฐบาลไม่ส่งเสริมภาคเกษตรกรรม ทำไมจึงมี sectored bias มีอคติเกี่ยวกับภาคเศรษฐกิจ

ทำไมรัฐบาลจึงเลือกยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา แล้วไม่เลือกยุทธศาสตร์ท้องถิ่นพัฒนา ยุทธศาสตร์ท้องถิ่นพัฒนาจะขึ้นมาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจไทยได้หรือไม่ได้ ฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์จะกลายมาเป็นปรัชญาพื้นฐานของการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของชาติได้อย่างไร

อันนี้เป็นคำถามซึ่งเราจะต้องหาคำตอบโดยการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบาย กระบวนการกำหนดนโยบายมันมีปัญหาพื้นฐานสำคัญอยู่ 2 – 3 ปัญหา

ปัญหาแรกคือปัญหาเรื่อง participation การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำอย่างไรจึงจะให้ people participation อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ๆที่เราจะต้องใช้ความคิดในการเสนอนโยบาย ในการแก้ตลาดนโยบายมันไม่มี transparency มันไม่มีความโปร่งใส และบางครั้งความไม่โปร่งใส มันสร้างปัญหาให้กับเรา

ผมยกตัวอย่างเช่น ภาคเศรษฐกิจการเงิน เป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่มีความโปร่งใส และถ้าเราปล่อยให้ภาคเศรษฐกิจการเงินเป็นภาคที่ไม่มีความโปร่งใส วิกฤตการณ์การเงินสามารถจะเกิดขึ้นได้อีก แล้วเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ เพราะเหตุว่าการตัดสินใจนั้นตัดสินใจจากข่าวลือ ทำไมวิกฤตการณ์ 2540 มันจึงรุนแรงและแผ่ขยายอย่างรวดเร็ว ทำไมจึงมีสิ่งนี้นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า financial panic หรือความตื่นตระหนกทางการเงิน

สถาบันการเงินและนักลงทุนที่เป็นเจ้าของเงินมีความเชื่อว่า ใครก็ตามที่หิ้วเงินออกไปจากเมืองไทยได้ก่อน คนนั้นรอดตัว ดังนั้นทุกคนจึงพากันหิ้วเงินออกไปหมด แม้ประเทศที่มีฐานทางเศรษฐกิจเข้มแข็งเพียงใด ถ้าหากว่าการตัดสินใจของนักลงทุนต่างประเทศ ของสถาบันการเงินต่างประเทศเป็นไปในทิศทางนี้ ประเทศนั้นก็เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินได้เช่นเดียวกับประเทศที่อ่อนแอ

ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า สารสนเทศในตลาดการเงินเป็นสารสนเทศที่ไม่สมบูรณ์ มีความไม่โปร่งใส ความไม่โปร่งใสยังเป็นข้อบ่งชี้เฉพาะการฉ้อราษฎร์บังหลวง เพราะฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะมี transparency ทำอย่างไรจึงจะมีความโปร่งใส

ทุกวันนี้เรามีกฎหมายข่าวสารข้อมูล แต่ผมอยากจะเรียนว่ากฎหมายข่าวสารข้อมูลนั้นเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อปิดบังข้อมูลมากกว่าที่จะเปิดเผยข้อมูล ผมขอยกตัวอย่างกรณีเดียวจะครบกรณีที่หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจขอให้เปิดเผยสัญญาที่ประชาติปัตย์ทำกับบริษัทโกลด์แมนซาคส์ในเรื่องการขายทรัพย์สินของสถาบันการเงิน คณะกรรมการข่าวสารข้อมูลมีมติให้ประชาติปัตย์เปิดเผย ประชาติปัตย์ก็ยังไม่เปิดเผย กฎหมายไม่ได้มีบทลงโทษหน่วยงานราชการที่ถูกสั่งให้เปิดเผยข้อมูลแล้วไม่เปิดเผย เพราะฉะนั้นความโปร่งใสจึงเป็นประเด็นใหญ่ของการกำหนดนโยบาย

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการกำหนดนโยบายก็คือ ปัญหาเรื่องความรับผิดชอบคือเรื่อง accountability ผมขอยกตัวอย่างในระดับจุลภาค คือในเกือบทุกจังหวัดในเมืองไทยจะมีสนามบิน เพราะว่าส.ส. มีสิ่งที่ติดอยู่ในใจสองอย่าง หนึ่ง อยากให้จังหวัดที่ตัวเองเป็นส.ส. มีสนามบิน เพื่อที่จะกลับเขตเลือกตั้งของตนได้สะดวก

แต่จะพบว่ามีจังหวัดเป็นจำนวนมากที่มีการสร้างสนามบินแล้วสนามบินใช้ไม่ได้ เพราะเหตุว่าปริมาณการบินมีไม่พอที่จะทำให้บริษัทการบินนำเครื่องบินไปลงจอด ทำให้จึงมีการสร้างสนามบินในจังหวัดซึ่งรู้อยู่แล้วว่าปริมาณของการคมนาคมขนส่งมีไม่พอ ไม่คุ้มในเชิงพาณิชย์ ทำไมเจ้าหน้าที่สำนักงานประมาณจึงสามารถปล่อยข้อเสนอโครงการสร้างสนามบินเหล่านี้ออกมาได้ ระบบการตัดสินใจที่มันไม่มีความรับผิดชอบก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรไปในทางสูญเปล่า

ลองดูตัวอย่างที่ทำเรือนครสวรรค์ ทำเรือนครสวรรค์อาศัยเงินกู้จากธนาคารโลก มีเจตนาที่จะสร้างท่าเรือขึ้นมาใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งข้าวเพื่อจะลดความแออัดของทางหลวง แต่ว่าท่าเรือนี้เมื่อสร้างขึ้นแล้วปรากฏว่าเรือเข้าไปจอดไม่ได้ เพราะว่าน้ำตื้นเขิน ธนาคารโลกก็รับเงินกู้คืนไปแล้วรัฐบาลไทยกู้เงินมาแล้ว ชำระคืนเงินกู้ไปแล้ว ธนาคารโลกไม่ได้เสียหายอะไรเลย แถมได้ดอกเบียด้วยซ้ำ แต่ว่าสังคมเศรษฐกิจไทยสูญเสีย เพราะว่าเสียเงินไปแล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้

ไม่มีการลงโทษสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นคนประเมินโครงการ แล้วบอกว่าโครงการนี้ feasible หรือว่าทำได้ อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น accountability หรือความรับผิดชอบเป็นเรื่องสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบาย กระบวนการกำหนด

นโยบายจะต้องแก้ปัญหาหลักสามเรื่อง คือ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เรื่องความโปร่งใสของนโยบาย และรวมถึงเรื่องความรับผิดชอบ

3. ตลาดการเมือง

ประเด็นที่สามที่เกี่ยวข้องกันก็คือ เรื่องของตลาดการเมือง ผมพูดเรื่องเหล่านี้เพราะว่า มันจะมีความสัมพันธ์ต่อการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนา ต่อการผลิตนโยบาย ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผมอยากพูดถึงแนวความคิดที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า optimal constitution คือเรื่องรัฐธรรมนูญในอุดมภาวะ หรือรัฐธรรมนูญที่ดีเลิศ

รัฐธรรมนูญปี 2540 ยึดถือปรัชญาอย่างหนึ่ง ถ้าจะใช้ศัพท์โดยอนุโลมในทางเศรษฐศาสตร์ รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เป็นรัฐธรรมนูญ interventionist เป็นรัฐธรรมนูญที่เน้นประเด็นเรื่องการแทรกแซง เน้นเรื่องการควบคุม เน้นเรื่องการทำกับ เข้มงวดในการที่จะควบคุมสมาชิกวุฒิสภา ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูง เข้มงวดแม้กระทั่ง สสร. บังอาจไปกำหนดแนวนโยบายเอง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกกว่าแนวนโยบายที่ สสร. กำหนดนั้นเข้าทำหรือไม่เข้าทำ

ผมอยากจะทำอีกแนวความคิดหนึ่งก็คือว่า รัฐธรรมนูญที่เรียกว่า optimal constitution ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญในการทำให้ตลาดการเมืองมีการแข่งขันที่สมบูรณ์ ถ้าเรายึดแนวความคิดหลังนี้ ดีไซน์ของรัฐธรรมนูญก็จะแตกต่างไปจากปี 2540

ยกตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 นี้ บังคับให้ส.ส. ต้องสังกัดพรรค การบังคับให้ส.ส. ต้องสังกัดพรรคมันเป็นอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดการเมือง มันเป็นการสร้าง barriers to entry ในการเข้าสู่ตลาดการเมือง ถ้าเราต้องการให้ตลาดการเมืองมีการแข่งขันที่สมบูรณ์เราจะต้องทำลาย barriers to entry ทั้งหมด เราจะต้องทำลายทำนบกีดขวางการเข้าสู่ตลาดการเมือง

เราจะต้องเปิดช่องให้ประชาชนเสนอตัวขึ้นมาเป็นผู้แทนได้โดยสะดวก ไม่ใช่ไปสร้างทำนบกีดขวาง การบังคับให้ส.ส. ต้องสังกัดพรรคเป็นการสร้าง barriers การกำหนดว่าส.ส. ต้องจบปริญญาตรี มันก็เป็นระบบบัณฑิตยาริปไตย มันก็เป็นการสร้าง barrier to entry อีกอย่างหนึ่ง

ประการสำคัญ รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 มี size bias มีอคติเกี่ยวกับขนาดของพรรค มีความเชื่อว่าพรรคใหญ่ดีกว่าพรรคขนาดเล็ก ความเชื่อว่าพรรคขนาดใหญ่ดีกว่าพรรคขนาดเล็กมาจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ระบบทวิพรรค (bi-party system) ดีกว่าระบบพหุพรรค (multi-party system)

ที่นี้อคติเกี่ยวกับขนาดของพรรคมันปรากฏอย่างไร ที่ชัดเจนก็คือว่า ในอันแรกนี้ พรรคการเมืองที่มีส.ส. น้อยกว่า 20 คน หมดโอกาสในการทำหน้าที่นิติบัญญัติ กฎหมายที่เสนอเข้าสภา

จะต้องเป็นมติของพรรค และจะต้องมีส.ส. ในพรรคเดียวกันลงนามไม่น้อยกว่า 20 คน พรรคที่มีส.ส. น้อยกว่า 20 คนไม่มีโอกาสเสนอกฎหมายเข้าสู่สภา อันนี้เป็นอคติเกี่ยวกับขนาดของพรรคที่ชัดเจน

รัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้ออกคติกำหนดว่า พรรคการเมืองแต่ละพรรคจะต้องส่งส.ส. ที่ 1 คน แต่บทบัญญัติเช่นนี้ได้ยกเลิกไปในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 แต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 มีอคติที่ปรากฏขึ้นใหม่ในระบบปาร์ตี้ลิสต์ เดิมผมคิดว่าระบบปาร์ตี้ลิสต์เป็นระบบ proportional representation หรือระบบตัวแทนตามสัดส่วน

แต่ว่าพอมาดูแล้วมันไม่ใช่ ระบบตัวแทนตามสัดส่วนเป็นระบบที่พรรคการเมืองซึ่งได้รับคะแนนเสียง 20 เปอร์เซ็นต์ของผู้ลงคะแนนเสียงทั้งประเทศ จะมีผู้แทน 20 เปอร์เซ็นต์ของ ส.ส. ในสภา มันเป็นระบบซึ่งขาดความได้เปรียบของพรรคใหญ่

ในระบบการเลือกตั้งที่เลือกเอาคนที่ได้คะแนนสูงสุดเป็นตัวแทนหรือส.ส. เป็นระบบที่มีความโน้มเอียงที่จะทำให้พรรคใหญ่ได้เปรียบ พรรคใหญ่มีตัวแทนเกินกว่าที่สมควร มี over representation ส่วนพรรคเล็กมีตัวแทนต่ำกว่าที่สมควร มี under representation

ยกตัวอย่างเช่น พรรค A กับพรรค B ถ้าพรรค A ชนะในทุกเขตการเลือกตั้ง สมมุติว่ามี 100 เขต พรรค A มีส.ส. 100 คน พรรค B มาที่สองในทุกเขตการเลือกตั้ง พรรค B ไม่ได้ส.ส. เลยในสภา แต่ที่จริงมีคนเลือกพรรค B ถูกไหมครับ มีคนเลือกส.ส. ของพรรค B เพราะฉะนั้น ระบบการเลือกตั้งที่เป็นระบบ pooler system ใครเข้าถึงเส้นชัยก่อน คนนั้นได้เป็นส.ส. นี้ เป็นระบบที่ทำให้พรรคใหญ่มี over representation หรือมีตัวแทนเกินกว่าที่ควรจะได้ และทำให้พรรคเล็กมี under representation

ระบบตัวแทนตามสัดส่วนต้องการแก้ปัญหานี้ ต้องการให้มีตัวแทนตามสัดส่วนของประชาชนที่ใช้สิทธิการเลือกตั้ง แต่ระบบปาร์ตี้ลิสต์ที่เราใช้ตามรัฐธรรมนูญปี 2540 ไม่ได้เป็นระบบตัวแทนตามสัดส่วนเพราะระบบปาร์ตี้ลิสต์เป็นระบบที่อิมพอร์ตมาจากเยอรมนี ตัดสิทธิ์ที่ 5 เปอร์เซ็นต์ พรรคการเมืองที่มีคะแนนเสียงต่ำกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ใช้สิทธิ์ทั่วประเทศจะไม่มีตัวแทนส.ส. ในระบบปาร์ตี้ลิสต์

เพราะฉะนั้นระบบปาร์ตี้ลิสต์นี้จึงมี size bias ระบบปาร์ตี้ลิสต์นี้ทำให้พรรคการเมืองใหญ่มีตัวแทนในระบบปาร์ตี้ลิสต์มากกว่าที่ควรจะเป็น เป็นการลงโทษพรรคการเมืองขนาดเล็ก เช่น พรรคถิ่นไทยควรจะมีส.ส. เพราะพรรคถิ่นไทยได้เสียงจากประชาชนเกินกว่า 1 เปอร์เซ็นต์ อย่างน้อยต้องได้คนหนึ่ง แต่ไม่ได้ และส่วนที่ไม่ได้นี้ได้ถูกปิดเศษไปให้กับพรรคไทยรักไทยและพรรคประชาธิปัตย์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ไม่ได้แตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้อันเป็นเรื่องอคติเกี่ยวกับขนาดของพรรค ความเชื่อว่าพรรคใหญ่ดีกว่าพรรคเล็ก ความเชื่อนี้มาจากความเชื่อที่ว่า ระบบทวีพรรคดีกว่าระบบพหุพรรค ในเชิงทฤษฎี เป็นเรื่องซึ่งพิสูจน์ได้ยากว่าระบบทวีพรรค

ดีกว่าระบบพหุพรรค ในทางข้อเท็จจริง รัฐบาลในระบบทวิพรรคมีอายุยืนยาวกว่ารัฐบาลในระบบพหุพรรค อันนี้เป็นข้อเท็จจริง

แต่ถ้าหากว่าดูผลงานของรัฐบาลเราจะพบว่า รัฐบาลในระบบพหุพรรคในหลายต่อหลายประเทศมีผลงานในทางที่ดี เยอรมนีเป็นตัวอย่างของระบบพหุพรรค เยอรมนี อิตาลี ผมเข้าใจว่า เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลียด้วย พวกนี้เป็นระบบพหุพรรค

ผลงานของการดำเนินนโยบายหรือปฏิบัติการของประเทศเหล่านี้ไม่ได้เลวกว่าระบบทวิพรรค ในประเทศที่เป็นระบบทวิพรรคเสียอีกที่ประชาชนต้องการทางเลือก ประเทศเหล่านี้มักจะมีพรรคปฏิรูป มี reform party หรือมีพรรคสีเขียว มี green party ไม่ว่าจะป็นในอังกฤษหรือในสหรัฐอเมริกาก็ตาม

ทีนี้ถ้าเรามาดูในกรณีของไทย เวลานี้มันมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนเป็นทวิพรรค ผมตั้งคำถามว่า ถ้ามันเหลือแค่พรรคไทยรักไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ มันทำให้คนไทยมีความสุขขึ้นหรือเปล่า มันทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพดีขึ้นหรือเปล่า ในเมื่อพรรคไทยรักไทยมีหลายมุ้ง ความขัดแย้งระหว่างมุ้งต่างๆ ภายในพรรคก็จะมีส่วนในการสั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้เหมือนกับการที่มีหลายพรรค

รัฐบาลที่ประกอบด้วยหลายพรรค ถ้ามีความขัดแย้ง มันสามารถสั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้ มันแตกต่างอะไรกับรัฐบาลที่มาจากพรรคเดียวแต่มีหลายมุ้ง แล้วความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างมุ้ง มันก็สั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้เช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุที่มีความเชื่อและอคติเช่นนี้ มีอคติว่านักเลือกตั้งมันเลว ดังนั้นต้องกำกับ ต้องควบคุม ต้องตรวจสอบ มีอคติว่าพรรคการเมืองใหญ่ดีกว่าพรรคการเมืองขนาดเล็ก มีอคติว่าระบบทวิพรรคดีกว่าระบบพหุพรรค ดังนั้นรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 อยากจะเรียนว่าเป็น interventionist constitution

แต่ถ้าเราเปลี่ยนปรัชญาในการมอง ถ้า constitution design หรือการออกแบบรัฐธรรมนูญ เป็นไปในทางที่จะส่งเสริมการแข่งขันในตลาดการเมือง เราต้องเปลี่ยนความคิดใหม่ เราจะต้องไม่บังคับให้นักการเมืองสังกัดพรรค เราต้องเปิดให้ตลาดการเมืองสามารถเข้าออกโดยเสรี ต้องทำลาย barriers to entry จะต้องมีจัด size bias ที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญ ผมคิดว่าเป็นปัญหาใหญ่จะครบ และคิดว่าน่าจะเริ่มต้นการถกอภิปรายกันในเรื่องนี้ เรื่องการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ เพราะว่าถ้าจะปฏิรูปได้ก็ต้องอีก 10 ปีข้างหน้า

ผมหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาเพื่อที่จะบอกว่า ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการออกแบบรัฐธรรมนูญ แล้วปล่อยให้ดีไซน์ของรัฐธรรมนูญทำให้ตลาดการเมืองเป็นอย่างนี้ เราจะไม่มีความเลือกใหม่ เราจะไม่มีส.ส. หน้าใหม่ให้เราเลือกมากนัก เพราะว่า ส.ส. จะต้องถูกบังคับให้สังกัดพรรค

ถ้าคุณจะมีตัวเลือกตั้งที่จังหวัดตรัง คุณจะเข้าไปเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ได้หรือไม่ คุณก็เข้าไปไม่ได้ คุณไม่สามารถฝาด้านคุณชวน หลีกภัย ขึ้นไปเป็นตัวแทนของพรรคประชาธิปัตย์ได้

แต่ถ้าหากว่าไม่บังคับให้สังกัดพรรค ตลาดการเมืองก็จะมีไม่ทำนบในการสกัดนักการเมืองหน้าใหม่ ถ้าไม่มีอคติเกี่ยวกับขนาดของพรรคก็จะมีพรรคการเมืองขนาดเล็กเกิดขึ้นได้ พัฒนาได้

พรรคที่มีอุดมคติมันไม่สามารถที่จะเป็นพรรคขนาดใหญ่ได้ พรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์มันต้องพัฒนาจากพรรคการเมืองขนาดเล็ก แต่ในเมื่อรัฐธรรมนูญมี size bias ไม่มีโอกาสเลยที่พรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์จะผุดเกิดได้ในสังคมการเมืองไทย

เรื่องของ size bias ในรัฐธรรมนูญ ถ้าเปรียบเทียบกับทางธุรกิจก็จะได้ภาพดังนี้ บริษัทธุรกิจมีการเติบโตสองอย่าง หนึ่ง เติบโตภายใน (internal growth) เติบโตด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร พัฒนาประสิทธิภาพการตลาด เติบโตภายในแล้วค่อยขยายกิจการจากธุรกิจแกนของบริษัท

อีกทางหนึ่งก็คือเติบโตภายนอก (external growth) ภาษาในทางธุรกิจก็คือ M&A หรือ merger and acquisition คือเข้าไป merge เข้าไปรวมกับพรรคอื่น หรือเข้าไปเทคโนโลยีพรรคอื่น เหมือนอย่างที่พรรคเสรีธรรมคลานเข้าไปให้พรรคไทยรักไทยเขมือบ อย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้น size bias ในรัฐธรรมนูญมันมีนัยยะหรือข่าวสารซ่อนเร้นว่า มันส่งเสริมให้เติบโตด้วยการควบกิจการ หรือเติบโตโดยการครอบกิจการของพรรคการเมืองอื่น หรือมุ่งการเมือง

ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงความคิดพื้นฐาน เราจะไม่สามารถเห็นนักการเมืองหน้าใหม่ที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นทางเลือก เราจะไม่สามารถเห็นพรรคการเมืองใหม่ที่จะผุดขึ้นมาเป็นทางเลือก เราจะเห็นแต่คนหน้าเก่า แล้วระบบการเมืองไทยก็ยังคงเป็นระบบอุปถัมภ์ไทย เป็นระบบการปกครองของยี่ โดยยี่ และเพื่อยี่ มันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันไม่มีทางเลือก เพราะว่าการออกแบบรัฐธรรมนูญมันทำให้ระบบอุปถัมภ์ไทยยืนยงอยู่คู่ฟ้าไทย ถ้าไม่เปลี่ยนความคิดเรื่องนี้ อันนี้เป็นประเด็นที่สาม

ผมอยากทบทวนว่า ประเด็นแรก ผมพูดถึงเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนา แล้วผมก็ตั้งคำถามว่า ถ้าเราอยากเดินบนเส้นทางของฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เราคงต้องกลับไปดูกระบวนการกำหนดนโยบาย เราดูกระบวนการกำหนดนโยบายไม่พอ เราจะต้องกลับไปดูตลาดการเมืองของเรา เพราะว่าผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนา ในการกำหนดนโยบาย

4. การปฏิรูปกฎหมาย

ประเด็นที่สี่ที่ผมอยากจะพูดถึงก็คือ การปฏิรูปกฎหมาย เรื่องการปฏิรูปกฎหมายมีหลายประเด็น ผมเคยนั่งดูรายชื่อกฎหมายตั้งแต่ปี 2475 เป็นต้นมา ไล่จนมาถึงรัฐบาลคุณอานันท์ ปันยารชุน ผมนับดูแล้ว มันมีกฎหมายที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า poor law หรือกฎหมายที่เป็นประโยชน์กับคนจนจริง ๆ มีไม่ถึง 10 ฉบับ

เราเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่ปี 2475 กฎหมายส่วนใหญ่ก็ออกภาคธุรกิจ ออกภาคอุตสาหกรรม ออกกลุ่มทุนขนาดใหญ่ กฎหมายที่ออกต่อภาคเกษตรกรรมมีอยู่น้อยมาก เราจะเปลี่ยนแปลงกระบวนการนิติบัญญัติอย่างไร อันนี้เป็นประเด็นสำคัญ

และก็เกี่ยวกับสองประเด็นที่ผมพูดก่อนหน้านี้ เกี่ยวพันกับเรื่องกระบวนการกำหนดนโยบาย เกี่ยวพันกับเรื่องตลาดการเมือง ถ้าเราไม่ไปแก้ที่กระบวนการกำหนดนโยบาย เราไม่ไปแก้ปัญหาที่ตลาดการเมืองเพื่อเปิดให้มีการแข่งขันที่สมบูรณ์มากกว่าปัจจุบัน ก็เป็นไปได้ยากที่เสียงของคนจนจะมีประสิทธิผล

สังคมประชาธิปไตยตะวันตกก็เป็นประชาธิปไตยอันให้กับเราแล้วว่า ระบบประชาธิปไตยไม่ใช่ระบบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน แต่มันเป็นระบบการปกครองของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์ และเพื่อกลุ่มผลประโยชน์

เพราะฉะนั้นถ้าจะให้คนจนมีเสียงในการกำหนดนโยบาย มีเสียงในการผลักดันการออกกฎหมายที่ให้ประโยชน์แก่ตน จะต้องกลับไปแก้ที่ปัญหาที่กระบวนการกำหนดนโยบาย จะต้องกลับไปแก้ที่ปัญหาที่ตลาดการเมือง ถ้าเราไม่สามารถแก้ปัญหาดังนั้นได้ ก็เป็นการยากที่จะมี poor law ออกมาจากรัฐสภา

ผมมีประเด็นเกี่ยวกับเรื่องกฎของการลงคะแนนเสียง ตั้งแต่ปี 2475 เป็นต้นมา กฎของการลงคะแนนเสียงหรือ voting rule ที่เราใช้ในรัฐสภา มันเป็น simple majority rule เป็นกฎคะแนนเสียงข้างมาก แล้วเราดูเหิน ๆ เสมือนหนึ่งว่า กฎหมายที่ผ่านสภาได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น

คุณต้องไปดูบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่ององค์ประชุม รัฐธรรมนูญบอกว่าการประชุมจะครบองค์ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งและสิ่งที่จะผ่านเป็นมติสภา จะต้องได้คะแนนเสียงกึ่งหนึ่งของผู้เข้าประชุม ดังนั้นเราจะพบว่า กฎหมายที่ได้รับคะแนนเสียงเพียง 25 เปอร์เซ็นต์บวก 1 ก็สามารผ่านสภาได้แล้ว

ผมกำลังบอกว่า กระบวนการนิติบัญญัติผลิตกฎหมายมากไป เพราะกฎของการลงคะแนนเสียงมันไม่ใช่กฎคะแนนเสียงข้างมากที่แท้จริง คะแนนเสียง 25 เปอร์เซ็นต์บวก 1 ทำให้กฎหมายสามารถผ่านสภาได้ อันนี้เพื่อจะตอบคำถามว่า ทำไมกฎหมายหลายฉบับในยุครัฐบาลคุณชวน หลีกภัย ซึ่งถูกตีตราว่าเป็นกฎหมายขายชาติ ซึ่งบางฉบับผมก็ไม่ได้เห็นด้วยนะครับ จึงผ่านสภามาได้

อย่างง่ายดาย เพราะเหตุว่าในทางทฤษฎีกฎหมายที่ได้คะแนนเสียงเพียง 25 เปอร์เซ็นต์บวก 1 ก็ สามารถผ่านสภาได้แล้ว

ผมมีข้อเสนอว่า กฎหมายที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชะตากรรมทางเศรษฐกิจของประชาชน ควรใช้คะแนนเสียง 50 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนสมาชิกที่มีอยู่ ไม่ใช่จำนวนสมาชิกที่เข้าประชุม อันนี้ มันต่างกัน

กฎหมายเศรษฐกิจทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายงบประมาณ กฎหมายภาษีอากร กฎหมายหนี้สาธารณะ หรือกฎหมายที่มีผลให้ประชาชนต้องย้ายถิ่น กฎหมายที่มีผลในการทำลาย สิ่งแวดล้อม กฎหมายที่มีผลในการดูแลส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอื่น กฎหมายเหล่านี้ควรจะใช้กฎคะแนนเสียงข้างมากในความหมายที่เข้มงวด คือจะต้องได้รับความ เห็นชอบเกินกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่มีอยู่

คือผมไม่ไปไกลถึงขนาดใช้ super majority ผมไม่ไปไกลถึงขนาดการใช้คะแนนเสียงสองใน สาม หรือคะแนนเสียงสามในสี่ แค่ 50 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนสมาชิกที่มีอยู่ก็เป็นเรื่องซึ่งผ่าน ค่อนข้างยาก เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลง voting rule เป็นเรื่องที่ผมคิดว่ามีความสำคัญ เพราะว่า กฎหมายหลายฉบับมีผลสะท้อนต่อคนยากคนจนเป็นจำนวนมาก แต่ว่าได้รับความเห็นชอบจาก สภาฯ เพียง 25 เปอร์เซ็นต์บวก 1 ของจำนวนสมาชิกสภาฯ

ผมมีข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องการใช้ discretion versus rule หรือระบบการตรากฎหมายใน ปัจจุบันที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารในการออกกฎหมายลูกง่ายขึ้น กฎหมายระดับอนุบัญญัติออกง่าย เกินไป กฎหมายจะร่างเอาไว้กว้าง ๆ แล้วให้อำนาจกับเจ้ากระทรวงในการออกกฎหมายระดับอนุ บัญญัติ ไม่ว่าจะเป็นพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ ฝ่ายบริหารสามารถใช้ดุลย พินิจในการออกกฎหมายลูก แล้วในข้อเท็จจริง กฎหมายที่มีผลกระทบในทางเศรษฐกิจจำนวนมากที่ สำคัญก็เป็นกฎหมายลูก กฎหมายแม่เพียงแต่มีบทบัญญัติกว้าง ๆ

ยกตัวอย่างเช่นกฎหมายป่าสงวน ตัวกฎหมายป่าสงวนเองมีความสำคัญไม่มากเท่ากับ กฎหมายลูกที่ออกตามกฎหมายป่าสงวน แต่กฎหมายลูกนี้อยู่ในอำนาจของฝ่ายบริหาร ผมอยากจะ เปลี่ยนแปลงจารีตในการบัญญัติกฎหมายไปในทางซึ่งให้จำกัดการใช้ดุลยพินิจของฝ่ายบริหาร ไม่ ปลดปล่อยให้ฝ่ายบริหารใช้ดุลยพินิจโดยปราศจากการตรวจสอบ

ประเด็นถัดไปก็คือ เรื่องการขอความเห็นชอบจากประชาชน กฎหมายบางฉบับ เช่นที่มีผล ในการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หรือกฎหมายที่ทำให้ประชาชนต้องย้ายถิ่น จะต้องประกาศล่วงหน้า และจะต้องมี public hearing ก่อนที่จะบังคับใช้กฎหมาย ที่ผ่านมาไม่ได้ เป็นเช่นนั้น ที่ผ่านมามันบังคับใช้กฎหมายเลย แล้วประชาชนมาประท้วงกันทีหลัง

เพื่อป้องกันความขัดแย้งในสังคมซึ่งจะทวีมากขึ้นในอนาคต จะต้องเปลี่ยนแปลงจารีตใน การออกกฎหมาย จะต้องให้มี people participation กฎหมายซึ่งมีผลในการทำลายสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติ มีผลในการลดรอยเท้าคาร์บอน มีผลในการทำให้ประชาชนต้องย้ายถิ่นฐาน กฎหมายเหล่านี้ต้องเปิดให้มีการทำประชาพิจารณ์ก่อนที่จะมีการบังคับใช้กฎหมาย

ในท้ายที่สุด ผมติดใจเรื่อง letter of intend หรือหนังสือแสดงเจตจำนง หนังสือแสดงเจตจำนงเป็นหนังสือที่เรายื่นต่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หนังสือที่เรายื่นต่อธนาคารโลกและธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ชื่อว่า Letter of Development Policy หนังสือแสดงนโยบายการพัฒนา หนังสือเหล่านี้มันกำหนด policy conditionality กำหนดเงื่อนไขในการดำเนินนโยบาย

เงื่อนไขในการดำเนินนโยบายที่กำหนดนี้ ในบางเรื่องทำให้เราต้องตรากฎหมาย มีข้อถกเถียงว่า letter of intend เป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศหรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญตีความด้วยความใจแคบ ตีความโดยลายลักษณ์อักษรมากไป ตีความว่าหนังสือแสดงเจตจำนงไม่ใช่สัญญา ระหว่างประเทศ

หนังสือแสดงเจตจำนงเป็นหนังสือที่ฝ่ายไทยยื่นต่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เงื่อนไขที่ยื่นนั้นเป็นเงื่อนไขที่เกิดจากการเจรจาต่อรองว่าไทยจะปฏิบัติอะไรบ้าง จะต้องทำอะไรบ้างเพื่อแลกกับเงินกู้ แล้วเราจะพบว่า กฎหมายหลายต่อหลายฉบับที่ออกมาในตอนหลังนี้ มันเป็นไปตามเงื่อนไขการดำเนินนโยบายที่ปรากฏในหนังสือแสดงเจตจำนง

ในรัฐธรรมนูญนี้ สนธิสัญญาที่มีผลในการเปลี่ยนแปลงเขตพระราชอาณาเขต หรือสนธิสัญญาที่ต้องมีผลให้มีการออกกฎหมายใหม่ สนธิสัญญาเหล่านั้นจะต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา แต่เมื่อศาลรัฐธรรมนูญตีความว่าหนังสือแสดงเจตจำนงไม่ใช่สนธิสัญญา ก็ไม่ต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงนี้ หนังสือแสดงเจตจำนงมีผลบังคับให้รัฐบาลไทย ในกรณีนี้หมายถึงรัฐบาลชวนต้องออกกฎหมายบางฉบับอย่างนี้เป็นต้น

ผมอยากจะเสนอความเห็นที่ว่า สนธิสัญญาหรือข้อตกลงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา ผมจะเปรียบเทียบให้ฟังนะครับว่า ในตอนที่ตั้งองค์การการค้าโลก รัฐบาลอเมริกันต้องขอสัตยาบันจากรัฐสภาอเมริกัน

แต่ว่ารัฐบาลไทยสามารถนำสังคมเศรษฐกิจไทยเข้าเป็นภาคีองค์การการค้าโลกโดยไม่ต้องออกกฎหมาย กระทรวงพาณิชย์สามารถไปทำข้อตกลงการส่งออกมันสำปะหลังโดยสมัครใจกับประชาคมยุโรปโดยไม่ต้องออกกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่สัญญาดังกล่าวนี้อาจมีผลสะท้อนต่อชาวไร่มันสำปะหลัง อย่างนี้เป็นต้น

ผมอยากเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้คือข้อตกลงทางเศรษฐกิจ หรือว่าในกรณีนี้ หนังสือแสดงเจตจำนงจำเป็นต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา เพราะว่าข้อตกลงบางข้อมันมีผลในการเปลี่ยนแปลงชะตากรรมทางเศรษฐกิจของประชาชน แล้วตัวอย่างในอดีตมันก็มีให้เห็นแล้ว

5. ระบบการบริหารนโยบาย

ประเด็นสุดท้ายคือเรื่องระบบการบริหารนโยบาย หรือเรื่อง policy management อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ อย่างที่ผมพูดเกริ่นในตอนต้น การที่เราไม่สามารถจัดการกับลักษณะชีพจรลงเท้าของเงินทุน เงินทุนมันเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศโดยเสรี เงินทุนมันมีตีน มันเดินไปไหนก็ได้ เข้าก็ได้ ออกก็ได้ แต่เราไม่มีความสามารถในการจัดการกับมัน

วิกฤตการณ์ 2540 บอกกับเราแล้วว่า เราไม่มีความสามารถในการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาค นอกจากเราต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนการบริหารแล้ว เราจะต้องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการบริหาร อันนี้เป็นเรื่องใหญ่ และเราคงไม่มีเวลาที่จะพูดลงไปในเรื่องละเอียด ผมคิดว่าได้ใช้เวลามาพอสมควร จึงขอคืนเวลาให้กับท่านผู้ฟังต่อไป

วารุณี ภูริสินสิทธิ์ : เมื่อสักครู่นี้อาจารย์พูดถึงกระบวนการท้องถิ่นพัฒนา และอาจารย์มองว่า เศรษฐกิจแบบท้องถิ่นพัฒนา ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบท้องถิ่นพัฒนา อยู่คู่ขนานกับโลกาภิวัตน์มาตลอดที่อาจารย์ว่านะคะ ทีนี้ในทัศนะของอาจารย์มองว่า มันจะอยู่คู่ขนานกันไปได้เรื่อย ๆ ไหม หรือว่ามันจำเป็นต้องมีอันหนึ่งเป็นหลักมากกว่า เพราะว่าโดยปรัชญาของยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งสองนี้ มันค่อนข้างขัดแย้งกันในระดับรากเลย คืออันหนึ่งจะทำเพื่อกำไร ส่วนอีกอันหนึ่งไม่ได้ทำเพื่อกำไร อาจารย์บอกว่าประเทศไทยมีความคิดในแนวพัฒนาคู่ขนานมาระยะหนึ่งแล้ว ในทัศนะของอาจารย์ คิดว่าต่อไปมันจะพัฒนาคู่ขนานไปเรื่อย ๆ หรือว่ามีกระบวนการอะไรที่จะทำให้มันอยู่ด้วยกันได้

รังสรรค์ : ภายใต้การกำหนดนโยบายและการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้ง ความขัดแย้งจะต้องเกิดขึ้น และมันเกิดขึ้นมาแล้ว ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นต่อไปและมันจะรุนแรงยิ่งกว่าที่เป็นมาในอดีต ทำไมผมมีความเชื่ออย่างนี้

เบื้องต้นเลยผมคิดว่า เป็นเรื่องยากที่ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาหรือยุทธศาสตร์ที่เดินตามฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ จะยกฐานะขึ้นมาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาประเทศ ถึงแม้สภาพัฒน์ฯ บอกว่าจะใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาฉบับที่เก้า ผมก็ยังคงมีความเชื่อว่าเป็นเรื่องยากที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะกลายมาเป็นยุทธศาสตร์หลักเป็นปรัชญาหลักของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

เพราะเหตุว่า ถ้าเราดูกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในปัจจุบัน มันเป็นกระบวนการตอบสนองของความต้องการซึ่งกันและกันระหว่างระบบราชการและผู้ทรงอำนาจทางการเมืองกับกลุ่มทุน ในประการสำคัญ กลุ่มทุนไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา เชื่อมสัมพันธ์กับกลุ่มทุนสากล กลุ่มทุนไทยมีสัญญาพันธมิตรในเชิงยุทธศาสตร์ มี strategic alliance กับกลุ่มทุนสากล กลุ่มทุน

ไทยขนาดใหญ่จะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น เป็นไปไม่ได้ที่กลุ่มทุนสากลและกลุ่มทุนไทยขนาดใหญ่จะเห็นดีเห็นงามกับการพัฒนาตามปรัชญาแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยเหตุดังนี้ โดยการครอบงำของเทคโนโลยีที่ทรงอำนาจทางการเมืองฝ่ายหนึ่ง กับบทบาทของกลุ่มทุนในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่กลุ่มทุนไทยเป็นพันธมิตรกับกลุ่มทุนสากล ดังนั้นการผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินตามเส้นทางชนบทดิแห่งวอชิงตัน ก็จะเป็นแรงผลักดันที่ทรงประสิทธิผล

ประการสำคัญ ในเมื่อเรายังปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของดับเบิลยูทีโอ ปฏิบัติตามระเบียบหรือแนวทางซึ่งกำหนดโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก ก็เป็นเรื่องยากที่เราจะเบี่ยงออกไปจากเส้นทางของชนบทดิแห่งวอชิงตัน เมื่อเป็นอย่างนี้ สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือว่า ในภาคตัวเมือง ในภาคอุตสาหกรรม และในภาคบริการก็จะเดินบนเส้นทางของชนบทดิแห่งวอชิงตัน

แต่ในภาคเกษตรกรรมบางส่วนจะเดินตามเส้นทางของชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ถ้าหากว่าทางใครใคร่เลือก ทางใครใคร่เดิน เป็นอย่างนี้โอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งมันก็ไม่มี แต่เนื่องจากว่ากระแสโลกาภิวัตน์พัฒนามันเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชนบท ต้องการหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวไทยหรือบนพื้นดิน

ดังนั้นการปะทะกันระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์พัฒนามันกับกระแสชุมชนท้องถิ่นพัฒนาจึงเป็นเรื่องซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ และในอดีตที่เป็นมาข้อเท็จจริงก็ปรากฏแล้วว่า การปะทะนั้นเกิดขึ้นแล้ว การปะทะนั้นมันมีที่ที่ว่าจะรุนแรงมากขึ้นถ้าเราไม่กำหนด rule of the game ที่ชัดเจน ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงกระบวนการกำหนดนโยบาย ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงตลาดการเมืองเพื่อที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น

ในอดีต กลุ่มโลกาภิวัตน์พัฒนาดูดซับส่วนเกินจากชุมชนท้องถิ่นพัฒนาโดยที่ไม่มีการปะทะกันทางกายภาพ การดูดซับส่วนเกินนี้ก็อาศัยเครื่องมือของรัฐ เช่น ภาษี รายจ่าย การกำหนดราคาสินค้าของกลุ่มโลกาภิวัตน์พัฒนา นี่เป็นกลไกที่โอนส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากกลุ่มชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

แต่ว่าตั้งแต่โลกาภิวัตน์พัฒนารุกคืบไปหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ไปหาประโยชน์จากป่าสงวน จากที่ดินที่เกษตรกรเคยอยู่ แล้วอาศัยกลไกของรัฐในการขับไล่เกษตรกรออกจากที่ดิน การปะทะกันระหว่างกระแสทั้งสองก็เกิดขึ้น แล้วผมมองว่ากระแสนี้ ความขัดแย้งนี้จะต้องรุนแรงมากขึ้นในอนาคต

เนตรดาว แพทย์กุล : อาจารย์คะ ฟังแล้วมีความรู้สึกว่าการมองยุทธศาสตร์การพัฒนาเหมือนกับเป็นสองขั้ว แต่ว่าจากที่ดิฉันมองไม่ค่อยแน่ใจว่ามันเป็นสองขั้วอย่างนั้นจริงหรือเปล่า แล้วมันน่าสนใจว่าใครอยู่ในสองขั้วนั้น เพราะว่าปรากฏการณ์ในระยะหลังวิกฤตเศรษฐกิจนี้ ฝ่ายรัฐหรือ

ฝ่ายการพัฒนาแนวเสรีนิยมก็ดูเหมือนว่าพยายามปรับตัว ไม่ว่าการพูดถึงเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด
ธรรมาภิบาล ประชาสังคมหรือหลาย ๆ อย่าง เช่นการดึงภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม หมายถึงว่า
รัฐดูเหมือนจะพยายามเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเศรษฐกิจชาตินิยมด้วยเช่นกัน

ในขณะที่เดียวกัน ฝ่ายที่อาจารย์เรียกว่าชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ดิฉันก็เห็นถึงความพยายามที่
จะเข้าไป merge เข้าหากันระหว่างแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกับกลุ่มอื่น ๆ แต่ขณะเดียวกันก็มีกลุ่ม
บางกลุ่มที่ก็บอกว่าไม่ใช่ ไม่เห็นด้วยกันเองในกระแสชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

มีตั้งแต่พวกที่บอกว่าพลังหลักมันน่าจะเป็นชนชั้นกลาง บางพวกก็บอกว่าพลังหลักเป็น
ชาวบ้าน หรือบางพวกก็บอกว่าพลังหลักมันน่าจะเป็นสิทธิในการครอบครองและจัดการทรัพยากร

ด้วยการที่มันมีความพยายามที่จะผนวกกัน แล้วก็พยายามที่จะกัดกัน มันทำให้ดิฉันคิดว่า
พลังในการเปลี่ยนแปลงมันอยู่ตรงไหน

คือในมุมมองของตนเอง อยากจะเปิดประเด็นให้แลกเปลี่ยนว่าไม่ใช่ว่าอย่างนั้น เพราะว่าเราไป
มองว่าฝ่ายรัฐแข็งตัว ไม่พยายามปรับเข้ามาผนวกประชาชน แต่ดิฉันมองว่า รัฐปรับเข้ามาผนวก
ประชาชนเพื่อให้เป็นเสรีนิยมแบบเดิมภายใต้คำใหม่ ๆ ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนเองก็อาจจะไม่
พึงระวังว่า คำใหม่ ๆ หรือข้อเสนอใหม่ ๆ นี้ มันอยู่ภายใต้อุดมการณ์อะไรหรือยุทธศาสตร์อะไรกันแน่

รังสรรค์ : เป็นความจริงว่าผมอาจจะเสนอคำอธิบายที่มันสุดโต่งสองข้างเพื่อให้เห็นความ
แตกต่าง และก็ก็เป็นความจริงที่ว่า ในระหว่างขั้วทั้งสอง มันมีแนวทางอื่น ๆ อีกเยอะแยะไปหมด
ประเด็นที่ว่าสองฝ่ายจะปรับตัวเข้าหากันหรือไม่ ก็คงเป็นประเด็นที่โต้เถียงกันได้ ที่นี้ผมอยาก
อภิปรายในประเด็นที่ว่า ทำไมผมจึงเชื่อว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด ซึ่งยึดปรัชญาเศรษฐกิจ
เสรีนิยมสมัยใหม่ จะยังคงเป็นยุทธศาสตร์หลักของประเทศไทย

เป็นความจริงที่ว่า องค์การอย่างเช่นสภาพัฒน์ฯ พยายามปรับตัว สภาการศึกษา พยายาม
จะปรับตัว แต่ว่าองค์การเหล่านี้ พูดในภาษาชาวบ้าน ไม่ค่อยมีน้ำยา การวางแผนก็คือการวางแผน
แล้ววางไว้เฉย ๆ มันไม่มีน้ำยา มันไม่มีประสิทธิผล

ถ้าผมจะถามคำถามว่า แรงผลักดันที่จะเข้าสู่แนวทางเสรีนิยมนั้น ถ้าเราจะดูกลไกของรัฐ เราดู
ที่ไหน

หนึ่ง ผมดูที่กระทรวงการคลัง กระทรวงการคลังรับยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาได้หรือ
เปล่า

สอง ผมดูที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยจะเลิกเส้นทางเสรีนิยมทาง
การเงินได้ไหม

สาม ผมดูกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์จะยอมเว้นวรรคดับเบิ้ลยูทีไอไหม

สี่ ผมดูสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน บีโอไอจะหันมาส่งเสริมการลงทุนทางภาคเกษตรของเกษตรกรรายย่อยใหม่

ผมมองไม่เห็นทางเลย

แนวความคิดอย่างเช่นเรื่อง democratization อย่างเช่นเรื่อง good governance ซึ่งแนวความคิดสองอันนี้ ไอเอ็มเอฟและเวิร์ลด์แบงก์ก็มีส่วนผลักดัน แม้กระทั่งในการทำข้อตกลงระหว่างประเทศในช่วงหลัง ก็มีการผูกเงื่อนไขข้อตกลงบนพื้นฐานในหลักการของเรื่องพวกนี้

ผมขอยกตัวอย่างเช่น สหภาพยุโรปไปทำข้อตกลงการค้าเสรีกับกลุ่มตลาดร่วมแห่งภูมิภาคส่วนใต้ (Common Market of the South หรือ MERCOSUR) ภาษาสเปนก็คือเมอร์โคเซออร์ ซึ่งประกอบด้วยบราซิล อาร์เจนตินา ปารากวัย อุรุกวัย สหภาพยุโรปไปทำสัญญากับเมอร์โคเซออร์เพื่อที่จะจัดตั้งเขตเศรษฐกิจเสรี หมายความว่าสหภาพยุโรปไปตีท้ายครัวสหรัฐอเมริกา

แต่ว่าในข้อตกลงข้อหนึ่งมีอยู่ว่า ถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดในเมอร์โคเซออร์เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นเผด็จการ ข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศนั้นเป็นอันยุติ อย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า กระแสของ democratization กระแสของ good governance มันได้รับการผลักดันจากประเทศมหาอำนาจและได้รับการผลักดันจากองค์กรโลกบาล แล้วกลไกของรัฐไทยก็รับเอากระแสนี้ และผมก็เชื่อว่าบรรดาผู้นำชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ผู้นำเอ็นจีโอก็ยอมรับกระแสนี้

ในทำนองเดียวกัน รัฐไทยก็รับเรื่อง civil society หรือประชาสังคมด้วยเช่นกัน โอกาสที่จะมีการรับแนวคิดของกันและกันในเรื่องเหล่านี้เป็นไปได้ แต่พอมาถึงเรื่องเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ผมคิดว่าเป็นเรื่องยาก มองไปที่กระทรวงพาณิชย์ มองไปที่กระทรวงการคลัง มองไปที่ธนาคารแห่งประเทศไทย มองไปที่บีโอไอ

องค์กรที่ผมเอ่ยเหล่านี้ เป็นองค์กรสำคัญที่ลากระบบเศรษฐกิจไทยไปสู่เส้นทางเสรีนิยมซึ่งเรากำลังเดินอยู่ในปัจจุบัน คนในองค์กรเหล่านี้จะเปลี่ยนความคิดหรือไม่ ผมมองไม่เห็นนะครับว่ามีอิทธิพลคนไหนในกระทรวงการคลัง มีอิทธิพลคนไหนในกระทรวงพาณิชย์ จะมาพูดถึงเรื่องของชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ถ้าพูดเมื่อไหร่ก็ได้ไม่เป็นอิทธิพล

ผู้เข้าร่วมสนทนา : อยากให้อาจารย์ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมว่า เป็นไปได้ไหมที่เราจะเว้นวรรคดับเบิลยูทีโอ ถ้าเป็นไปได้ มันจะเป็นไปในรูปไหน สมมุติว่าสิ่งที่เราผลิตอยู่ เช่น เรื่องของเกษตรเราจะไปสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างไร ถ้าสมมุติว่ารัฐบาลทำตามอุดมคติของอาจารย์ เกษตรเชิงเดี่ยวที่เราทำอยู่มันจะแปรเปลี่ยนไป แล้วมันจะไปสู่ตลาดโลกอย่างไร

รังสรรค์ : คือข้อเสนอเรื่องเว้นวรรคดับเบิลยูทีโอ ไม่ใช่ข้อเสนอที่จะปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาจากโลกาภิวัตน์พัฒนามาเป็นชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ข้อเสนอเรื่องเว้นวรรคดับเบิลยูทีโอเป็น

ข้อเสนอเพื่อให้เราหยุดพัก เพื่อที่จะมาบำรุงร่างกายของเราให้แข็งแรง ไม่ได้มีเจตนาเพื่อใช้เวลาสำหรับเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การพัฒนา

เพราะว่าโดยความคิดของผม การเลือกยุทธศาสตร์พัฒนาควรจะต้องเป็นความเห็นของประชาชน ผมไม่ควรเป็นคนบอกว่าระบบเศรษฐกิจไทยควรจะไปไหน ประชาชนควรตัดสินใจว่าจะเดินบนเส้นทางไหน ประชาชนจะตัดสินใจได้ก็ต่อเมื่อเราเปลี่ยนแปลงกระบวนการกำหนดนโยบาย เปลี่ยนแปลงตลาดการเมือง

ที่นี้ทำไมจึงมีข้อเสนอในการเว้นวรรคดับเบิ้ลยูทีโอ ข้อเสนอนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่า เราไม่มีความสามารถที่จะเดินบนเส้นทางนี้ เราไม่สามารถจะจัดการกับสถานะที่ไม่แน่นอน เราไม่สามารถจัดการกับเงินทุนที่มันเคลื่อนย้ายเข้าออกระหว่างประเทศโดยเสรี เราไม่สามารถจัดการกับกระแสโลกาภิวัตน์ เราขอเว้นวรรคเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการ

ในระหว่างที่เราเว้นวรรค เราก็ต้องมาปรับปรุงกระบวนการกำหนดนโยบาย ปรับปรุงขีดความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา เพราะเหตุที่เราไม่มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา เราจึงดำเนินนโยบายผิด ปรับปรุงเรื่องกระบวนการออกกฎหมาย ปรับปรุงเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เรื่องการศึกษา อะไรต่าง ๆ

หมายความว่า ผมขอให้เว้นวรรคไป 10 ปี ขอเว้นวรรคไปถึงปี 2550 ในระหว่างนี้ถึงปี 2550 เราไม่ได้มองมือเท้า เราไม่ได้หวังพึ่งพระพรหม เราไม่ได้หวังพึ่งพระสยามเทวาธิราช แต่เราต้องการขอเวลาในการสร้างระบบเศรษฐกิจของเราให้มันเข้มแข็ง ถ้าเราอยากที่จะเดินต่อไปในเส้นทางเดิม ก็ต้องถามประชาชนว่าจะให้เดินทางต่อไปไหม

ทั้งหมดมันพันกันหมด แต่ผมชี้ให้เห็นว่า กระบวนการกำหนดนโยบายเป็นเรื่องที่เราต้องสนใจ แต่เราไม่ได้สนใจเรื่องนี้เลย แล้วเราก็ปล่อยให้ผู้มีอำนาจจากระบบเศรษฐกิจไทยไปเรื่อย ๆ เราจะไม่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้นต่อไปไม่ได้อีกแล้ว

ผู้เข้าร่วมสนทนา : เท่าที่ฟัง ผมเข้าใจว่ารัฐบาลปัจจุบันที่บอกว่า “คิดใหม่ ทำใหม่” ก็ยังไม่ได้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา คือกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เรามีอยู่ตอนนี้ มันไม่ได้มีมาตราไหนที่จะทำให้เกิดความรับผิดชอบที่อาจารย์อธิบายเลย ไม่ทราบว่าคุณอาจารย์มีความหวังในเรื่องที่จะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ปัญหาเศรษฐกิจไทยอย่างไรบ้างครับ พอที่จะให้ความคิดเห็นพวกเราได้ไหมครับ

รังสรรค์ : จะแก้ปัญหาอย่างไร ผมคงช่วยไม่ได้ ตอบไม่ได้ ส่วนปัญหาเรื่องความรับผิดชอบในรัฐธรรมนูญสร้างกลไกการรับผิดชอบขึ้นมาอันหนึ่ง แต่ว่าเป็นการสร้างกลไกที่มันนอกประเด็นในความเห็นของผม

รัฐธรรมนูญมีหมวดนโยบายแห่งรัฐอยู่ 1 หมวด ถ้าหากว่ารัฐบาลทุกรัฐบาลทำตาม
หมวดนโยบายแห่งรัฐ จะต้องใช้เงินมากกว่าพรรคไทยรักไทยเสนอให้ทำนโยบายที่เขาโฆษณา
เพราะว่าในนั้นมันยุ่งไปหมด รัฐเข้าไปยุ่งในการทำอะไรทำอะไรไปหมด คือหมายความว่าในนั้น
ด้านหนึ่งมันมีนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมในหมวดนโยบายแห่งรัฐ แต่ในอีกด้านหนึ่งมันมี
เรื่องนโยบายรัฐสวัสดิการอยู่ในนั้น

คือในประการแรก ผมคิดว่าประชาชนควรมีสิทธิเลือกนโยบายไม่ใช่ สสร. มาสั่งให้รัฐบาล
ดำเนินนโยบาย ประชาชนควรมีเสรีภาพในการเลือกนโยบาย พรรคการเมืองก็ควรมีเสรีภาพในการ
เสนอขายนโยบาย แต่ว่าสิ่งที่ สสร. ทำก็คือว่า สสร. กำลังกำหนดความเห็นของตัวเองให้กับสังคม
โดยส่วนรวม ว่านโยบายที่ตัวเองร่างในหมวดนโยบายแห่งรัฐเป็นนโยบายที่พึง
ปรารถนา แต่อ่านนโยบายหลายเรื่องในนั้นเป็นนโยบายที่ผมไม่เห็นด้วย แต่ไม่มีเวลาจะไปพูดลงใน
รายละเอียด

รัฐธรรมนูญสร้างกลไกการรับผิดชอบไว้ 1 มาตรา บอกว่ารัฐบาลเมื่อแถลงนโยบายในรัฐสภา
จะต้องแถลงว่า นโยบายที่แถลงนั้นตรงกับนโยบายแห่งรัฐในข้อใดบ้างในรัฐธรรมนูญ อันนี้เป็น
การสร้างกลไกการรับผิดชอบ แต่ผมถามว่า มันสร้างความรับผิดชอบต่อใคร มันไม่ได้เป็นการสร้างความรับ
ผิดต่อประชาชน มันเป็นการสร้างความรับผิดชอบต่อ สสร.

สสร. บอกว่า นโยบายชุดนี้เป็นนโยบายที่พึงปรารถนา รัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งขึ้นมา
จะต้องเอานโยบายชุดนี้ไปดำเนินการ เวลาแถลงนโยบายจะต้องแถลงด้วยว่า นโยบายที่แถลงนั้น
ตรงตามกับหมวดนโยบายแห่งรัฐในข้อใดบ้าง อันนี้ไม่ใช่การรับผิดชอบที่มีต่อประชาชน ซึ่งมันเป็น
การสร้างกลไกที่ผิด

ผมอยากจะเสนออย่างนั้นนะครับว่า ที่ผ่านมามีพรรคการเมืองไทยก็ไม่มีควมรับผิดชอบ คงจำได้
ในปี 2535 รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์เสนอนโยบายในการหาเสียงเลือกตั้งว่า จะให้มีการเลือกตั้ง
ผู้ว่าราชการจังหวัดในจังหวัดใหญ่

พรรคพลังธรรมก็เสนอในนโยบายในชุดเดียวกัน แต่พอสองพรรคนี้ได้ร่วมเป็นรัฐบาลเดียวกัน
กลับไม่ยอมเสนอเป็นนโยบายของรัฐบาลพรรคพลังธรรมร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์มีเสียงเกินกว่า
กึ่งหนึ่งของรัฐบาลชวน 1 คุณชวน หลีกภัย อ้างว่านโยบายของพรรคไม่ใช่ นโยบายของรัฐบาล แล้ว
ประชาชนก็ไม่มีบทลงโทษพรรคประชาธิปัตย์พรรคประชาธิปัตย์เบี่ยงเรื่องการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ
จังหวัด

ในเวลานี้ประชาชนก็กำลังกดดันว่า พรรคไทยรักไทยจะต้องไม่เบี่ยง พรรคไทยรักไทย
โฆษณาเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โฆษณานโยบายพักหนี้เกษตรกร โฆษณานโยบายรักษาพยาบาล 30
บาท โฆษณานโยบายพักหนี้เกษตรกร โฆษณานโยบายรักษาพยาบาล 30 บาท โฆษณานโยบาย

National AMC (TAMC) หรือบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทย คนกำลังกดดันว่าพรรคไทยรักไทยต้องไม่เบี้ยว

แต่สมมุติว่าพรรคไทยรักไทยเบี้ยวนี้ ถามว่าทำอะไรได้ใหม่ ทำไม่ได้เพราะรัฐธรรมนูญไม่ได้สร้างกลไกการรับผิดชอบ แล้วสังคมประชาชนไทยไม่รู้จัก social sanction คือถ้าพรรคการเมืองและนักการเมืองเบี้ยว มันมีความหมายอะไร มันมีความหมายว่า ได้เงินไปแล้วไม่ส่งมอบสินค้า ประชาชนลงคะแนนเสียงไปให้แล้ว จ่ายเงินไปแล้ว แต่ไม่ส่งมอบสินค้า

จำได้ไหมครับว่า จอร์จ บุช ซีเนียร์ ที่แพ้การเลือกตั้งคลินตันคงจำเหตุการณ์ตอนปลายรัฐบาลบุชได้เนาะครับ จอร์จ บุช ซีเนียร์ออกทีวีแล้วบอกว่า “read my lip” อ่านริมฝีปากของฉัน “no more tax” ไม่มีภาษีอีกแล้ว แล้วดันทะเล้งไปเก็บภาษี แล้งคลินตันจับประเด็นนี้มาถล่ม เลยแพ้ไปเลย เพราะสังคมอเมริกันมี social sanction สังคมไทยไม่มี social sanction นักการเมืองและพรรคการเมืองก็ระมัดระวังได้ตลอดไป

ทีนี้ถ้าหากจะเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ ก็เปลี่ยนแปลงในทำนองอย่างนี้ว่า เวลาแถลงนโยบายต่อรัฐสภา รัฐบาลต้องแถลงว่า มีนโยบายอะไรบ้างที่แถลงในสภาที่ตรงตามนโยบายที่ใช้หาเสียง แล้วก็ต้องแถลงอีกด้วยว่า นโยบายที่ใช้หาเสียง มีนโยบายใดบ้างไม่ได้นำมาเป็นนโยบายของรัฐบาล อันนี้เป็นการสร้างกลไกการรับผิดชอบ แล้วการแถลงลักษณะนี้เป็นการให้ความรู้กับประชาชน ให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะต้องเริ่มรู้จักใช้ social sanction ถ้ามันระมัดระวัง ต้องลงโทษอะไรทำนองนี้แต่ว่าตอนนี้กลไกการรับผิดชอบมันไม่มี

ผมไปพูดที่สำนักงานประมาณเมื่อสองปีที่แล้ว เรื่องทำไมสำนักงานประมาณไม่มีการรับผิดชอบ ไม่ได้มีการตอบสนอง ผมไปถึงขั้นที่ว่าให้ข้าราชการสำนักงานประมาณตั้งแต่ซีแปดเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินก็ไม่ยอม คือเวลานี้เนื่องจากการตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของนักการเมือง นักการเมืองก็โอนหน้าที่การชำระบัญชีบังหลวงมาให้ข้าราชการ แล้วก็แบ่งปันกัน

เพราะฉะนั้นข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เกี่ยวข้องกับการงบประมาณ เกี่ยวข้องกับการพัสดุ จัดจ้าง จัดซื้อ การตรวจสอบบัญชีข้าราชการเหล่านี้ ตั้งแต่ซีแปดต้องเปิดเผยบัญชีทรัพย์สิน เพราะฉะนั้นมันก็จะแก้ปัญหาการชำระบัญชีบังหลวงได้ รัฐธรรมนูญไปโปกส์อยู่ที่นักการเมือง ไม่ค่อยมีบทลงโทษข้าราชการ มีบทลงโทษข้าราชการค่อนข้างน้อย ทั้ง ๆ ที่ข้าราชการเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการชำระบัญชีบังหลวง

สมเกียรติ ตั้งนโม : ผมขอเรียนถามอาจารย์อย่างนี้ครับ ผมเคยได้ยิน ดร. ฉลองภพ สุขสงกรณ์กาญจน์ พูดถึงพรรคการเมืองต่าง ๆ ใช้วิธีการชะลอโครงการ หรือวิธีการซึ่งนโยบายหรือโครงการของตนเองเช่น เรื่องค่ารักษาพยาบาล 30 บาท รัฐบาลของพรรคไทยรักไทยก็ไม่ถึงกับไม่ปฏิบัติ แต่ว่าอาจเริ่มปฏิบัติเพียงแค่ 10 โรงพยาบาลเท่านั้น อันนี้ก็ถือว่าได้ทำบ้างแล้ว หรือว่าการ

พักนี้เกษตรกรก็อาจออกมาในรูปแบบที่ว่า อาจให้เฉพาะคนที่จ่ายไม่ได้จริง ๆ เท่านั้น หรือจำกัดวงเงินอะไรทำนองนี้ กรณีแบบนี้เรามีข้ออะไรที่จะเรียกร้องให้นโยบายที่รับปากประชาชนไว้ ให้ปฏิบัติโดยสมบูรณ์หรือไม่ครับ

รังสรรค์ : การเสนอนโยบายเพื่อหาคะแนนนิยมทางการเมืองเป็นเรื่องธรรมชาติในระบบการเมือง สังคมการเมืองที่ได้ผู้มีอำนาจโดยกระบวนการเลือกตั้ง เป็นเรื่องธรรมชาติซึ่งพรรคที่จะได้คะแนนนิยมหรือคะแนนเสียงในทางการเมืองจะมีการเสนอนโยบาย เรื่องนี้ผมไม่โทษพรรคไทยรักไทย ใจพรรคการเมืองอื่นที่มันไม่ทำนี่มันโง่งต่างหาก

เพราะอย่าลืมนะว่าพฤติกรรมเช่นนี้ไม่ได้เพิ่งเกิด พรรคกิจสังคมก็เป็นหัวหอกในการมีประพฤติกรรมเช่นนี้ พรรคกิจสังคมในยุค ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เสนอนโยบายในลักษณะที่ต้องการคะแนนเสียงจากประชาชน คือนโยบายการผันเงินไปสู่ชนบท พรรคไทยรักไทยในคราวนี้ไม่ได้แตกต่างไปจากพรรคกิจสังคมในปี 2518

แล้วอย่างที่ผมพูดในตอนต้นนะครับ เนื่องจากว่าสังคมไทยไม่รู้จักใช้ social sanction ในการลงโทษพรรคการเมืองที่ได้เงินแล้วไม่ส่งมอบสินค้า การไม่ส่งมอบสินค้า การไม่ปฏิบัติตามนโยบาย ก็กลายเป็นเรื่องปกติ ทีนี้สมมุติว่าผมเป็นหัวหน้าพรรค และถ้าคุณเชื่อว่าผมมีความจริงใจในการเสนอนโยบาย แต่ว่าเมื่อผมไปเผชิญกับข้อจำกัดขององค์กรที่จะเป็นกลไกในการดำเนินนโยบาย นโยบายนั้นมันก็ต้องเปลี่ยนรูปไปแน่นอน

สมมุติว่าถ้าเราเชื่อว่าพรรคไทยรักไทยจริงใจ ซึ่งผมเชื่อไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ นโยบายพักนี้เกษตรกร เมื่อเข้าไปสู่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ฯ มันไม่มีทางเป็นไปได้อย่างที่พรรคไทยรักไทยโฆษณาเพราะว่า ธ.ก.ส. ก็มี institution constraint มีข้อจำกัดในเชิงสถาบัน

นโยบายรักษาพยาบาล 30 บาท ก็ต้องไปเผชิญกับข้อจำกัดเชิงสถาบันในกระทรวงสาธารณสุข บรรดานายแพทย์ที่มีบทบาทในการจัดระบบสาธารณสุขมูลฐาน แล้วกำลังนำความคิดเรื่องสุขภาพ เรื่อง health for all มาใช้ ก็ออกมาวิพากษ์แผนนโยบายของพรรคไทยรักไทยอันนี้เป็นเรื่องปกติ ถึงแม้ว่าคุณจะจริงใจในนโยบายที่คุณโฆษณา แต่เมื่อไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริง มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้อย่างที่โฆษณาได้ มันต้องปรับ แต่อันนี้เป็นสองนโยบายที่มีโอกาสเป็นไปได้ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับนโยบายอื่น เมื่อเทียบกับนโยบายบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทยด้วยซ้ำไป

ไพสิฐ พาณิชนัยกุล : ผมมีเรื่องที่จะเรียนถามอาจารย์สองเรื่องด้วยกัน

เรื่องหนึ่ง คือเรื่องเบี้ยกุดชุม ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยออกมาต่อต้านอย่างเต็มที่

ส่วนอีกเรื่องหนึ่งเป็นประเด็นเรื่องการเปิดเขื่อน ซึ่งเป็นเรื่องของการทำให้ชาวบ้านมีโอกาสเข้าถึงการใช้ทรัพยากรได้มากขึ้น และเป็นการเปลี่ยนทิศทางการใช้ทรัพยากรของรัฐที่กำกับอยู่โดย

องค์กรรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย หรือว่าองค์กรของรัฐฟ่องประเด็นทางกฎหมายเข้าไป คือกฎหมายก็เขียนขึ้นมากลาง ๆ ในประเด็นที่เปิดโอกาสให้ใช้ดุลยพินิจ

ซึ่งบนเงื่อนไขแบบนี้ ในความเห็นอาจารย์ แนวทางของชุมชนท้องถิ่นพัฒนาที่วางนี้ จะทำให้กลุ่มของชาวบ้านลุกขึ้นมาสู้ในโครงสร้างใหญ่ที่มัน ดูเหมือนว่าจะเปลี่ยนแปลงลำบาก มันพอมีความหวังขึ้นมาหรือเปล่า

รังสรรค์ : ผมตอบไม่ได้ทั้งสองคำถาม เพราะเป็นเรื่องที่ผมไม่ค่อยรู้ แต่ว่าในเรื่องเบี้ยกุดชุมนี้ ผมยังมองไม่เห็นว่ามันเป็นประโยชน์อย่างไร ลองอธิบายสิครับว่ามันเป็นประโยชน์อย่างไร

ไพสิฐ : เท่าที่ผมตามข้อมูลก็คือ เรื่องเบี้ยกุดชุม แทนที่ชาวบ้านจะต้องพึ่งเงินร้อยละเปอร์เซ็นต์ในการซื้อของ แต่ชาวบ้านมีเครดิตส่วนตัวที่ทำงานมาเป็นเบี้ย เพื่อเก็บเงินส่วนหนึ่งที่ต้องใช้กับสังคมข้างนอกไว้ ไม่เอามาใช้จ่ายกัน แต่ว่าใช้เครดิตมาหักลบกัน

เพราะฉะนั้นประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็คือว่า เมื่อจะไปสัมพันธ์กับสังคมข้างนอกที่ยังพึ่งเงินตราของรัฐอยู่ ก็จะมีโอกาสมีเม็ดเงินมากขึ้น มีการต่อมือให้ยาวขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกัน ชุมชนที่พึ่งพากันก็ใช้ความเชื่อถือในการแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งตรงนี้ก็ทำให้สายป่านมันยาวขึ้นอีกนิดหนึ่ง

ผมคิดว่าตรงนี้เป็นประโยชน์ในท่ามกลางวิกฤตที่วางนี้ แต่ถ้าหากว่าโดนปฏิเสธรั้งตั้งแต่ต้น โดยไม่มีการพยายามหาทางเลือกอื่น มันก็ทำให้เกิดหนี้ขึ้นมา ต้องพึ่งพิง อื่น ๆ มันก็ยิ่งไปกันใหญ่

รังสรรค์ : ขอสารภาพว่าผมไม่ค่อยได้ตามเรื่องพวกนี้ เอาไว้อีกสัปดาห์หน้าจะครับ

สมโชติ อ๋องสกุล : พูดถึงฉันทมติแห่งวอชิงตัน อาจารย์พูดว่า มันมีจิตวิญญาณมาอย่างน้อยตั้งแต่สนธิสัญญาบาวริง ผมว่าฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์มันก็มีจิตวิญญาณมายาวนานเช่นกัน

พูดถึงความเป็นระบบที่จะต่อสู้กันนี้ อาจารย์คิดว่าฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์มันพอจะถูกเอามาใช้ได้ภายใต้วิกฤตเศรษฐกิจแบบนี้หรือได้รับการผลักดัน หรือว่าภายใต้กระแสพระราชดำริสนะครับ แต่เมื่อพอถึงระยะหนึ่งที่วิกฤตเศรษฐกิจนี้ได้ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งเหล่านี้มันจะสามารถเกิดเป็นระบบเพื่อที่จะสู้กันกับฉันทมติแห่งวอชิงตันได้ไหม คือการต่อสู้กันที่ไม่ใช่ให้เป็นทวีลักษณ์ แต่ให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ขึ้นมาให้ได้ครับ

รังสรรค์ : อย่างที่ผมเรียนแล้วในตอนต้น ในท้ายที่สุดทวิลักษณ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนามันก็จะยังคงดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีการพูดถึงเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังวิกฤตการณ์

ปี 2540 แต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือ หน่วยราชการอาศัยการอ้างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขอ
งบประมาณเท่านั้นเอง มันไม่มีวิถุญาณของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่บนฐานของงบประมาณ
แต่อย่างใดเลย

อย่างที่ผมอธิบายในตอนต้น พลังที่จะผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินทางบนเส้นทางอัน
ทมิฬแห่งวอชิงตันมันค่อนข้างเข้มแข็ง แม้กระทั่งเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินปี 2540 แล้ว มีคน
ตั้งข้อกังขาว่า ยุทธศาสตร์การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ซึ่งครั้งหนึ่งธนาคารโลกและกองทุนการเงิน
ระหว่างประเทศถือเป็นแบบจำลองในการโฆษณาให้ประเทศต่าง ๆ เอาอย่าง ธนาคารโลกมีรายงาน
ชื่อ *East Asia Miracle* (พ.ศ. 2536) ความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออก โดยอ้างว่า
แบบจำลองทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเป็นแบบจำลองเศรษฐกิจเสรีนิยมแต่ก็โดนหักท้วงโดย
นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายซ้าย

ยกตัวอย่างเช่น นักเศรษฐศาสตร์ในสังกัด Institute of Development Studies ที่ซัสเซ็กซ์
ซึ่งหักท้วงว่าในข้อเท็จจริงนี้ ประเทศ Asian NICs หรืออุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นเกาหลี
ใต้ ไต้หวัน และสิงคโปร์ ไม่อาจถือได้ว่าเป็นสวรรค์ของอดัม สมิท (Adam Smith ค.ศ. 1723 – 1790)
อย่างที่มิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2519)
อ้าง มิลตัน ฟรีดแมน ไปแสดงปาฐกถาที่สิงคโปร์ บอกว่าสิงคโปร์เป็นสวรรค์ของอดัม สมิท เพราะว่า
ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกราคา

แต่ว่างานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ในสังกัดมหาวิทยาลัยซัสเซ็กซ์ออกมาชี้ให้เห็นใน
รายละเอียดว่า รัฐบาลเกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์ แทรกแซงการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง
แทรกแซงการทำงานของกลไกราคาอย่างไรบ้าง ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า East Asian Model จึงไม่ใช่
แบบจำลองเศรษฐกิจเสรีนิยม เพราะในข้อเท็จจริงนี้มันมีการแทรกแซงจากรัฐค่อนข้างสูง

แต่อย่างไรก็ตาม ธนาคารโลกก็อ้างว่านี่คือแบบจำลองที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งเดินทาง
เส้นทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ แล้วก็เอาไปใช้โฆษณาให้ประเทศต่าง ๆ ทั้งในละตินอเมริกาและแอฟ
ริกาปฏิบัติ อย่างลืมนว่าทศวรรษ 2510 ธนาคารโลกเคยบอกประเทศต่าง ๆ ในเอเชียให้เอาละตินอเม
ริกาเป็นตัวอย่าง แต่พอมาถึงทศวรรษ 2530 ไปบอกละตินอเมริกาให้เอาเอเชียตะวันออกเป็น
ตัวอย่าง

หลังเกิดวิกฤตการณ์ 2540 เริ่มมีการตั้งคำถามว่า East Asian Model เหมาะสำหรับ
ประเทศโลกที่สามหรือไม่ ทันที่ที่มีการตั้งคำถามนี้ก็มีงานวิจัยออกมาจากธนาคารโลกและกองทุน
การเงินระหว่างประเทศว่า การเดินทางบนเส้นทางเสรีนิยมจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศโลกที่สาม ในวง
วิชาการก็มีการตอบโต้กันในเรื่องนี้ มีการตอบโต้ในเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาในการส่งออก
ยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อการส่งออก วิวาทะในเรื่องนี้ยืดเยื้อมา 40 – 50 ปี

วิวาทะเมื่อ 30 - 40 ปีที่แล้วเป็นวิวาทะที่ว่า ปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญกว่ากัน ระหว่างปัจจัยภายนอกประเทศกับปัจจัยภายในประเทศ วิวาทะนี้เริ่มต้นโดยมีคนเสนอความเห็นเห็นว่า export เป็น engine of growth หรือการส่งออกเป็นจักรกลของการเติบโต แล้วก็มีงานวิจัยตามหลังออกมาชุดหนึ่ง ได้กันว่า เป็นความจริงหรือไม่ว่าการส่งออกเป็นจักรกลของการเติบโต

วิวาทะต่อมาก็เป็นวิวาทะเรื่องสหสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ คือมีการคำนวณสมการในทางสถิติในทางเศรษฐมิติ เพื่อจะดูสหสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโต ดูว่าสหสัมพันธ์นี้เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง ปรากฏว่า ส่วนหนึ่งไม่พบว่ามีสหสัมพันธ์ทางสถิติ แล้วก็จะเดาได้ งานวิจัยที่พบว่ามีความสัมพันธ์ที่มีนัยยะทางสถิติ ส่วนใหญ่ก็ออกมาจากธนาคารโลก

มีการโต้เถียงกันว่า สหสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้เป็นจริงในทุกประเทศหรือไม่ เพราะมีนักเศรษฐศาสตร์บางพวกที่พบว่า ไม่เป็นจริงในกลุ่มประเทศบางกลุ่ม โดยถ้าหากเปลี่ยนแปลงตัวอย่างของประเทศที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูลก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไป

มีวิวาทะว่า สหสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นจริงในทุกกาละหรือไม่ เป็นจริงในทุกช่วงเวลาหรือไม่เพราะเหตุว่า มีนักเศรษฐศาสตร์บางพวกพบว่า ถ้าผลการศึกษจำกัดเฉพาะบางช่วงเวลา สหสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่มีนัยยะสำคัญทางเศรษฐกิจ อันนี้เป็นวิวาทะชุดที่สองนะครับ

วิวาทะชุดที่สาม เป็นวิวาทะที่ในทางตรรกะวิทยาเรียกว่า fallacy of composition หรือความหลงผิดในองค์ประกอบ สมมุติว่าคุณอยู่กรุงเทพฯ คุณออกจากบ้านหกโมงเช้าทุกวัน รถติด ถ้าผมออกจากบ้านเร็วขึ้นครึ่งชั่วโมง ผมจะถึงที่ทำงานเร็วกว่าปกติ แต่ถ้าคนในกรุงเทพฯ ทุกคนออกจากบ้านเร็วขึ้นครึ่งชั่วโมง แทนที่จะถึงที่ทำงานเร็วขึ้น อาจถึงที่ทำงานช้าลง นี่คือปัญหาเรื่องความหลงผิดในองค์ประกอบ

ในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์ มีนักเศรษฐศาสตร์คนหนึ่งตั้งคำถามนี้ คือ วิลเลียม ไคลน์ (William R. Cline) เขาทำงานอยู่ที่ Institute for International Economics เขาตั้งคำถามเรื่องความหลงผิดในองค์ประกอบว่า ถ้าประเทศโลกที่สามทุกประเทศผลิตเพื่อการส่งออกใครจะเป็นคนซื้อ แล้วใช้แบบจำลองโดยมีข้อสมมุติต่าง ๆ ในการคำนวณแล้วก็พบว่า ถ้าประเทศ 40 - 50 ประเทศ ผมจำตัวเลขไม่ค่อยได้ นะครับ อันนี้เป็นงานประมาณปี 2525 ถ้าผลิตเพื่อการส่งออกอย่างเดียว ไม่อยากนำเข้า สินค้าส่งออกเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะต้องพึ่งประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น ยังต้องส่งไปขายในประเทศโลกที่สามด้วยกันเองด้วย แล้ว 10 ปีต่อมาวิวาทะนี้ก็ยังไม่สิ้นสุด ว่าความหลงผิดในองค์ประกอบนี้เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง

แต่ถึงจะมีการถกเถียงหรือวิวาทะในเรื่องเหล่านี้ทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงข้อเท็จจริง องค์การ
โลกบาล ทั้งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก รวมทั้งองค์การการค้าโลก ก็ยังคงผลักดัน
ให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นภาคีสมาชิก เดินต่อไปบนเส้นทางของเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ

ที่นี้ผลประโยชน์ซึ่งมันมีร่วมกันระหว่างกลุ่มทุนภายในประเทศกับกลุ่มทุนสากล ทำให้พลัง
ผลักดันให้สังคมเศรษฐกิจไทยเดินบนเส้นทางเสรีนิยมนี้ก็จะยังคงมีต่อไป แล้วประกอบกับข้อเท็จจริง
ที่ว่า บรรดาหน่วยราชการที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะ
กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงพาณิชย์ สำนักงานส่งเสริมการลงทุน ผมว่า
เป็นเรื่องยากที่ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาหรือฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะกลายมาเป็นพื้นฐานของ
ยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาประเทศไทย

วารุณี : ฟังที่อาจารย์พูด เหมือนกับว่าระบบเศรษฐกิจหนึ่งเศรษฐกิจใดมันไม่น่าจะใช้ได้กับ
ทุก ๆ ประเทศ เพราะว่าอย่างที่เรารู้ว่าระบบทุนนิยม จริง ๆ แล้วบางประเทศก็บอกว่า เพราะระบบ
ทุนนิยมทำให้ประเทศเขาเจริญขึ้น คนยากจนน้อยลง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้

คือมันไม่ใช่ระบบเดียวที่ระมัดระวังสำหรับทุกประเทศ แล้วก็เป็นไปได้ไหม ถ้าเราเชื่อว่ามันไม่มี
ระบบเดียวกันที่จะใช้กับทุกประเทศ มันเป็นไปได้ขนาดไหน ในขณะที่ไทยเราเป็นประเทศเล็ก ๆ แล้ว
ก็กู้เงินเขามาก็ตั้งเยอะแยะ ที่เราจะสามารถกำหนดการพัฒนาหรือระบบเศรษฐกิจของเรา ที่อาจจะ
ไม่ใช่ทุนนิยม หรืออาจจะไม่ใช่อะไรที่เคยมีอยู่ในโลกนี้ที่มีการพูดกัน อันนี้เป็นไปได้แค่ไหนคะ

รังสรรค์ : อาจารย์คงต้องไปทะเลาะกับจอร์จ โซรอส จอร์จ โซรอส เรียก Washington
Consensus ว่า One World Consensus ฉันทมติที่จะมีโลกเดียว คือผมคิดว่าเราถกเถียงกันเกินกว่า
ที่เราจะถกกัน คือในทุกสังคมมันก็มีคนซึ่งมีความเห็นแตกต่างกับเส้นทางของการพัฒนา ใน
สังคมไทยเราก็มีตัวอย่างให้เห็น คือเป็นไปได้ยากที่จะให้สมาชิกในสังคมมีความเห็นร่วมกัน เป็น
อันหนึ่งอันเดียวกันในการผลักดันเส้นทางพัฒนาเส้นเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน ก็เป็นเรื่องยาก
ที่จะให้ทุกประเทศในโลกมีสิ่งที่จอร์จ โซรอส เรียกว่า One World Consensus

แต่ว่าสิ่งที่ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ รวมทั้งองค์การการค้าโลก และ
รวมถึงการผลักดันของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจทำอยู่ก็คือ การผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ เดิน
อยู่บนเส้นทางหลักเส้นทางเดียวกัน คือเส้นทางในการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ผมคิดว่าเราถกเถียงกัน
เกินกว่าที่จะถกกัน เป็นเรื่องซึ่งถกกันยาก สิ่งที่เห็นก็คือสิ่งที่อาจารย์นิธิเชียนานแล้ว ทางใคร ใคร
เลือก

สมโชติ : ประเด็นที่อาจารย์พูดถึงเรื่องการออกแบบรัฐธรรมนูญ ถ้าถาม สสร. สสร. ก็คงบอกว่าอันนี้มันดีแล้ว อย่างน้อยที่สุดก็คือ มีพื้นที่ของประชาชนมากขึ้น เป็นภาพที่เราคิดว่ามันเป็นความก้าวหน้าแต่มันก็พบข้อบกพร่องอย่างที่อาจารย์พูดถึง มาถึงตรงนี้ จะมีทางออกอย่างไรให้มันรักษาพื้นที่ของประชาชนไว้ได้ด้วย แล้วก็แก้อะไรที่ยังเป็นข้อบกพร่องในบางส่วน เพราะว่าถ้าเราออกแบบกันไม่ค่อยดี ผมว่าเดี๋ยวไทยรักไทยก็ถือโอกาสตรงนี้ทำตามสิ่งที่อยากจะทำ

รังสรรค์ : พื้นที่ของประชาชนไม่มีทางลดลงไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะว่าเมื่อรัฐธรรมนูญเปิดช่องให้แล้ว เป็นการยากที่จะไปเปลี่ยนรัฐธรรมนูญเพื่อลดพื้นที่ของประชาชน เป็นความจริงดังที่อาจารย์พูดถึงนะครับว่า รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองมากขึ้น อันนี้เป็นประเด็นที่เป็นด้านดีของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

คือผมไม่มีโอกาสพูดถึงประเด็นด้านดี ผมจับประเด็นซึ่งผมคิดว่าเป็นจุดสำคัญที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แล้วถ้าหากว่าจะจุดพลุให้มีการเปลี่ยนแปลง จะต้องเริ่มวิพากษ์วิจารณ์ จะต้องเริ่มเสนอความเห็นเพราะว่ากระบวนการปฏิรูปมันกินเวลา กว่าที่จะเปลี่ยนแปลงได้ก็คงจะเป็น 5 ปีหรือ 10 ปีข้างหน้า

อย่างที่ผมเรียนให้ทราบในตอนต้นว่า มันขึ้นอยู่กับปรัชญาพื้นฐานที่เรามอง optimal constitution กันอย่างไร เราต้องการรัฐธรรมนูญในอุดมคติอย่างไร ผมกำลังเสนอความเห็นว่ารัฐธรรมนูญในอุดมคติควรจะเป็นรัฐธรรมนูญที่ออกแบบเพื่อให้ตลาดการเมืองมีการแข่งขันที่มีความสมบูรณ์มากกว่าปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญในปัจจุบัน ถ้าใช้ต่อไป เราจะไม่เห็นนักการเมืองหน้าใหม่ เพราะว่่านักการเมืองที่จะขึ้นสู่เวทีการเมืองได้ จะต้องผ่านการกลั่นกรองของพรรคการเมือง เราจะไม่เห็นตัวผู้นำใหม่ และไม่มีผู้นำใหม่ให้เลือก เราจะเห็นคนเหล่านี้วนเวียนกันมาเป็นนายกรัฐมนตรี ไม่ชวน หลีกภัย ก็ทักษิณ ไม่ทักษิณ ก็บรรหาร ไม่บรรหาร ก็กร ไม่กร ก็ชวลิต

กับตลาดการเมืองที่เป็นอยู่เวลานี้ ดีไซน์ของมันไม่เกื้อกูลที่จะให้มีผู้นำใหม่ ผู้นำที่เราเห็นอยู่เหล่านี้ เป็นผู้นำที่ได้มาจากการออกแบบรัฐธรรมนูญที่มันมีลักษณะเป็นกึ่งเผด็จการ คือรัฐธรรมนูญฉบับปี 2521 รวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปี 2524 การเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำ มันใช้เวลานานนับสิบปี เพราะฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องคิดถึง

นิติ เอียวศรีวงศ์ : ผมขอเรียนถามอาจารย์ คือเมื่อตอนท้ายที่อาจารย์บรรยาย อาจารย์พูดถึงการแก้ไขกฎหมาย กติกา กฎเกณฑ์หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งถ้ามันทำสิ่งนั้นได้จริง ประชาชนก็จะมีอำนาจเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรมากขึ้นแยะทีเดียว

ที่นี้ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว ผมสงสัยว่า พันธมิตรในทางยุทธศาสตร์ต่างประเทศก็จะพบว่า การพยายามจะดึงเอาทรัพยากรมาใช้เนี่ย ราคามันจะแพงมาก จนกระทั่งขาดทุน จนไม่คุ้มทุนเท่าไร เพราะฉะนั้นโดยที่เราไม่ได้ถอนตัว เขาเป็นฝ่ายถอนตัว อันนี้เป็นไปได้ไหม ถ้าสามารถจะปฏิรูปการเมืองในลักษณะที่อาจารย์พูดในตอนท้าย

รังสรรค์ : กลุ่มทุนสากลถอนตัวไปเนื่องจากราคามันแพง กลุ่มทุนสากลกำลังซื้อ กทข. อยู่เนี่ย คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมฯ นี้ไม่ใช่กลุ่มทุนไทยซื้อนะครับ กลุ่มทุนสากลซื้อ ผมนึกไม่ออกครับว่ากฎหมายที่ผมพูดถึงเมื่อสักครู่นี้ มันจะตราขึ้นมาได้อย่างไร

เนตรดาว : มีความสงสัยคือ เห็นนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงอีกหลายคนยังยืนยันในช่วงหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจว่าแนวทางเศรษฐกิจเสรีนิยมยังใช้ได้ คือโดยรวม ๆ แล้ว ถ้าดู 50 ปีของการพัฒนา หรือ 40 กว่านี้ เรียกว่ายังใช้ได้คืออยู่ ยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่มีปัญหาทางเทคนิคบางประการในบางช่วงเวลาที่ทำให้มันสะดุดเท่านั้นเอง ซึ่งถ้าเราลดตัวมันได้ มันก็จะขยายตัวอย่างต่อเนื่องไป

ที่นี้อยากเรียนถามอาจารย์ว่า ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ด้วยกันเอง กระแสของการจะวิจารณ์ความคิดแบบนี้มีมากน้อยแค่ไหน เพราะอะไร รู้สึกว่ามันมาทางนี้เยอะ

รังสรรค์ : คือนักเศรษฐศาสตร์ที่มีความคิดแหวกแนวไปจากสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็เป็นส่วนน้อยนะครับในสังคม แล้วก็อยากจะบอกว่ามันค่อนข้างเปล่าเปลี่ยว ชีวิตนักเศรษฐศาสตร์นอกกระแสหลักมันค่อนข้างเปล่าเปลี่ยว บางครั้งต้องแสดงความเห็นคนเดียว

เมื่อสักครู่นี้ถามพูดเสมือนหนึ่งว่าไปอ่านบทความของอาจารย์อัมมาร์ สยามวาลา 50 ปีของการพัฒนาเศรษฐกิจไทย อะไรทำนองนี้ ผมคิดว่าถ้าประเมินอย่างนั้น ถ้าเชื่อตามบทวิเคราะห์ จุดที่มีการเปลี่ยนผันสำคัญก็คือ จุดที่เราเปิดเสรีทางการเงิน

ก่อนหน้านั้นเรารับมือกับระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมทางการค้าได้ถ้าอธิบายตามที่พูดถึงเมื่อสักครู่นี้ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนมาถึงกลางทศวรรษ 2510 คือปี 2515 ปัญหาเรื่องเสถียรภาพทางเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นปัญหาใหญ่ แล้วผู้นำไทยก็สามารถจัดการกับมันได้ พูดถึงการทำงานของรัฐบาลไทยในอดีตในการจัดการกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ก็อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ระบบเศรษฐกิจค่อนข้างมีเสถียรภาพ

ส่วนสำคัญก็เป็นเพราะว่าระบบทุนนิยมโลกมีเสถียรภาพด้วยปัญหาเรื่องการไร้เสถียรภาพทางการเงินไม่ค่อยปรากฏ จนกระทั่งมีปัญหาเรื่องเสถียรภาพของอัตราแลกเปลี่ยนเงินดอลลาร์

จนกระทั่งประธานาธิบดีนิกสันต้องประกาศเลิกระบบ Bretton Woods³ ในเดือนสิงหาคม 2514 แล้ว เราก็มาเผชิญกับวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 2516 และในปี 2522 แต่กระนั้นก็ตาม ผมคิดว่าเราก็รับมือได้ค่อนข้างดี

จนกระทั่งเราเปิดเสรีทางการเงิน เราเปิดเสรีทางการเงินโดยไม่เคารพลำดับชั้นของการดำเนินนโยบาย พุดง่าย ๆ เราไม่พร้อมที่จะเปิดเสรีทางการเงิน เรายังไม่มีความสามารถในการจัดการกับลักษณะเสรีนิยมทางการเงิน และนั่นก็เป็นจุดสำคัญที่ทำให้มีปัญหา

คือถ้าตีความตามความคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก คำอธิบายก็จะเป็นอย่างที่ผมอธิบายให้ฟัง คือจะต้องเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการกับนโยบายเศรษฐกิจมหภาค นี่เป็นเรื่องที่คนเหล่านั้นเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่อย่างที่ผมเรียนให้ทราบว่าในธนาคารแห่งประเทศไทย มันมีคนท้วงติง แต่มันไม่มีวิวาทะ ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เคยมีวิวาทะ

คือถ้าผู้ว่าฯ พุดอะไร คนอื่นก็เงียบหมด มันเป็นเรื่องที่มันไม่ดี มันไม่มีการโต้ตอบภายในธนาคารแห่งประเทศไทย แล้วในธนาคารแห่งประเทศไทยก็ไม่ส่งเสริมให้คนภายในมีการโต้ตอบกับคนนอกบ้าง ขุนพรมหม ดั่งนั้นจารีตที่จะเก็บทุกอย่างไว้ในวังบางขุนพรหม มันทำลายตัวเอง มันเป็นเรื่องที่ทำลายตัวเอง

ผมยกตัวอย่างเช่น คณะกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นคนกำกับธนาคารแห่งประเทศไทย แต่บังเอิญในทางกฎหมาย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เคยเอาเรื่องนโยบายเข้าที่ประชุม กรรมการธนาคารแห่งประเทศไทยแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ดังนั้นคณะกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เคยมีโอกาสพิจารณาหรือมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การกำหนดนโยบายเป็นเรื่องภายในธนาคารแห่งประเทศไทย

ในคณะกรรมการทุนรักระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา คณะกรรมการทุนรักษาระดับฯ นี้ ตามกฎหมายมีหน้าที่กำหนดค่าเสมอภาค คือมีหน้าที่กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนของเงินบาท แต่ว่าคณะกรรมการทุนรักษาระดับฯ มีมนุษย์ต่างดาว มีปลัดกระทรวงการคลัง มีปลัดกระทรวงพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่เอาเรื่องนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนเข้าคณะกรรมการทุนรักษาระดับ

เวลาจะมีประชุม ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยก็นัดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไปพบก่อนการประชุมหนึ่งชั่วโมง แล้วสรุปให้ฟังว่าเงินบาทมีปัญหาอะไร แล้วในที่ประชุม

³ Bretton Woods System เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2488 เมื่อตัวแทนจากรัฐบาล 40 ประเทศมาประชุมกันที่เมืองเบรตตันวูดส์ มลรัฐนิวแฮมป์เชียร์ เพื่อหาทางฟื้นฟูระบบการเงินระหว่างประเทศของโลกที่ถูกทำลายในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และการแก้ปัญหาอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ ผลจากการประชุมทำให้มีการก่อตั้งกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลกในเวลาต่อมา และมีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ (fixed exchange rate system) โดยใช้ทองคำเป็นมาตรฐานในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนทั่วโลกโดยเทียบค่าผ่านดอลลาร์สหรัฐฯ ระบบแลกเปลี่ยนนี้สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2514

คณะกรรมการทุนรักษาระดับฯ ไม่มีการพิจารณาเรื่องนี้ จารัตเช่นนี้ไม่ส่งเสริมให้มีวิวัฒนาการในเรื่องนโยบาย แม้กระทั่งภายในธนาคารแห่งประเทศไทยเอง

ด้วยเหตุนี้การดำเนินนโยบายก็ขึ้นอยู่กับผู้นำ ผู้นำมองการณ์ไกลแค่ไหน อย่างที่ผมเรียนให้ทราบ ในปี 2536 ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการมีบันทึกเตือนว่า การเปิดบีไอบีเอฟจะเกิดปัญหาอะไร ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในเวลานั้น คือคุณวิจิตร สุพินิจ ไม่ได้ให้ความสนใจกับรายงานอันนี้ ถ้าให้ความสนใจ จะต้องมีการดำเนินนโยบายอะไรบางอย่างแต่ไม่ได้มีการดำเนินการ แล้วก็เปิดเสรีในทางการเงิน ทุกอย่างไม่ได้ทำอะไรเลย

กองทุนการเงินระหว่างประเทศเตือนว่า จะต้องขยาย exchange rate band หรือขอบอัตราแลกเปลี่ยน ให้อัตราแลกเปลี่ยนขยับได้มากขึ้น ขอบอัตราแลกเปลี่ยนเป็นมรดกมาจากระบบเบรตตันวูดส์ คือเรากำหนดค่าเสมอภาค เช่น เรากำหนดค่าเสมอภาคที่ 25 บาท อัตราแลกเปลี่ยนจะขึ้นและลงไม่เกิน 1 เปอร์เซ็นต์ ถ้าขึ้นเกินหรือลงเกิน 1 เปอร์เซ็นต์ ทุนรักษาระดับก็เข้าไปแทรกแซง เข้าไปแทรกแซงโดยการซื้อเงินดอลลาร์ หรือเข้าไปแทรกแซงโดยเอาเงินดอลลาร์ออกขายในตลาด เพื่อให้อัตราแลกเปลี่ยนเคลื่อนไหวอยู่ในขอบอัตราแลกเปลี่ยน

กองทุนการเงินระหว่างประเทศได้เตือนว่า เมื่อเดินบนเส้นทางเสรีนิยมทางการเงินแล้วต้องขยายขอบอัตราแลกเปลี่ยน กองทุนการเงินระหว่างประเทศเตือนทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แล้วหลายประเทศก็ขยายขอบอัตราแลกเปลี่ยน สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ รวมทั้งมาเลเซีย ได้ขยายขอบอัตราแลกเปลี่ยนเป็น 4 เปอร์เซ็นต์

ตอนที่ใกล้เกิดวิกฤต บางประเทศขยายเป็น 8 เปอร์เซ็นต์ คือขึ้นไม่เกิน 8 ลงไม่เกิน 8 แต่ว่าธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ได้ทำอะไรเลยแม้กระทั่งขยายขอบอัตราแลกเปลี่ยน ไม่ได้พัฒนาตราสารการเงินใหม่ ๆ

เวลานั้นดุลการคลังเกินดุล ไม่มีพันธบัตรรัฐบาลในตลาด เพราะฉะนั้นเมื่อพันธบัตรรัฐบาลในตลาดมีน้อย โอกาสที่จะใช้พันธบัตรรัฐบาลเป็นเครื่องมือในการควบคุมปริมาณเงินที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ ก็เป็นไปได้ในขอบเขตที่จำกัดมาก

เพราะฉะนั้นนี่เป็นความจำกัดของเครื่องมือ ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงความจำกัดของภูมิปัญญาด้วย แล้วในที่สุดก็เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินขึ้น เทคโนโลยีประเทศไทยก็เสี่ยงเหมือนกับองค์การโลบบาล เมื่อองค์การโลบบาลบอกว่าถึงจะเกิดวิกฤต ก็ไม่ควรจะต้องตั้งแนวทางเสรีนิยมทางการเงิน เทคโนโลยีประเทศไทยก็เสี่ยงเหมือนกัน ไม่ต่างกัน เพราะมันมีการโต้ตอบระหว่างไทยกับเทคโนโลยีขององค์การโลบบาลมาโดยตลอดในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่เราเป็นสมาชิกในปี 2492 เป็นต้นมา

วราวุฒิ : ไม่ทราบว่ามีใครมีคำถามกับท่านอาจารย์อีกไหมคะ ถ้าไม่มี เวลาที่เราใช้ไปก็ผ่านมาสองชั่วโมงกว่าแล้วนะคะ คงทำให้เรามีอะไรให้คิดกันอีกมากมาย

วันนี้อาจารย์บอกว่า อาจารย์เป็นนักวิชาการที่ค่อนข้างโดดเดี่ยว แต่เวลาที่เราได้เจอ นักวิชาการที่คิดถึงประชาชน เราก็จะรู้สึกอบอุ่นขึ้น เพราะฉะนั้นถึงจะโดดเดี่ยว แต่อาจารย์ก็สร้าง ความอบอุ่นให้กับคนอื่น ๆ ได้อีก ในโอกาสนี้ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ รั้งสรรพค์ ณะพรพันธุ์ เป็นอันมากนะคะ ที่กรุณาสละเวลาและมาพูดคุยกับเรา แล้วได้ให้ความรู้อะไร หลาย ๆ อย่างซึ่งเราก็ไม่เคยรู้มาก่อน หรือบางทีก็ยังไม่ถึง

สุดท้ายนี้ เราขอปิดกระบวนวิชา “ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัตน์ 101” เอาไว้ ณ วันนี้ และ ขอให้ติดตามว่า มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจะเปิดกระบวนวิชาอะไรต่อไปในโอกาสหน้า ขอขอบคุณทุกคนที่เข้าร่วมในกิจกรรมชั้นเรียนครั้งนี้ค่ะ

รองศาสตราจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ศิษย์เอกอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ทั้งของไทยและของโลกคนสำคัญ เป็นอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 ก่อนไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ เป็นบุคคลสำคัญในการจัดตั้งศูนย์หนังสือและสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตผู้จัดการมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และอดีตประธานคณะกรรมการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลิตผลงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นที่การศึกษาปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจในลักษณะสหวิทยาการ ให้ความสำคัญของการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างเที่ยงตรง และเน้นว่าการศึกษามูลฐานทางประวัติศาสตร์จะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันได้อย่างชัดเจน นอกจากผลงานวิชาการแล้ว ยังเคยเป็นบรรณาธิการวารสารวิชาการหลายฉบับ เช่น วารสารธรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับวิชาการ) และเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ เคยเป็นคอลัมนิสต์ในถนนหนังสือ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ จตุรัสและผู้จัดการรายวัน และในปัจจุบันก็ยังเผยแพร่ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและนโยบายเศรษฐกิจผ่านสื่อมวลชนอยู่เสมอ

ก่อนผลักดันให้ประเทศไทยเดินตาม “ฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์” และ “ข้อเวนวรรคดับเบิลยูทีโอ” เมื่อปี 2542 ได้เตือนล่วงหน้าถึงปัญหาที่จะเกิดจากการพึ่งเงินทุนต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 และเตือนถึงหายนะจากเศรษฐกิจฟองสบู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 นอกจากนี้ยังได้พยากรณ์ถึงภาวะเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้าไว้ใน *สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 : ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์* (2538) อีกด้วย